T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

TURİSTLERİN ÖZNEL İYİ OLUŞLARI, DESTİNASYON BAĞLILIKLARI, DAVRANIŞSAL NİYETLERİ VE TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ÖZ BELİRLEME TEORİSİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ

Kartal Doğukan ÇIKI
2502201066

Danışman
Prof. Dr. Haluk TANRIVERDİ

İSTANBUL - 2024

ÖZET

TURİSTLERİN ÖZNEL İYİ OLUŞLARI, DESTİNASYON BAĞLILIKLARI, DAVRANIŞSAL NİYETLERİ VE TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN ÖZ BELİRLEME TEORİSİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ

KARTAL DOĞUKAN ÇIKI

Öz Belirleme Teorisi, bireylerin motivasyon ve davranışlarını anlamada kritik bir rol oynadığını öne sürdüğü özerklik, yeterlik ve ilişkililik olarak adlandırılan üç temel psikolojik ihtiyaca odaklanmaktadır. Öz Belirleme Teorisi, bireylerin öznel iyi oluşlarının ve memnuniyet düzeylerinin, psikolojik ihtiyaçların tatmin düzeyine bağlı olarak şekillendiğini ve bu ihtiyaçların tatmin edilmesinin bireylerin davranışsal eğilimlerini ve karar alma süreçlerini olumlu yönde etkilediğini öne sürmektedir. Bu yüzden turizm alan yazınında giderek daha fazla ilgi gören bu teori turistlerin motivasyonlarını, destinasyon seçimlerini ve davranışsal niyetlerini açıklamada kullanılmaktadır.

Bu araştırmanın amacı, turistlerin öznel iyi oluşları, destinasyon bağlılıkları, davranışsal niyetleri ve temel psikolojik ihtiyaçları arasındaki ilişkileri öz belirleme teorisi temelinde incelemektir. Bu bağlamda araştırma, İstanbul'un UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan tarihi alanlarını ziyaret eden kültür turistlerine anket uygulaması yapılmıştır. Hem çevrim içi hem de yüz yüze gerçekleştirilen anket uygulaması sonucunda toplamda 503 kullanılabilir ankete ulaşılmıştır.

Verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgulara göre İstanbul'un tarihi alanlarını ziyaret eden turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmininin hem öznel iyi oluş hem de destinasyon bağlılığını etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca üç psikolojik ihtiyacın tatmini sonucunda ortaya çıkan öznel iyi oluşun destinasyon bağlılığı ile birlikte turistlerin tekrar ziyaret etme ve başkalarına tavsiye etme niyetlerini de etkilediği ortaya çıkarılmıştır. Son olarak turistlerin öznel iyi oluş durumlarının tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme niyetlerini etkilediği belirlenmiştir. Bu bağlamda bu araştırmanın sonuçları, turistler açısından üç temel psikolojik ihtiyacın karşılanmasının önemini vurgulamaktadır. Ayrıca araştırma sonucunda teorik ve pratik anlamda bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Öz Belirleme Teorisi, Öznel İyi Oluş, Destinasyon Bağlılığı, Turistlerin Davranışsal Niyetleri, İstanbul'un Tarihi Alanları

ABSTRACT

EXAMINING THE RELATIONSHIPS BETWEEN TOURISTS' SUBJECTIVE WELL-BEING, DESTINATION LOYALTY, BEHAVIORAL INTENTIONS AND BASIC PSYCHOLOGICAL NEEDS WITHIN THE SCOPE OF SELF-DETERMINATION THEORY

KARTAL DOĞUKAN ÇIKI

Self-determination theory focuses on three basic psychological needs, referred to as autonomy, competence and relatedness, which it argues play a critical role in understanding individuals' motivation and behavior. Self-Determination Theory suggests that individuals' subjective well-being and satisfaction levels are shaped depending on the level of fulfillment of psychological needs and that the fulfillment of these needs positively affects individuals' behavioral tendencies and decision-making processes. Therefore, this theory, which has received increasing attention in the salt literature, is used to explain tourists' motivations, destination choices and behavioral intentions.

The purpose of this study is to examine the relationships between tourists' subjective well-being, destination loyalty, behavioral intentions and basic psychological needs on the basis of self-determination theory. In this context, a questionnaire was administered to cultural tourists visiting the historical sites of Istanbul, which are included in the UNESCO World Heritage List. As a result of both online and face-to-face surveys, a total of 503 usable questionnaires were obtained.

According to the results of the data analysis, it was determined that the fulfillment of the basic psychological needs of tourists visiting the historical sites of Istanbul affects both subjective well-being and destination attachment. It was also revealed that subjective well-being, which emerged as a result of the fulfillment of the three psychological needs, influenced tourists' intention to revisit and recommend to others along with destination attachment. Finally, it was determined that tourists' subjective well-being affects their intention to revisit and recommend. In this regard, the results of this study emphasize the importance of meeting the three basic psychological needs of tourists. In addition, some theoretical and practical recommendations are presented as a result of the research.

Keywords: Self-Determination Theory, Subjective Well-Being, Destination Loyalty, Tourists' Behavioral Intentions, Historical Sites of Istanbul

ÖNSÖZ

Davranışları yönlendiren motivasyonlarla ilgili süreçleri anlamak için geliştirilmiş kapsamlı bir teori olan Öz belirleme teorisi, bireylerin doğuştan gelen özerklik, yeterlik ve ilişki kurma ihtiyacının olduğunu öne sürmektedir. Bu ihtiyaçların karşılanmasının iyi oluş, bağlılık ve davranışlara olumlu etkiler sağladığı çeşitli araştırmalarda kanıtlanmış olup turizm alanında uygulanabilirliği daha sınırlıdır. Bu araştırmada temel psikolojik ihtiyaçların tatmini, öznel iyi oluş, destinasyon bağlılığı ve davranışsal niyetler arasındaki ilişkiler Öz Belirleme Teorisi temelinde ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarının turizm alan yazınına ve turizm işletmelerine faydalı olacağı ümit edilmektedir.

Doktora ders dönemi ile başlayıp tez konusunun belirlenmesinden araştırmanın sonuna kadar geçen dönemin tamamında kesintisiz destek olup bilgi ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, akademik anlamda gelişimime katkı sağlayıp varlığını her zaman hissettiren değerli danışman hocam Prof. Dr. Haluk Tanrıverdi'ye teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın gelişiminde katkı ve önerilerini eksik etmeyen değerli hocam Prof. Dr. Fatma Füsun İstanbullu Dinçer'e ve her zaman yanımda olduğunu hissettiren değerli hocam Prof. Dr. İsmail Kızılırmak'a teşekkür borç bilirim.

İstanbul Üniversitesi'nde ders aldığım tüm hocalarıma ve tezle ilgili önerilerini benimle paylaşan, ekip ruhunu bana her zaman hissettiren İstanbul Gelişim Üniversitesi, Turizm Rehberliği bölümünde beraber görev yaptığım değerli hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Beni bugünlere getiren, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen annem Emel Çıkı'ya, babam Levent Çıkı'ya ve kardeşim Batıkan Çıkı'ya ayrı ayrı teşekkür ederim.

Son olarak, doktora eğitimim boyunca yanımda olup tez ile ilgili fikirlerini sunan, inancımı yitirdiğim anlarda beni motive edip bana her zaman güvenen değerli eşim Saliha Çıkı'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Kartal Doğukan ÇIKI

İstanbul - 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **ii**

ABSTRACT ..... **iii**

ÖNSÖZ ..... **iv**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xi**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

BOŞ ZAMAN VE KÜLTÜR TURİZMİ

1.1. Boş Zaman Kavramı 4

1.1.1. Tarihsel Süreçte Boş Zaman 7

1.1.2. Boş Zaman İhtiyacı 11

1.1.3. Boş Zaman Katılımı ve İyi Oluş 13

1.1.4. Boş Zaman ve Rekreasyon 15

1.1.5. Boş Zaman Motivasyonu 17

1.1.6. Boş Zaman ve Turizm 20

1.2. Kültür Kavramı ve Kültür Turizmi 22

1.2.1. Kültür Turistleri 24

1.2.2. Türkiye'de Kültür Turizmi 25

1.2.3. Bir Kültür Turizm Destinasyonu Olarak İstanbul 28

1.2.4. İstanbul'un UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne Giren Alanları 30

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZ BELİRLEME TEORİSİ, ÖZNEL İYİ OLUŞ, DESTİNASYON BAĞLILIĞI VE DAVRANIŞSAL NİYET

2.1. Öz Belirleme Teorisi 34

2.1.1. Öz Belirleme Teorisi'nin Alt Teorileri 36

2.1.1.1. Bilişsel Değerlendirme Teorisi 36

2.1.1.2. Organizmik Bütünleşme Teorisi....37
2.1.1.3. Nedensellik Yönelimleri Teorisi....38
2.1.1.4. Hedef İçeriği Teorisi....39
2.1.1.5. İlişkiler Motivasyonu Teorisi....40
2.1.1.6. Temel Psikolojik İhtiyaçlar Teorisi....41
2.1.2. Öz Belirleme Teorisi'nin Temel Psikolojik İhtiyaç Üçlüsü....42
2.1.2.1. Özerklik....44
2.1.2.2. Yeterlik....45
2.1.2.3. İlişkililik....46
2.1.3. Öz Belirleme Teorisi Bağlamında Yapılan Çalışmalar....47
2.1.3.1. Turizm Çalışmalarında Öz Belirleme Teorisi....53
2.2. Öznel İyi Oluş Hali ve İlgili Kavramlar....63
2.2.1. İyi Oluş Kavramı....63
2.2.2. Öznel İyi Oluş Kavramı....65
2.2.2.1. Pozitif Psikoloji....67
2.2.2.2. Hedonik İyi Oluş....68
2.2.2.3. Psikolojik (Eudaimonik) İyi Oluş....68
2.2.3. Öznel İyi Oluş Kavramı ile İlgili Yaklaşımlar....69
2.2.3.1. Haz ve Acı (Pleasure and Pain) Yaklaşımı....70
2.2.3.2. Amaç (Telic-Erek) Yaklaşımı....70
2.2.3.3. Etkinlik (Activity) Yaklaşımı....71
2.2.3.4. Yargı (Judgment) Yaklaşımı....72
2.2.3.5. Yukarıdan Aşağıya ve Aşağıdan Yukarıya Yaklaşımı....73
2.2.3.6. Uyum (Adaptation) Yaklaşımı....73
2.2.3.7. İlişkilendirici (Bağ) Yaklaşım....74
2.2.4. Öznel İyi Oluşu Etkileyen Unsurlar....75
2.2.5. Öznel İyi Oluş ve Seyahat....75
2.2.6. Öznel İyi Oluş ile İlgili Çalışmalar....76
2.2.6.1. Turizm Çalışmalarında Öznel İyi Oluş....80
2.3. Destinasyon Bağlılığı....86
2.4. Davranışsal Niyet....89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TURİSTLERİN ÖZNEL İYİ OLUŞLARI, DESTİNASYON BAĞLILIKLARI, DAVRANIŞSAL NİYETLERİ VE TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

3.1. Araştırmanın Amacı 91
3.2. Araştırmanın Önemi 92
3.3. Araştırmanın Hedefleri 94
3.4. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri 94
3.5. Araştırmanın Evren ve Örneklemi 99
3.5.1. Araştırmanın Pilot Uygulaması 102
3.6. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları 103
3.7. Araştırmada Kullanılan Ölçekler 103
3.7.1. Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçeği 104
3.7.2. Öznel İyi Oluş Ölçeği 104
3.7.3. Destinasyon Bağlılığı Ölçeği 105
3.7.4. Davranışsal Niyet Ölçeği 105
3.8. Araştırma Verilerinin Analizi 105
3.9. Araştırmanın Güvenirlik ve Geçerlik Analizleri 106
3.9.1. Ortak Yöntem Yanlılığı 109
3.9.2. Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçeğine İlişkin Bulgular 109
3.9.3. Öznel İyi Oluş Ölçeğine İlişkin Bulgular 112
3.9.4. Destinasyon Bağlılığı Ölçeğine İlişkin Bulgular 115
3.9.5. Davranışsal Niyet Ölçeğine İlişkin Bulgular 117

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

4.1. Araştırma Katılımcılarının Demografik Özellikleri 121
4.2. T-testleri 122
4.2.1. Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçeğine İlişkin T-testleri 122
4.2.2. Öznel İyi Oluş Ölçeğine İlişkin T-testleri 124
4.2.3. Destinasyon Bağlılığı Ölçeğine İlişkin T-testleri 125

4.2.4. Davranışsal Niyet Ölçeğine İlişkin T-testleri.....126
4.3. ANOVA Testi (Varyans Analizleri) 127
4.3.1. Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçeğine İlişkin ANOVA Testleri 127
4.3.2. Öznel İyi Oluş Ölçeğine İlişkin ANOVA Testleri 130
4.3.3. Destinasyon Bağlılığı Ölçeğine İlişkin ANOVA Testleri 132
4.3.4. Davranışsal Niyet Ölçeğine İlişkin ANOVA Testleri 133
4.4. Yapısal Eşitlik Modeli Aracılığıyla Araştırma Modeli ve Hipotezlerinin Testi Edilmesi.....135
4.4.1. Bulguların Değerlendirilmesi.....138
SONUÇ.....142
KAYNAKÇA.....149
EKLER.....210
ÖZGEÇMİŞ.....215

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayıları 27
Tablo 2. İstanbul'a Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayıları.....29
Tablo 3. Ölçek İfadelerine Ait Çarpıklık Basıklık Değerleri 107
Tablo 4. Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçeğine İlişkin AFA Sonuçları...110
Tablo 5. Temel Psikolojik İhtiyaç Tatmini Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi 111
Tablo 6. Öznel İyi Oluş Ölçeğine İlişkin AFA Sonuçları 113
Tablo 7. Öznel İyi Oluş Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi 115
Tablo 8. Destinasyon Bağlılığı Ölçeğine İlişkin AFA Sonuçları 115
Tablo 9. Destinasyon Bağlılığı Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi 116
Tablo 10. Davranışsal Niyet Ölçeğine İlişkin AFA Sonuçları 117
Tablo 11. Davranışsal Niyet Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi 118
Tablo 12. Ayrışma Geçerlilik Analizi Sonuçları 120
Tablo 13. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Yüzde ve Frekans Dağılımları.....121
Tablo 14. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Temel Psikolojik İhtiyaç Tatmini Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları.....123
Tablo 15. Katılımcıların Medeni Durumları ile Temel Psikolojik İhtiyaç Tatmini Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları 123
Tablo 16. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Öznel İyi Oluş Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları.....124
Tablo 17. Katılımcıların Medeni Durumları ile Öznel İyi Oluş Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları.....125
Tablo 18. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Destinasyon Bağlılığı Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları.....125
Tablo 19. Katılımcıların Medeni Durumları ile Destinasyon Bağlılığı Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları.....126
Tablo 20. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Davranışsal Niyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları.....126

Tablo 21. Katılımcıların Medeni Durumları ile Davranışsal Niyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları 127
Tablo 22. Katılımcıların Eğitim Durumları ile Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları 127
Tablo 23. Katılımcıların Yaş Grupları ile Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları 128
Tablo 24. Katılımcıların Aylık Gelirleri ile Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları 129
Tablo 25. Katılımcıların Eğitim Durumları ile Öznel İyi Oluş Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....131
Tablo 26. Katılımcıların Yaş Grupları ile Öznel İyi Oluş Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....131
Tablo 27. Katılımcıların Aylık Gelirleri ile Öznel İyi Oluş Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....132
Tablo 28. Katılımcıların Eğitim Durumları ile Destinasyon Bağlılığı Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....132
Tablo 29. Katılımcıların Yaş Grupları ile Destinasyon Bağlılığı Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....133
Tablo 30. Katılımcıların Aylık Gelirleri ile Destinasyon Bağlılığı Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....133
Tablo 31. Katılımcıların Eğitim Durumları ile Davranışsal Niyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....134
Tablo 32. Katılımcıların Yaş Grupları ile Davranışsal Niyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....134
Tablo 33. Katılımcıların Aylık Gelirleri ile Davranışsal Niyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları.....135
Tablo 34. Araştırma Modelinin Yol Analizi Sonuçları ve Hipotez Testi 136

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. İstanbul'un UNESCO Dünya Miras Listesi'nde Yer Alan Tarihi Alanları ...31
Şekil 2. Araştırmanın Modeli 95
Şekil 3. Araştırma Sahası Olarak Belirlenen Miras Alanları 99
Şekil 4. Temel Psikolojik İhtiyaçların Karşılanması Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları 112
Şekil 5. Öznel İyi Oluş Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi 114
Şekil 6. Destinasyon Bağlılığı Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi.....117
Şekil 7. Davranışsal Niyet Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi 119
Şekil 8. Araştırma Modeli Yol Analizi.....137
Şekil 9. Araştırmanın Sadeleştirilmiş Yapısal Modeli 138

KISALTMALAR LİSTESİ

AFA : Açımlayıcı Faktör Analizi

AMOS : Analysis of Moment Structures

ANOVA : Varyans Analizi

AVE : Average Variance Extracted

CFI : Comparative Fix Index

DFA : Doğrulayıcı Faktör Analizi

GFI : Goodness of Fix Index

HTMT : Heterotrait-Monotrait Ratio of Correlations

KMO : Kaiser-Meyer-Olkin

NFI : Normed Fit Index

ÖİO : Öznel İyi Oluş

PLS : Partial Least Squares

RMSEA : Root Mean Square Error of Approximation

SDT : Self-determination Theory

SPSS : Statistical Package for the Social Sciences

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

YEM : Yapısal Eşitlik Modellemesi

GİRİŞ

Boş zaman, bireylerin iş ve zorunluluklarından geriye kalan ve kendi tercihlerine göre değerlendirdikleri zaman dilimidir (Wichasin, 2007). Boş zaman etkinlikleri, bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığını desteklemesinin yanı sıra, diğer insanlarla iletişim kurmalarına ve kültürel bilgi ve deneyimlerini artırma potansiyeline sahiptir (Mannel, 2007). Bu bağlamda, kültür turizmi bireylerin boş zamanlarını değerlendirirken yeni kültürler keşfetmelerine ve bu süreçte çeşitli deneyimler yaşamalarına olanak tanıyan bir turizm türü olarak tanımlanabilir (Cros ve McKercher, 2020). Özellikle boş zamanlarını kültürel etkinliklerle değerlendirmek isteyen turistler, kültür turizmi destinasyonlarına yönelerek, hem kişisel gelişimlerini destekler hem de yerel ekonomilere katkıda bulunmaktadırlar (O'Sullivan ve Jackson, 2002; Richards, 2007).

İstanbul, tarih boyunca farklı medeniyetlerin kesişim noktası olarak, zengin kültürel ve tarihi mirasıyla dünya turizminin önemli merkezlerinden biri olmuştur (Öğretmenoğlu, Çıkı, Akova ve Law, 2023). Topkapı Sarayı, Ayasofya ve Süleymaniye Camii gibi UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan tarihi mekanlar, turistlere benzersiz kültürel deneyimler sunmaktadır. Bu alanlarda yaşanan deneyimlerin, turistlerin öznel iyi oluşlarına, destinasyon bağlılıklarına ve davranışsal niyetlerine nasıl etki ettiğini anlamak için Öz Belirleme Teorisi önemli bir çerçeve sunmaktadır (Dandotiya ve Aggarwal, 2022).

Öz Belirleme Teorisi, bireylerin özerklik, yeterlik ve ilişkili olma ihtiyaçlarının karşılanmasının öznel iyi oluş, bağlılık ve davranışsal niyetler üzerindeki etkilerini açıklayan bir motivasyon teorisidir (Deci ve Ryan, 1985; Ryan ve Deci, 2017; Standage ve Ryan, 2020). Bu teoriye göre insanların doğuştan gelen üç psikolojik ihtiyacının olduğu öne sürülmektedir (Legault, 2017). Özerklik, bireyin kendi davranışlarını ve yaşamını kontrol etme ihtiyacını ifade ederken (Thal ve Hudson, 2019), yeterlik bireyin kendini yetkin, başarılı ve etkili hissetme ihtiyacını, ilişkili olma ihtiyacı ise bireyin diğer insanlarla anlamlı ilişkiler kurma ihtiyacını ifade etmektedir (Ryan ve Deci, 2000; Tang, Wang ve Guerrien, 2019).

İstanbul'un tarihi alanları, ziyaretçilere sunduğu deneyim fırsatlarıyla turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılama kapasitesine sahip bir destinasyon olup olmadığı sorusu, bu çalışmanın temel araştırma konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada, bu tarihi alanları ziyaret eden turistlerin özerklik, yeterlik ve ilişkili olma ihtiyaçlarının karşılanma düzeyleri ile bu karşılanmanın, turistlerin öznel iyi oluşları, destinasyon bağlılıkları ve davranışsal niyetleri üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Kültür turizmi bağlamında yapılmış birçok araştırma bulunmaktadır (Ardelean ve Badulescu, 2022; Chen ve Rahman, 2018; Noonan ve Rizzo, 2017) ancak bu çalışma, Öz Belirleme Teorisi bağlamında kültür turistlerinin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmininin sonuçlarını ele alan ilk çalışmalardan bir tanesidir. Alan yazındaki boşluk doğrultusunda, mevcut çalışma İstanbul'un UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmiş tarihi alanlarını (Sultanahmet Kentsel Arkeolojik Sit Alanı, Süleymaniye Koruma Alanı, Zeyrek Koruma Alanı ve İstanbul Kara Surları Koruma Alanı) ziyaret eden yerli turistlere odaklanmıştır. Kültür turistlerinin gelecekteki davranışlarını Öz Belirleme Teorisi çerçevesinde incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın araştırma soruları şu şekilde sıralanmıştır:

1-Turistik bir destinasyon temel psikolojik ihtiyaçları karşılar mı?

2-Kültürel bir seyahatte turistlerin temel psikolojik ihtiyaçların tatmini, öznel iyi oluş ve destinasyon bağlılığını olumlu yönde etkiler mi?

3-Temel psikolojik ihtiyaçların tatmini sonucu oluşan öznel iyi oluş destinasyon bağlılığını olumlu yönde etkiler mi?

4-Öz Belirleme Teorisi bağlamında öznel iyi oluş ve destinasyon bağlılığı, tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme gibi davranışsal niyetleri olumlu yönde etkiler mi?

Çalışmanın ilk bölümünde boş zaman ve kültür turizmi ve bu kavramlara ilişkin detaylara yer verilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın temelinin oluşturan Öz Belirleme Teorisi ile birlikte araştırmanın değişkenleri olan temel psikolojik ihtiyaçlar (özerklik, yeterlik ve ilişkili olma), destinasyon bağlılığı ve davranışsal niyet kavramları açıklanmıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın yöntemiyle ilgili detaylı bilgiler verilmiş ve araştırmanın amacı, önemi hedefleri, modeli, hipotezleri evren ve örnekleri, gerçekleştirilen pilot uygulama, varsayımları ve sınırlılıkları, kullanılan

ölçekler, verilerin analizleriyle ilgili detaylarla birlikte güvenirlik ve geçerlik analizleri sunulmuştur. Dördüncü bölümde ise araştırmanın hipotez testleri ve diğer analizler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiş ve araştırma sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BOŞ ZAMAN VE KÜLTÜR TURİZMİ

Tezin bu bölümünde boş zaman ile kültür turizm kavramları ele alınmıştır. Bu bağlamda, boş zamanın ve kültür turizminin tanımı ve özelliklerine odaklanılarak bu kavramların açıklanması amaçlanmıştır. İlk olarak boş zaman kavramının anlaşılması için boş zaman ile ilgili yapılan tanımlardan ve özelliklerinden 'boş zaman kavramı' başlığı altında bahsedilmiştir. Daha sonra 'tarihsel süreçte boş zaman', 'boş zaman ihtiyacı', 'boş zaman katılımı', 'boş zaman ile iyi oluş', 'boş zaman ve rekreasyon', 'boş zaman motivasyonu' ve 'boş zaman ve turizm' başlıkları ele alınmıştır. Takip eden bölümde ise 'kültür kavramı ve kültür turizmi', 'kültür turistleri', 'Türkiye'de kültür turizmi', 'bir kültür turizmi destinasyonu olarak İstanbul' ve 'İstanbul'un UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne giren alanları' başlıkları ele alınmıştır.

1.1. Boş Zaman Kavramı

Boş zaman, bireylerin çalışma veya diğer benzeri sorumluklarla meşgul olmadığı zamana karşılık gelmektedir (Smigel, 1963). Boş zamanın iş dışı faaliyetlerin bir yansıması olmasının yanı sıra genellikle keyfi bir amacı içerisinde barındırdığı vurgulanmaktadır (Dumazedier, 1967). Bununla birlikte, boş zaman 'işten arta kalan zaman' ile birlikte 'kısıtlamalardan kurtulma', 'seçme fırsatı', 'zorunlu sorumluluklar yerine getirildikten sonra geriye boş zaman' gibi terimlerle açıklanmaktadır (Wichasin, 2007).

Boş zaman, insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olarak görülmekte ve yaşam dengesini sağlamanın, yaşam kalitesini ve kişisel tatmini artırmanın önemli bir yolu olarak kabul edilmektedir (Wilson, 2015). Aristoteles'e göre boş zaman, insanın mutluluğa ulaşması ve bilgilenmesinin bir ön koşulu olarak görülmektedir (Curren, 2010). Karmaşık ve çok yönlü bir kavram olan boş zaman, tarih boyunca farklı şekillerde ele alınmış ve çeşitli araştırmacılar tarafından tanımlamak için üzerine çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir (Edginton, Jordan, DeGraaf ve Edginton, 2002).

Boş zaman genellikle işin tam tersi olarak düşünülür, ancak bir kişinin işi başka bir kişinin boş zamanı olabilir ve birçok aktivite hem boş zaman hem de iş özelliklerini

içerisinde barındırabilir. İnsanların yükümlülüklerinden kurtulmak için en önemli fırsatları hayatlarındaki boş zamanlardır, ancak insanlar boş zamanlarını özel hizmetler, kişisel gelişim çalışmaları, disiplinli eğitimler ve yükümlülük gerektiren diğer çeşitli faaliyetlerle değerlendirebilirler (Edginton, Coles ve McClelland, 2003).

Boş zamanın insanlar için farklı anlamlara gelmesi, insan deneyiminin farklılığından kaynaklıdır ve bu durum boş zamanın karmaşık olduğunu ve standart olmadığını göstermektedir (Stebbins, 1982). Bu bağlamda boş zaman kavramının içeriğinin bireyden bireye değişiklik gösterdiği yani her bireyin boş zamanını değerlendirme şeklinin farklı olduğu söylenebilir (Beard ve Ragheb, 1980). Bazı insanlar boş zamanlarını spor yaparak, seyahat ederek veya sanatsal aktivitelerle değerlendirmeyi tercih ederken, bazı insanlar ise kitap okuyarak, doğada vakit geçirerek veya meditasyon yaparak değerlendirebilirler (Wilson, 2015). Boş zamanın kişisel tercihlere ve ilgi alanlarına bağlı olarak çeşitlenmesi, her bireyin kendi ihtiyaçlarına uygun bir denge bulmasını sağlamaktadır. Klasik bir anlayışa göre, boş zaman oldukça arzu edilen bir zihinsel durum veya varoluş halidir (Leitner ve Leitner, 1989).

Boş zaman, tipik olarak günlük yükümlülüklerden uzaklaşılan ve olumlu bir içerikle anılan zihinsel bir durumu ifade etmektedir. Boş zaman, insanları çevresine karşı daha olumlu ve üretken bir şekilde yaklaşmaya teşvik etmektedir (Shaw, 1985). Ayrıca, boş zaman deneyimleri sosyal bağları güçlendirir ve bireyler arasında sosyalleşmeyi teşvik eden bir araç olarak işlev görmektedir (Wilson, 2015).

Haywood, Kew, Bramham, Spink, Capenerhurst ve Henry (2019), boş zamanın açıklanmasında dört tema kullanmıştır. İlk olarak artık zaman olarak boş zaman olarak isimlendirdikleri temayı açıklayan yazarlar, bu temanın iş ve diğer yükümlülüklerden sonra kalan ve bireyin takdirine bağlı olarak kullanılabilecek zaman olarak açıklamıştır. İkinci olarak aktivite olarak boş zaman teması, insanların keyifli, ilginç ve eğlenceli buldukları ve spor, sanat ve zanaat, dans, yemeğe çıkmak ve bahçe işleri gibi uğraşmayı seçtikleri aktiviteler olarak tanımlanmıştır. İşlevsel olarak boş zaman olan üçüncü tema birey ve içinde yaşadığı toplum için belirli amaçları yerine getiren boş zaman faaliyetlerini ifade etmektedir. Özgürlük olarak boş zaman yazarların son temasıdır ve bu tema altında boş zamanın özgürlüğü, niteliği ve içsel tatmini

vurgulanmaktadır. Bireylerin boş zaman deneyiminin kalitesi bu temada odak noktasıdır ve insanların faaliyetlere katılma motivasyonlarına ve boş zamanlarını değerlendirme şekilleri dikkate alınmaktadır.

Mannell ve Kleiber (1997), boş zaman kavramının iki farklı bakış açısıyla ele alındığını ve bu perspektiflerin nesnel ve öznel olarak tanımlanarak uygulamaya konulduğunu ifade etmişlerdir. Başka bir deyişle bu yaklaşım, boş zamanı "belirli bir faaliyetin evrensel olarak kabul edilen bir tanımına dayandıran veya herkesin boş zamanı aynı şekilde algıladığını varsayan" araştırmacılar tarafından tanımlanır ve uygulanmaktadır. Boş zamanın öznel bir boyutu, "bireyin boş zaman etkinlikleri sırasındaki zihinsel deneyimleri ve bu etkinliklerden elde ettiği tatmin veya çeşitli anlamlar" olarak tanımlanmaktadır (Mannell ve Kleiber, 1997).

Boş zaman ister boş zaman olarak, ister bir faaliyet biçimi olarak, isterse de bir ruh hali olarak tanımlansın, evrensel anlaşma, bir bireyin boş zamanı deneyimleyebilmesi için özgürlük ve içsel motivasyon unsurlarının mevcut olması gerektiğidir (Abdullah, 2002). Mannell, Zuzanek ve Larson (1988) özgürce seçilen faaliyetlerin 'daha yüksek düzeyde olumlu etki, güç, yoğunlaşma ve daha düşük düzeyde gerginlik' yaratma olasılığının daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Veblen (1918), boş zamanın genellikle üst sınıfın ayrıcalıklı bir özelliği olduğunu ve bu sürecin gözle görülür bir tüketim ve belirgin tembellikle ilişkilendirildiğini savunmuştur. Veblen (1918) boş zamanı, üst sınıf kişilerin parayı özgürce harcama ve zevklerini geliştirme ve yatırım yapma imkanı tanımlamıştır. Godbey (2003), boş zamanı 'kişinin kültürüne ve fiziksel çevresine yönelik dış zorlayıcı güçlerden görece özgür bir şekilde yaşaması, böylece kişisel olarak hoşa giden, sezgisel olarak değerli ve inançtan bir temel sağlayan şekillerde içsel olarak zorlayıcı sevgiyle hareket edebilmesi' şeklinde tanımlamıştır. Öte yandan Godbey (2003), boş zaman kavramının dört farklı şekilde tanımlanabileceğini vurgulamıştır: zaman olarak, ruh hali olarak, aktivite olarak ve zihinsel veya varoluş halinin bir parçası olarak tanımlanan boş zaman.

Tinsley ve Tinsley (1986) bir kişinin boş zamanı deneyimlemesi için dört koşulun mevcut olması gerektiği görüşündedir: algılanan seçim özgürlüğü, içsel

motivasyon, kolaylaştırıcı uyarılma ve bağlılık. Bu faktörlerin her biri, mevcut olarak algılanma derecesine göre değişebilir. Arai ve Pedlar (2003) ise, boş zamanda seçim ve özerkliğe odaklanmanın sadece bireysel faydalara yapılan vurguyu güçlendirmekle kalmayıp, aslında boş zamanın toplumsal faydalar ve ortak faydanın elde edilmesiyle ilişkisini anlama çabalarını da kısıtladığını belirtmiştir.

Roberts'e (2006) göre, boş zamanı tanımlamanın iki geniş yolu bulunmaktadır. Bunlardan ilki, çalışma zamanından geriye kalan artık zaman veya yaşanan bir deneyimdir. İkincisi ise boş zamanın daha öznel deneyimiyle ilgilidir (yani neyin 'kaliteli bir deneyim' oluşturup oluşturmayacağı açısından) ve bu araştırmada Roberts'in birinci tanımı benimsenmiştir. Dolayısıyla bu araştırmada boş zaman kavramı, kültürel amaçlarla seyahat eden turistler için iş dışında kalan zamanı kültürel etkinliklere katılma, yerel kültürü keşfetme gibi aktiviteleri içeren bir zaman dilimi olarak ele alınmıştır.

1.1.1. Tarihsel Süreçte Boş Zaman

Boş zaman kavramı, tarih boyunca toplumsal, kültürel ve ekonomik değişimlere bağlı olarak büyük bir evrim geçirmiştir. Temel ihtiyaçlarını karşılamak için ilk çağlardan itibaren yoğun bir şekilde çalışmak zorunda olan insanoğlu, zaman içinde boş zamanı daha verimli bir şekilde kullanma arayışına girmiştir. İnsanlık, geçmişten günümüze boş zamanı farklı şekillerde tanımlamış, algılamış ve kullanmıştır (Torkildsen, 2012).

Boş zamanın kökenleri Antik Yunan ve Roma dönemlerine kadar dayanmaktadır (Perold ve Young, 2022). Hatta daha da geçmişe dönüldüğünde ilkel kültürlerde geçim, güvenlik ve temel ihtiyaçlardan kalan zamanlarda av sonrası kutlamalarda veya sert hava koşullarında başladığı düşünülmektedir (Torkildsen, 1999). Antik Yunanlılar beden ve zihin gelişimi için spor, felsefe ve sanatla meşgul olmayı teşvik etmişlerdir (MacAuley, 1994). Bu dönemde, insanlar boş zamanlarını tiyatro oyunları izleyerek, felsefi tartışmalara katılarak veya spor etkinliklerine katılarak değerlendirirlerdi (Roselli, 2011). Aynı zamanda Roma İmparatorluğu'nda da gladyatör oyunları ve termal banyolar gibi boş zaman etkinliklerine ilgi

gösterilmekteydi. Iso-Ahola (1980), boş zamanla ilgili yapılan ilk tanımlamanın Antik Yunanlılar tarafından yapıldığını öne sürmektedir.

Antik Yunan'ın önde gelen filozoflarından Platon'un perspektifine göre boş zaman, mutluluğa giden yolda önem taşıyan bir zaman dilimini ifade eder ve bu süreç düşünme, tefekkür etme ve kişisel gelişim için ayrılan zamandır. Dönemin bir diğer önde gelen filozofu olan Aristo da boş zaman ile ilgili 'Siyaset' adlı ünlü eserinde değerlendirmede bulunmuş ve boş zamanı çalışılan zamandan ayrı bir zaman olarak nitelendirmiştir (Torkildsen, 2012).

Antik Yunan döneminde boş zaman, soylu ailelerin, seçkin sınıfların ve varlıklı bireylerin bir ayrıcalığı olarak kabul edilmekteydi. Üst tabaka olarak görülen bu insanlar, kişisel gelişimine yönelik zaman bulabilirken, toplumun geri kalanı fiziksel işlerle meşgul olmak durumundaydı (Morgan ve Godbey, 1978). Tarih içerisindeki diğer eski medeniyetlerde de süreç genel olarak benzer şekilde ilerlemekteydi.

Benzer şekilde Antik Romalılar, boş zamanlarını çeşitli spor ve sanat aktiviteleriyle değerlendirmiştir. Boş zaman Romalılar için de oldukça önemli bir yere sahipti, ancak önemi Yunanlılardaki boş zaman etiğinden biraz farklıydı. Spor daha çok fiziksel açıdan güçlenmek ve savaş sanatlarında gelişmek için yapılırdı. Boş zaman estetik amaçlardan ziyade faydacı bir amaç taşımaktaydı. Hamamlar, amfitiyatrolar ve arenalar halk kitlelerinin yararlanması için inşa edilmişti (Torkildsen, 1999).

Mısırlılar Asurlular ve Babilliler at yarışı, güreş, boks, okçuluk, sanat, dans, müzik, tiyatro, avcılık, savaş sanatları ve lüks eğlencelerle boş zamanlarını değerlendirdiği bilinmektedir. Spartalılar ise boş zamanlarında spor, müzik ve sanatsal etkinlikler düzenlemişlerdir (Torkildsen, 2005). Özellikle Olimpiyat Oyunları, sporun ve rekabetin tarih boyunca önemli bir boş zaman etkinliği olarak varlığını sürdürdüğünü gösteren önemli bir örnektir ve ilk kez M.Ö. 731 yılında Yunanistan'da düzenlenmiştir (Sessoms, 1984). Bu etkinlikler, antik medeniyetlerin kültürel ve sosyal kimliklerinin bir parçasıydı ve boş zamanın çeşitli yönlerini yansıtmaktadır (Juniu, 2000).

Karanlık çağ olarak da isimlendirilen Orta Çağ'ın ardından iki önemli hareket olan Rönesans ve Reform ile birlikte kültürel anlamda büyük gelişmeler yaşanmış, boş zaman etkinlikleri önem kazanmaya ve giderek daha fazla ilgi görmeye başlamıştır (Yalçın, 2012). Sanayi devrimini takip eden dönemdeyse yaşanan gelişmeler ve artan üretim ile birlikte bireylerin refah düzeyleri artmış ve ortaya çıkan boş zamanın değerlendirilmesi insanlar için önemli bir hale gelmeye başlamıştır (Burke, 1995).

Sanayi Devrimi ile birlikte, iş yapma ve çalışma koşulları kökten değişiklik göstermiştir (Berktaş ve Dimli, 2021). Fabrikalarda, insanlar daha uzun süreler çalışmaya başlamış ve bu da boş zamanın azalmasına yol açmıştır (Purkis ve Çelebi, 2022). Çalışma saatlerinin uzunluğu insanları başta sağlık olmak üzere çeşitli konularda zor durumlara sokmaya başlamıştır (Gümüştekin ve Öztemiz, 2005). Bu durum o zaman içerisinde genel olarak normal olarak karşılanmış ve hatta Fransa'da tatil günleri ticaret düşmanı olarak nitelendirilip Pazar günlerinin de çalışma günü olarak değiştirilme çabaları dahi başlamıştır (Başer, 2011). Öte yandan bu dönemde boş zamanı değerlendirmek adına yeni olanaklar ortaya çıkmıştır. Şehirlerdeki parklar, tiyatrolar, kafeler ve spor etkinlikleri, insanların boş zamanlarını daha çeşitli şekillerde değerlendirmelerini sağlamıştır (Stebbins, 1982).

19. yüzyılın ortalarında, endüstriyel toplumlarda çalışma süreleri azalmaya başlamış ve dolayısıyla insanlara daha fazla boş zaman kalmaya başlamıştır (Roberts, 2006). Bu konu uluslararası anlamda destek görmüş ve hatta "herkesin dinlenmeye, boş zamana, özellikle iş saatlerinin makul ölçüde sınıflandırılmasına ve belli dönemlerde ücretli tatillere hakkı vardır" şeklindeki ibare İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne konulmuştur (Ağaoğlu, Taşmektepligil ve Bayrak, 2005).

20. yüzyılın ilk yarısında, insanların boş zamanlarını değerlendirmek için çeşitli olanaklar ortaya çıkmıştır. Halka açık parklar, hamamlar, binlerce halk evi, müzik salonları gibi olanaklar, bu dönemde bireylerin değerlendirebildiği olanaklardan bazılarıdır (Torkildsen, 1999). Bu dönemde sinema, televizyon, video oyunları ve internet gibi yeni eğlence seçenekleri ortaya çıkmıştır (De Freitas ve Griffiths, 2008). Aynı zamanda turizm endüstrisi giderek büyümüş, insanlar farklı yerlere seyahat ederek boş zamanlarını değerlendirmeye başlamıştır (Sayre ve King,

2010). Bununla birlikte teknolojik ilerlemeler boş zaman etkinliklerinin çeşitlenmesine katkı sağlamıştır (Ciochetto, 2015).

Modern çağda sanayi ve teknolojide yaşanan ilerlemeler, ulaşım kolaylıkları ve esnek çalışma saatleri gibi gelişmeler, bireylerin daha fazla boş zamanının olduğu bir dönemi beraberinde getirmiştir (Ciochetto, 2015). Bu dönemde insanlar, kişisel gelişimlerini destekleyen aktivitelere daha fazla katılarak tatmin duygusunu deneyimlemeye başlamışlardır (Reichstadt, Sengupta, Depp, Palinkas ve Jeste, 2010). Modern çağ, insanoğlunun boş zamanı daha önce hiç olmadığı kadar çeşitli ve yoğun bir şekilde deneyimlediği bir dönem olarak ifade edilebilir (Csikszentmihalyi ve LeFevre, 1989).

Sosyal medya platformları, insanların sosyal bağlantıları sürdürmelerine ve etkileşimde bulunmalarına yardımcı olmaktadır (Mustafa ve Hamzah, 2011). Bu durum insanların boş zamanlarını arkadaşları ve aileleriyle bağlantı kurarak geçirmelerine olanak tanımaktadır (Subrahmanyam, Reich, Waechter ve Espinoza, 2008). Aynı zamanda, sosyal medya aracılığıyla içerik oluşturmak ve paylaşmak da boş zaman aktiviteleri haline gelmiştir. Öte yandan modern çağın yoğun teknolojik odaklı yaşam tarzı, birçok insanı doğaya ve sürdürülebilir aktivitelere yönlendirmiştir (Botta, 2016). Doğa yürüyüşleri, kampçılık, bisiklet sürme gibi aktiviteler boş zamanın önemli bir parçası haline gelmiştir (Cordell, Betz ve Green, 2008). Aynı zamanda, insanlar bu sayede doğayla bağlantı kurarak stresten uzaklaşma ve zihinsel dengeyi yeniden bulma fırsatı bulmaktadır. Eğitimin daha ulaşılabilir bir hale gelmesi insanları kişisel gelişim ve öğrenme için de teşvik etmektedir (Toprak ve Erdoğan, 2012). Çevrim içi kurslar, eğitim videoları ve diğer kaynaklar insanlara yeni beceriler kazanma veya ilgi alanlarını keşfetme fırsatları sunmaktadır (Conrad ve Donaldson, 2011).

Sonuç olarak modern çağda boş zaman, teknoloji, sosyal medya, doğa ile temas, eğitim ve kişisel gelişim gibi çeşitli unsurlarla şekillenmektedir. İnsanlar, bu dönemde boş zamanını kendi ihtiyaçlarına ve ilgi alanlarına göre özelleştirme ve değerlendirme fırsatına sahiptir. Bu da boş zamanı daha zengin ve anlamlı hale getirmek için önemli bir fırsat sunmaktadır.

1.1.2. Boş Zaman İhtiyacı

Modern toplumda hızlı yaşam temposu, sürekli artan iş yükü ve diğer sosyal ve yaşamsal ihtiyaçlar nedeniyle boş zamanın değerlendirilmesi ikinci planda kalıyor gibi gözükse de boş zaman, insan yaşamının vazgeçilmez bir parçasıdır (Keel, 2011). Boş zaman sadece dinlenmek için değil, aynı zamanda kişisel gelişim, duygusal denge, yeni deneyimler edinme ve sağlık gibi birçok açıdan kritik bir rolü bulunmaktadır (Newman, Tay ve Diener, 2014). Öte yandan modern toplumun en önemli sorunlarından biri olan stresin azaltılması ve ruh sağlığının korunması yoğun iş temposu, günlük yaşamın getirdiği baskılar ve zihinsel yorgunluk, insanların düzenli olarak dinlenme ve gevşeme ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır (Ergül, 2012). Boş zaman aktiviteleri, bu stres faktörlerini azaltmanın ve bireylerin zihinsel rahatlamalarını sağlamanın bir yoludur (Iwasaki, 2002).

Dc Gracia (1962) boş zamanın bireylerin toplum içindeki rollerini öğrenmelerine yardımcı olduğunu ve aynı zamanda toplumun hedeflerini desteklemeye ve bir arada tutmaya katkıda bulunduğunu öne sürmektedir. Öte yandan boş zamanın hem bireylere hem de topluma hizmet ettiğini ifade eden Dc Gracia (1962), bir kültürün varlığını devam ettirebilmesi için boş zamanın önemine dikkat çekmektedir.

Tinsley ve Kass (1979), bireylerin boş zamanlarını etkili bir şekilde kullanmalarının, psikolojik ihtiyaçlarının bir bölümünü tatmin edebileceğini vurgulamaktadır. İlgili alan yazında, bireylerin psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilmesinin ruh sağlığı, fiziksel sağlığı ve yaşam memnuniyeti üzerinde olumlu bir etkisi olduğu ve bunun da kişisel gelişimi üzerinde olumlu bir etki oluşturacağı vurgulanmaktadır (Çıkı ve Tanrıverdi, 2023). Ancak psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda ise, bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığına zarar vermekte ve yaşam memnuniyetinin azalmasına ve kişisel gelişim eksikliğine yol açabildiği bilinmektedir (Tinsley ve Tinsley, 1986).

Boş zamanın niteliği, kişisel tercihlere ve ilgilere bağlı olarak değişebilmektedir (Craike, 2011). Bazı insanlar boş zamanlarını evde kitap okuyarak veya film izleyerek geçirirken, diğerleri farklı yerleri keşfetmeyi ve yeni deneyimler

yaşamayı tercih etmektedir (López-Sintas, Rojas-DeFrancisco ve García-Álvarez, 2017). Boş zaman ihtiyaçlarının ne olduğuna yönelik çeşitli araştırmalara rastlamak mümkündür. Tillman (1974), 'boş zaman ihtiyaçlarını' belirlemek amacıyla araştırmalar yapan birçok yazardan bir tanesidir ve Tillman (1974) yaptığı araştırmada bu ihtiyaçları şu şekilde sıralamıştır:

1- Günlük yaşamdan kaçış, yeni deneyimler edinme, rahatlama, macera arayışı gibi ihtiyaçlar.

2- Tanınma ve bir kimliğe sahip olma arayışı.

3- Susuzluk, açlık veya acıdan uzak olma gibi elzem konulardan uzak olma ve güvende hissetme ihtiyacı.

4- Başkalarını yönlendirmek veya kişinin çevresini kontrol etme arzusu.

5- Başkalarıyla iletişim içinde olma ve tepki alma/verme ihtiyacı.

6- Algılama ve anlama ihtiyacı.

7- Yaratıcı olma ihtiyacı.

8- İhtiyaç duyulma ve yardımlaşma arzusu.

9- Fiziksel aktivite katılma ve zinde olma ihtiyacı.

Boş zaman ihtiyaçlarını belirlemek ve anlamak, psikologlar, sosyologlar ve diğer sosyal bilimciler için ilgi çekici bir araştırma alanı olmuştur (Parker, 2021). Bu araştırmalar, insanların boş zamanlarını nasıl değerlendirdiklerini, hangi etkinliklere zaman ayırdıklarını ve bu etkinliklerin bireylerin psikolojik ve duygusal ihtiyaçlarını nasıl karşıladığını anlamaya yöneliktir. Ancak bu araştırmaların evrenselliği tartışma konusudur. Çünkü boş zaman ihtiyaçları kültürel, sosyal ve bireysel farklılıklardan etkilenebilir (Walker, 2013). Bir kişinin boş zaman ihtiyaçları, yaşadığı toplumun değerleri, normları, inançları ve kişisel deneyimleri tarafından şekillendirilmektedir (Iwasaki, 2002). Örneğin, bir kişi için dinlenme ve rahatlama ihtiyacı öncelikli olabilirken, başka bir kişi için sosyal etkileşim ve yeni deneyimler daha önemli olabilir. Bu nedenle, boş zaman ihtiyaçlarını evrensel olarak tanımlamak ve ölçmek oldukça zordur.

1.1.3. Boş Zaman Katılımı ve İyi Oluş

Boş zaman katılımı, bireylerin yaşamını sürdürmek veya diğer sorumlulukları haricinde kalan zamanlarda kendi iradesiyle seçtiği faaliyetlerle meşgul olma durumu olarak ifade edilmektedir (Kadushin, 2004). Boş zamanı değerlendirme ve boş zaman faaliyetlerine katılma konusundan bahsedildiği zaman genel olarak akla sosyal faaliyetler gelse de bireylere fiziksel, ruhsal ve duygusal açıdan katkı sağlayan faaliyetlerin tamamı bu kapsamda değerlendirilmektedir (Suto, 2013). Crandall (1980) boş zamanı ihtiyaçlar, nedenler ve motivasyonları içine alan bir süreç olarak nitelendirmiştir. Havitz ve Dimanche (1990), boş zaman katılımının belirli uyarımlar veya bağlamlardan kaynaklandığını ve bireyler ile boş zaman etkinlikleri, boş zaman ortamları ve ilgili boş zaman tesisleri ve ürünleri arasında tespit edilemeyen psikolojik bir uyanıklık veya ilgi durumu olduğunu öne sürmüştür.

Boş zaman sosyolojisinin öncüleri arasında gösterilen Joffre Dumazedier (1967), Annecy destinasyonunda boş zaman üzerine yaptığı bir araştırmada üç tür boş zaman aktivitesini ele almıştır. Bunlar turistik seyahat, sinema ve televizyon ve kişisel gelişimdir. Haywood, Kew ve Bramham (1989) boş zaman katılımının dört bileşeni olduğunu öne sürmüştür. Bunlardan ilki insanların boş zaman aktivitelerini seçtikleri ve kişisel seçimlerinin boş zamanın anlamını oluşturduğuyla ilgilidir. İkinci bileşen, boş zaman seçimlerinin bir dizi kabul edilen koşul tarafından sınırladığını ortaya koymaktadır. Üçüncü bileşen fırsatlardır ve Haywood, Kew ve Bramham'a (1989) göre fırsatlar bireylere boş zaman aktivitelerine katılma olanağı sunmaktadır. Son olarak, dördüncü önerme, insanların boş zaman etkinliklerinin kabul edilmeyen yaşam koşulları ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir.

Boş zaman faaliyetlerine katılım eksikliği genellikle mutsuzluk ve hatta depresyona yol açabilirken, boş zaman faaliyetlerine katılım ise insanların yaşam kalitesini artırma potansiyeline sahiptir ve öznel iyi oluşu olumlu yönde etkilemektedir (Austin, 1998). Özellikle uzun vadeli olarak düzenli boş zaman etkinliklerine katılan bireylerin, yaşam tatmini ve öznel iyi oluşları artma eğilimindedirler (Kelly, Steinkamp ve Kelly, 1987). Bu tür aktiviteler, kişilerin kendilerini daha iyi hissetmelerine, var olan streslerini azaltmalarına ve olumlu duyguları artırmalarına yardımcı olabilir (Satariano, Haight ve Tager, 2002).

Araştırmalar, farklı boş zaman etkinliklerinin farklı olumlu duyguları tetikleyebileceğini ve bu tür etkinliklerin birden fazla olumlu duygu türünü içerebileceğini göstermektedir (Abdullah, 2002). İnsanlar, spor, sanat etkinlikleri, hobileri ve diğer boş zaman aktiviteleri aracılığıyla çeşitli olumlu duygular deneyimlerler (Stebbins, 2017). Örneğin bazı boş zaman etkinlikleri, kişilerin rahatlamasına yardımcı olurken, bazı boş zaman etkinlikleri ise heyecan verici deneyimler sunar. Paraşütle atlama, tüplü dalış gibi bazı faaliyetler ise yüksek uyarılma durumlarıyla ilişkilendirilmektedir (Hills ve Argyle, 1998).

Boş zaman faaliyetlerine katılım ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiler çeşitli araştırmalarda ele alınmıştır (Ellis, Cromton, Tyson ve Bohling, 2016; Hassmen, Koivula ve Uutela, 2000; Lu ve Hu, 2005). Yapılan araştırmaların önemli bir kısmı, boş zaman faaliyetlerine katılımın öznel iyi oluş olumlu yönde etkilediği sonucunu ampirik olarak desteklemektedir. Godbey (2003) yaptığı araştırmada boş zaman faaliyetlerine katılımın iyi oluş üretmeye yardımcı olduğunu ve belirli boş zaman etkinliklerine sürekli katılımın ise stresi azalttığını ve ayrıca olumsuz duygulanımın artışını da azaltabileceğini ortaya koymuştur. Ngai (2005) yaptığı araştırmada boş zaman faaliyetleri ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkileri incelemiş ve araştırma sonucunda bu iki değişken arasında kayda değer ilişkilerin olduğunu doğrulamıştır. Cheng ve Lu (2015) su aktivitelerine katılanlar üzerine yaptığı araştırmada boş zaman faaliyetlerine katılımın iyi oluşu etkilediği sonucuna ulaşan araştırmaları destekler bulgular elde etmiştir.

Diener ve Biswas-Diener (2011) yaptığı araştırmada özellikle boş zaman aktivitelerinin yüksek yaşam memnuniyeti ve pozitif duygularla yakından bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, seyahat ve turistik etkinlikler, özellikle de katılımcıların içsel motivasyonlarına dayandığı durumlarda, mutluluğu artırmakla ilgilidir (Moura, Eusébio ve Devile, 2022). Bireysel ilgi alanlarıyla motive olan bireyler daha otonom itici güçler sergilerken, dışsal nedenlerle (örneğin işle ilgili) bir etkinliğe katılan bireyler kontrollü faktörlerden etkilenmektedir (Howard, Gagné, Morin ve Van den Broeck, 2016). Bu bağlamda bu araştırmada, özerk (içsel) ve kontrollü (dışsal) motivasyona atıfta bulunan insan motivasyonu ve kişilik araştırmalarıyla ilgili olan Öz Belirleme Teorisi'nden faydalanılmıştır (Deci ve Ryan,

2000). Öz Belirleme Teorisi'ne göre bireyler boş zaman faaliyetlerini değerlendirme şekillerini kişisel ilgi alanlarına göre seçmektedirler (Deci ve Ryan, 2000). Bu seçimler sonrasında yaşanan deneyim, bireylerin gelecekteki davranışsal niyetlerini doğrudan etkileyebilmekte ve destinasyona ilişkin bir bağ kurmalarını sağlayabilmektedir (Standage ve Ryan, 2020).

Öz Belirleme Teorisi ve iyi oluş ile ilgili alan yazın incelendiğinde, Öz Belirleme Teorisi'nin iyi oluşu ortaya koymak için kullanıldığı araştırmalara rastlamak mümkündür (Buzinde, 2020; Jenkins, Lee, Mackenzie, Hargreaves, Hodge ve Calverley, 2022; Mackenzie ve Hodge, 2019; Slak Valek ve Fotiadis, 2018; Thal ve Hudson, 2019). Bu araştırmaların bazılarından ikinci bölümde bahsedilmiştir ancak boş zaman ve Öz Belirleme Teorisi'nin birlikte ele alındığı araştırmaların görece daha sınırlı olduğu söylenebilir (Hill, Terrell, Arellano, Schuetz ve Nagoshi, 2014). Bu araştırma boşluğu dikkate alınarak bu tez çalışması, İstanbul'a gelen Türk turistlerin öznel iyi oluşlarını Öz Belirleme Teorisi bağlamında ortaya koymayı amaçlamıştır.

1.1.4. Boş Zaman ve Rekreasyon

Beard ve Ragheb'e (1980) göre boş zaman, bireylerin yaşamlarında dinamik bir rol oynar ve boş zamanın nasıl değerlendirildiğini bilmek oldukça önemlidir. Bu noktada devreye rekreasyon kavramı girmektedir. Rekreasyon ve boş zaman sıklıkla birbirinin yerine kullanılabilen kavramlardır, ancak aslında bu iki kavram tam olarak aynı anlama gelmemektedir (Jackson, 1988). Her iki kavram da insanların iş ve diğer yükümlülüklerden uzaklaşıp keyif aldıkları aktivitelerle ilgilidir. Ancak bu iki kavram belli noktalarda farklı anlamlar taşımaktadırlar (Shaw, 1985).

Latince kökenli bir terim olan rekreasyon kavramı, insanların dinlenmek, eğlenmek ve zihinsel ya da fiziksel olarak yeniden enerji kazanmak amacıyla bilinçli ve gönüllü olarak katıldıkları aktiviteleri ifade etmektedir (Fenton, White, Gallant, Hutchinson ve Hamilton-Hinch, 2016). Butler (1976) rekreasyonu, bireyin doğrudan kendisine getirdiği zevk ve tatmin nedeniyle kendi seçimiyle katıldığı herhangi bir boş zaman deneyimi veya faaliyetler olarak tanımlamıştır. Rekreasyon faaliyetleri tek bir faaliyetle sınırlandırılamaz ve ayrıca bu faaliyetlerin bir şekilde bireyler üzerinde tatmin sağlaması beklenmektedir (Menec, 2003).

Boş zaman, iş ve çalışma, aileye karşı sahip olunan sorumluluklar ve diğer günlük sorumluluklar arasında bir denge sağlamaktadır (Shaw, 1985). Rekreasyon ise mevcut boş zamanın verimli ve tatmin edici bir şekilde değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır (Mannel ve Iso-Ahola, 1987). Bu bağlamda boş zaman ve rekreasyon arasındaki ayrımı vurgulamak önemlidir. Rekreasyon kavramının, boş zaman ile aynı şekilde tanımlandığı ve kullanıldığı görülmektedir (Shaw, 1986) ancak Roberts'in (2006) de ifade ettiği gibi, rekreasyon boş zamandan daha sınırlı bir kavramdır. Rekreasyonun boş zamandan farkı, genellikle rekreasyon faaliyetlerinin boş zamanın bir parçası olduğu ancak tamamı olmadığı yapılandırılmış faaliyetlere atıfta bulunmasıdır (McInnes, 1989).

Boş zaman, bireylere dinlenme, eğlenme ve kişisel ilgi alanlarına zaman ayırma fırsatı sunar ve bu zamanın değerlendirilme şekli değişen etkenlerle birlikte bireylere bağlıdır (Lee ve Lin, 2011). Aynı zamanda bireylere kişisel ilgi alanlarına yönelebilmeleri için önemli bir fırsat sunmaktadır (Kyle ve Chick, 2004). Bu spor yapmak, sanatsal aktivitelerde bulunmak veya sadece bir kitap okumak gibi çok çeşitli ve farklı şekillerde gerçekleştirilebilir (Parr ve Lashua, 2004).

Rekreasyon ise, bireylerin boş zamanlarını etkili bir şekilde değerlendirmelerini ve tatmin edici bir deneyim yaşamalarını sağlayan çeşitli faaliyetler sunmaktadır (Chen, Li ve Chen, 2011). Rekreasyon aktiviteleri, fiziksel sağlığı destekleyebilir, psikolojik iyi oluşu artırabilir ve sosyal etkileşimi teşvik edebilir (Tinsley ve Eldredge, 1995). Örneğin, spor yapmak fiziksel sağlığı geliştirebilir ve bir kişinin endorfin salgısını artırarak daha iyi hissetmesine yardımcı olabilir. Aynı zamanda, sanatsal aktiviteler veya el işleri gibi yaratıcı faaliyetler zihinsel olarak tatmin edici olabilir. Ayrıca rekreasyon, insanların yeni insanlarla tanışabilecekleri ve sosyal bağlarını güçlendirebilecekleri bir platform sağlayabilir (Kao, 1995). Burada kritik nokta, burada bahsedilen rekreatif faaliyetler aynı zamanda boş zamanın içerisindedir.

Boş zaman ve rekreasyon kavramları, bireylerin yaşam kalitesini artırmak için kritik bir rol oynamaktadır (Lee ve Lin, 2011). İnsanlar sadece iş ve diğer sorumluluklarla meşgul olduklarında zihinsel ve duygusal olarak tükenme ihtimalleri yüksektir (Sonnentag ve Bayer, 2005). Boş zaman, insanların bu tür tükenmişlikleri

azaltmalarına ve daha dengeli, sağlıklı ve tatmin edici bir yaşam sürdürmelerine yardımcı olan tüm faaliyetlerdir (Iso-Ahola ve Mannell, 2004). Bu noktada rekreasyon daha önce de bahsedildiği gibi var olan boş zamanın iyi değerlendirilmesini sağlamaktadır (Mannel ve Iso-Ahola, 1987). Rekreasyon aktiviteleri, insanların fiziksel sağlıklarını korumalarına, zihinsel olarak canlı kalmalarına ve sosyal ilişkilerini güçlendirmelerine yardımcı olmaktadır (Crone, Smith ve Gough, 2004).

Sonuç olarak boş zaman ve rekreasyon, insanların hayatlarını dengelemelerine, stres düzeylerini azaltmalarına ve yaşam kalitelerini artırmalarına yardımcı olan önemli kavramlardır (Iwasaki, 2007). Boş zamanın etkili bir şekilde değerlendirilmesi, insanların daha mutlu, daha sağlıklı ve daha tatmin edici bir yaşam sürdürmelerine olanak sağlamaktadır (Newman, Tay ve Diener, 2014).

1.1.5. Boş Zaman Motivasyonu

Araştırmacılar bireylerin birçok boş zaman aktivitesi arasından neden belirli bir tanesini seçtiklerini açıklamak için araştırmalar yapmış ve genel motivasyonlara ilişkin çeşitli teoriler ortaya koymuştur. Boş zamanın etkili bir şekilde değerlendirilmesi, 1970'lerin başlarına kadar uzanan bir araştırma alanıdır (Driver ve Tocher, 1970). Motivasyon teorileri araştırmaları, insan davranışlarının hareket noktasının hem içsel hem de dışsal motivasyon faktörleri gerektirdiğine dikkat çekmiştir (Hidi, 2000). Ancak boş zamanı değerlendirme davranışlarına yönelik yapılan araştırmalar, bireylerin bu davranışları, dışsal bir zorunluluk ya da baskı olmadan, yalnızca kişisel istekleri ve tercihleri doğrultusunda gerçekleştirmeye meyilli olduklarını göstermektedir (Malhotra, Galletta ve Kirsch, 2008).

Uluslararası alan yazın incelendiğinde, motivasyon ve davranıştaki bireysel farklılıkları açıklayan önemli teorilerden biri, Deci ve Ryan'ın geliştirdiği Öz Belirleme Teorisi'dir. White ve Thompson (2009), Öz Belirleme Teorisi'nin, turizm araştırmalarındaki teorik ve metodolojik boşlukları doldurabilecek alternatif bir bakış açısı sunduğunu öne sürmüştür. Deci ve Ryan (1985), boş zamanın algılanan özgürlüğünün, bireylerin boş zaman aktivitelerine katılma motivasyonunu anlamada kritik bir rol oynadığını vurgulamışlar ve içsel ile dışsal motivasyon arasındaki ayrımı netleştirmişlerdir. İçsel motivasyon, bir faaliyeti kendi içinde bir amaç olarak

sürdürme dürtüsüdür. Dışsal motivasyon ise bir faaliyeti bir amaca ulaşmak için bir araç olarak sürdürme dürtüsüdür (Shang, Chen ve Shen, 2008).

Motivasyon, sadece davranışlarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda farklı sonuçlarla sağlam bir ilişki içerisinde şekillenmektedir (Cooper, 1994). İçsel motivasyon, davranışların yanı sıra aidiyet hissi ve öznel iyi oluşu şekillendirmede önemli bir etken olarak görülmektedir (Ryan ve Deci, 2000). Dışsal motivasyon, genellikle aile veya başka bir topluluk için araçsal hedeflere yönelik güdüleri içermektedir (Reiss, 2012). Bu iki motivasyon türünün yanı sıra motivasyon eksikliğinin (amotivasyon) varlığını vurgulayan Deci ve Ryan (2000), amotivasyonun bireylerin sağlık ve iyi oluşla ilgili olan amaçlarıyla daha az ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Boş zaman anlayışının, motivasyonla sağlam bir temele dayalı olan ilişkisi bulunmaktadır ve bu bağlamda öz belirleme ve içsel motivasyon davranışları, boş zamanın belirgin bir özelliği olarak kabul edilmektedir (Ryan ve Deci, 2000).

Bandura (1977), bireylerin herhangi bir faaliyet için duyduğu motivasyonun temelinde, bu faaliyeti başarıyla gerçekleştirebileceklerine dair olan inançlarının yattığını öne sürmüştür. Bu inanç, "öz yeterlik" olarak adlandırılmıştır ve kişinin yeteneklerine dair kişisel bir değerlendirmeye dayanan bir tür çevresel ustalık olarak tanımlanmaktadır. Bandura (1977), öz yeterliğin, geçmiş başarılar, başkalarını takip etme deneyimleri, "yapabilirim" inancı veya uyarılmış bir psikolojik durum tarafından şekillendirilebileceğini öne sürmüştür. Bu faktörler birbirini dışlamaz ve göreceli olarak duruma bağlıdır. Öz yeterlik teorisi, insan davranışlarının ardındaki motivasyonun ve kişisel inançların anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca Bandura'nın (1977) teorisi, bu alanda yapılan araştırmalara temel oluşturan önemli bir teorik çerçevedir.

Iso-Ahola'nın (1982) turizm motivasyonu ile ilgili olan sosyal psikolojik teorisine göre, bireylerin turistik aktivitelere katılımını belirleyen temel güdüler ve faktörler vardır. Iso-Ahola, bireylerin turistik deneyimlere katılma nedenlerini anlamak için motivasyonun rolünü vurgulamaktadır. Teorinin ana unsurlarından biri, bireylerin turistik faaliyetlere olan katılımlarının, hem içsel (kişisel) hem de dışsal (çevresel) faktörler tarafından şekillendiğidir. Iso-Ahola (1982), turistik motivasyonun genellikle bireyin içsel ihtiyaçları ve kişisel tatmin arayışları tarafından

yönlendirildiğini savunmaktadır. Bu bağlamda bireylerin turistik deneyimlere olan ilgisi, kişisel memnuniyet, keşif arzusu, eğlence ve öğrenme isteği gibi içsel faktörlerle güçlü bir şekilde ilişkilidir. Ayrıca Iso-Ahola'nın teorisi, bireylerin turistik motivasyonlarını çevresel etmenlere bağlamaktadır.

Apter (1982), motivasyonun "telic" ve "paratelic" durumlarının olduğunu öne sürmüştür. Paratelic durum, anlık ve eğlenceli etkinliklerle ilişkilendirilirken, telic durum, kişinin uzun vadeli hedeflere ulaşmak için ciddi etkinliklere veya boş zaman aktivitelerine katılmasıyla ilişkilendirilmektedir. Her iki durum da insanlar için eğlence kaynağı olarak ifade edilmiştir. Paratelic durumda keyif, etkinliğin kendisinden gelen zevk ve heyecanı ifade ederken, telic durumda keyif, nihai hedeflere ulaşmanın beklentisinden kaynaklanmaktadır. Telic etkinlikler okumak, çalışmak, siyasi veya dini etkinlikleri içerebilirken, bazı paratelic etkinlikler ise daha çok heyecan veya uyarılma arayışı ile ilgilidir.

Csikzentmihalyi'nin (1988) akış teorisi, insanların son derece tatmin edici ve keyifli bir akış durumu yaşamak için yoğun bir şekilde özümseyici bazı boş zaman faaliyetlerine katıldığını öne sürmektedir. Bu teori, bireylerin deneyimlediği bu akış durumunun, zorluklar ve becerilerin eşit olarak karşılandığı durumlarda ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu deneyimin, iyi oluş ve psikolojik gelişim için önemli bir katkı sağladığını ileri sürmektedir. Csikzentmihalyi, bu akış durumunun çeşitli faaliyetlerde deneyimlendiğini gözlemlemiş ve bu faaliyetleri "autotelic" olarak tanımlamıştır. Bu faaliyetler, büyük miktarda tatmin sağladığı ve içsel olarak motive edici olduğu düşünülen işler ve boş zaman etkinliklerini içermektedir.

Boş zaman seyahati, insanların içten gelen ihtiyaçlarını ve arzularını karşılamak amacıyla tercih ettiği bir eylem olarak ifade edilmektedir (Crompton, 1979). İnsanlar seyahat etmenin ihtiyaçlarını gerçekleştirebileceğine inandıklarında, bu eylemi gerçekleştirmeye yönelik bir motivasyona sahip olmaktadırlar. Başka bir ifadeyle, motivasyon, bireylerin potansiyel olarak tatmin edici buldukları belirli faaliyetleri düşündüklerinde ortaya çıkmaktadır (Iso-Ahola, 1982). İnsanlar ihtiyaçlarını tatmin etmek amacıyla harekete geçtikleri için motivasyon seyahat davranışının son itici gücü olarak kabul edilmektedir (Crompton, 1979). Plog (1991)

seyahati sürdüren ve destekleyen motivasyonların genel olarak köklü veya yüksek düzeyde psikolojik olmadığını ortaya çıkarmıştır. Dann (1977), seyahatin temel nedenlerini açıklarken, iki ana faktörü öne sürmüştür: anomi ve ego gelişimi. Turizm motivasyonlarını incelemek için yedi farklı yaklaşım sunmuştur:

1-Seyahat, insanların arzuladığı ama eksik hissettiği deneyimlere karşılık verme şeklidir.

2-Motivasyonun itme gücü ile destinasyonun çekiciliği arasındaki ilişki.

3-Motivasyonun temelini oluşturan fanteziye dayalı düşünce süreçleri.

4-Turistik deneyimleri sınıflandırmaya dayalı bir motivasyon yaklaşımı.

5-Turistlerin motivasyonunu tanımlayan farklı motivasyonel tiplerin belirlenmesi.

6-Motivasyon ile turist deneyimi arasındaki bağlantının araştırılması.

7-Otomatik tanıma ve anlam oluşturmadaki motivasyonun rolü.

1.1.6. Boş Zaman ve Turizm

Modern toplumlarda, günlük yaşamın yoğunluğu göz önüne alındığında, boş zamanın etkili bir şekilde değerlendirilmesi önemlidir (Haller, Hadler ve Kaup, 2013). Bir gereklilik haline gelen boş zamanın değerlendirme şekilleri imkanlar ve diğer etkenlere bağlı olacak şekilde değişmektedir (Chatzitheochari ve Arber, 2012). İnsanlar sorumluluklarından geriye kalan kısıtlı zamanı evde, yakın çevresinde veya yaşadığı yerden uzakta değerlendirebilir (Savolainen, 1995). Yakın çevrede ve bireylerin yaşam alanında gerçekleştirilen etkinlikler günlük rutine yakındır. Turistik etkinlikler ise insanların monoton günlük rutinlerin dışına çıkmasına ve yeni deneyimler kazanmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca bu deneyimler, kişisel tatmin, stres azaltma ve yaşam memnuniyeti gibi psikolojik sonuçlara yol açabilir (Chen ve Petrick, 2013).

Mannell ve IsoAhola (1987) boş zaman ve turizmin seçim özgürlüğü, keyif alma, içsel motivasyon, kendi kaderini tayin etme ve kendini ifade etme gibi benzer davranışsal ve psikolojik nitelikleri paylaştığını öne sürmüştür. Ancak birbirine bu kadar yakın olan iki kavramın birbirinin yerine kullanılması ve aynı anlama gelmesi birçok araştırmacı tarafından reddedilmektedir (Chang ve Chung, 2018).

Araştırmacıların önemli bir kısmı boş zaman ve turizmin birbirinden ayrı olduğunu varsaymış, gündelik boş zaman ile turizm arasında ayrım yapmış ve bu nedenle bireylerin tatildeyken rutin yaşamlarındaki gündelik boş zamanlarına tamamen zıt yeni deneyimler aradıklarını varsaymıştır (Chang ve Chung, 2018). Bazı araştırmacılar ise boş zamanın özel bir biçimi olarak kabul ettikleri turizmin, deneyimsel, motive edici ve davranışsal faktörlerin bir arada bulunduğu bir alan olarak tanımlamaktadır (Cohen, 1974; Ryan, 1994).

Öte yandan Moore, Cushman ve Simmons (1995), boş zaman ve turizmi bütünleşik bir perspektiften ele almanın gerekliliğine vurgu yapmıştır. Ayrıca Moore, Cushman ve Simmons (1995) turizm ve boş zaman arasında bir ilişki olabileceği, ancak turizmin boş zamanın bir türü olduğu özel bir bağlantı türü olarak sınıflandırılabileceği sonucuna varmıştır. Bu doğrultuda turizm ve boş zaman arasındaki ilişkiye dair alan yazında farklı görüşlere ve tanımlara rastlamak mümkündür. Nash'e (1996) göre, turizmin teorik bir tanımı hem boş zaman hem de seyahat üzerine kurulabilmektedir. Leiper (1990), turizmin boş zamanın bir türü olabileceğini ve bu, tatilcilerin yeni destinasyonlarda tatmin edici boş zaman deneyimleri bulma arayışına dayandığını savunmuştur.

Cohen (2010) yaptığı araştırmada, boş zaman ve turizmin boş zamanlarda gerçekleştirilen gönüllü faaliyetleri kapsadığına dikkat çekerek bunun önemli bir ortak özellik olduğunu vurgulamıştır. Öte yandan boş zaman ve turizm arasındaki ilişkiyi iki yönden ele almak mümkündür. Birincisi, boş zaman turizmin temel kaynağıdır. Bireylerin boş zamanları yoksa turizme katılmaları mümkün değildir. İkincisi ise turizm boş zamanın değerlendirilebileceği bir araçtır.

Currie (1997), bireylerin boş zamanlarında günlük rutinlerinin bir parçası olan etkinliklere katıldığını ve bu nedenle tatil süreçlerinde de günlük boş zaman aktivitelerine benzer etkinliklerde bulunmalarının olası olduğunu öne sürmüştür. Örneğin günlük bisiklete binmeyi seven bazı insanlar, tatillerinde bisiklet turlarına katılabilirler, koşmaktan hoşlanan bireyler maratonlara katılmak için seyahat edebilirler. Leiper (1990) turizmin boş zamanın bir türü olabileceğini ve bu, tatilcilerin yeni destinasyonlarda tatmin edici boş zaman deneyimleri bulma arayışına dayandığını savunmuştur.

Chang ve Gibson (2011), boş zaman ile turizm aktiviteleri arasındaki ilişkiyi anlamak amacıyla psikolojik katılım kavramı çerçevesinde dört farklı grup oluşturmuş ve her bir grubun, boş zaman etkinliklerine ne ölçüde psikolojik olarak dahil olduklarını incelemişlerdir. Carr (2002) yaptığı araştırmada, günlük yaşamdaki boş zaman etkinliklerinin genellikle seyahat davranışlarına etki ettiğini öne sürmüş ve bu bağlamda "boş zaman-turizm sürekliliği" terimini önermiştir. Bu terim, turizmin sadece bir boş zaman etkinliği olmadığını, ancak günlük yaşam içerisindeki boş zaman etkinliklerinin, turistik deneyimlere katılımı teşvik edebileceği fikrini yansıtmaktadır. Bu çerçevede, boş zaman faaliyetlerinin ve turizmin birbirini nasıl etkilediğini anlamak, turizm araştırmaları açısından önemlidir.

1.2. Kültür Kavramı ve Kültür Turizmi

Kültür, bir toplumun veya sosyal grubun ayırt edici manevi, maddi, entelektüel ve duygusal özelliklerinin bütünü olarak kabul edilmekte ve sanat ile edebiyatın yanı sıra yaşam tarzlarını, birlikte yaşama biçimlerini, değer sistemlerini, gelenekleri ve inançları kapsamaktadır (UNESCO, 2006). Ancak bireylerin ve toplulukların yaşam tarzını, dünya görüşünü ve değerlerini şekillendiren, yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarılan ve sürekli bir dönüşüm içinde olan kültür kavramı bununla sınırlı değildir (Griswold, 2012). Aynı zamanda tarihi yapıları, anıtları, dili, festivalleri ve diğer kültürel kaynakları da içerisinde barındırmaktadır (Baykan, 2007). Kültür, insan deneyiminin kalbinde yer almakta ve insanların sosyal yapısını, iletişim kurma biçimini ve dünyayı algılama şeklini etkilemektedir (Brislin ve Kim, 2003).

Tarihsel süreçte tüm bu ve daha fazla kültürel öğelerin merakı ve keşfi, 16. yüzyıl sonlarında başlayan ve zaman içinde 'kültür turizmi' adını alan özgül bir turizm pratiğine dönüştüğü söylenebilir (Towner, 1985). Modern toplumda giderek artan bir ilgi gören kültür turizmi, araştırmacıların da ilgisini çekmiş ve konuyla ilgili birçok araştırma yapılmıştır (Richards, 2002).

Kültür turizmi ile ilgili alan yazında, kültürel nedenlerle gerçekleştirilen seyahatlerin çeşitli bakış açılarıyla harmanlanmasıyla ortaya çıkan birçok tanımlama bulunmaktadır (Timothy, 2014). Ryan (2002) kültür turizmini, ziyaret edilen toplumların yerel kültürü ve değerlerine derin bir saygı gösteren, zengin entelektüel

içerik sunan ve bireyin bilgi dağarcığını genişleten bir turizm biçimi olarak tanımlamıştır. UNWTO (2017) tarafından benimsenen kültür turizminin bir tanımı ise şu şekildedir: Kültür turizmi, ziyaretçinin temel motivasyonunun bir turizm destinasyonundaki somut ve somut olmayan kültürel çekicilikleri/ürünleri öğrenmek, keşfetmek, deneyimlemek ve tüketmek olduğu bir turizm faaliyeti türüdür (Ardelean ve Badulescu, 2022).

Weaver ve Lawton'a (2002) göre kültür turizmi, yerel halkın yaşantıları ile birlikte geleneklerini, dini inanışlarını ve bölgenin sanat ve mimarisini içeren mirası ve aynı zamanda spor, gastronomi aktiviteleri ile çeşitli sanat biçimlerine kadar geniş bir yelpazede ele alınmaktadır. Benzer şekilde Bandeoğlu (2015) kültür turizminin, yalnızca turistik merkezlerinin ziyaretiyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda bir bölgenin gastronomik lezzetlerini, festivallerini, arkeolojik alanlarını keşfetme ve bireyin yaşam deneyimine entegre etme sürecini kapsadığını öne sürmüştür.

2009 yılındaki OECD'nin "kültürün turizm üzerindeki etkisi" (OECD, 2009: 10) raporunda, kültür turizmi "en büyük ve en hızlı büyüyen küresel turizm pazarlarından biri" olarak tanımlanmıştır. Turistik anlamda (UNESCO, 2006) kültür, geçmişle veya çağdaş yaşam biçimleriyle ilgilenen insanlar için pek çok farklı deneyim sağlayabilir. Bazı ziyaretçiler kültürden özellikle zevk alır ve kültür tarafından daha güçlü bir şekilde motive edilirler ve birçok farklı gezi aktivitesine, yerel halkla kültürel alışverişe, farklı alışveriş fırsatlarına ve yerel mutfak ve içecekleri tatmaya katılabilirler (Jansen-Verbeke, 2001).

Kültür turizmi, bir destinasyonun kültürel miras kaynaklarını (geleneklerini, özgün mekanlarını ve farklılaşan diğer kültürel öğelerini vb.) keşfetme fırsatı sunmaktadır (Richards, 2002). Bu kaynakların korunması ve tanıtılması yoluyla yerel toplulukların ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkı sağlayan kültür turizmi, ulusal kimliğin veya ulusal imajın pekiştirilmesine veya değiştirilmesine de katkı sağlamaktadır (Light, 2007). Öte yandan kültür turizmi, kültürel kaynakların zarar görmesi, kültürel farklılığın giderek azalması ve hatta yok olması ve kültürün metalaşması gibi ihtimaller de bulunmaktadır (Macleod, 2006).

Kültür turistleri, turistlerin bir destinasyonun tarihi miras alanlarını, özgün mekanlarını ve bu yerlerin barındırdığı kültürel değerleri keşfetme, o bölgenin geçmişi ve kültürü hakkında bilgi edinme isteğiyle yer değiştiren bireylerdir (Huh, 2002). Bireylerin gerçekleştirdiği bu hareketlilik ise kültür turizmi olarak adlandırılır (Ostrowska-Tryzno ve Pawlikowska-Piechotka, 2016) ve mevcut araştırma bu tanımı dikkate almıştır. Bu araştırmada, UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan İstanbul'un miras alanlarını ziyaret eden turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının ne ölçüde tatmin olduğu, bu tatminin öznel iyi oluş ve destinasyon bağlılığına ne yönde etki ettiğini ve nihayetinde bu etkileşimin yerli turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret etme ve başkalarına tavsiye etme niyetlerine katkıda bulunup bulunmadığını incelenmiştir.

1.2.1. Kültür Turistleri

1990'lar ve 2000'lerin başlarında, kültür turizmi genellikle eğitimli ve maddi imkanları geniş olan turist grupları tarafından, miras bölgelerinin ve yüksek kültürel değer taşıyan sanat eserlerinin ziyaretleriyle özdeşleşmiştir (Kay Smith, Pinke-Sziva, Berezvai ve Buczkowska-Gołąbek, 2021). Bu dönemde, kültür, turistlerin seyahat motivasyonlarının merkezinde yer almaktayken (Richards, 2002) 2000'lerin ortalarına gelindiğinde, özellikle genç bireyler arasında, turistlerin tercihlerinde çeşitlilik gözlemlenmeye başlanmıştır (Lasso ve Dhales, 2018). Bu dönemde turistler, geleneksel kültürel etkinliklerin yanı sıra popüler kültürel faaliyetlere de ilgi göstermeye başlamışlardır.

2000'li yılların sonlarına doğru, demografik değişimler ve bağımsız seyahat eden bireylerin sayısında yaşanan artış, kültür turizminin dinamiklerini etkilemiştir (Richards, 2007). Y kuşağı gibi genç nesillerin, maddi varlıklardan ziyade deneyimlere ve yaratıcılığa dayalı etkinlikleri tercih etmeleri, kültür turizminin yönünü değiştirmiştir (Kay Smith, Pinke-Sziva, Berezvai ve Buczkowska-Gołąbek, 2021).

Richards (2021) gibi bazı araştırmacılar, kültür turizminin artık sadece belirli alanlara yönelik deneyimlerle sınırlı olmadığını, bütüncül ve entegre bir yaklaşımın ön plana çıktığını vurgulamaktadır. Bu yaklaşımda kültür, bir dizi faaliyetin içinde sadece bir unsur olarak yer alabilir veya merkezi bir motivasyon kaynağı olabilir. Bu durum,

kültür turizminin giderek daha kapsayıcı ve çeşitli bir yapıya bürünmesine yol açmıştır.

Kültür turistleri, seyahatlerinde kültürel deneyimleri ön planda tutan, bir bölgenin veya ülkenin sanatı, tarihi ve geleneklerini keşfetmeye özel ilgi gösteren kişilerdir (Richards, 2007). Bu turistler, genellikle bir destinasyonun kültürel zenginliklerini derinlemesine keşfetmek, yerel halkın yaşam tarzını anlamak ve tarihi eserleri görmek isteyen, meraklı insanlardır (Seyfi, Hall ve Rasoolimanesh, 2019). Kültür turizmi, bireylerin kişisel gelişimine katkıda bulunurken, aynı zamanda yerel ekonomilere ve kültürel mirasın korunmasına da önemli katkılar sağlar (İstanbullu Dinçer ve Ertuğral, 2000; Topaloğlu, 2022).

Kültür turistleri, yerel halkın yaşam tarzını, geleneksel yemeklerini ve sanatını deneyimlemeye de büyük önem verir (Shalforoush Khelejani, 2022). Bu özellikleriyle, kültür turistleri, genellikle sürdürülebilir turizm uygulamalarına yönelik bir eğilim gösterirler. McKercher ve du Cros (2002), kültür turistini, belirli bir kültürel veya tarihi cazibe noktasını, müzeyi, sanat galerisini ziyaret eden, kültür veya miras turlarına katılan, bir festivalde yer alan veya canlı bir performans izleyen kişi olarak tanımlamaktadır. Bu tanım bazı yazarlar tarafından, turistin ziyaret amacı ne olursa olsun, seyahati sırasında herhangi bir kültürel etkinliğe katılımını da kapsayacak şekilde genişletilmektedir.

1.2.2. Türkiye'de Kültür Turizmi

Zengin tarihi, kültürel mirası ve doğal güzellikleriyle kültür turizmi açısından önemli bir ülke olan Türkiye tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bizans İmparatorluğu, Selçuklu, Osmanlı İmparatorluğu dönemleri ve daha da öncesine ait kalıntılar ülkenin farklı bölgelerine dağılmış durumdadır. Öte yandan Anavarza, Assos, Dara, Efes, Metropolis, Pergamon, Troya ve ülkenin çeşitli bölgelerine yayılmış birçok antik kentiyle Türkiye, önemli bir kültür turizmi ülkesidir (Bandeoğlu, 2015).

Türkiye'nin kültür turizmi, sadece tarihi ve doğal güzellikleriyle değil aynı zamanda etkileyici sanat galerileri ve müzeleriyle de dikkat çekmektedir (Khelejani, 2022). Ayrıca, gastronomik unsurlar da Türkiye'nin kültür turizminin bir parçasıdır ve

Türk mutfağı zeytinyağlı yemeklerden kebap çeşitlerine, tatlılardan güveçlere kadar geniş bir yelpazede kendini göstermektedir (Altınay Özdemir, 2020). Bu çeşitlilik, Türkiye'yi dünya kültür mirasının önemli bir paydaşlarından biri haline getirmektedir.

Öte yandan Türkiye'nin UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde 21 adet mirası yer almaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023) ve bu eserler kültür turistleri için önemli bir çekim kaynağıdır. Listede yer alan 21 eserden 19'u kültürel, 2'si ise karma (hem kültürel hem doğal) miras alanlarıdır. UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilen bu miras alanları Neolitik Çağ'dan başlayarak oldukça geniş bir zaman dilimine yayılan çeşitli dönemleri kapsamaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

Türkiye, özellikle kültür turizmine ağırlık vererek ülkenin turizm potansiyelini geliştirmeyi amaçlayan bir turizm stratejisine sahiptir. 2023 Turizm Stratejisi kapsamında, marka kentlerin oluşturulması hedeflenmekte olup Adıyaman, Amasya, Bursa, Edirne, Gaziantep, Hatay, Konya, Kütahya, Manisa, Nevşehir, Kars, Mardin, Sivas, Şanlıurfa ve Trabzon gibi şehirler kültür turizmi açısından öne çıkarılarak marka kültür kentleri haline getirilmesi hedeflenmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Türkiye Turizm Stratejisi, aynı zamanda bölgesel gelişimi destekleyerek kültür turizmi odaklı altyapı geliştirmelerine vurgu yapmaktadır. Troya, Frigya, Afrodisya, Söğüt, Kapadokya, Hitit, Urartu ve GAP bölgeleri gibi kültür turizmi potansiyeli yüksek alanlarda bölgesel gelişim ve altyapı çalışmalarıyla turizm çeşitliliği sağlanması planlanmıştır. Tarihi eserlerin restorasyonu, yeni varış noktalarının geliştirilmesi ve turizm türlerinin çeşitlendirilmesi bu bölgelerdeki kültürel zenginliklerin vurgulanmasını amaçlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Türkiye'nin bu stratejileri ile kültür turizmi potansiyelinin en iyi şekilde değerlendirilmesi ve turizmde sürdürülebilir bir büyümenin desteklenmesi amaçlanmıştır. Her bölgenin kendine özgü kültürel ve tarihi zenginlikleri ön plana çıkarılarak turizm çeşitliliğinin artırılması ve sürdürülebilir turizm anlayışının teşvik edilmesi hedeflenmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007). Bu hedeflere ne ölçüde ulaşıldığının değerlendirilmesi ve geleceğe yönelik yol haritasının çizilmesi ayrı bir araştırma konusudur.

Türkiye, dünyanın en çok turist ağırlayan ülkelerinden bir tanesidir ve her yıl milyonlarca turist çeşitli motivasyonlarla Türkiye'yi ziyaret etmektedir. 2019 yılında neredeyse 52 milyon turist Türkiye'yi ziyaret etmiş ve bunların 36 milyonunun ziyaret amacı gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler olarak kayıtlara geçmiştir. Yaklaşık 52 milyon ziyaretçiyle seneyi kapatan Türkiye'nin 2020 yılı hedefi çok daha yüksek ziyaretçi sayısına ulaşmak olarak belirlenmiştir. Ancak ertesi yıl insanların hayatını derinden etkileyen ve milyonlarca insanın ölümüne yol açan Covid-19 salgını nedeniyle bu istatistiklerde büyük bir düşüş yaşanmıştır. 2020 yılında Türkiye'ye neredeyse 16 milyon ziyaretçi gelirken bu ziyaretçilerin yaklaşık 9,5 milyonunun amacı gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler olduğu saptanmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024).

Tablo 1. Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayıları

Yıl	Ziyaretçi Sayısı	Gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetler
2019	51.860.042	36.077.029
2020	15.826.266	9.465.660
2021	29.357.463	19.042.762
2022	51.369.026	34.493.205

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2024.

Türkiye, turist sayısında büyük düşüş yaşadığı yılın ardından toparlanma sürecine girmiş ve 2021 yılında 29 milyondan fazla yabancı turist Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Ziyaretçilerin 19 milyonu ise gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetlere katılmak amacıyla Türkiye'ye seyahat etmiştir. 2022 yılında ziyaretçi sayısında büyük bir sıçrama yapan Türkiye'ye 51,3 milyon turist gelmiştir. Yabancı ziyaretçilerin yaklaşık 34,5 milyonu Türkiye'ye gelerek gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetlere katılmayı planlamıştır. 2023 yılında ise Türkiye'ye yaklaşık 57 milyon turist gelirken, bu ziyaretçilerin 38 milyondan fazlasının amacı gezi, eğlence, sportif ve kültürel faaliyetlerdir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024).

1.2.3. Bir Kültür Turizm Destinasyonu Olarak İstanbul

Yapılan arkeolojik kazılarda İstanbul'un tarihinin yaklaşık 8.500 yıl öncesine dayandığını gösteren kanıtlar bulunmuştur (Gursoy, Akova ve Atsız, 2021). İstanbul, tarih boyunca çeşitli ülkelerin egemenliği ve etkisi altında kalmış ve bu sayede modern çağa gelindiğinde büyük bir kültürel birikime sahip olan şehirlerden biri haline gelmiştir (İstanbul Valiliği, 2023a).

İstanbul, 330 yılında gerçekleştirilen resmi bir törenle Roma İmparatorluğu'nun başkenti olarak ilan edilmiştir ve bu dönemden sonra, şehir "Byzantion" ve daha sonra Konstantinopolis olarak adlandırılmıştır (Özyurt ve Pilehvarian, 2018). Büyük Konstantin'den sonra hüküm süren imparatorlar, şehrin mimari ve estetik gelişimine katkıda bulunmuşlardır (Helvacı, 2013). Bu dönemde, şehirdeki ilk kiliseler inşa edilmiştir (İstanbul Valiliği, 2023a). Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle, İstanbul bir süre için Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) başkenti olmuştur (Eyice, 2004). Bizans İmparatorluğu döneminde İstanbul'un şehir planlaması ve mimarisi önemli değişiklikler geçirmiş, İmparator II. Theodosius zamanında inşa edilen ve 6492 metre uzunluğa sahip olan şehir surları ile şehrin sınırları genişletilmiştir (İstanbul Valiliği, 2023a). 6. yüzyılda, İmparator I. Justinianus'un hükümdarlığı altında, nüfusu yarım milyonu aşan İstanbul, kentsel ve kültürel gelişimin doruk noktasına ulaşmıştır (Bator, 2000). Bu dönemin en önemli yapılarından biri olan Ayasofya, dönemin mimari ve sanatsal başarılarını temsil etmektedir (Düzenli, 2020).

1453 yılında gerçekleşen fetih ile son başkentliğini ise Osmanlı İmparatorluğu hükmünde yapan İstanbul, 1923 yılına kadar imparatorluğun başkenti olarak kalmıştır (Ardaman, 2007). Osmanlı yönetiminde İstanbul, bilim, kültür ve sanatın önemli bir merkezi haline gelmiş ve farklı dinlere ait ibadethanelerin bir arada bulunduğu çok kültürlü bir yapıya bürünmüştür (Kahraman ve Gülaçtı, 2015). Bu süreçte Osmanlı mimarisinin etkileyici örnekleri olan camiler, saraylar, hanlar ve hamamlar, İstanbul'un siluetini tanımlayan yapılar haline gelmiştir (Aycil, 2022). Tarih boyunca üç evrensel imparatorluğu başkentlik yapmış olan İstanbul bu sayede çok kültürlü bir yaşamı barındırma özelliğine sahip olmuştur (Subaşılar, 2007). Dolayısıyla İstanbul,

zengin somut ve somut olmayan miras kaynaklarıyla hem turistik faaliyetlerin hem de akademik araştırmaların odak noktasını oluşturmaktadır.

Dünya üzerinde iki kıtayı (Avrupa ve Asya) birbirine bağlayan tek şehir olan İstanbul ayrıca 2010 yılında 'Avrupa Kültür Başkenti' ilan edilmiştir (Dinçer, Enlil ve Evren, 2009). İstanbul'un kültür turizmi destinasyonu olarak sunduğu zenginlik, sadece tarihi ve mimarisiyle sınırlı değildir (Bahar ve İstanbullu Dinçer, 2019). Aynı zamanda kültürel ve sanatsal etkinlikleri, gastronomik unsurları, 50'den fazla müzesi ve sahip olduğu toplumsal çeşitliliği ve daha birçok bileşeniyle öne çıkmaktadır (İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024). Bu özellikler, İstanbul'u sadece bir seyahat destinasyonu olmaktan öte, kültürel bir keşif alanı olarak konumlandırmaktadır (İstanbullu Dinçer, 2004). Sahip olduğu turistik çekicilikler sayesinde her yıl milyonlarca turist İstanbul'u ziyaret etmektedir (Öğretmenoğlu, Çıkı, Akova ve Law, 2023). 2019 yılında neredeyse 15 milyon yabancı turistin geldiği şehre (İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2023), Covid-19'un etkili olduğu 2020 yılında 5 milyon yabancı turist ziyaret etmiştir (İstanbul Valiliği, 2023a). Takip eden yılda yabancı turist sayısı neredeyse iki katına çıkarak 9 milyona ulaşmıştır. 2021 yılında ulaşılan 9 milyon yabancı turist sayısı, 2022 yılında büyük bir artış göstererek 16 milyona ulaşmıştır. 2023 yılında ulaşılan yabancı ziyaretçi sayısı 17 milyonun üzerine çıkarken, 2024 yılının ilk 7 ayında 10 milyonun üzerinde yabancı turist İstanbul'u ziyaret etmiştir (İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024).

Tablo 2. İstanbul'a Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayıları

Yıl	Ziyaretçi Sayısı
2019	14.906.663
2020	5.0001.981
2021	9.025.004
2022	16.018.726
2023	17.370.030

Kaynak: İstanbul Valiliği, 2023a; 2023b.

1.2.4. İstanbul'un UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne Giren Alanları

Topkapı Sarayı, Sultanahmet Camisi ve Süleymaniye Camisi gibi Osmanlı İmparatorluğu'na uzun yıllar hizmet veren tarihi yapılar, 1985 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne kabul edilmiştir (Çakmak, 2018). İstanbul'un tarihi yapıları, Osmanlı mimarisi ve sanatının en seçkin örnekleri arasında yer almakta olup, özellikle tarihi yarımada olarak bilinen dört bölgesinde yoğunlaşmaktadır: 'Sultanahmet Kentsel Arkeolojik Sit Alanı (Ayasofya Camii, Aya İrini, Küçük Ayasofya Camisi, Topkapı Sarayı, Sultan Ahmet Camii ve Meydanı)', 'Süleymaniye Koruma Alanı (Süleymaniye Camisi ve çevresi)', 'Zeyrek Koruma Alanı (Zeyrek Camisi ve çevresi)' ve 'İstanbul Kara Surları Koruma Alanı' (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Bu yapılar, İstanbul'un tarihi ve kültürel mirasının somut birer parçası olarak korunmakta olup, şehrin tarihini ve kültürel dokusunu yansıtan önemli unsurlar olarak kabul edilmektedir.

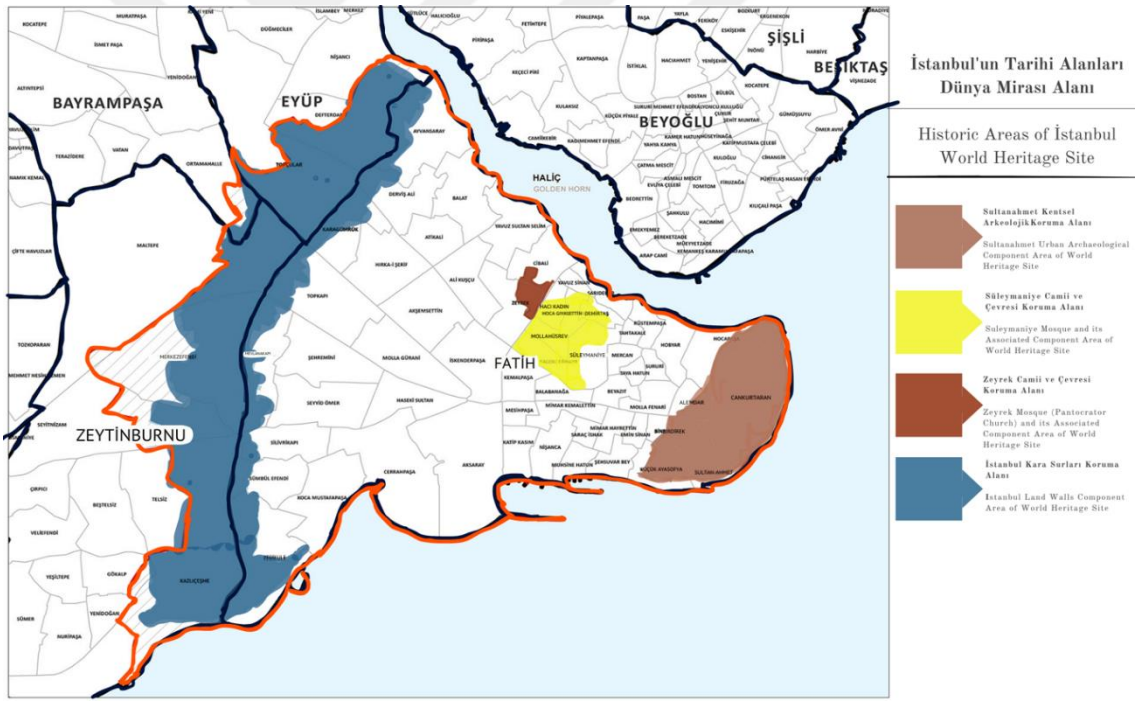
Ayrıca 1985 yılında "İstanbul'un Tarihi Alanları" adıyla Dünya Miras Listesi'ne kabul edilen dört miras alanı (bkz. Şekil 1), kabul edildiği tarihten önce de ulusal düzeyde koruma altına alınmıştır (İstanbul Tarihi Alanları Alan Başkanlığı, 2023). İlk olarak 1953 yılında Topkapı Sarayı ve Sultanahmet Bölgesi "Arkeolojik Park" olarak ilan edilmiş, daha sonra "Süleymaniye Camii ve çevresi" 1977'de, "Zeyrek Camii ve çevresi" 1979'da ve "Kara Surları" ise 1981'de koruma altına alınmıştır. İstanbul Tarihi Yarımada içerisinde koruma altına alınan bu dört miras alanı dışında kalan tüm bölgenin 1995 yılında sit alanı olarak ilan edilmiştir (Akça, 2017).

Sultanahmet Kentsel Arkeolojik Sit Alanı, Sultan Ahmet Camii ve Meydanı, Ayasofya Camii, Aya İrini, Küçük Ayasofya Camii, Topkapı Sarayı ve Sultan Ahmet Camii gibi dönemin mimari ve kültürel zenginliklerini yansıtan yapıları sınırları içerisinde barındırmaktadır (Kurak Açıcı, Ertaş ve Sönmez, 2017; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

Sultan Ahmet Camii ve Meydanı: İstanbul'un tarihi yarımadasında yer alan Sultan Ahmet Camii, Osmanlı mimarisinin en ihtişamlı örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. 17. yüzyılın başlarında Sultan I. Ahmed tarafından Mimar Sedefkâr Mehmed Ağa'ya yaptırılan bu camii, dönemin mimari ve sanatsal anlayışını en iyi

şekilde yansıtan yapılar arasında yer almaktadır (Fatih Kaymakamlığı, 2023). Klasik Osmanlı mimarisinin önemli eserlerinden biri olan bu cami, sekiz kapılı geniş avlusu, altı minaresi, iç mekanında kullanılan çini süslemeleri ve daha önce çıkan birçok özelliğiyle her yıl binlerce turisti çekmektedir. Günümüzde 'Sultanahmet Meydanı' olarak bilinen eski Hipodrom alanı, MS 3. yüzyılın başlarında Bizans İmparatoru Septimius Severus tarafından spor etkinlikleri ve toplumsal aktiviteler için inşa edilmiştir. Daha sonra, MS 4. yüzyılda İmparator Konstantin tarafından gösterişli bir hale getirilmiştir (Uzun Aydın, 2013). Ancak yapının orijinal halinden günümüze sadece kısıtlı bir bölümü ulaşabilmiştir.

Şekil 1. İstanbul'un UNESCO Dünya Miras Listesi'nde Yer Alan Tarihi Alanları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ayasofya Camii: İmparator I. Justinianus tarafından dönemin önde gelen iki mimarı olan İsidoros ile Anthemios'un görevlendirildiği Ayasofya'nın inşası 537 yılında tamamlanmıştır. Bir Hristiyan bazilikası olarak inşa edilen Ayasofya, tarih boyunca birçok kez hasar görmüştür. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle birlikte Ayasofya camiye dönüştürülmüştür (Düzenli, 2020). 1947 yılı itibarıyla 86 yıl boyunca bir müze olarak kullanılan tarihi yapı, 2020 yılında tekrar cami olarak ibadete

açılmıştır (Köymen ve Dabbagh, 2021). İbadete açılan tarihi yapı aynı zamanda ibadet ortamını etkilemeyecek şekilde turist girişleri için de uygun hale getirilmiştir.

Aya İrini: MS 4. yüzyılda I. Konstantin tarafından yaptırılan kilise İstanbul'da bulunan Aya İrini Kilisesi camiye dönüştürülmemiş tek Bizans kilisesi olma özelliğine sahiptir (Bayrak, 1992). Tarih boyunca yanan ve hasar gören yapı Osmanlı döneminde silah deposu olarak kullanılmaya başlamıştır. Daha sonra ise müzeye dönüştürülen tarihi Aya İrini yapısı, Fatih ilçesine bağlı Sultanahmet semtinde Topkapı Sarayı'nın birinci avlusunda yer almaktadır (Fatih Kaymakamlığı, 2023).

Topkapı Sarayı: İstanbul'un fethinin ardından inşa edilen Topkapı Sarayı ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun 15. ve 19. yüzyıllar arasındaki kullanılan başlıca yönetim merkezi ve sultanların ikametgâhı olarak kullanılmıştır (Polat ve Polat, 2014). Dört avludan oluşan saray ilk olarak "Saray-ı Cedide-i Âmire" yani Yeni Saray olarak bilinmiş ve I. Mahmud döneminde Topkapı, sarayın adı olmuştur. 19. yüzyılda Dolmabahçe Sarayı'nın inşa edilmesiyle birlikte Osmanlı saray halkı Topkapı Sarayı'ndan ayrılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduktan bir yıl sonra 1924 yılında müzeye dönüştürülmüştür. Geniş bir arşivi ve kapladığı alanla dünyanın en büyük müze saraylarından biridir (Fatih Kaymakamlığı, 2023).

Süleymaniye Koruma Alanı (Süleymaniye Camisi ve çevresi), Süleymaniye Camii ve çevresini kapsayan alandır. Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle Mimar Sinan tarafından 1557 yılında tamamlanmıştır (Murray, 2020). Mimar Sinan'ın ve Osmanlı'nın en önemli eserleri arasında gösterilmektedir. Camideki minare sayısının dört olmasının nedeni Kanuni Sultan Süleyman'ın İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı devletini yöneten dördüncü padişah olmasıdır. Minarelerdeki 10 şerefe ise, Kanuni Sultan Süleyman'ın 10. Osmanlı padişahı olduğunu göstermektedir (Fatih Kaymakamlığı, 2023). Süleymaniye Camii, şehrin hem dini hem de kültürel ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir külliye olarak tasarlanmıştır. Süleymaniye semtiyle birlikte Vezneciler ve Vefa semtlerini kapsayan Süleymaniye Koruma Alanı, Haliç ve Galata'ya doğru bakan tepede yer almaktadır. Külliyede cami, Kanuni Sultan Süleyman Türbesi, Hürrem Sultan Türbesi ile birlikte hamam, kervansaray, Rabi Medresesi, Evvel Medresesi, Salis Medresesi, Sani Medresesi, Darülhadis Medresesi, darüşşifa ve imarethane bulunmaktadır (Çiftçi, 2012). Külliye içerisinde yer alan bu

yapıların önemli bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Süleymaniye Camii, klasik Osmanlı mimarisinin zirve eserlerinden biri olarak kabul edilir ve birer iç ve dış avlusu, bir şadırvanı, dört minaresi ile 53 metre yüksekliğindeki kubbesi bulunmaktadır (Fatih Kaymakamlığı, 2023).

Zeyrek Camii: Zeyrek Camii, Pantokrator Manastırı olarak 12. yüzyılda inşa edilmiş olan bu yapı, bir kilise, bir şapel ve bir hastaneden oluşuyordu (Türkoğlu, 2020). Manastırın inşasına İmparatoriçe Eirene tarafından başlanmış olup, imparatoriçenin ölümü sonrası manastırın inşası tamamlanmıştır (Güzel, 2009). İnşa edilen bu manastır, tarihteki ilk hastanelerden birini de ev sahipliği yapmıştır (Fard, Türe ve Türe, 2022). Osmanlı döneminde, 15. yüzyılda Fatih Sultan Mehmed tarafından camiye çevrilen Zeyrek Camii, adını din alimi Molla Zeyrek'ten almıştır (Esmer, 2014). Bizans İmparatorluğu tarafından inşa edilen bu yapı Ayasofya'dan sonra günümüze kadar ulaşan en büyük dini mimari eserdir.

İstanbul Kara Surları: Antik dönemin savunma mimarisinin başarılı örneklerinden biri olarak kabul edilen İstanbul Kara Surları, MS 408-450 yılları arasında II. Theodosius döneminde inşa edilmiştir (Akansu, 2023). İstanbul Kara Surları, 1985 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilerek uluslararası alanda önemli bir kültürel miras statüsü kazanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). UNESCO Dünya Mirası Alanı olarak kabul edilen İstanbul Karasurları, İstanbul'un tarihî yarımadasının batı kesimini, yani kara tarafını çevreleyen ve Marmara Denizi'nden kuzeydeki Haliç'e kadar uzanan bölgeyle birlikte bu alanın yakın çevresini kapsamaktadır (Budak, 2011). İstanbul Karasurları, doğal arazi şekillerine uygun olarak yerleştirilmiş üç bölümden oluşur: ana sur ile bu ana duvarın önünde yer alan ek bir savunma hattı olan ön sur ve bu iki duvar arasında konumlanmış bir hendek (Akansu, 2023).

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZ BELİRLEME TEORİSİ, ÖZNEL İYİ OLUŞ, DESTİNASYON BAĞLILIĞI VE DAVRANIŞSAL NİYET

Araştırmanın değişkenlerinden biri olan öznel iyi oluş hali kısaca kişinin mutluluk ve memnuniyet durumu olarak ifade edilebilir. Diğer bir değişken olan temel psikolojik ihtiyaç teorisi, organizmacı bir motivasyon teorisi olan Öz Belirleme Teorisi'nin alt teorilerinden bir tanesidir. Araştırmanın amacı doğrultusunda bu bölümde ilk olarak bir makro teori olan Öz Belirleme Teorisi ve bu teorinin alt teorileri açıklanmıştır. Takip eden başlık altında ise öznel iyi oluş ve ilgili alan yazına yer verilmiştir.

2.1. Öz Belirleme Teorisi

Öz Belirleme Teorisi (Self Determination Theory) isteklendirme, iyi oluş, büyüme, kişilik gelişimi ile insan doğasına odaklanan bir meta-teoridir (Deci ve Ryan, 1985; Ryan ve Deci, 2000). Öz belirleme kavramı, kişinin kendi eylemlerini başlatma ve düzenleme konusunda bir seçim duygusu yaşaması anlamına gelmektedir (Deci, Connell ve Ryan, 1989). Bu teori, bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarının olduğunu öne sürmekte ve bu ihtiyaçların karşılanması noktasında gerekli koşulların değerlendirilmesi için uygun bir çerçeve sunmaktadır (Deci ve Ryan, 2000). Öz Belirleme Teorisi, üç temel psikolojik ihtiyaç olarak ifade edilen yeterlik (competence), ilişkililik (relatedness) ve özerklik (autonomy) ihtiyaçlarının karşılanması yoluyla sosyal faktörlerin insanların gelişimini nasıl desteklediği veya engellediği ile ilgilenmektedir (Ryan ve Deci, 2017).

Deci ve Ryan'a (1991) göre temel psikolojik ihtiyaçlar, canlı bir varlığın büyümesi, bütünlüğü ve sağlığının temel unsurlarıdır. Edward Deci ve Richard Ryan tarafından geliştirilen bu teoriye göre bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini, tutum ve davranışlarla ilişkilidir (Ryan ve Deci, 2000). Ampirik temelli bir teori olan Öz Belirleme Teorisi, bireylerin tam potansiyellerine ulaşma ve en iyi şekilde işlev gösterme derecesinin, yine bireylerin doğuştan gelen bu üç psikolojik ihtiyacını karşılama yeteneklerine bağlı olduğunu öne sürmektedir (Greguras ve Diefendorff,

2009). Ayrıca temel psikolojik ihtiyaçların desteklendiği durumlarda bireylerin aktivitelere katılım motivasyonları olumlu yönde etkilenmektedir (Whittaker, 2021).

Öz Belirleme Teorisi'nin temel ilkelerinden bir tanesi, psikolojik bir ihtiyacın tatmin edilmesinin her zaman olumlu sonuçlara yol açmasıdır çünkü bir ihtiyacın tatmin edilmesinin olumsuz sonuçlara yol açması makul bir durum değildir (Deci ve Ryan, 2000). Kişinin psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan koşullar içsel motivasyonu ve kişisel gelişimi kolaylaştırırken, ihtiyaç tatminini engelleyen koşullar ise içsel motivasyonu ve büyümeyi engellemektedir (Vansteenkiste, Niemiec ve Soenens, 2010). Dolayısıyla, bireylerin gelişimi ve büyümesi için doğuştan gelen temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilmesi gerekmektedir.

Öz Belirleme Teorisi, bireyin sosyal çevreyle nasıl etkileşime girdiği ve bu çevreye nasıl bağlı olduğuyla ilgilenen ve insanların doğası gereği aktif, kendi kendini motive eden ve başarılı olmaya istekli olduğunu savunan geniş bir motivasyon teorisidir (Deci ve Ryan, 2000). Öz Belirleme Teorisi içsel ve dışsal olmak üzere iki tür motivasyon önermektedir. İçsel motivasyon, bir faaliyete katılımdan kaynaklanan ilgi ve zevkle yönlendirilmek olarak tanımlanır; tersine, dışsal motivasyon, dışsal ödül veya cezaya dayalı bir motivasyon türü olarak tanımlanır (Deci ve Ryan, 1985; Ryan ve Deci, 2000).

Kişisel ve çevresel özelliklerin etkileşimini davranışın belirleyicisi olarak kabul eden Öz Belirleme Teorisi'nin (Vansteenkiste, Lens ve Deci, 2006; Niemiec ve Ryan, 2009) destekleyici alt teorileri bulunmaktadır (Standage ve Ryan, 2020). Her bir alt teorinin temeli üç temel psikolojik ihtiyaç üzerine kuruludur (Legault, 2017). Bazı araştırmacılar, bireylerin üçten fazla temel psikolojik ihtiyaca sahip olabileceğini öne sürerken (Andersen, Chen ve Carter, 2000), bazıları ise özerklik ihtiyacının önemini sorgulamıştır. Öz Belirleme Teorisi, tüm kültürlerden insanların özerklik, yeterlik ve ilişkililik gibi temel psikolojik ihtiyaçları paylaştığını savunmaktadır (Deci ve Ryan, 1985). Bu bağlamda bu çalışma yeterlik, ilişkililik ve özerklik ihtiyaçları temelinde hazırlanmış olup, takip eden bölümde Öz Belirleme Teorisi'nin alt teorileri ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

2.1.1. Öz Belirleme Teorisi'nin Alt Teorileri

Öz Belirleme Teorisi'ne ilişkin zaman içinde yapılan çeşitli çalışmalar sayesinde motivasyonun farklı yönlerini açıklamak için altı alt/mini teori oluşturdu (Ryan ve Deci, 2017; Thal ve Hudson, 2019). Bu alt teorilerin her biri, belirli güdüsel fenomenleri ele almak için geliştirilmiş olsa da, tutarlı bir şekilde bağlantılıdır ve Öz Belirleme Teorisi'nin önermeleri için sağlam bir temel oluşturmaktadır (Standage ve Ryan, 2020). 'Bilişsel Değerlendirme Teorisi', 'Nedensellik Yönelimleri Teorisi', 'Organizmik Bütünleşme Teorisi', 'Hedef İçerikleri Teorisi', 'İlişkiler Motivasyonu Teorisi' ve 'Temel Psikolojik İhtiyaçlar Teorisi' bu makro teorinin alt teorileridir (Ryan ve Deci, 2017).

2.1.1.1. Bilişsel Değerlendirme Teorisi

Bilişsel değerlendirme teorisi (Cognitive Evaluation Theory), Öz Belirleme Teorisi'nin ilk alt teorisidir ve dışsal olayların içsel motivasyon üzerindeki etkileriyle ilgili erken ampirik bulguları bütünleştirmek için önerilmiştir (Deci ve Ryan, 1985). Söz konusu teori 1970'li yıllarda ortaya çıkmış ve ilerleyen süreçte Deci (1980), Deci ve Ryan (1980) ve Ryan (1982) yaptıkları çalışmalarla teoriyi genişleterek geliştirmiştir. Bilişsel değerlendirme teorisi içsel motivasyona odaklanan ve içsel motivasyondaki değişkenliği açıklayan faktörleri belirleme amacı taşıyan Öz Belirleme Teorisi içinde yer alan bir alt teoridir (Deci ve Ryan, 1985). Bu alt teoriye göre, bireyler içsel olarak bir aktivite veya faaliyete motive olduklarından, eylem sonrasında oluşan olumlu veya olumsuz sonuca göre hareket etmemektedir. Tam tersine söz konusu davranışı kendi içinde ve doğası gereği tatmin edici olduğu için gerçekleştirmektedirler (Legault, 2017).

Özellikle yeterlik ve özerklik temel ihtiyaçlarına odaklanan bilişsel değerlendirme teorisi, ödüllerin, geri bildirimin ve diğer dış olayların içsel motivasyon üzerindeki etkilerine ilişkin ilk laboratuvar deneylerinden elde edilen sonuçları entegre edecek şekilde formüle edilmiş ve daha sonra çeşitli ortamlarda saha çalışmaları ile test edilmiş ve genişletilmiştir (Ryan ve Deci, 2000: 70). Özetle dışsal olayların, bireylerin içsel motivasyonunu nasıl desteklediğine veya engellediğine dair teorik bir açıklama sağlamaktadır (Ryan ve Deci, 2017; Tang, Wang ve Guerrien, 2019)

2.1.1.2. Organizmik Bütünleşme Teorisi

Organizmik bütünleşme teorisi (Organismic Integration Theory) özerklik veya kontrollü olma derecelerine göre farklılık gösteren çeşitli dışsal motivasyon türleriyle ilgili olan bir alt teoridir (Ryan ve Deci, 2017). Organizmik bütünleşme teorisi, dışsal olarak motive edilen davranışların özerk hale gelebileceği bütünleşme sürecini tanımlamaktadır (Martela 2020). Organizmik bütünleşme teorisi, hem sosyal ve kültürel düzenlemeleri içselleştirme ve bütünleştirmeye yönelik doğal eğilimlerle hem de içselleştirme ve entegrasyonu teşvik eden veya engelleyen sosyal bağlamlardaki faktörlerle ilgilenmektedir (Ryan ve Connell, 1989).

Organizmik bütünleşme teorisi, dört tür dışsal motivasyon düzenlemesi arasında ayrım yapmaktadır: dışsal düzenleme, içe yansıtma, tanımlanmış düzenleme ve bütünleşik düzenleme (Deci ve Ryan, 1985). Bu farklı motivasyonlar yalnızca dinamik özellikleri bakımından değil, aynı zamanda algılanan nedensellik konumları bakımından da farklılık gösterir; bazıları nispeten özerk, diğerleri ise daha kontrollü olarak deneyimlenmektedir (Ryan ve Deci, 2017: 184).

Bir davranış, dışsal ödül veya ceza olasılıkları tarafından motive ediliyorsa veya bunlara bağlıysa bu durum dışsal olarak düzenlendiği anlamına gelmektedir (Ryan ve Deci, 2008). Dışsal düzenleme, dışsal motivasyonun en kontrolcü (veya en az özerk) türünü temsil etmektedir (Standage ve Ryan, 2020: 42). İçe yansıtılmış düzenleme, şarta bağlı benlik saygısı ve suçluluktan kaçınma ile ilgili kişinin davranışını içsel olarak kontrol etmesiyle ilgili olan bir süreçtir (Ryan ve Deci, 2006).

Tanımlanmış düzenleme, kişisel olarak değer verme ve eylemlerde değer bulma tarafından yönlendirilen motivasyondur. Bütünleşik düzenleme, kişinin bir değeri veya düzenlemeyi benliğinin diğer yönleriyle (kişinin temel psikolojik ihtiyaçları ve diğer özdeşleşmeleriyle) uyumlu hale getirmesini gerektirmektedir (Ryan ve Deci, 2004). Tamamen kendi kendine onaylanan ve kişinin diğer değer ve kimlikleriyle iyi özümsenmiş motivasyonu tanımlamaktadır (Martela 2020).

Organizmik bütünleşme teorisi, insanların (bulunulan çevrede özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarının karşılandığı ölçüde) çevrelerinde göze çarpan değer ve davranışları içselleştirdiğini, bu konularla ilgili düşündüğünü, bunları

benimsediğini ve sonucunda bu deneyimleri bütünleştirme eğilimi gösterdiklerini varsaymaktadır (Legault, 2017). Organizmik bütünleşme teorisi, davranış düzenlemesinin, bireyin kendisini özerk ve yetkin hissettiği ölçüde giderek daha fazla içselleştirilebileceğini öne sürmektedir (Ryan ve Deci, 2017). Özerklik ve yeterliğin yanı sıra ilişkili olma da içselleştirmede önemli bir rol oynamaktadır.

Bireylere çok fazla çekici ve eğlenceli gelmeyen davranışları gerçekleştirmek için motive olma sürecini ele alan organizmik bütünleşme teorisi, söz konusu davranışların gerçekleştirilmesi için dışsal sebeplerin devreye girmesi gerektiğini ve dışsal nedenler devreye girmediği sürece bireylerin bu faaliyetleri gerçekleştirmesinin mümkün olmayacağını öne sürmektedir (Legault, 2007). Özetle bu teoriye göre, bireyler başlangıçta yakınları tarafından değer verilen bir davranışı veya düzenlemeyi ne kadar içselleştirirse, benliğiyle o kadar bütünleşeceği varsayılmaktadır (Standage ve Ryan, 2020).

2.1.1.3. Nedensellik Yönelimleri Teorisi

Belirli yaşam alanlarında veya durumlarda motivasyonel dinamikleri inceleyen bilişsel değerlendirme teorisi ve organizmik bütünleşme teorisinin aksine, nedensellik yönelimleri teorisi (Causality Orientations Theory; Deci ve Ryan, 1985), motivasyonel yönelimlerdeki bireysel farklılıklara odaklanmaktadır (Vansteenkiste, Niemiec ve Soenens, 2010). Öz Belirleme Teorisi'nin üçüncü alt teorisi olan nedensellik yönelimleri teorisi nedensellik yönelimi teorisi, genel düzeyde olduğu kadar durum veya etkinlik düzeyinde de motivasyondaki bireysel farklılıkların olduğunu kabul etmektedir (Standage ve Ryan, 2020). Bu alt teori, insanların davranış düzenlemelerinin çevreden nasıl etkilendiğine dair bireysel farklılıkları tanımlamayı amaçlamaktadır (Thal ve Hudson, 2019).

Nedensellik yönelimleri teorisine göre, bireyler değişen seviyelerde farklı nedensellik yönelimlerine sahiptir ve bu yönelimler 'özerklik yönelimi', 'kontrollü yönelim' ve 'kişisel olmayan yönelim' olarak adlandırılmaktadır (Deci ve Ryan, 2000). Özerklik yönelimi yüksek olan bireyler, kendi kararıyla seçtiği hedeflere ilgi göstermekle birlikte içsel ve dışsal motivasyon aracılığıyla davranışlarını düzenleme eğilimindedirler (Standage ve Ryan, 2020). Buna karşılık, kontrollü bir yönelime sahip

olan bireyler, davranışlarını düzenlemek için çevrelerindeki içsel ve dışsal kontrollere ve yönlendirmeleri dikkate alma eğilimindedir (Guo, 2021). Kişisel olmayan yönelim, kendilerini yetersiz olarak gören, genel bir çaresizlik ve tarafsızlık duygusu hisseden ve eylemde kasıtlılıktan yoksun olan bireyleri tanımlamaktadır (Ryan ve Deci, 2017). Bireyler, kişisel olmayan yönelimde yüksek olduğunda, motivasyonsuz olmaya eğilimlidirler (Legault, 2017).

2.1.1.4. Hedef İçeriği Teorisi

Öz Belirleme Teorisi bağlamında yapılan araştırmaların önemli bir kısmında, bireylerin bir davranışı gerçekleştirmedeki güdülerine veya bir hedefin peşinden gitmelerinin nedenlerine odaklanmış olsa da, makro teori içindeki alt teorilerden biri olan hedef içeriği teorisi (Goal Contents Theory) bireylerin hedeflerinin içeriğiyle ilgilenmektedir (Deci ve Ryan, 2000). Hedeflerin 'ne' olduğuyla ilgilenen bu alt teori bireylerin yaşam hedeflerinin iki grup halinde düzenlenebileceğini göstermektedir (Sheldon, Ryan, Deci ve Kasser 2004). Bu iki grup içsel hedefler (özünde değerli olanın peşinde koşmaya odaklandıkları) ve dışsal hedefler (araçsal sonuçlara odaklananları) olarak ayrılmaktadır (Reeve, 2012). İçsel hedefler arasında kişisel gelişim, toplumsal katılım ve anlamlı ilişkiler yer alırken, tipik dışsal hedefler arasında maddi başarı, popülerlik ve statü yer almaktadır (Kasser ve Ryan, 1996).

Hedef içeriği teorisi, bireylerin hedef içeriklerini temel psikolojik ihtiyaçların tatminine yardımcı oldukları ölçüde iyi oluşla ilişkilendirmektedir. Ancak yukarda bahsedilen içsel hedef ve dışsal hedeflere göre bu ilişkilerin yönü değişmektedir. Kişisel gelişim, toplumsal katılım ve anlamlı ilişkiler benzeri içsel hedeflerin peşinde koşmak, temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ve iyi oluş için fırsat sunmaktadır (Standage ve Ryan, 2020). Buna karşılık maddi başarı, popülerlik ve statü gibi dışsal hedefler, psikolojik ihtiyaçları karşılamada yeterli değildir (Sheldon ve Kasser, 2008). Dışsal hedeflerin peşine düşmek psikolojik anlamda iyi oluş halinin azalmasına dahi neden olmakta (Niemiec, Ryan ve Deci, 2009) ve hatta dışsal hedeflere ulaşanlar için bile iyi olma halini zayıflatmaktadır (Vansteenkiste, Lens ve Deci, 2006; Vansteenkiste, Timmermans, Lens, Soenens ve Van den Broeck, 2008).

2.1.1.5. İlişkiler Motivasyonu Teorisi

Öz Belirleme Teorisi çerçevesine entegre edilen en yeni alt teori ilişkiler motivasyonu teorisidir (Relationships Motivation Theory) (Deci ve Ryan, 2014; Ryan ve Deci, 2017: 293). İlişkiler motivasyonu teorisinin merkezinde, üç temel psikolojik ihtiyaçtan biri olan ilişkili olma ihtiyacı yatmaktadır ve bu alt teori kişilerarası ilişkilerin kalitesini neyin arttırdığına odaklanmaktadır (Martela 2020). Öz Belirleme Teorisi'nin ilk beş mini teorisi bireyin ihtiyaç tatmini, içsel motivasyonu ve iyi oluşunu desteklemede sosyal bağlamın rolüyle merkezi olarak ilgilenir ve odak noktalarının çoğu karşılıklı olmayan, tek yönlü ilişkilerdir. Diğer beş teorideki söz konusu ilişkiler özetle, başkalarının tek taraflı olarak bireyin psikolojik ihtiyaçlarını destekleme veya zayıflatma eğiliminde olma şeklidir (Legault, 2017). Bu noktada ilişkiler motivasyonu teorisi, yakın ilişkileri bulunan bireyler arasındaki dinamikleri tanımlayarak bir boşluğu doldurmaktadır.

Yakın ilişkilerin nitelikleri ve sonuçları ile ilgilenen ilişkiler motivasyonu teorisi, bireyin başkalarıyla ilişki kurmaya yönelik içsel motivasyonunun temelini oluşturmakta ve yüksek kaliteli ilişkiler içerisinde büyüme, bütünlük ve iyilik halinin temelini sağlamaktadır (Deci, Ryan, Gagné, Leone, Usunov ve Kornazheva, 2001). Özerklik ve ilişkili olma ihtiyaçlarının tatminlerinin birbiriyle bağlantılı olması Öz Belirleme Teorisi'nin temel ilkelerinden bir tanesidir (Hadden Rodriguez, Knee ve Porter 2014). Yani ilişkiler motivasyonu teorisi söz konusu ilişkili olma ihtiyacına dayalı olsa da, ilişkili olma ihtiyacının en iyi şekilde tatmin edilmesinin, ilişki bağlamında özerklik ve yeterliğin de yerine getirilmesiyle gerçekleşeceğini öne sürmektedir (Ryan ve Deci, 2017).

İlişkiler motivasyonu teorisinin bir diğer önemli önermesi ise, bireylerin ilişkili olma ihtiyacı için ne kadar özerk şekilde motive olurlarsa, ilişkiyi de o kadar tatmin edici olarak deneyimleyecekleri fikridir (Deci ve Ryan, 2014). Dolayısıyla, bireyler kontrollü nedenlerden (örneğin, ilişkide olmaları gerektiğini düşündükleri için) ziyade kişisel, özerk nedenlerle (örneğin, ilişkinin önemli ve anlamlı olduğunu hissettikleri için) ilişkilerine başladıklarında ve ilişkilerini sürdürdüklerinde, ilişkilerinin işleyişi daha iyi bir hale gelirken aynı zamanda ilişki memnuniyet düzeyleri ve genel iyi oluş

düzeyleri artış göstermektedir (Knee, Lonsbary, Canevello ve Patrick, 2005; Knee, Hadden, Porter ve Rodriguez, 2013).

İlişkiler motivasyonu teorisindeki ilkeler bir araya geldiğinde yüksek kalitede ilişki deneyiminin sağlandığı önerilmektedir ve bu alt teorinin son bir ilkesi daha bulunmaktadır (Standage ve Ryan, 2020). Bireyler, yakın ilişkilerinde her iki taraf arasında paylaşılanların karşılıklı olmasını beklemektedir (Deci ve Ryan, 2014). Söz konusu teorinin son ilkesine göre, bireyler başka bir kişiyle gerçekten ilişkili hissetmek için, yalnızca kabul edildiğini ve önemsendiğini hissetmek değil, aynı zamanda partnerlerinin de kabul edildiğini ve önemsendiğini hissettirmek istemektedirler (Legault, 2017). İlişkiler motivasyonu teorisi kapsamında bu ilkeleri ele alan araştırmalar genel olarak yakın kişisel ilişkileri olan partnerler ve arkadaşlar arasındaki ilişkilere odaklanmaktadır (Standage ve Emm, 2014).

2.1.1.6. Temel Psikolojik İhtiyaçlar Teorisi

Bu çalışma için özel bir öneme sahip olan 'temel psikolojik ihtiyaçlar' alt teorisinin teorik incelemesi, 6 alt teori içerisinde en sona bırakılmıştır. Bunun iki nedeni bulunmaktadır. Birinci neden, Öz Belirleme Teorisi çerçevesinde araştırmada kullanılan ölçeklerden birinin bu alt teoriye dayalı olmasıdır. İkinci neden ise bireylerin iyi oluş halinin belirleyicileri olarak kabul edilen değişkenleri tanımlamasıdır (Ryan ve Deci, 2000; Tang, Wang ve Guerrien, 2019). Temel psikolojik ihtiyaçlar teorisi bu çalışmada olduğu gibi, Öz Belirleme Teorisi kapsamında turistlerde iyi oluş haliyle ilgili önceki bazı çalışmaların da teorik temellerini oluşturmaktadır (Ahn, Back ve Choe, 2019; Ahn ve Back, 2019; Buzinde, 2020; Chirkov, Ryan, Kim ve Kaplan, 2003; Japutra ve Keni, 2020, Thal ve Hudson, 2019).

Öz Belirleme Teorisi'nin bir diğer alt teorisi olan temel ihtiyaçlar teorisi (Basic Psychological Needs Theory), psikolojik ve fiziksel sağlık ile iyi oluş hali için evrensel olarak ihtiyaç duyulan ve doğuştan gelen psikolojik bileşenleri açıklamaktadır (Ryan ve Deci, 2002). Psikologların pek çoğu, psikolojik ihtiyaçları 'evrensel' bir kalıba sokmaktan kaçınırken (Chen vd., 2015), Öz Belirleme Teorisi ise bireylerin ya da toplumun belirli sayıdaki ihtiyaçlara değer verme ya da bu ihtiyaçları arzulama

derecelerindeki farklılıklardan bağımsız olacak şekilde belirli ihtiyaçların olduğunu savunmaktadır (Deci ve Ryan, 2000).

Temel psikolojik ihtiyaçları üç bileşenle oluşturmanın temel nedeni Ockham'ın usturası (parsimony yasası) ilkesidir ve bu noktada amaçlanan, temel psikolojik ihtiyaçların sayısının çoğalmasını önlemek ve demografik özellikler (yaş, cinsiyet vb.) ve kültürler arasında mevcut maksimum sayıdaki olguyu minimum sayıda ihtiyaç (yani üç: özerklik-yeterlik-ilişkili olma) ile açıklamaktır (Vansteenkiste, Niemiec ve Soenens, 2010: 131).

Özerklik, yeterlik ve ilişkililik şeklinde isimlendirilen temel psikolojik ihtiyaçlar (Deci, Olafsen ve Ryan, 2017), Öz Belirleme Teorisi'nin genelinde ve alt teorilerinin her birinde önemli bir role sahip olsa da, bu alt teori içinde ayrı bir öneme sahiptir (Ryan ve Deci, 2017). Bu alt teoride temel psikolojik ihtiyaçların sağlık ve iyi oluş için gerekliliğini daha kesin bir şekilde açıklamak için temel varsayımların ötesine geçilmektedir (Legault, 2017). Temel psikolojik ihtiyaçlar alt teorisi, bu üç psikolojik ihtiyacın karşılanmasını destekleyen bağlamların olumlu yaşam sonuçlarına nasıl katkıda bulunduğunu ve bu ihtiyaçları engelleyen bağlamların nasıl sonuçlar ortaya çıkaracağını açıklamaktadır (Chen vd., 2015).

En basit haliyle yeterlik ihtiyacı, kişinin çabalarında etkili olduğunu hissetme ihtiyacını yansıtmaktadır. İlişkililik ihtiyacı, başkalarıyla bağlantılı olma ve önemsenme duygusunu ifade etmektedir. Son olarak özerklik ise eylemde kendi kendini yönetme ve kişisel onay alma ihtiyacıyla ilişkilidir (Çıkı ve Tanrıverdi, 2024). Takip eden bölümde üç temel psikolojik ihtiyaç daha detaylı şekilde incelenmiştir.

2.1.2. Öz Belirleme Teorisi'nin Temel Psikolojik İhtiyaç Üçlüsü

Öz Belirleme Teorisi, alt teorileri tutarlı bir çerçevede bir araya getirmek için temel psikolojik ihtiyaçları bir bağlantı noktası olarak kullanmaktadır (Ryan ve Deci, 2002). Söz konusu temel psikolojik ihtiyaçlar daha önce de bahsedildiği gibi yeterlik, özerklik ve ilişkililiktir (Deci ve Ryan, 2000). Bir çiçeğin büyümesi için güneş ışığı, su ve mineraller ne kadar gerekliyse psikolojik ihtiyaçların tatmininin gerçekleşmesi de o kadar elzemdir (Ryan, 1995). Deci ve Ryan'a (1991) göre bu psikolojik ihtiyaçlar bireylerin fiziksel olarak büyümesi, kişilik bütünlüğü ve sağlığı için gerekli unsurlar

olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca içsel ve dışsal motivasyon, psikolojik büyüme süreci ile ilgili olduğu için de oldukça önemli ve gereklidir (Conway, Clinton, Sturges ve Budjanovcanin, 2015; Desrumaux, Lapointe, Ntsame Sima, Boudrias, Savoie ve Brunet, 2015; Ryan ve Deci, 2017).

Bu makro teoriye göre söz konusu üç temel psikolojik ihtiyaç karşılandığı zaman iyi oluşun artmasına yol açmaktadır ve bu önermeyi destekleyen birçok ampirik çalışma mevcuttur (Carver ve Scheier, 2000). Ayrıca Öz Belirleme Teorisi'nde, temel psikolojik ihtiyaç tatmininin, insanların davranışlarını harekete geçiren ve yönlendiren temel motivasyonel mekanizmayı temsil ettiği ve bağlılık hissinin gelişimini tetiklediği varsayılmaktadır (Deci ve Ryan, 2000). Bu ihtiyaçlardan herhangi birinin tatmin edilememesi durumunda ise büyümenin yavaşlaması, uyumsuzluk, azalan bütünlük ve azalan iyi oluş gibi sonuçlarla karşılaşıldığı varsayılmaktadır (Ryan ve Deci, 2017).

Öz Belirleme Teorisi, "ihtiyaçları" "arzular" olarak adlandırılabilecek unsurlardan ayırır ve bu teori bağlamında yapılan çalışmalarda da genellikle ihtiyaç tatmininin etkilerinin düzenleyicileri (güç, para, ün gibi ihtiyaçlar) incelenmemektedir (Ryan ve Deci, 2017). Bu durum insanların güç, para, statü, şöhret ya da güzel olmayı arzulayamayacağı anlamına gelmemektedir. Söz konusu makro teori kapsamında insanların bunlara "ihtiyaç" duymadıkları ifade edilmektedir (Deci ve Ryan, 2000). Örneğin güç ihtiyacı herkes için geçerli değildir ve her birey güce ihtiyaç duyduğunu ifade etmez ve bu ihtiyacın varlığı ya da yokluğu içsel motivasyona, iyi oluşa ve dışsal motivasyonun kendi benlik duygularında içselleştirme becerisine katkıda bulunmayabilir (Greguras ve Diefendorff, 2009).

Öz Belirleme Teorisi'nin önerdiği temel psikolojik ihtiyaçların diğer bazı ihtiyaç teorilerinden belirgin farkları bulunmaktadır. Bunlardan ilki, insan ihtiyaçlarının hiyerarşik olarak sıralandığını ortaya koyan ve en fazla bilinen teorilerden biri olan Maslow'un ihtiyaçlar teorisidir (Maslow, 1943). Bu teoriye göre üst düzey ihtiyaçlar ancak alt düzey ihtiyaçlar yeterince tatmin edildiğinde ön plana çıkmaktadır. Buna karşın Öz Belirleme Teorisi, önerdiği üç ihtiyacın karşılanması gereken belirli bir sıralamayı ortaya koymamaktadır (Van den Broeck, Vansteenkiste, De Witte, Soenens ve Lens, 2010). Bir diğeri ise McClelland ihtiyaçların öğrenme

veya sosyalleşme yoluyla edinilmesi gerektiğini öne sürdüğü teoridir (Yamaguchi, 2003) ki bunun aksine Öz Belirleme Teorisi'nde temel psikolojik ihtiyaçların doğuştan gelen eğilimler olduğu düşünülmektedir (Deci ve Ryan, 2000). Ayrıca, Öz Belirleme Teorisi, hangi yapıların "temel psikolojik ihtiyaç" olarak tanımlanması gerektiğini belirlemek için objektif ölçütler sunar. Bu da teoriyi diğer ihtiyaç teorilerinden ayıran önemli bir unsurdur (Van den Broeck, Ferris, Chang ve Rosen, 2016).

2.1.2.1. Özerklik

Öz Belirleme Teorisi kapsamında özerklik (autonomy) ihtiyacı, bireylerin kendi kendini yönetmesini ya da eylemlerinde kendilerini ne ölçüde yönlendirilmiş hissettiklerini ifade etmektedir (Ryan ve Deci, 2000). Özerklik ihtiyacı sıklıkla bağımsızlık kavramı ile bağdaştırılmaktadır. Ancak Öz Belirleme Teorisi kapsamında özerklik kavramının tanımı bağımsızlık ya da diğerlerinden kopmayı içermemektedir. Bu düşünceden bağımsız olarak söz konusu kavram bireylerin iradelerini, inisiyatif almaları ve eylemlilik durumunu içermektedir. Dolayısıyla özerklik ihtiyacının karşılanması, bireylerin başkalarıyla ilişkili ve bağlantılı hissetmesinin önüne geçmemektedir. Örneğin bir otel müdürü, mesai saatleri sonrasında çalışanlarından bir görevi tamamlamalarını isteyebilir. Çalışanlardan biri bu talebi kendi isteği doğrultusunda kabul ederse özerklik ihtiyacı karşılanmış olur. Ancak otel personeli mesaiye kalmayı tercih etmek istemez ve devam etmek zorunda hissederse özerklik engellenmiş olacaktır (Trougakos, Hideg, Cheng ve Beal, 2013).

Öz Belirleme Teorisi kapsamındaki özerklik ihtiyacı, kişinin faaliyetlerinin kendisi tarafından desteklendiğini ya da kendisiyle uyumlu olduğunu algılamasını içermektedir (Reis, Sheldon, Gable, Roscoe ve Ryan, 2000). Bu ihtiyaç, kişinin davranışlarının kaynağı olarak düşünülebilir ve bu bağlamda bireyler hedeflerini belirlerken özgür iradesini kullanma ihtiyacı duymaktadır (Biondi vd., 2015). Liu ve Karahanna (2017), tüketicilere özerklik sağlamanın önemini vurgulayarak bu fikri desteklemektedir. Tüketicilerin ihtiyaçlarına göre alacakları hizmeti seçmeleri, özerklik ihtiyaçlarının desteklenmesi sonucunu ortaya çıkarma ihtimali oldukça yüksektir (Guo, 2021). Öz Belirleme Teorisi, potansiyel olarak bir dizi istenmeyen psikolojik sonuca yol açan azalan ilgi ve sebat gibi özerklik eksikliğinden kaynaklanan olumsuz sonuçları öngörmektedir (Ryan ve Deci, 2020). Özerklik ihtiyacı tatmin

edilmesi durumunda, bireylerin yaratıcı davranma, optimal katkı sağlama, faaliyetlere katılma ve devam etme, psikolojik olarak iyi hissetme ve yüksek kaliteli sosyal ilişkiler kurma ve sürdürme olasılıkları daha yüksek olacaktır (Guo, 2021).

2.1.2.2. Yeterlik

Özerklik ile karşılaştırıldığında, diğer iki temel psikolojik ihtiyaç daha az tartışılmış veya daha az yanlış anlaşılmıştır (Van den Broeck, Ferris, Chang ve Rosen, 2016). Yeterlik (competence) ihtiyacı, bireylerin uğraşlarında ve çevresiyle etkileşimlerinde etkili ve başarılı hissetmesi için gereken temel psikolojik ihtiyaçlarından bir tanesidir (Deci, Connell ve Ryan, 1989; Ryan ve Deci, 2001) ve bu ihtiyaç kişinin bireysel yeteneklerini kullanarak aktiviteleri tamamlamada kendini etkili ve yeterli hissetmesiyle ilgilidir (Rigby ve Ryan, 2018). Özellikle yeterlik ihtiyacı, istenen sonuçları etkili bir şekilde üretebilen deneyim tarafından karşılanmaktadır (Reis, Sheldon, Gable, Roscoe ve Ryan, 2000). Bu bağlamda yeterlik kazanılmış bir beceri ya da kabiliyet değil, eylemde hissedilen bir güven ve yeterli olma duygusudur. Eylemlerinde yeterlik duygusunu hisseden bireylerin başarılı olma inancı oldukça yüksektir (Williams vd., 2002).

Bireyler, faaliyetlere katıldığı zaman bir uğraş/konu üzerindeki beceri ve uzmanlığını kullanabildiğinde ve bu becerileri geliştirebildiğini gördüğünde tatmin olmaktadır (Vansteenkiste, Ryan ve Soenens, 2020). Bir konuda başarıyı elde etmek ve sonuca ulaşmak için bireylerin yetenekli olması tam olarak yeterli değildir. Bireylerin başarılı olmak istediği bir konuda harekete geçmesi için kendilerine ve sahip oldukları yeteneklere inançlarının olması gerekmektedir. Dolayısıyla bireyler eğer kendi yetenek ve çabalarıyla başarılı bir sonuca ulaşacaklarına inanmazlarsa, harekete geçme ve sonuca ulaşma noktasında zorluk yaşamaları yüksek ihtimaldir (Bandura, 1996). Özetle, bireylerin bir işi başarması için sahip olduğu yeteneklerle birlikte, söz konusu yeteneklere inanmanın da oldukça önemli olduğu ifade edilebilir.

Yeterlik ihtiyacı, bir faaliyeti gerçekleştirirken etkili olma arzusudur (Deci, Connell ve Ryan, 1989) ve bu bağlamda turistler için de aynı durum geçerlidir. Turistler için yeterlik ihtiyacı tatmini, seyahatleri esnasında herhangi bir konu üzerinde becerilerini gösterebildiğinde ve geliştirebildiğinde, söz konusu konu ile ilgili

zorluklarla karşılaşmaları sonucunda bu zorlukları aşabildiklerinde elde edilmektedir (Ahn, Back ve Choe, 2019). Dolayısıyla bireylerin söz konusu tatmini yaşaması için uygun ve iyi yapılandırılmış ortamlar gerekmektedir (Ryan ve Deci, 2020). Ancak tam tersi bir durum da ise bireyler yetersizlik ile birlikte başarısızlık ve hatta çaresizlik duygularını yaşamaktadır (Reis, Sheldon, Gable, Roscoe ve Ryan, 2000).

2.1.2.3. İlişkililik

İlişkililik (relatedness) ihtiyacı, Öz Belirleme Teorisi kapsamında olan üçüncü ve son psikolojik ihtiyaçtır. İlişkili olma ihtiyacı, özerklik ve yeterlik ihtiyacında olduğu gibi, yüksek düzeyde ve kaliteli motivasyonu kolaylaştırmaktadır. Bu kavram kişilerarası yakın ilişkiler kurma, bir gruba ait olduğunu hissetme ve başkaları tarafından önemsendiğini hissetme gibi ilişkili olma ihtiyaçlarını kapsamaktadır (Baumeister ve Leary, 1995; Guo, 2021; La Guardia ve Patrick, 2008). İlişkililik ihtiyacı, insanların başkaları tarafından önemsendiğini hissetmek ve başkalarıyla ilgilenmek istemeleriyle ilgilidir (Ryan, 1995). Bireyler arkadaşlarıyla, aileleriyle, diğer bireylerle ve çalışanlarla kişilerarası ilişkiler kurduğunda veya sürdürdüğünde ilişkili olma ihtiyaçları karşılanmış olmaktadır (Ryan ve Deci, 2000). Ayrıca ilişkili olma ihtiyacının tatminini, bireylerin kendilerini bir grubun üyesi olarak görmeleri, birlik duygusu yaşamaları ve yakın ilişkiler geliştirmeleri ve bireyin kendini bağlı veya ilgili hissettiği diğer kişiler tarafından eylemlerine değer verilmesi gibi etmenler sağlayabilmektedir (Deci ve Ryan, 2000).

Bireylerin içsel motivasyonunu desteklemede ilişkili olma ihtiyacının, yeterlik ve özerklik ihtiyacına göre daha zayıf olduğu düşünülmekte ve ilişkili olma ihtiyacının etkisinin, özerklik ve yeterlik ihtiyaçlarına göre yine daha zayıf olarak kaldığı kabul edilmektedir (Fousiani, Dimitropoulou, Michaelides ve Van Petegem, 2016). Ancak ilişkili olma ihtiyacının davranışsal niyetler açısından oldukça önemli bir role sahip olduğu bilinmektedir (Ryan ve Deci, 2000). Ayrıca önceki çalışmalar, özerklik, yeterlik ile birlikte ilişkili olma ihtiyacının da tüketici iyi oluşu ve memnuniyetiyle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Ahn, Back ve Choe, 2019; Reis, Sheldon, Gable, Roscoe ve Ryan, 2000).

2.1.3. Öz Belirleme Teorisi Bağlamında Yapılan Çalışmalar

İnsan motivasyonunun bir makro teorisi olan Öz Belirleme Teorisi (Ryan ve Deci, 2000) üzerine çeşitli alanlarda farklı çalışmalar yapılmıştır. Araştırmacılar başta iş hayatı, sağlık, egzersiz, spor, eğitim, insan ilişkileri gibi alanlar olmak üzere Öz Belirleme Teorisi'nin mekanizmalarının evrenselliğini incelemiştir (Chen vd., 2015). Öz Belirleme Teorisi'nin tutarlılığının korunmasına yardımcı olan ampirik desteğin yeterli seviyeye gelmesinin ardından birçok yeni konu teoriye entegre edilerek incelenmeye başlamıştır (Vansteenkiste, Niemiec ve Soenens, 2010). Teorinin temel alınarak yapıldığı çalışmaların yelpazesi giderek genişlemiş ve turizm araştırma alanı da dahil olmak üzere birçok araştırma alanında araştırmalar yapılmıştır (Çıkı ve Tanrıverdi, 2023). Öz Belirleme Teorisi ile ilgili sosyal bilimler alanında yapılan bazı örneklere bu bölümde, turizm araştırma alanındaki çalışmalara ise sonraki bölümde yer verilmiştir.

Ryan ve Deci, 2000 yılında yayınladıkları çalışmada, insanların içsel motivasyonlarının artması, sosyal gelişimleri ve iyi oluşlarına yönelik olarak öz-belirleme teorisini ele almışlardır. Bu teori, insanların psikolojik ihtiyaçlarının (özerklik, ilişkililik ve yeterlik) karşılanmasıyla içsel motivasyonlarının artacağını ve bu durumun insanların kendilerine özgüvenlerini ve öz-yeterliklerini artırarak, psikolojik iyi oluşlarını da artıracağını öne sürer. Ryan ve Deci, çalışmalarında bu teoriyi destekleyen bir dizi kanıt sunmuşlardır. Örneğin, insanların özerklik ihtiyaçlarını karşılamalarına izin verildiğinde daha yüksek seviyede içsel motivasyona sahip olduklarını ve işlerinde daha iyi performans gösterdiklerini göstermişlerdir.

Deci ve Ryan (2000) tarafından yayımlanan bir diğer çalışmada, insanların ihtiyaçlarının ve kendini yönlendirme derecelerinin, hedef belirlemeleri, hedefe ulaşma süreçleri ve sonuçları üzerindeki etkisi incelenmiştir. İnsanlar, öz-belirleme teorisi ile uyumlu olarak, ihtiyaçlarının karşılanması ile daha yüksek bir içsel motivasyon seviyesine sahip olacakları hedefler belirlerler. Bu nedenle, insanlar hedeflerini belirlerken, ihtiyaçlarının karşılanmasını ve kendi kendilerini yönlendirme derecelerini dikkate alırlar. Araştırmada elde edilen bulgular, ihtiyaçların ve kendini yönlendirme derecesinin, insanların hedeflerine ulaşma süreçleri ve sonuçları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. İnsanlar, ihtiyaçlarının karşılanması ile

daha yüksek bir içsel motivasyon seviyesine sahip oldukları hedefler için daha fazla çaba göstermektedirler. Bunun yanı sıra, insanlar kendi kendilerini daha yüksek bir derecede yönlendirme hissettiğinde, hedeflerine daha fazla bağlılık gösterirler ve daha yüksek bir performans sergilerler.

Deci ve Ryan, 2008 yılında yayımladığı çalışmada öz-belirleme teorisini ele almıştır. Çalışmada, insan motivasyonunun mikro düzeydeki davranışlardan makro düzeydeki gelişime kadar birçok alanda etkili olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle, insanların temel ihtiyaçlarının (özerklik, ilişkili olma, yeterlik) karşılanmasının, sağlıklı gelişim ve iyi bir psikolojik durum açısından önemli olduğu savunulmaktadır. Sonuç olarak, çalışma, öz-belirleme teorisinin insan motivasyonunu, gelişimini ve sağlığını açıklayan geniş bir teorik çerçeve sağladığını göstermektedir. Çalışmada, bu teorinin, psikoloji, eğitim, sağlık ve işletme gibi birçok alanda uygulanabileceği vurgulanmıştır.

Gagné (2003) yaptığı çalışmada, genç sporcuların antrenörlerden ve ebeveynlerden gelen destek algılarının ihtiyaç tatmini, motivasyonu ve esenliği üzerindeki etkilerini incelemiştir. Sonuç olarak, araştırmacılar, özerklik desteği ve ihtiyaç tatmininin jimnastikçilerin amacı, performansı ve iyi oluşu ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Jimnastikçilerin özerklik desteği ve ihtiyaç tatmini ile motive oldukları ve daha iyi performans gösterdikleri belirlenmiştir. Ayrıca, araştırmacılar, özerklik desteği ve ihtiyaç tatmini düzeyleri yüksek olan jimnastikçilerin daha iyi psikolojik iyi oluşa sahip olduğunu da bulmuşlardır.

Gagné ve Deci (2005), Öz Belirleme Teorisi çerçevesinde iş motivasyonu konusuna odaklanmaktadır. Araştırmada, Öz Belirleme Teorisi'nin temel öğeleri olan özerklik, ilişkili olma ve yeterlik ihtiyaçları ile iş yerindeki ödüllendirme, geri bildirim ve iş tatmini gibi faktörler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırmanın bulguları, Öz Belirleme Teorisi ile iş motivasyonu arasında güçlü bir bağlantı olduğunu ve özerklik ihtiyacının iş tatmini ve performansı artırmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca, özerklik, bağlantı ve yeterlik ihtiyaçlarının karşılanmasının, iş yerinde ödüllendirme ve geri bildirim süreçleriyle ilişkili olduğu ve bu faktörlerin çalışanların motivasyonunu ve performansını artırdığı da belirtilmiştir.

Teixeira, Carraça, Markland, Silva ve Ryan'ın 2012 yılında yayınladıkları çalışma, fiziksel aktivite ve egzersizin öz-belirleme teorisi ile ilişkisini ele almaktadır. Sistematik bir inceleme yapılarak, öz-belirleme teorisinin fiziksel aktivite ve egzersiz motivasyonu üzerindeki etkisine dair mevcut araştırmaların bir özeti sunulmaktadır. Sonuç olarak, çalışma, öz-determinasyon teorisinin, bireylerin fiziksel aktivite ve egzersiz yapma davranışlarını yönlendirmede etkili olduğunu göstermektedir.

Van den Broeck, Ferris, Chang ve Rosen (2016), Öz Belirleme Teorisi kapsamında işyerinde temel psikolojik ihtiyaçlar ve iş motivasyonu üzerine odaklanmıştır. Bu çalışmada, Öz Belirleme Teorisi ile ilgili anahtar kavramlar olan özerklik, ilişkili olma ve yeterlik ihtiyaçları işyerindeki motivasyonu nasıl etkilediği incelenmiştir. Araştırmacılar, bu temel ihtiyaçların işyerindeki performans, iş doyumu, örgütsel bağlılık gibi sonuçlarla ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

Koestner, Ryan, Bernieri ve Holt (1984), çocukların davranışları üzerinde farklı kontrol tarzlarının (kontrol edici ve bilgilendirici) etkileri incelenmiştir. Araştırmada, çocukların davranışlarının kontrol edici bir tarzla yönlendirilmesinin, bilgilendirici bir tarzla yönlendirilmesine kıyasla, içsel motivasyon ve yaratıcılık üzerinde olumsuz etkilere sahip olduğu bulunmuştur. Öz Belirleme Teorisi açısından, bu çalışma, kontrol edici davranışın bireylerin öz-düzenleme yeteneklerini zayıflattığı ve dışsal faktörlere bağımlılığı artırdığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, bilgilendirici bir yaklaşımın, bireylerin öz-düzenleme yeteneklerini geliştirdiği ve içsel motivasyonlarını artırdığı bulunmuştur.

Vansteenkiste, Ryan ve Soenens (2020), tarafından yayımlanan makalede temel psikolojik ihtiyaçlarla ilgili çeşitli temalar tartışılmakta ve bunların Temel Psikolojik İhtiyaç Kuramı kapsamında tanımlanması için ölçütler sunulmaktadır. Bu ölçütler arasında psikolojik doğa, büyüme ve iyi oluş için gereklilik ve ihtiyaç tatmini ve hayal kırıklığının yaşamın çeşitli yönleri üzerindeki etkisi bulunmaktadır.

Peters, Calvo ve Ryan'ın (2018) yaptığı çalışma, dijital deneyimlerin motivasyon, katılım ve iyi oluş üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Çalışmanın sonuçları, dijital deneyimlerin insan motivasyonu, katılımı ve iyi oluşu artırmada potansiyel olarak güçlü bir araç olduğunu göstermektedir. Bu etkiler, özellikle dijital

deneyimlerin öz belirleme ihtiyacını destekleyen özellikleriyle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca insan motivasyonu ve iyi oluşun dijital deneyimler yoluyla artırılmasında Öz Belirleme Teorisi'nin önemli bir rol oynayabileceği ortaya koyulmuştur.

Standage, Duda ve Ntoumanis (2006), yaptıkları çalışmada okul fiziksel eğitiminde öğrencilerin motivasyon süreçlerini ve bu motivasyon süreçlerinin öğretmen değerlendirmeleriyle ilişkisini incelemiştir. Bulgular, öğrencilerin motivasyon süreçlerinin, özellikle de içsel motivasyonun, öğretmen değerlendirmeleriyle pozitif bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca yeterlik ihtiyacı, öz belirlenimli motivasyonun (self-determined motivation) ana belirleyicisi olarak ortaya çıkmıştır. Özerklik, yeterlik ve ilişkililik algıları beden eğitimine yönelik özerk motivasyonu olumlu yönde etkilemiştir.

Chirkov, Ryan, Kim ve Kaplan (2003) tarafından yayımlanan çalışmada, öz-belirleme teorisi çerçevesinde kültürel yönelimlerin benimsenmesi ile öz-belirleme arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada 3 kültürel yönelim (bireycilik, bağımsızlık, özerklik) arasındaki farklar ve bu yönelimlerin öz-belirleme düzeyi ve iyilik hali üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Bulgular, özerklik yöneliminin bireycilik ve bağımsızlıktan daha yüksek öz-belirleme düzeyleri ile ilişkili olduğunu ve daha yüksek iyilik hali ile bağlantılı olduğunu göstermiştir. Ayrıca, kültürel yönelimlerin benimsenmesi ile öz-belirleme arasındaki ilişkiyi anlamada, kültürün bireysel ve kolektif özelliklerini ayırmak gerektiği sonucuna varılmıştır.

Cini, Kruger ve Ellis (2013) yaptıkları çalışmada, Kruger Ulusal Parkı'na geceleyen 389 ziyaretçiden toplanan verilerden yararlanarak motivasyon, öz düzenleme ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Yapısal eşitlik modeli kullanılarak elde edilen bulgular, içsel motivasyona sahip ziyaretçilerin daha yüksek yaşam memnuniyetine, daha fazla olumlu duygulara ve daha az olumsuz duygulara sahip olduğunu, daha az içsel motivasyona sahip ziyaretçilerin ise daha düşük yaşam tatmini ve daha az olumlu duygular bildirdiğini göstermektedir.

Jenkins, Lee, Mackenzie, Hargreaves, Hodge ve Calverley (2022), yaptıkları çalışmada doğaya dayalı fiziksel aktivitelerin bireylerin motivasyon türü ve doğa ile ilişki duygusu üzerinden hedonik ve psikolojik iyi oluşu nasıl etkilediğini araştırmıştır.

Araştırma sonucunda, doğaya dayalı fiziksel aktiviteler ile hedonik ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkilerde, bireylerin motivasyon kalitesi ve doğayla ilişkililik faktörlerinin aracı bir rol oynadığı görülmüştür. Öte yandan araştırma sonucunda özellikle içsel motivasyonun, doğaya dayalı fiziksel aktiviteler ve hedonik iyi oluş arasındaki ilişkiye olumlu bir şekilde aracılık ettiği görülmüştür. Ayrıca çalışmada özerk dışsal motivasyon ve doğa ile ilişkili olma, doğaya dayalı fiziksel aktiviteler ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiye olumlu bir şekilde aracılık ettiği görülmüştür.

Vallerand ve Losier (1999), spor alanında içsel ve dışsal motivasyonu birleştiren bir bütünsel bir yaklaşım sunmaktadır. Araştırmacılar, sporcu motivasyonunu etkileyen çeşitli faktörleri göz önünde bulundurarak bir model önermektedirler. Vallerand ve Losier, sporcuların içsel motivasyonlarının, spor yapmaktan zevk almak, yeterli hissetmek ve keşfetmek gibi içsel nedenlerden kaynaklandığını belirtirler. Dışsal motivasyon ise, ödüller, cezalar, sosyal baskı ve başka dış faktörler tarafından kaynaklanmaktadır. Araştırmacılar ayrıca, bu iki motivasyonun birbirinden bağımsız olmadığını, birbirlerini etkileyebildiklerini ve birleşebileceklerini belirtmektedirler. Araştırma sonuçları, sporcunun içsel motivasyonunun daha yüksek olduğu durumlarda, daha yüksek performans gösterme, daha iyi bir duygusal durum ve daha yüksek bir spor tutkusu sergilediğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, dışsal motivasyonun yüksek olduğu durumlarda ise, sporcunun performansının düştüğü ve daha düşük bir spor tutkusu sergilediği belirlenmiştir.

Lee ve Ewert (2019) tarafından yapılan çalışmada, Öz Belirleme Teorisi kullanılarak ciddi boş zaman ile motivasyon kalitesi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Kaya tırmanıcılarına odaklanan çalışmanın bulguları, tanımlanmış motivasyonun bağlılık, kimlik gelişimi ve kişisel ödüllerle bağlantılı olduğunu, içsel motivasyonun ise kişisel ve sosyal ödüllerle ilişkili olduğunu göstermiştir.

Ryan, Rigby ve Przybylski (2006) tarafından yapılan çalışmada, video oyunlarının neden insanlar için bu kadar çekici olduğunu anlamak için Öz Belirleme Teorisi kullanılmıştır. Araştırmacılar, video oyunlarının insanların temel psikolojik ihtiyaçlarını nasıl karşıladığını ve bu nedenle insanların oyunlara bağlanma ve devam etme isteğini nasıl artırdığını incelemiştir. Araştırma, özellikle video oyunlarındaki bağımsız hareket etme hissinin insanların oyunlara bağlanmalarında önemli bir rol

oynadığını ortaya koymuştur. Ayrıca, oyunların oyunculara sıralı zorluklar sunarak, insanların yeterlik ihtiyacını tatmin ettiği ve oyunlarla daha fazla bağlantı kurduğu görülmüştür.

Lavigne, Vallerand ve Miquelon (2007) yaptıkları çalışmada fen bilgisi öğretmenlerinin özerklik desteğinin öğrencilerin özerklik ve yeterlik algıları üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Ayrıca, araştırmacılar fen eğitiminde kalıcılığın motivasyonel bir modelini önermekte ve test etmektedir. Model bu öz algıların, öğrencilerin bilime yönelik kendi belirledikleri motivasyonlarını olumlu yönde etkilediğini, sonuçta onların fen eğitimini sürdürme ve bilimsel bir alanda çalışma niyetlerine yol açtığını ileri sürmektedir. Araştırmanın bulguları, fen eğitiminde motivasyonel yaklaşımlara olan ihtiyacı vurgulayan Öz Belirleme Teorisi ile uyumludur. Ayrıca bu çalışma, öğrencilerin bilimsel kariyer başarısını etkilemede erken tercihlerin öneminin altını çizmekte ve öğretmenlerin davranışının ve öğrencilerin motivasyonunun rolünü, fen eğitiminin kalıcılığında anahtar faktörler olarak tanımlamaktadır.

Koka ve Hagger (2013) yaptığı çalışmada, beden eğitiminde algılanan öğretme davranışlarının farklı yönlerinin öğrencilerin kendi belirledikleri motivasyonları üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Öz Belirleme Teorisi'nden yola çıkan çalışma, yeterliğin, özerkliğin ve ilişkililiğin bu etkilere aracılık edeceğini varsaymıştır. Olumlu genel geri bildirimin öz-belirleyici motivasyon üzerinde olumlu ve dolaylı bir etkisi varken, otokratik davranış ve olumsuz sözsüz geri bildirimin doğrudan olumsuz etkileri belirlenmiştir.

Yerli alan yazında Yeşilyurt (2019) hazırladığı doktora tezinde, rekreatif bisikletçilerin motivasyon düzeyleri ile öznel iyi oluş ve temel psikolojik ihtiyaç doyumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, rekreatif bisikletçilerin motivasyon düzeyleri ile temel psikolojik ihtiyaç tatmini ve öznel iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, bisikletçilerin temel psikolojik ihtiyaç doyumlarının yüksek olduğu durumlarda, motivasyon düzeylerinin de yüksek olduğu görülmüştür.

Bardak ve Keskin (2022) çalışanların psikolojik ihtiyaçlarının (özerklik, ilişkililik ve yeterlik) iş stresi ve tükenmişlik üzerindeki etkisini incelemeyi ve aynı zamanda benlik saygısının bu ilişkilerdeki rolünü incelemiştir. 206 katılımcıya yapılan anket uygulaması sonucunda çalışanların psikolojik ihtiyaçlarının tatmini iş stresi ve tükenmişlik düzeylerini azaltırken, ihtiyaçların engellenmesi ise bu düzeyleri artırdığı tespit edilmiştir. Özellikle özerklik, ilişkililik ve yeterlik ihtiyaçlarının tükenmişlik ve iş stresi üzerinde önemli etkileri olduğu görülmüştür.

Kocayörük (2012) yaptığı çalışmada ergenlik çağında olan bireylerin ebeveyn algıları, benlik algıları ve iyi oluşları arasındaki ilişkileri ele almıştır. Bu bağlamda Çanakkale'de faaliyetlerini sürdüren iki okuldan 525 öğrenciden veri toplanmış ve araştırma sonuçları, katılımcı olan ergenlerin özerk benlik yönetimi algılarının, ebeveynleriyle kurdukları sağlıklı ilişkiler ve duygusal iyi oluşları ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Bu bulgular, özerk benlik yönetiminin, ergenlerin anne-babalarıyla olan ilişkileri ve duyuşsal iyi oluşları arasındaki ilişkide bir aracı rol oynadığını ortaya koymaktadır. Bu ilişki, ergenlerin ebeveynleriyle olan ilişkilerinin kalitesi ve duygusal iyi oluşları üzerinde önemli bir etkiye sahip olan özerk benlik yönetiminin önemini vurgulamaktadır.

2.1.3.1. Turizm Çalışmalarında Öz Belirleme Teorisi

Zhang, Cole, Ricci ve Gao (2019), yaptıkları çalışmada temel psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesi yoluyla, hareket zorluğu yaşayan kişilerin seyahatlerindeki engelleri azaltmaya yönelik bir çerçeve sunmayı amaçlamıştır. Araştırmacılar, temel psikolojik ihtiyaçların tatmininin, hareket zorluğu olan kişiler için seyahat satın alma niyetini ve seyahatin devamlılığını etkilediğini öne sürmüştür. Hareket etme sorunları olan insanlara yönelik yapılan araştırmanın verileri, online anket ve yüz yüze görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Ayrıca araştırmacılar, verileri analiz etmek için nicel ve nitel yöntemleri bir arada kullanmışlardır.

Ahn, Back ve Choe (2019) tarafından yazılan makalede, müşterilerin bütünleşik tatil köyü ortamında psikolojik ihtiyaç tatmininin iyi oluşa etkisini belirlemek için bir ölçek geliştirilmiştir. Karma yöntem kullanılan makalede, yazarlar bütünleşik tatil köylerinde konaklayan ve hizmetlerinden faydalanan 504 katılımcıya

anket uygulaması gerçekleştirmiştir. Araştırmacılar geliştirdikleri ihtiyaç memnuniyeti anketini doğruladılar ve bütünleşik tatil deneyiminden kaynaklanan psikolojik ihtiyaç tatmininin hedonik ve eudaimonik iyi oluşa yol açtığı sonucuna ulaşmışlardır.

Ahn ve Back (2019) tarafından yazılan çalışmada, müşterilerin ihtiyaç tatmini düzeylerinin, duygusal bağlılıkları ve entegre tatil markası ile algıladıkları uyum üzerindeki etkilerini Öz Belirleme Teorisi temelinde ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın sonuçlarına göre, entegre tatil köyü deneyimi temel psikolojik ihtiyaçların tatminini arttırdığı ve ayrıca müşterilerin markayla bir bağlılık ve uyumluluğu ortaya çıkardığı belirlenmiştir.

Huang, Backman, Backman ve Chang'a (2016) ait araştırmanın amacı, turistlerin 3 boyutlu sanal dünya kullanımının davranışsal niyet üzerindeki etkilerini anlamak için teknoloji kabul modeli ve Öz Belirleme Teorisi gibi farklı teorileri bütünleştiren bir araştırma çerçevesi geliştirmektir. Araştırmanın temel verileri, 186 katılımcı ile laboratuvar ortamında gerçekleştirilen öz-yönetimli web anketleri yoluyla elde edilmiştir. Yazarlar, teknoloji kabul modeli ve Öz Belirleme Teorisi arasında bir entegrasyon sağlayarak turistlerin 3 boyutlu sanal dünyaları nasıl kullandıklarını anlamaya çalışmışlardır. Temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının bireyleri 3 boyutlu sanal turizm sitelerine katılmaya motive ettiği ve ek olarak keyifli bir sanal tur deneyimlemenin ve bir turizm sitesine ilişkin farkındalık geliştirmenin gelecekteki seyahat kararlarına yardımcı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca 3 boyutlu sanal turizm sitesi ziyareti esnasında, özerklik ve ilişkili olma algılarının keyif alma deneyimi üzerinde olumlu etkileri olduğu tespit edilirken, yeterlik ihtiyacında ise aynı sonuca ulaşılamamıştır.

Lee, Reisinger, Kim ve Yoon (2014) hazırladıkları makalede, Expo 2012 Yeosu Korea için gönüllü motivasyonu ile Expo 2012 Yeosu Kore'ye verilen destek arasındaki ilişkiyi incelemiş ve Öz Belirleme Teorisi'nin içsel motivasyon kavramına atıfta bulunulmuştur. İçsel motivasyon, bireylerin bir aktiviteye kendiliğinden katılmalarını ve keyif almalarını sağlayan motivasyon türüdür. Bu nedenle, makaledeki bulgular, Öz Belirleme Teorisi'nin içsel motivasyon kavramını desteklemektedir. Ayrıca, araştırmacılar, Öz Belirleme Teorisi'nin tatmin ve tutumlar

gibi aracılık etkileri üzerindeki etkilerine de dikkat çekmişlerdir. Öz Belirleme Teorisi'ne göre, içsel motivasyonu artırmak, tatmin ve olumlu tutumları artırarak bireylerin aktivitelere daha fazla bağlılık duymasını sağlar. Bu nedenle, makaledeki bulgular, Öz Belirleme Teorisi'nin aracılık etkileri konusundaki öngörülerini de desteklemektedir.

Macera deneyimlerinin öznel iyi oluşu arttırdığını ifade eden Mackenzie ve Hodge (2020), bu deneyimlerin öznel iyi oluş kavramı açısından incelenmediği temelinden yola çıkarak, eudaemonik faktörlerin öznel iyi oluşun artmasını sağlamada oynadığı rolü anlamak için bir çerçeve sunmuşlardır. Çalışmada, macera aktivitelerinin, temel psikolojik ihtiyaçların tatmini yoluyla eudaemonik öznel iyi oluşun geliştirilmesine katkı sağladığı öne sürülmektedir. Ek olarak, makalede doğayla iç içe olmanın ve macera rekreasyonunun eudaemonik öznel iyi oluşu artırmada önemli bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Bu mekanizma, kişinin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilmesine katkıda bulunarak, öznel iyi oluşu arttırdığı belirlenmiştir. Söz konusu çalışma, Öz Belirleme Teorisi ve öznel iyi oluş gibi psikolojik modellerin macera rekreasyon teorisi ve uygulamalarında kullanılabilirliğini ve etkililiğini artırarak, bu alanlarda daha derin ve kapsamlı bir anlayış geliştirme potansiyeli taşıdığını öne sürmektedir.

Ye, Zhang ve Yuan (2017) tarafından yayımlanan makalede, Çin'de şarap turizmine katılım niyetini etkileyebilecek faktörlerin incelenmesi amaçlamıştır. Çalışmada seyahat motivasyonu, yerli şaraba karşı tutum, öznel norm, geçmiş deneyimler ve algılanan seyahat engellerinin etkilerini bütünsel olarak keşfetmek için Öz Belirleme Teorisi temelli bir teorik model kullanılmıştır. Çalışma, üç büyük şehirde yapılan çevrim içi bir anket ile 500 katılımcıdan oluşan bir örneklem elde etmiştir. Araştırma sonuçları, öznel normun seyahat motivasyonu aracılığıyla ziyaret niyetlerini etkilediğini ve yerli şaraba karşı tutumun şarap özel seyahat motivasyonu aracılığıyla etkili olduğunu göstermiştir. Geçmiş deneyimler ise ziyaret niyetlerini olumlu yönde etkilemiştir. Şarap bilgisinin eksikliği ve yerli şaraba güvensizlik ziyaret niyetlerini engellemiştir. Çalışma sonucunda, şarap turizmi uygulayıcılarına etkili pazarlama çabaları için öneriler sunmaktadır.

Moura, Eusébio ve Devile (2021) yaptıkları çalışmada, engelli bireyleri turizme katılmaya iten motivasyonları Öz Belirleme Teorisi bağlamında araştırmayı ve aynı zamanda daha önce turizm deneyimi olan ve olmayan engelliler arasındaki potansiyel farklılıkları araştırmayı amaçlamıştır. Araştırmada, Portekiz'deki engelli bireylerle yapılan görüşmeleri ve daha geniş bir örneklem için bir anket uygulamasını içeren karma bir metodoloji kullanılmıştır. Bulgular, engelli bireylerin öncelikli olarak beklenen kişisel faydalar nedeniyle turizme katılmaya motive olduklarını ortaya koymaktadır. Özellikle zevk, bilgi edinme, iyi oluş ve kişisel gelişim gibi içsel motivasyonlar öne çıkmıştır.

Thal ve Hudson (2019) tarafından yayımlanan makalede, bir wellness tesisi ziyareti sırasında psikolojik iyi oluşu artıran özelliklerin incelenmesi amaçlamıştır. Araştırmacılar, öznel iyi oluşu teşvik etmek için gerekli koşulları belirlemek için Öz Belirleme Teorisi'ni kullanmışlardır. Bu koşullar, personel-konuk etkileşimlerinin kalitesi, yapılandırılmış bir günlük programa dahil olan yenilikçi ve ilgi çekici aktivitelere istekli katılım, bilinçli farkındalık uygulamalarını teşvik etme, misafir arkadaşlığı ve genel olarak artan yeterlik veya güven duygusu gibi özellikleri içermektedir. Bu koşulları, bir wellness tesisinde kalmak sonucunda artan iyi oluşun sağlanması için dış çevre veya wellness tesisi özellikleri ile ideal konuk deneyimleri olarak tanımlayan bir kavramsal model önerilmiştir.

Shavanddasht, Karubi ve Sadry (2017) yaptıkları çalışmada jeoturizm bağlamında İran'daki Alisadr Mağarası'na gelen turistlerin mağara içsel ve dışsal motivasyonları ile destinasyon memnuniyeti arasındaki ilişkileri ampirik olarak incelemeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda 400 katılımcıyı kapsayan bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları, keyif alma, rahatlama, yenilik arayışı ve kaçış gibi faktörlerin Alisadr Mağarası'nı ziyaret eden turistler için temel içsel motivasyonlar olduğunu ortaya koymuştur. İçsel ve dışsal motivasyonların, Hamadan'da turist memnuniyeti üzerinde doğrudan ve olumlu etkileri olduğu da bulgular arasında yer almaktadır.

Aicher ve Brenner (2015), Öz Belirleme Teorisi çerçevesinde yaptığı çalışmada, spor turizmi ve etkinliklerine katılım ile ilişkili motivasyon faktörlerinin, bireylerin kontrol edilen veya otonom motivasyonuyla ilişkisini daha iyi anlamak için

bir kavramsal model geliştirmeyi amaçlamıştır. Model, organizasyonel motivasyonların kontrol edilen motivasyonu artırabileceğini, hedef/çevresel motivasyonların ve grup/sosyal kimlik motivasyonlarının hem kontrol edilen hem de otonom motivasyonu artırabileceğini öne sürmektedir. Son olarak, rekabet, duygusal ve öğrenme motivasyonlarının otonom motivasyonu artırabileceği önerilmektedir. Araştırmanın amacı doğrultusunda spor turizmine katılım motivasyon faktörleri ve bireylerin kontrol edilen veya otonom motivasyonu arasındaki ilişkileri anlamak için bir model önerilmiştir.

Japutra ve Keni (2020) tarafından yayınlanan çalışmada, Öz Belirleme Teorisi kullanılarak turistlerin yeniden ziyaret etme niyetleriyle ilgili bir model geliştirilmiştir. Öz Belirleme Teorisi, bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilmesinin davranışsal niyetlerini etkileyeceğini öne sürmektedir. Bu nedenle, bu çalışma turistlerin yeniden ziyaret etme niyetlerinin, temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini ile ilişkisini anlamak için Öz Belirleme Teorisi'ni kullanmaktadır. Ayrıca, sinyal teorisi de bu çalışmanın önemli parçalarından bir tanesidir. Çalışma, destinasyon kaynak güvenilirliği ve destinasyon imajının, turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatminine yardımcı olacak sinyaller olarak hizmet edebileceğini öne sürmektedir. Böylece, sinyal teorisi, turistlerin niyetleri üzerindeki etkilerini açıklamak için bu çalışmada kullanılmıştır.

Buzinde (2020) çalışmasında, Öz Belirleme Teorisi kullanılarak, manevi turizm deneyimlerinin insanların iyi oluşları üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Bu kapsamda, araştırma, otobiyografik anlatılar kullanılarak yapılmıştır. Araştırmanın bulguları, manevi turizm deneyimlerinin insanların öz belirleme ihtiyaçlarını karşıladığını ve bu sayede insanların iyi oluş düzeylerini arttırdığını ortaya koymuştur. Buna ek olarak, araştırma, manevi turizmin insanların kendilerini daha iyi anlamalarına, daha güçlü hissetmelerine ve daha fazla bağlanmalarına yardımcı olabileceğini öne sürmektedir.

Gatling, Kim ve Milliman (2016), Öz Belirleme Teorisi bağlamında işyeri maneviyatının, konaklama sektöründe çalışan yöneticilerin iş tutumları üzerindeki etkisini incelemek için bir çalışma yapmışlardır. Konaklama sektörü yöneticilerine yapılan anket sonuçları, işyeri maneviyatının, iş tatmini, işe bağlılık ve iş performansı

ile pozitif olarak ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca, Öz Belirleme Teorisi bağlamında, işyeri maneviyatının bu olumlu etkilerinin, işgörenlerin işlerine daha yüksek bir öz-otorite ve kişisel bağlılık hissiyle yaklaşmalarından kaynaklandığı öne sürülmüştür. Araştırmacılar, işyeri maneviyatının artırılması için şirketlerin çalışanların duygusal ihtiyaçlarını destekleyen politikalar geliştirmeleri gerektiğini önermektedirler. Bu politikalar, çalışanların özerkliği, bağlantı hissi ve işlerine önem verme duygusu gibi öz-belirleme ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmalıdır.

Hsu tarafından 2013 yılında yayımlanan makalede, öz-belirleme teorisi kullanılarak iş motivasyonu, iş tükenmişliği ve istihdam hedefleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Çalışmaya, stajlarını tamamlamış olan 927 turizm öğrencisi katılmıştır. Araştırmanın sonuçları, önerilen yapısal eşitlik modelinin değişkenler arasındaki ilişkileri yorumlamak için uygun olduğunu göstermiştir. Araştırma, genel olarak bireyin içsel motivasyonu ne kadar yüksek olursa, iş tükenmişliği o kadar düşük olur şeklinde bir sonuç ortaya koymuştur. Ancak, amotivasyon ve introjekte düzenleme iş tükenmişliği üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Bunun yerine, bütünleşmiş düzenlemenin iş tükenmişliğinin en güçlü yordayıcısı olduğu bulunmuştur ve bunun nedeni olası bir kişisel başarı azalması ile bağlantılı olabilir. Son olarak, bu çalışmada, iş tükenmişliği ile turizm öğrencilerinin turizm endüstrisinde kariyer yapma istekleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Lee, Back ve Chan tarafından 2015 yılında yayınlanan makalede, öncelikle otel çalışanlarının iş doyumu ve iş yaşam kalitesi düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, otel çalışanlarından anketler aracılığıyla veri toplanmış ve bu veriler, üç faktör teorisi, Öz Belirleme Teorisi ve ihtiyaç tatmini teorisini kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçları, otel çalışanlarının iş doyumu düzeylerinin, iş yaşam kaliteleri ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca, çalışanların öz belirleme düzeylerinin artmasıyla birlikte, iş doyumlarının da arttığı tespit edilmiştir. Araştırmacılar, bu bulgulara dayanarak, otel yöneticilerinin çalışanların öz belirleme düzeylerini artırmaya yönelik politikalar geliştirmelerinin, çalışanların iş doyumlarını artırabileceğini önermişlerdir.

Grobbelaar, Bouwer ve Hermann (2019) yayımladığı makalede, Barberton-Makhonjwa Geotrail ziyaretçilerinin ziyaret motivasyonlarını ve memnuniyetlerini ve

ziyaretçi davranışlarını incelemiştir. Çalışmanın bulguları, Güney Afrika'da bulunan Barberton-Makhonjwa Geotrail ziyaretçilerinin en çok doğal ve tarihi yerleri görmek, doğal ortamda zaman geçirmek, dinlenmek ve yürümek için geldiklerini göstermiştir. Regresyon analizi sonuçları, ziyaretçi motivasyonlarının memnuniyet düzeyleri ile pozitif ve anlamlı bir ilişkisi olduğunu ortaya koymuştur. Öz Belirleme Teorisi, çalışmanın motivasyonları analiz etme sürecinde kullanılmıştır.

Shavanddasht ve Schänzel (2017), ergenlerin turizm motivasyonlarının algılanan ebeveynlik stilleri tarafından nasıl etkilendiğini incelemektir. 2016 yılında İran Ulusal Müzesi'ni ziyaret eden ergenlik dönemindeki 100 kişiye yönelik bir anket çalışması yapılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, ergenler ebeveynlerinin etkisini otoriter olmayan ve hoşgörülü bir tarzda algıladıklarını göstermiştir. Bu çalışmanın bulgularına göre, algılanan ebeveyn stilleri ile ergenlerin müze ziyareti motivasyon türleri arasında anlamlı ilişkiler vardır. Ayrıca, otoriter ebeveynlik tarzı, amotivasyon ve dışsal düzenleme de dahil olmak üzere daha az öz-belirlenimli motivasyonla bağlantılı bulunmuştur.

Chow, Cheng ve Cheung (2017) tarafından yapılan çalışma, Güney Çin'deki Ramsar sulak alanına doğa tabanlı ziyaretçilerin öz-düzenleyici seyahat motivasyonları ve ekolojik olarak sorumlu tutumlarını araştırmıştır. Araştırma, ziyaretçilerin çoğunun doğayı keşfetmek, rahatlamak ve öğrenmek gibi öz-düzenleyici motivasyonlara sahip olduğunu ve bu motivasyonların ekolojik olarak sorumlu tutumlarla ilişkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Öz Belirleme Teorisi ise, ziyaretçilerin öz-düzenleyici motivasyonları ve ekolojik olarak sorumlu tutumları arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılmıştır.

Lin, Zhang ve Gursoy (2021) tarafından hazırlanan çalışma, turistler arasındaki etkileşimlerin turizm deneyimi yaratma sürecindeki rolünü incelemiştir. Araştırmacılar, turistler arasındaki etkileşimleri iki kategoriye ayırmışlardır: sözlü etkileşimler ve sözsüz etkileşimler. Sözlü etkileşimler turizm bilgisi paylaşımı ve kişisel bilgi paylaşımı olarak iki alt kategoriye ayrılmıştır. Öz Belirleme Teorisi temelinde hazırlanan bu çalışmada karma yöntem yaklaşımı kullanılmıştır. Nitel bir çalışma ile ilk olarak, sözlü ve sözsüz turistten turiste etkileşim kategorileri ve sözlü turistten turiste etkileşim boyutları belirlenmiştir. Daha sonra, turistten turiste

etkileşimin turist katılımını nasıl etkileyebileceği mekanizması ampirik olarak incelenmiştir. Bulgular, her bir turistten turiste etkileşim türünün turistlerin yakınlık duygusunu olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Turizm bilgisi paylaşımı ve sözsüz turistten turiste etkileşimlerin her ikisi de turistlerin kontrol hissini olumlu yönde etkilediği bulunmuştur. Ayrıca, yakınlık duygusu ve kontrol hissinin turist katılımını önemli ölçüde artırdığı bulunmuştur.

Liu, Wang, Huang ve Tang (2019) tarafından yayımlanan makalede, festival etkinliklerinin oyunlaştırmasının kavramsallaştırılması ve ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonuçları, festival oyunlaştırmasının turistlerin tatmin düzeylerini artırdığını, turistlerin festival etkinliklerine daha fazla katılım sağlamalarını teşvik ettiğini ve festival deneyimlerinin kalitesini artırdığını göstermiştir. Öz Belirleme Teorisi, turistlerin deneyimlerinde oyunlaştırma unsurlarının etkisindeki öz-düzenleme ve öz-ayarlanma mekanizmalarını açıklamak için kullanılmıştır. Sonuç olarak, festival oyunlaştırmasının turizm etkinliklerinde etkili bir strateji olarak kullanılabileceği ve turistlerin deneyimlerini zenginleştirdiği sonucuna varılmıştır. Bu nedenle, turizm etkinliklerinin planlanması ve uygulanması aşamasında oyunlaştırma öğelerinin de dikkate alınması önerilmektedir.

Soltani Nejad, Rastegar ve Jahanshahi (2022), yayımladığı çalışmada Öz Belirleme Teorisi ve teknoloji kabul modeli birleştirilerek, e-leisure mobil uygulamalarının turist etkileşimini artıran özellikleri ve etkileşimin öncülleri incelenmiştir. Araştırma verileri, İran'ı ziyaret eden 383 uluslararası turistten toplanmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi ile istatistiksel analizler Smart PLS yazılımı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, algılanan kullanım kolaylığı, öznel normlar, algılanan keyif ve algılanan faydanın, turistlerin e-leisure mobil uygulamaları ile etkileşimini artırmak için önemli faktörler olduğunu göstermiştir. Ayrıca, turistlerin e-leisure mobil uygulamaları ile etkileşimi ve bu etkileşimin pekiştirilmesi, markaya yönelik tutum ve marka kullanım niyetinin artmasına neden olmaktadır.

Allan, Dowling ve Sanders (2015), Avustralya'da bulunan Crystal Cave gibi jeositeleri ziyaret edenlerin motivasyonlarını ve bu motivasyonların tatmin düzeylerine olan etkisini incelemiştir. Makalede ayrıca, turistlerin öz belirleme ihtiyacı düzeylerinin, ziyaret motivasyonlarına ve tatmin düzeylerine olan etkisi de

araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, Crystal Cave'i ziyaret eden turistlerin en önemli motivasyon faktörleri doğal ortamın keşfi, doğal güzelliklerin görülmesi ve doğa hakkında bilgi edinmektir. Ayrıca, turistlerin öz belirleme ihtiyacı düzeyleri arttıkça, ziyaret motivasyonları ve tatmin düzeyleri de artmaktadır.

Çıkı ve Tanrıverdi (2023), turizm ve öz-belirleme kuramının birlikte kullanıldığı çalışmaların mevcut durumunu ortaya koymak amacıyla yaptıkları çalışmada Web of Science (WoS) veri tabanında yayımlanan makaleleri incelemiştir. Bibliyometrik yöntemin kullanıldığı çalışmada yedi parametre temelinde VOSviewer programı yardımıyla analizler gerçekleştirilmiştir. Araştırmada 2009-2022 yılları arasında yayımlanan 55 makale incelenmiş ve 2019-2021 yılları arasında bu alandaki makalelerde bir sıçrama olduğu görülmüştür. Ayrıca WoS veri tabanından ilk çalışmanın görüldüğü yıldan 2022 yılına kadar yapılan çalışmaların incelenmiş ve gelecekteki araştırmalar için ipuçları sunulmuştur.

Çıkı ve Tanrıverdi (2024) tarafından yayımlanan bir araştırmada, öz-belirleme teorisi kapsamında Dilek Yarımadası'nı ziyaret eden doğa temelli turistlerin öz-belirlenimli seyahat motivasyonları, çevre dostu tutumları ve öznel iyi oluşları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Analizlerden elde edilen bulgular, doğa temelli turistlerin öz-belirlenimli seyahat motivasyonları, çevre dostu tutumları ve öznel iyi oluşları arasında pozitif ilişkiler olduğunu göstermektedir.

Çıkı, Kızanlıklı ve Tanrıverdi (2024) yaptıkları çalışmada, öz-belirleme teorisini kavramsal bir çerçeve olarak kullanarak mağara ziyaretçilerinin deneyimleri, motivasyonları, memnuniyetleri ve tekrar ziyaret niyetleri arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma, ziyaretçilerin davranışsal niyetlerini şekillendirmede motivasyon, memnuniyet ve öz-belirlemenin rolüne vurgu yaparak, ziyaretçilerin Dupnisa Mağarası'nı tekrar ziyaret etme kararlarını etkileyen faktörleri anlamaya odaklanmıştır. Çalışmanın amaçları doğrultusunda geliştirilen kavramsal modeli test etmek amacıyla, Dupnisa Mağarası'nı ziyaret eden 312 kişilik bir örneklem üzerinde bir anket uygulaması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, ziyaretçilerin motivasyonlarının ve mağara deneyimlerinin memnuniyet düzeyleri üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca çalışma, ziyaretçi memnuniyetinin mağarayı tekrar ziyaret etme niyetini önemli ölçüde etkilediğini ve ziyaretçi

deneyimleri, memnuniyet ve davranışsal niyetler arasında ilişkilerin olduğunu göstermiştir.

Tay ve Diener (2011), Öz Belirleme Teorisi kapsamında hazırladığı çalışmada ihtiyaçların karşılanması ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu bağlamda ihtiyaçların karşılanması ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiler 123 ülkeden oluşan örneklemin genelinde tutarlı bulunmuştur. Temel ihtiyaçların karşılanması, alt boyutlardan yaşam değerlendirmesi ile en fazla ilişkilendirilirken, olumlu duygular daha çok sosyal ve saygı gereksinimleriyle bağlantılıdır. Olumsuz duygular ise temel, saygı ve özerklik ihtiyaçlarıyla en çok ilişkilendirilmiştir.

Valek ve Fotiadis (2019) yaptıkları çalışmada, öz-belirleme teorisi çerçevesini temelinde etkinlik organizatörlerinin görüşlerine dayanarak etkinliklerin mutluluk üzerindeki algılanan etkisini ele almıştır. Öte yandan Valek ve Fotiadis (2019), Abu Dhabi'deki etkinlik organizatörlerinin, etkinliklerini düzenlerken mutluluk ve refahı bir değer olarak ne ölçüde ön planda tuttuklarını ve başarılı bir etkinliğin nasıl tanımlandığını nitel bir yaklaşım benimseyerek incelemişlerdir. Etkinlik organizatörlerine etkinliklerinde mutluluğun önemi hatırlatıldığında, organizatörlerin bu değeri destekledikleri belirlenmiştir. Ancak aynı zamanda organizatörlere mutluluk değeri özel olarak hatırlatılmadan önce, bu değerin organizatörlerin akıllarına gelmediği de görülmüştür.

Yerli alan yazında ise Etik (2022) hazırladığı doktora tezinde birlikte yaratılan deneyimlerin ziyaretçilerin tatmin ve yeniden ziyaret niyetleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada Öz Belirleme Teorisi temel alınarak bir model önerilmiş ve bu modelin geçerliliği test edilmiştir. Sonuç olarak, bu çalışma ziyaretçilerin turistik mekanlarda birlikte yaratılan deneyimlerin tatmin ve yeniden ziyaret niyetleri üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, turistik mekanların ziyaretçilere birlikte yaratılan deneyimler sunarak tatmin düzeylerini artırabilecekleri ve dolayısıyla yeniden ziyaret niyetlerini güçlendirebilecekleri önerilmektedir.

Japutra (2020) özerklik, yeterlik ve ilişkili olma ihtiyaçlarının karşılanmasının katılım, özdeşleşme ve sadakatini etkileyip etkilemediğini ele almış ve 725 katılımcıyla yapılan bir uygulama sonrasında destinasyonun turistlerin ihtiyaçlarını

karşılayabilmesi durumunda, bu turistlerin daha yüksek katılıma, özdeşleşmeye ve nihayetinde destinasyona sadık kalmaya sahip olacağını tespit etmiştir.

Medeiros, Ozturk, Hancer, Weinland ve Okumus (2022), Öz Belirleme Teorisi ve UTAUT2 çerçevesini birleştirerek, seyahat takip mobil uygulamalarında seyahat bilgisi paylaşma niyetini etkileyen faktörleri incelemiştir. Yapısal eşitlik modellemesi kullanarak 305 mobil uygulama kullanıcısından elde edilen verilerle test edilen model, çaba beklentisi, hedonik motivasyon, sosyal faydalar ve öz imajın pozitif; konum gizliliği endişesinin ise negatif etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Ünüvar ve Temizel (2022), turizm eğitimi alan öğrencilerin çevreye karşı motivasyonlarını araştırmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, turizm eğitimi alan öğrencilerin çevreye karşı tutumlarının olumlu olduğu görülmüştür. Ayrıca, öğrencilerin çevreye karşı motivasyonları, doğal, tarihi ve kültürel çevreye yönelik koruma, çevre dostu ürün kullanımı ve geri dönüşüm gibi alanlara odaklanmaktadır.

Karahan, Uca ve Özkul (2022) tarafından yayımlanan makalede, paylaşım ekonomisi kapsamındaki konaklama deneyimlerinin Öz Belirleme Teorisi perspektifi ile incelenmesi ele alınmıştır. Araştırmacılar, Öz Belirleme Teorisi perspektifinden yola çıkarak, 'Couchsurfing' isimli bir paylaşım ekonomisi platformu kullanıcılarının özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarının ne düzeyde karşılandığını incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, Couchsurfing deneyim motivasyonlarının altında yatan 4 adet ana tema elde edilmiştir. Kullanıcılar, konaklama deneyimleri sayesinde kendilerini ifade etme ve keşfetme konularında önemli bir gelişim gösterdikleri görülmüştür. Ayrıca, araştırmada Couchsurfing kullanıcıları platform aracılığıyla farklı kültürlerden insanlarla tanışarak, başkaları ile ilişki kurma konusunda da önemli deneyimler kazandığını ortaya çıkarılmıştır.

2.2. Öznel İyi Oluş Hali ve İlgili Kavramlar

2.2.1. İyi Oluş Kavramı

İyi oluş (well-being) kavramı, insan mutluluğunun doğasını, nedenlerini ve etkilerini derinlemesine inceleyen bir kavramdır (Erdoğan, 2019). Tarih boyunca Aristoteles ve Epikuros gibi önde gelen filozoflar bu kavramı inceleyen öncüler arasında yer almış ve bu alandaki çağdaş araştırmalar üzerinde kalıcı bir etki

bırakmışlardır (Kahneman ve Krueger, 2006). Popüler kültürde "iyi oluş" terimi genellikle sağlık ve sağlıklı yaşamla ilişkilendirilir ve fiziksel, zihinsel ve psikofizyolojik sağlık da dahil olmak üzere bireyin yaşamının tüm yönlerini kapsamaktadır (Ngamaba, 2017). Bununla birlikte, terimin kavramsal anlamı uzun zamandır akademik dünyada tartışma konusudur.

Güncel araştırmalarda iyi oluş, sadece fiziksel sağlığın ötesinde çeşitli boyutları içeren geniş bir kapsamda ele alınmaktadır (Hu, 2022). Araştırmacılar iyi oluşun karmaşıklığını derinlemesine incelerken öznel deneyimleri, yaşam memnuniyetini, ihtiyaçların karşılanmasını ve olumlu duyguları hayati göstergeler olarak ele almaktadır (Şimşek, 2009). Genel olarak iyi oluşun, hedonik (haz arayışı) ve eudaimonik (psikolojik işleyişe odaklanan) iyi oluş olarak bilinen iki farklı yaklaşımla kategorize edildiği ifade edilebilir (Ryan ve Deci, 2001).

Tarihsel olarak, antik filozof Aristippus tarafından önerilen hedonik iyi oluş, mutluluğun zevk arayışına ve acıdan kaçınmaya dayandığını öne sürmektedir (Delle Fave, vd., 2010). Bu bakış açısına göre, zevkli deneyimleri artırmak mutluluğa giden bir yol olarak görülmektedir. Bununla birlikte, bu yaklaşım aynı zamanda tüm arzuların yerine getirildiğinde mutluluğa yol açmadığını ve öznel iyi oluşun mutlaka gerçek bir gelişime eşit olmadığını da kabul etmektedir (Ryan ve Deci, 2001). Buna karşılık eudaimonic (psikolojik) yaklaşım kişisel büyüme, ego gelişimi ve olgunluğa vurgu yapmaktadır (Donnellan, 2010). Bu bakış açısı kişisel çıkarların aşılması ve eylemlerin uzun vadeli sonuçlarının dikkate alınması gibi bileşenleri içermektedir. Eudaimonic (psikolojik) yaklaşım, hedonik yaklaşıma kıyasla uzun vadeli gelişimle daha uyumludur, ancak hedonik hazdan tamamen yoksun bir yaşamın da arzu edilen bir durum olmadığı açıktır (Grenville-Cleave, 2012). Hem hedonik hem de eudaimonik yönlerin entegrasyonu optimal iyi oluş için gereklidir.

Yerli alan yazındaki farklı çalışma alanlarında esenlik, refah gibi kullanımlarına da rastlanan ‘iyi oluş’ kavramı doğası gereği bağlamsaldır ve genellikle spesifik anlamlar yüklenerek belirli bir çalışma veya uygulama alanına bağlı olarak kullanılmaktadır. Örneğin, psikologlar bu kavramı zihinsel faaliyet ve süreçlere atıfta bulunmak için kullanırken, sosyologlar sosyal kalite ve katılımı vurgulayabilmektedir. Öte yandan, ekonomistler iyi oluşu bireyler veya uluslar için finansal yeterlik

açısından değerlendirebilir (Akosile, 2021). Özetle bakış açılarındaki bu çeşitlilik, tanımının kullanıldığı bağlama göre değişebildiği iyi oluş kavramının çok yönlü doğasını vurgulamaktadır.

2.2.2. Öznel İyi Oluş Kavramı

Öznel iyi oluş (subjective well-being) kavramı, insanların mutluluğuna ve yaşam memnuniyetine katkıda bulunan faktörleri ortaya koymaya çalışmaktadır (Diener, 1984). Öznel iyi oluş kavramının alan yazında birçok tanımı bulunmaktadır. Araştırmacılar öznel iyi oluşla ilgili yaptıkları çalışmanın bağlamına ve ölçümlerine göre bir tanımı benimsemektedir. İlgili alan yazından yola çıkarak, Diener ve Ryan (2009) ve Veenhoven'in (1984) çalışmalarında kullandıkları tanımlamalar, bu çalışma için uygun olarak görülen ve benimsenen tanımlardan bazılarıdır.

Öznel iyi oluş hali, bireyin yaşamının genel kalitesini bir bütün olarak olumlu bir şekilde değerlendirme derecesi olarak tanımlanabilir (Diener ve Ryan, 2009). Başka bir deyişle, öznel olarak iyi olma hali, kişinin sürdürdüğü yaşamdan duyduğu memnuniyeti yansıtmaktadır (Veenhoven, 1984: 22). Andrews ve Withey'e (1976) göre öznel iyi oluş, bilişsel değerlendirme ile duygulanım olarak adlandırılan olumlu veya olumsuz duyguların varlığının bir bileşimi olarak tanımlanmaktadır. Kashdan (2004) yüksek öznel iyi oluşun üç temel unsuru içerdiğini belirtmiştir: (1) olumlu duyguların sıklığı ve gücü, (2) depresyon ve kaygının görece yokluğu ve (3) genel yaşam memnuniyeti.

Öznel iyi oluşun tanımlarından yola çıkarak üç temel özelliği içerisinde barındırdığı ifade edilebilir (Abdullah, 2002). Birincisi, bireylerin deneyimleri ve algıları içinde yer aldığı için doğası gereği özneldir. İkinci olarak, öznel iyi oluş yalnızca olumsuz faktörlerin yokluğunun ötesine geçer; aynı zamanda bireyin genel iyi oluşuna katkıda bulunan olumlu faktörleri de kapsar. Son olarak, öznel iyi oluş, belirli yaşam alanlarına ilişkin dar değerlendirmelerin ötesine geçerek bireyin iyi olma halinin bütüncül bir şekilde anlaşılmasını sağlayan kapsamlı bir değerlendirmeyi içermektedir (Andrews ve McKennell, 1980).

Öte yandan öznel iyi oluşu merkeze alan iki temel teorik yaklaşımın olduğundan bahsetmek mümkündür (Baquedano-Rodríguez, 2019). Bunlardan ilki,

Diener'in (1984) öncü çalışmalarına dayanan "pozitif psikolojik perspektif" olarak bilinmektedir. Bu perspektifte öznel iyi oluş, olumlu duyguların ve yaşam memnuniyetinin (hedonic) yanı sıra eudaimonic (psikolojik) iyi oluşun elde edilmesi olarak algılanmaktadır (Waterman, 1993). Hedonik iyi oluş yaklaşımı hem duyguları hem de yaşamdan alınan tatmini kapsar ve bu nedenle iyi bir yaşamın insanların maksimum hazzı deneyimledikleri zaman elde edilebileceğini öne sürer (Diener, Suh, Lucas ve Smith, 1999). Eudaimonic iyi oluş yaklaşımı, iyi oluşun sadece hazzın bir sonucu olarak elde edilmediğini, daha ziyade hakikat, anlam, yaşam amacı, özgürlük, başkalarıyla olumlu ilişkiler, büyüme, kendini kabul ve özerklik unsurlarını kapsamaktadır (Ryan ve Deci, 2001). İkinci yaklaşım Amartya Sen ve Martha Nussbaum tarafından geliştirilen "insani gelişim perspektifi" olarak bilinmektedir (Nussbaum ve Sen, 1996). Bu perspektif eudaimonic geleneğe daha yakın olmakla birlikte, daha geniş bir kalkınma paradigmasını kapsayacak şekilde salt psikolojik bir bakış açısının ötesine uzanmaktadır (Abdullah, 2002).

İlk yaklaşım temelinde öznel iyi oluş üzerine yapılan ampirik çalışmalar, hedonik ve eudaimonik boyutların farklı ancak birbiriyle oldukça bağlantılı olduğunu ve insanların öznel iyi oluşlarını birlikte şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin, Clark ve Senik (2011) toplamda 21 Avrupa ülkesinden 30.000 kişiyi kapsayan bir çalışmada, hedonik boyutlar (yaşam memnuniyeti ve mutluluk) ile psikolojik boyutlar (bağlılık, anlam ve amaç, öz saygı, iyimserlik, dayanıklılık ve olumlu ilişkiler) arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte bazı bireylerin daha düşük, bazılarının ise daha yüksek psikolojik iyi oluşa sahip olduğu görülmüştür. Bu durum öznel iyi oluşun karmaşık doğasını vurgulamakta ve bireyin öznel iyi oluşunu kapsamlı bir şekilde anlamak için birden fazla boyutun dikkate alınmasının önemini ortaya koymaktadır (Clark ve Senik, 2011).

Öznel iyi oluş ölçümleri kavramın ne açıdan ele alındığına ve hangi teorik yaklaşımın benimsendiğine bağlı olarak geliştirilmekte veya daha önce hazırlanmış ölçümler tercih edilmektedir (Baquedano-Rodríguez, 2019). Pozitif psikoloji perspektifine dayalı olarak hazırlanan bu çalışmada, İstanbul'a gelen yerli turistlerin öznel iyi oluşlarını incelemek adına hem hedonik hem de psikolojik iyi oluşu incelemeye yönelik McCabe ve Johnson (2013) tarafından geliştirilen ölçek

kullanılmıştır. Takip eden 3 alt bölümde ise pozitif psikoloji, hedonik iyi oluş ve psikolojik iyi oluş kavramlarından bahsedilmiştir.

2.2.2.1. Pozitif Psikoloji

Pozitif psikoloji, insan psikolojisinin olumlu yönlerine odaklanan ve bireylerin iyi oluşunu, mutluluğunu artırmayı amaçlayan bir psikoloji dalıdır (McNulty ve Fincham, 2012). Bu yaklaşım, geleneksel psikolojinin üzerinde durduğu hastalık, rahatsızlık ve sorunlardan ziyade, insanların güçlü yönlerini, yeteneklerini ve olumlu deneyimlerini keşfetmeye yönelik bir perspektifi benimsemektedir (Baquedano-Rodríguez, 2019). Bu bağlamda, pozitif psikoloji bireylerin yaşam kalitesini artırmak, stresle başa çıkmak, iş performansını geliştirmek gibi konularda da uygulama alanı bulmaktadır.

Pozitif psikolojinin temel hedeflerinden biri, insanların kendi güçlü yanlarını tanımlayarak bu güçlü yanları günlük yaşamlarına entegre edebilmelerini sağlamaktır (Carr, 2011). Pozitif psikoloji, bireylerin yaşamlarında var olan potansiyeli en üst düzeye çıkarmayı hedeflerken, bunu bilimsel yöntemler ve araştırmalarla desteklemeyi amaçlamaktadır (Henry, 2007). Bu yaklaşım, insanların sadece psikolojik rahatsızlıklarını ele almak yerine, güçlü yanlarını geliştirerek daha tatmin edici, anlamlı ve mutlu bir yaşam sürmelerine yardımcı olmayı hedeflemektedir (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000).

Pozitif psikoloji, insanların olumlu duygularını, ilgi alanlarını, kişisel güçlü yönlerini ve olumlu deneyimlerini anlamayı amaçlamaktadır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000). Bu kapsamda, kişinin hayatındaki anlamlı deneyimlerinin tanımlanması, güçlü yönlerinin vurgulanması ve olumlu ilişkilerin geliştirilmesi gibi alanlar üzerine odaklanmaktadır (Lopez, Pedrotti ve Snyder, 2018). Öte yandan, pozitif psikoloji, insanların içsel motivasyonlarını artırarak daha büyük amaçlar belirlemelerini ve kişisel gelişimlerini teşvik etmeyi amaçlamaktadır (McNulty ve Fincham, 2012).

Sonuç olarak, pozitif psikoloji insanların yaşam deneyimlerini daha anlamlı hale getirmek, içsel kaynaklarını keşfetmek ve mutluluğu artırmak için bilimsel bir çerçeve sunmaktadır. Bireylerin olumlu yönlerini tanımlayarak ve bu yönleri

geliştirerek daha tatmin edici ve anlamlı bir yaşam sürmelerine yardımcı olan pozitif psikoloji, modern psikolojinin önemli bir dalı olarak giderek daha fazla ilgi görmektedir (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2000).

2.2.2.2. Hedonik İyi Oluş

Diener (1984), öznel iyi oluşun hedonik yönünün en yaygın kabul gören kavramsallaştırmasını üç temel unsuru içerecek şekilde alan yazına kazandırmıştır: olumlu ve olumsuz duygulanımlar ve yaşam memnuniyeti. Bu yaklaşıma göre, hedonik iyi oluş, olumlu duygusal deneyimlerin (örneğin haz veya keyif) maksimize edilmesini ve olumsuz veya hoş olmayan deneyimlerin (örneğin acı veya üzüntü) minimize edilmesini içermektedir (Diener, Suh, Lucas ve Smith, 1999; Kahneman, 1999). Yaşam memnuniyeti ise kişinin kendi yaşamını değerlendirdiği bilişsel bir bileşeni temsil etmektedir.

Söz konusu kavramsallaştırmada, kişilerin genel yaşam memnuniyeti veya aile yaşamı, işi, yerleşim yeri gibi belirli yaşam alanlarındaki memnuniyeti de dikkate alınarak geniş bir öznel iyi oluş analizi yapılır (Diener ve Suh, 1997). Deci ve Ryan (2006) mutluluğu ifade etmek için hedonizmin yalnızca olumlu ve olumsuz duygulanımın kullanımına dayanacağının altını çizerek, yaşam memnuniyetinin kişinin yaşamının bilişsel bir değerlendirmesini içerdiğini ve doğası gereği hedonizmden farklı olduğunu öne sürmüştür. Bu bağlamda insanların iyi oluşu üzerinde önemli bir rol oynayan öznel iyi oluşun hedonik yönü kadar psikolojik yönü de oldukça önemlidir ve öznel iyi oluşu oluşturan bütünün parçaları olarak görülmektedir (Ryan ve Deci, 2001).

2.2.2.3. Psikolojik (Eudaimonik) İyi Oluş

İyi oluşun eudaimonik (psikolojik işleyişe odaklanan) yönü hedonik yönüne göre bir anlam ve yaşam amacına sahip olma, anlamlı bir şeylerle meşgul olma ve bireyler için değerli olan hedeflere ulaşma gibi unsurlarla tanımlanan, insanın gelişimine daha fazla vurgu yaptığı ifade edilebilir (Ryan ve Deci, 2001). Psikolojik yaklaşıma göre, iyi bir yaşam sürmek yalnızca belirli bir zaman dilimi içerisinde olumlu olayların yaşanmasını değil, aynı zamanda olumlu işlevsellik ve kişisel gelişimi de kapsamaktadır (Disabato, Goodman, Kashdan, Short ve Jarden, 2016).

Psikolojik iyi oluş kavramı 'kişinin potansiyel güçlü yönlerini ve sınırlılıklarını belirlemesi ve yaşamda kişisel anlam ve amaç sağlayan hedefleri seçmesi' olarak tanımlanabilir (Waterman vd., 2010).

Ryff (1989) ile başladığı bilinen ve iyi oluşun psikolojik bileşenine odaklanan araştırmalar, genellikle belirli temel psikolojik ihtiyaçlar karşılandığında iyi oluşun ortaya çıkacağını öne sürmektedir (Ryan ve Deci, 2000; Johnston ve Finney, 2010; Waterman vd., 2010). Bu çalışmalar, bir dizi psikolojik özelliğin esenliğe ulaşmanın evrensel ve temel koşulları olarak öneminin altını çizmektedir. Bununla birlikte, psikolojik ihtiyaçların türü ve sayısı kullanılan teorik perspektife göre değişebilir ve bu durum, incelenen alan yazının çoğunda tutarlı bir şekilde gözlemlenen bir önermedir.

Ryff (1989), yalnızca olumlu yaşam değerlendirmeleri veya duygusal deneyimlerin ötesinde iyilik haline katkıda bulunan bir dizi bireysel özelliğe atıfta bulunarak psikolojik iyilik hali kavramını ortaya atmıştır. Ryff (1989) yaptığı çalışmada duygulanım dengesi, yaşam memnuniyeti, öz saygı, moral, kontrol odağı ve depresyonla ilgili özellikleri ölçen altı boyutlu psikolojik iyi oluş ölçeği geliştirmiştir.

Ryff "ın çalışmasının ardından, Ryan ve Deci'nin (2000) Öz Belirleme Teorisi, psikolojik iyi oluş kavramının işlevselleştirilmesine olanak sağlamıştır. Bu araştırmanın da temelini oluşturan Ryan ve Deci'nin (2000) teorisi, öznel iyi oluşun üç psikolojik ihtiyacın karşılanmasına bağlı olduğunu öne sürmüştür (özerklik, yeterlik ve ilişkililik). Ryan ve Deci tarafından geliştirilen teorinin temeli özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarının içsel motivasyonla gelişmesi üzerine kuruludur (Ryan ve Deci, 2020).

2.2.3. Öznel İyi Oluş Kavramı ile İlgili Yaklaşımlar

Öznel iyi oluşun açıklanmasına katkı sağlayan bazı teorik yaklaşımlar ve bu yaklaşımlar temelinde geliştirilen çeşitli mikro yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar birbirinden farklı olduğunu öne sürmez ve hatta bir dereceye kadar birbirleriyle örtüşmektedirler. Bu bağlamda takip eden bölümde 'haz ve acı (pleasure and pain) yaklaşımı', 'amaç (erek-telic) yaklaşımı', 'etkinlik (activity) yaklaşımı', 'yargı (judgment) yaklaşımı', 'yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya yaklaşımı',

‘uyum (adaptation) yaklaşımı’, ‘ilişkilendirici (bağ) yaklaşımı’, ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.2.3.1. Haz ve Acı (Pleasure and Pain) Yaklaşımı

Bu yaklaşımın temelinde, haz ve acının birbirleriyle yakından bağlantılı olduğu ve belli hedeflere veya ihtiyaçlara ulaşmanın mutluluğu artıracağı varsayımı yer almaktadır (Diener, 1984). Dolayısıyla hissedilen bir ihtiyaç ya da yoksunluk mutluluk için gereklidir ve bu bağlamda, karşılanmayan bir ihtiyaç veya eksiklik hissinin mutluluk için gereken bir unsur olduğu öne sürülmektedir (Abdullah, 2002). İhtiyaçlar karşılandıkça mutluluğun artacağı düşünülse de, tüm ihtiyaçların sürekli olarak karşılanması gerektiği fikri desteklenmemektedir.

Haz duygusunun uzun süre devam etmesi durumunda, bireyin bu duruma uyum sağlayabileceği ve sonuç olarak bireysel doyum veya mutluluk seviyelerinde bir değişiklik olmayabileceği vurgulanmaktadır (Diener, 1984). Bireylerin ihtiyaçları ve belirledikleri amaçları tam anlamıyla karşılandıysa büyük bir mutluluk ve doyum seviyesi beklenmemektedir. Diener ve Emmons (1985) yaptıkları çalışmada haz duygusunu fazla yaşayan bireylerin, benzer şekilde olumsuz duyguları da fazla yaşadığını ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşım, öznel iyi olma konusundaki bireysel doyum veya mutluluğun farklılıklarını tam olarak açıklamak için yetersizdir (Costa ve McCrae, 1980).

2.2.3.2. Amaç (Telic-Erek) Yaklaşımı

Öznel iyi oluşa dair amaç kuramına göre, mutluluğun bir hedefe veya ihtiyaca ulaşıldığında elde edildiği fikrini desteklemektedir (Klug ve Günter, 2014). Bu kuram, insanların farklı amaçlara, ihtiyaçlara ve isteklere sahip olduğu temel varsayımına dayanmakta ve bu nedenle kişileri mutlu kılan şeylerin de farklılık göstereceğini öne sürmektedir. Wilson'a (1967) göre, ihtiyaçların tatmini mutluluğa katkıda bulunabilirken, karşılanmayan ihtiyaçların sürekliliği mutsuzluğa yol açabilmektedir.

Emmons (1986), hedeflere ulaşıldığında olumlu duygusal deneyimlerin arttığını, hedeflerin çatıştığı durumlarda ise daha fazla olumsuz duygusal deneyim yaşandığını ve önemli hedeflere sahip olan bireylerin genellikle daha yüksek bir yaşam memnuniyetine sahip olduğunu belirlemiştir. Kasser ve Ryan (1996) ise, belirli

hedeflerin mutluluğa diğer arzulardan daha fazla katkı sağlayabileceğini ileri sürerek, mutluluğu elde etmek için her hedefin aynı derecede etkili olmadığını savunmaktadır.

Diener'e (1984) göre, amaç kuramı bağlamında bireylerin amaçları öğrenilmiş ihtiyaçlarıdır ve insanın doğuştan gelen evrensel ihtiyaçları ile öğrenme sonucu ortaya çıkan amaçlar arasında farklılık bulunmaktadır. Diener'e (1984) göre bu teorilerdeki amaçlar, bireylerin bilinçli istekleri olarak kabul edilir. Bireyler bu bilinçli amaçları arayışları sırasında ulaştıklarında mutluluk deneyimleyebilirler.

Bu kurama göre, bireyin seçtiği amaçlar çeşitlidir ve bu amaçlar öznel iyi oluş üzerinde farklı etkiler ortaya çıkarabilmektedir (Emmons, 1986). Hedeflere ulaşmak, bireyin günlük yaşamında çeşitli zorluklarla başa çıkmasına ve olumsuz zamanlarda bile iyi bir yaşam deneyimine devam etmesine yardımcı olabilir (Diener, 1984). Bu yaklaşıma göre mutluluğun temeli, sadece amaçlara sahip olmakla sınırlı değildir. Aynı zamanda bu amaçları gerçekleştirme konusundaki inanç ve bu amaçları destekleyen kaynaklara sahip olmak da büyük öneme sahiptir.

2.2.3.3. Etkinlik (Activity) Yaklaşımı

Etkinlik kuramı, mutluluğun insan aktivitesinin bir yan ürünü olduğunu iddia eder ve bu farkındalığın mutluluğu azaltabileceği fikrine dayanmaktadır (Abdullah, 2002). Bu yaklaşıma göre yapılan iş başarılı bir şekilde gerçekleştirilmişse bu durum mutluluk kaynağıdır ve insanın mutluluğu aramaktan ziyade bir amaca veya etkinliğe odaklanması gerekmektedir (Diener, 1984). Ek olarak, aktiviteler kişinin beceri düzeyiyle uyumlu olduğunda daha keyifli olarak algılanmaktadır.

Etkinlik kuramının öncüsü olarak kabul edilen Aristo'ya göre etkinlik kuramı, insanların belirli etkinliklere sahip olduğunu ve mutluluğun bu etkinlikleri en iyi şekilde gerçekleştirdiklerinde ortaya çıktığını savunmaktadır (Erdoğan, 2019). Aristo, mutluluğun çeşitli etkinliklerle, özellikle de ustalıkla gerçekleştirilen etkinliklerle ilişkilendirildiğini vurgulamaktadır. Öte yandan Csikszentmihaly (1975) tarafından alan yazına kazandırılan akış yaklaşımı, öznel iyi oluş ile etkinlik arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda bireyin gerçekleştirdiği etkinliğin beceri düzeyine eşit olması gerekmektedir. Beceri düzeyi düşük olduğunda bireylerin sıkılma ihtimali, zor olduğunda ise kaygılanma ihtimali artış gösterebilir. Ancak

etkinliğin zorluk seviyesi ile bireyin beceri seviyesi paralellik gösterdiği durumlarda ise akış deneyimi ortaya çıkar ve bu bağlamda haz duygusu oluşmaktadır.

Diener (1984) amaç teorisinde mutluluğun sonuçlara odaklandığını, ancak etkinlik teorisinde odak noktasının etkinliklerin gerçekleştiği süreç olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin, bir ressam için tabloyu oluşturma süreci, tamamlanan tabloyu sergilemekten daha fazla mutluluk potansiyeli taşıyabilir. Ryan ve Deci (2001) kişisel amaçlarda ilerleme kaydetme algısının, bireyin iyi oluşunu anlamlı bir şekilde yordadığı ortaya koymuştur. Ayrıca, bu algılanan amaç ilerlemesinin, amaca ulaşma sonucundan daha tatmin edici olabildiği görülmüştür.

Diener (1984), etkinlik kuramının amaç kuramından farklı bir perspektife sahip olduğunu, mutluluğun sonuç değil davranışlarla ilişkilendirildiğine inandığını ifade etmektedir. Öte yandan Diener, bu iki kuramın tamamen karşıt olmadığını ve birleştirilebileceğini savunmaktadır.

2.2.3.4. Yargı (Judgment) Yaklaşımı

İnsanların öznel iyi olma halleri hakkında nasıl yargıda bulunduklarını açıklamak için çeşitli teoriler öne sürülmüştür. Öne çıkan teorilerden biri, öznel iyi oluşun bireylerin yaşam koşullarına ilişkin bilişsel değerlendirmelerinden ve yargılarından etkilendiğini öne süren yargı kuramıdır. Bu yaklaşıma göre, insanlar mevcut durumlarını kendileri için belirledikleri belirli standartlar veya beklentilerle karşılaştırırlar. Mevcut durumları bu standartları karşılıyor veya aşıyorsa, daha yüksek düzeyde öznel iyi oluş yaşamaları daha olasıdır (Diener, 1984).

Yargı kuramının bir diğer yönü de bireylerin yargılarının yalnızca nesnel faktörlere değil, aynı zamanda bu faktörlere ilişkin yorum ve algılarına da dayandığı fikridir (Diener, 1984). Örneğin, iki birey benzer yaşam koşullarına sahip olabilir, ancak benzersiz bakış açıları ve önyargıları nedeniyle bunları farklı algılayabilir.

Öte yandan bu yaklaşım, bireylerin mutluluk seviyelerinin, kendilerini referans aldıkları kişilerle karşılaştırmalarının sonuçlarına bağlı olduğunu öne sürmektedir. Lyubomirsky ve Ross (1997), mutlu bireylerin kendilerini kötü durumda olanlarla kıyaslamaya daha meyilli olduğunu, mutsuz bireylerin ise hem kötü durumda olanlarla hem de iyi durumda olanlarla karşılaştırma eğiliminde olduğunu vurgulamaktadır. Bu

kurama göre, kötü koşullar kadar yüksek istekler de mutluluk için bir tehdittir (Abdullah, 2002).

2.2.3.5. Yukarıdan Aşağıya ve Aşağıdan Yukarıya Yaklaşımı

Bazı araştırmacılara göre mutluluk birçok küçük keyifli deneyim ve mutlu anın bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadır (Diener, Suh, Lucas ve Smith, 1999). Bu durum aşağıdan yukarıya kuramı ile ifade edilirken, yukarıdan aşağıya yaklaşımı, olayları olumlu bir şekilde deneyimleme eğiliminin, bireyin dünya ile anlık etkileşimlerini etkileyen küresel bir eğilim olduğunu öne sürmektedir (Diener, 1984). Yukarıdan aşağıya mutluluk yaklaşımına göre, bir bireyin kişiliğinin genel özellikleri, olaylara nasıl tepki verdiğini etkileyebilmektedir.

Yukarıdan aşağıya teoriler, öznel iyi oluşun öncelikle inançlar, beklentiler ve değerlendirmeler gibi bilişsel süreçler tarafından belirlendiğini öne sürmektedir. Bu teorilere göre, bireylerin genel mutluluk seviyeleri düşünceleri ve zihinsel çerçeveleri tarafından şekillendirilir (Diener, 2000). Kişisel hedefler, sosyal karşılaştırmalar ve kültürel etkiler gibi faktörler kişinin algılanan iyi oluşun şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Abdullah, 2002).

Öte yandan, aşağıdan yukarıya teoriler, öznel iyi oluşun belirlenmesinde dış koşulların ve nesnel yaşam koşullarının önemini vurgulamaktadır. Bu teoriler, gelir düzeyi, sağlık durumu, sosyal destek ağları ve çevresel faktörler gibi faktörlerin bireyin mutluluk düzeyini doğrudan etkilediğini savunmaktadır (Diener, Suh, Lucas ve Smith, 1999). Bu görüşe göre, dış koşullar genel yaşam memnuniyetinin birincil belirleyicileri olarak hareket etmektedir.

2.2.3.6. Uyum (Adaptation) Yaklaşımı

Uyum yaklaşımı, zaman içinde insanların hem olumlu hem de olumsuz olaylara adapte olduklarını ve bu olayların artık öznel iyi oluşu etkilemediğini savunmaktadır. Zıtlık ve alışkanlık süreçlerine dayalı olarak, bu durum meydana gelmektedir. Brickman, Coates ve Janoff-Bulman (1978), insanların uzun vadede sürekli mutlu kalamayacaklarına dair bir teori geliştirmişlerdir. Bu yaklaşım, insanların her zaman hem iyi hem de kötü koşullara uyum sağlayacaklarını ve sonunda mutluluklarının başlangıç seviyesine döneceğini varsaymaktadır (Abdullah, 2002).

Özetle, başlangıçta bireyi mutlu eden olaylar, rutin hale geldiği zaman aynı seviyede mutluluk oluşturmamaktadır ve bireylerin duyguları yaşanan olumlu ya da olumsuz deneyimler sonrasında eski seviyesine dönmektedir (Suh, Diener ve Fujita, 1996). Örneğin, bir kişi beklenmedik bir şekilde büyük bir miktarda para kazanmaya başlarsa, bu başlangıçta büyük bir mutluluk kaynağı oluşturabilir. Ancak aynı kişi zamanla bu yeni zenginlik düzeyine alışır ve aynı seviyede mutluluk hissetmemeye başlar. Bu nedenle, teoriye göre, olumlu olaylar devam ettiğinde, birey yeni duruma uyum sağlar ve bu nedenle mutluluğu artmamakla birlikte düşüş gösterebilmektedir.

Diener (1984), insanların yaşadıkları olaylara başlangıçta olumlu veya olumsuz duygusal tepkiler verebileceğini, ancak zamanla bu olayların yarattığı duygusal etkilerin giderek zayıfladığını vurgulamıştır. Diener'e (1984) göre birey, olumlu koşullara hızla adapte olmakta ve bu nedenle mutluluk hali genellikle kısa sürmektedir. Kötü olaylar için benzer bir uyum süreci yaşanmaktadır. Bu yaklaşıma göre, her bireyin kendi yaşam deneyimlerine dayalı olarak bir referans noktası bulunmaktadır (Gülaçtı, 2009). Bu referans noktası, kişinin genellikle ne tür bir yaşam deneyimi beklediğini yansıtmaktadır.

2.2.3.7. İlişkilendirici (Bağ) Yaklaşım

İlişkilendirici (bağ) kuramları, düşünceler, deneyimler ve duygular arasındaki karmaşık ilişkiye ışık tutarak öznel iyi oluşun anlaşılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu yaklaşım, öznel iyi oluşun çeşitli uyaranlar arasında kurduğumuz ilişkilerden ve bunlara verdiğimiz duygusal tepkilerden etkilendiğini öne sürmektedir (Diener, 1984).

Bağ kuramları, öznel iyi oluşu yalnızca dış koşullar veya zenginlik ya da sosyal statü gibi nesnel faktörler tarafından belirlenmediğini öne sürmektedir. Bunun yerine, bilişsel süreçlerin ve farklı olaylar, deneyimler, insanlar ve duygular arasında kurulan ilişkilerin önemini vurgulamaktadır. Bu ilişkilendirmeler bilinçli veya bilinçsiz olabilmektedir ve öznel iyi oluşa etki edebilir (Gülaçtı, 2009).

Bağ kuramlarının öne çıkan yönlerinden biri koşullanma kavramıdır. Klasik koşullanma teorisine göre, bireyler olumlu veya olumsuz deneyimlerle tekrarlanan eşleştirmeler yoluyla belirli uyaranlara karşı duygusal tepkiler geliştirebilir. Örneğin,

bir kişi belirli bir yeri zaman içinde mutlu anılarla veya olumlu duygularla ilişkilendirirse, o yerle tekrar karşılaştığında öznel iyi oluşu olumlu yönde etkilenebilir (Diener, 1984).

2.2.4. Öznel İyi Oluşu Etkileyen Unsurlar

Tarihin her döneminde insanların öznel iyi oluşu etkileyen etmenler olmuştur (Diener, 1984). Wilson (1967) mutluluğu tanımlarken dikkate alınması gereken çok sayıda bileşenin varlığına vurgu yapmıştır. Fiziksel sağlık, ekonomik durum, sosyal ilişkiler, kişisel hedefler ve değerler gibi birçok faktör, bireylerin öznel iyi oluşuna etki edebilmektedir. Bu bileşenler ise bireylerin yaşam koşullarıyla şekillenmekte ve dolayısıyla kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir. Bu çalışmada ise araştırmanın amacı doğrultusunda bireylerin öznel iyi oluşunu etkileyen unsurlardan demografik özellikler (cinsiyet, yaş, medeni durum, aylık gelir ve eğitim düzeyi) analize tabi tutulmuştur. Sağlık, genetik yatkınlık, din ve iklim gibi daha birçok etmenin öznel iyi oluş üzerindeki muhtemel etkiler bu araştırmada incelenmemiştir.

2.2.5. Öznel İyi Oluş ve Seyahat

Seyahatin getirdiği faydalar arasında aile ilişkilerinin güçlenmesi ve stresten arınmanın yanı sıra tatil deneyimi ve seyahat sonrası keyifli anılardan elde edilen memnuniyet bulunmaktadır (MCcabe ve Johnson, 2013). Yapılan araştırmalar yeni yerler keşfetme, farklı kültürlerle etkileşime girme ve rutinden uzaklaşma gibi seyahatin temel unsurlarının, bireylerin kendilerini daha iyi hissetmelerine ve daha mutlu olmalarına katkı sağlayabileceğini göstermektedir (Çıkı ve Tanrıverdi, 2024; Japutra ve Keni, 2020; Sie, Pegg ve Virginia 2021). Ayrıca, tatil deneyimlerinin insanların stresi azaltma, dinlenme ve yeniden enerji kazanma konularında önemli bir rol üstlenmektedir.

Seyahat etmenin öznel iyi oluş üzerindeki etkilerine yönelik ilgi, turistik hareketlerin ivme kazanmasıyla bağlantılı olarak son yıllarda artmış ve birçok araştırmacının ilgi odağı haline gelmiştir. Çalışmaların birçoğu seyahat ve iyi oluş arasında ilişkilerin olduğunu desteklemektedir (Michalkó ve Rátz, 2010; Neal, Uysal ve Sirgy, 2007; Su, Huang ve Chen, 2016), ancak seyahatin öznel iyi oluş üzerindeki etkileri kişiden kişiye değişebilir ve bazı istisnai durumlar vardır. Bu istisnalar

arasında, bir tatilden sonra artan iş stresi ve olağanüstü iş yüküne atfedilen, bir tatilden sonra azalan esenliğe dikkat çekenler bulunmaktadır (Thal, 2015). Kişinin seyahat deneyimlerini nasıl algıladığı, beklentileri ve kişisel özellikleri öznel iyi oluşu etkileyebilmektedir. Ayrıca, seyahatin zorlukları ve beklenmedik durumlar da bu ilişkiyi karmaşık hale getirebilir.

Özetle, şu ana kadar yapılan çalışmalar, seyahatin insanların yaşamlarını daha tatmin edici, anlamlı ve mutlu hale getirebileceğini göstermektedir ancak seyahatin öznel iyi oluşa yol açıp açmadığını daha derinlemesine anlamak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır (Chen ve Petrick, 2013). Bu nedenle, seyahat etmek sadece yeni yerler keşfetmekle kalmaz, aynı zamanda daha iyi bir yaşam kalitesi arayışının bir parçası olarak da görülmelidir.

2.2.6. Öznel İyi Oluş ile İlgili Çalışmalar

Bireylerin kendi yaşamlarının kalitesi ve genel olarak mutluluk düzeylerini değerlendirdiklerini ifade eden öznel iyi oluş kavramıyla ilgili yapılan çalışmalar çeşitli alanlara yayılırken, genel olarak insanların yaşamlarını daha tatmin edici hale getirmek için hangi faktörlerin etkili olduğunu ortaya koymaya çalışmaktadır (Çıkı ve Tanrıverdi, 2024). İnsanların iyi oluşlarına odaklanan bu çalışmalarda öznel iyi oluş, mutluluk, yaşam doyumu ve yaşam kalitesi gibi çeşitli kavramlar tercih edilmektedir. Birbiriyle çok farklı olmayan bu kavramlar çeşitli araştırma alanlarında incelenmiştir.

Akosile (2021), hazırladığı çalışmada işe gidip gelme süreci ile seyahat memnuniyeti, öznel iyi olma hali ve genel iyi olma hali arasındaki ilişkileri incelemiştir. Araştırma sonucuna göre seyahat memnuniyeti ile işe gidip gelme süresi arasında negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kat edilen mesafe ne kadar uzun olursa, tespit edilen seyahat memnuniyetinin de o kadar düşük seviyede olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan cinsiyet, yaş, gelir, hanedeki kişi sayısı gibi sosyo-demografik faktörlerin seyahat memnuniyeti ve iyi olma hali üzerindeki etkilerini de değerlendirilmiş ve elde edilen bulgulara göre, sosyo-demografik özelliklerin seyahat memnuniyetini önemli ölçüde etkilediği görülmüştür.

Dominko ve Verbič (2019) yaptıkları çalışmada, yaşlılar arasında öznel iyi oluş üzerine yapılan ampirik araştırmalardaki demografik eğilimleri ortaya çıkarmayı

amaçlamıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda WoS verilerini kullanarak 1961'den 2016'ya kadar yayımlanmış olan makaleleri bibliyometrik analiz yardımıyla analiz etmiştir. Çalışma, nicel ve nitel yöntemleri birleştirerek alandaki önemli makaleleri, yazarları, dergileri, kuruluşları ve ülkeleri belirlemiştir. Özellikle son 10 yılda yaşlılar arasında öznel iyi oluş üzerine yapılan araştırmalarda büyük bir artış görülmüştür.

Page ve Vella-Brodrick (2008), çalışanların iyi olma halini anlamak ve optimize etmek amacıyla üç temel soru üzerinde durmuştur: 'ne', 'neden' ve 'nasıl'. İlk olarak, çalışan iyi oluşunun 'ne' olduğuna odaklanır ve bir çalışan iyi oluş modeli oluşturmak için ruh sağlığı yapısını incelemiştir. Bu modele göre öznel iyi oluş, işyerinde iyi olma hali ve psikolojik iyi oluş olmak üzere üç temel bileşenden oluşmaktadır. Ardından, çalışan iyi oluşunun 'neden' olduğunu yani neden kuruluşlar için önemli bir konu olduğunu araştırır. Bu bağlamda, çalışan iyi oluşunun, çalışan devri ve performans gibi kritik faktörlerle ilişkilendirilerek kurumsal iyi oluşun bir öncüsü olduğu vurgulanmıştır. Güçlü yönler modeli ve psikolojik değerlendirme uygulama modelinden yararlanarak, güçlü yönlere dayalı gelişimin çalışanların iyi oluşunu güvenilir bir şekilde artırabileceği önerilmiştir.

Ryff (2014) yaptığı çalışmada psikolojik iyi oluş kavramı ile ilgili yapılan araştırmaları yirmi yıllık bir süreci ele alarak incelemiştir. Yaşama amaçlı katılım, kişisel yeteneklerin gerçekleştirilmesi ve aydınlanmış öz bilgi gibi olumlu işlevselliğin psikolojik iyi oluş modeli etrafında gelişen unsurlarını ele almıştır. Bu bağlamda altı alan belirlenmiş ve çalışmalar değerlendirilmiştir. Sonuç olarak bu çalışma, yirmi yıllık süre içerisinde psikolojik iyi oluşun hastalık riskini azaltmada ve yaşam süresini uzatmada sağlığı koruyucu özelliklerini destekleyen kanıtların arttığını ve dayanıklılığın yaşamın zorluklarına karşı iyi oluşu sürdürme veya yeniden kazanma kapasitesinin artış gösterdiğini ortaya koymuştur.

Sweet ve Kanaroglou (2016), yaptıkları araştırmada seyahat, faaliyetlere katılım ve öznel iyi oluş arasındaki bağlantıları incelemiştir. Araştırma sonuçları, daha fazla günlük faaliyete katılımın kadınlar için daha yüksek öznel iyi oluş ile bağlantılı olduğunu, ancak erkekler için bir bağlantı olduğuna dair kanıt bulunmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca, araştırmada seyahat sürelerinin her iki cinsiyet için de öznel iyi oluş ile ilişkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Steger, Kashdan ve Oishi (2008) yaptıkları çalışmada, hedonik ve psikolojik iyi oluşu ele almıştır. Elde edilen sonuçlar, psikolojik işlevselliğe dayalı etkinliklerin, hedonistik etkinliklere kıyasla, katılımcıların yaşam memnuniyeti, yaşamda anlam bulma ve pozitif duygusal durumlarını daha fazla arttığı belirlenmiştir. Özellikle, başkalarına yardımcı olma gibi altruistik faaliyetlerde bulunanların, iyi oluş seviyelerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırma, zevk odaklı aktivitelerin anlık tatminler sağlamasına karşın, uzun vadede negatif duygusal etkilere yol açabileceğini de vurgulamaktadır.

Westman, Johansson, Olsson, Mårtensson ve Friman (2013), çocukların gündelik seyahatlere ilişkin duygusal deneyimlerinin seyahat şekli ve seyahat edilen yere bağlı olarak nasıl değiştiğini değerlendirmektir. Daha spesifik olarak, çocukların farklı destinasyonlara seyahat ederken bildirdikleri değerlilik (tatsızlık-hoşnutsuzluk) ve aktivasyonun (deaktivasyon-aktivasyon) ne olduğunu ve bu deneyimin destinasyondaki faaliyetleri nasıl etkilediğini veya nasıl algıladıklarını (yayılma etkileri) anlamayı amaçlamıştır. Araştırma sonuçları, okula seyahat ederken ortalama değerlilik ve aktivasyonun diğer yerlere seyahatten önemli ölçüde daha düşük olduğunu göstermiştir. Bir okul günü boyunca aktivasyon derecesi, araba ile seyahat edenlerde okula bisikletle gidenlere kıyasla önemli ölçüde daha düşük olduğu belirlenmiştir. Kız çocukları okula giderken ve okuldaki gün boyunca arabayla seyahat ettiklerinde erkekler çocuklardan daha az aktivasyon yaşamıştır. Çocukların duygusal deneyimlerinin nasıl seyahat ettiklerine ve nereye gittiklerine bağlı olarak farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır.

Baquedano-Rodríguez (2019) yaptığı araştırmada Şili'de öznel iyi oluşun dinamiklerini ve bileşenlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu bağlamda araştırmacı, pozitif psikoloji ve yetenek yaklaşımına dayalı çok boyutlu bir öznel iyi oluş analizi yapmıştır. Elde edilen bulgulara göre Şili'deki mevcut sağlık hizmetlerine erişim, barınma, gelir ve iş gibi temel alanlarda sunulan hizmetlerin bireylerin iyi oluşunu önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymakla beraber bu temel hizmetlerin tek başına anlamlı ve tatmin edici bir yaşam sürdürmek için yetersiz olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca, sosyal ve ekonomik farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda, bu temel

unsurların öznel iyi oluş üzerindeki etkilerinin demografik ve sosyoekonomik gruplar arasında değişkenlik gösterdiği belirlenmiştir.

Newman, Tay ve Diener (2014) boş zaman ve öznel iyi oluşla ilgili 363 çalışmayı gözden geçirmiş ve boş zaman etkinliklerinin öznel iyi oluşu nasıl geliştirdiğini açıklamak için beş temel psikolojik mekanizma çerçevesinde özetledi: (1) Zihinsel iyileşme ve günlük yaşamın stresinden kaçmak için zaman sağlama; (2) Yalnız kalmak için fırsatlar sunma; (3) Zorlu deneyimler ve yeni şeyler öğrenme şansları verme; (4) Anlam yaratma deneyimleri sunma ve (5) Sosyal bağlar kurma olanağı sağlama.

Vella, Johnson ve Hides (2015) yaptıkları çalışmada oyun deneyiminin bireylerin iyi oluşuyla olan ilişkisini incelemiştir. Oyun süresi, oyun türü, oyun modu ve oyunun psikolojik deneyimi (akış ve ihtiyaç tatmini) gibi faktörlerin, iyi oluşun çeşitli boyutları (duygusal, psikolojik ve sosyal) üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Yaş, cinsiyet, basit oyunların nişancı oyunlarına tercihi ve oyun içi akış, özerklik ve ilişkililik deneyimleri iyi oluş boyutlarında artışlarla ilişkilendirilmiştir. Araştırma bulguları, video oyunlarının bireylerin iyi oluş seviyeleri üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğini ve bu etkilerin, oyunun türü, oynama şekli ve oyuncunun psikolojik deneyimlerine bağlı olarak değişebileceğini göstermiştir.

Gülaçtı (2009) hazırladığı tez çalışmasında öğretmen adayı üniversite öğrencilerinin sosyal becerileri, öznel iyi oluş (ÖİO) ve psikolojik iyi oluş (PİO) durumları üzerine bir grup rehberliği programının etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Öğrenciler, sosyal beceri, psikolojik ve öznel iyi oluş durumlarına göre deney ve kontrol gruplarına ayrılmıştır. Deney grubuna 12 hafta boyunca sosyal beceri eğitimi verilmişken, kontrol grubuna herhangi bir müdahale yapılmamıştır. Tez çalışmasının sonuçlarına göre, kontrol grubundakilerle karşılaştırıldığında deney grubunda yer alan katılımcı öğrencilerin öznel iyi oluş, psikolojik iyi oluş ve sosyal becerilerinde bir artış olduğu tespit edilmiştir. Ancak bazı alt boyutlarda anlamlı farklılıklar bulunmamıştır. Özetle sosyal beceri eğitimi, öğrencilerin sosyal beceri ve iyi oluş durumlarına olumlu etkiler sağlamıştır.

Kasapoğlu ve Kış (2016) tarafından gerçekleştirilen bir meta-analiz çalışması, öznel iyi olma hali ile cinsiyet arasındaki potansiyel farkları belirlemek amacıyla Cohen'ın d indeksini kullanmıştır. Çalışmanın örneklemi toplamda 12,598 bireyden oluşmaktadır. Yapılan araştırmanın sonuçları, rastgele etkiler modeline dayanarak, istatistiksel olarak anlamsız ancak kadınların, erkeklere kıyasla öznel iyi olma hallerinin daha yüksek olduğunu göstermiştir.

Erdoğan (2019) yaptığı tez çalışmasında, İstanbul'da faaliyet gösteren üniversitelerde eğitim alan üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerinin, kişilik özelliklerinin ve temel değerlerinin öznel iyi oluşları üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri, kişilik özellikleri ve temel değerleri ile öznel iyi oluşları arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Tuzgöl Dost (2010) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, farklı coğrafi konumlardaki üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluşları ve yaşam memnuniyeti düzeyleri karşılaştırılmıştır. Çalışmanın bulguları Güney Afrikalı öğrencilerin, Türk öğrencilere kıyasla daha yüksek öznel iyi oluş ve yaşam doyumu seviyelerine sahip olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte çalışma aynı zamanda, öğrencilerin öznel iyi oluşlarının, akademik performansla ilişkili algılarına göre değişiklik gösterdiğini ortaya çıkarmıştır. Bu sonuçlar, öğrencilerin akademik başarılarıyla öznel iyi oluş ve yaşam doyum seviyeleri arasında önemli bir ilişki olduğunu göstermiştir.

2.2.6.1. Turizm Çalışmalarında Öznel İyi Oluş

Abdullah (2002) yaptığı araştırmada, tatil deneyimlerinin bireylerin öznel iyi oluşları üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu bağlamda, tatil yapma fırsatı bulan ve bulamayan iki farklı grubun öznel iyilik durumları karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Araştırma sonuçları, tatil yapma imkanı elde eden bireylerde, öznel iyi oluş düzeylerinde önemli bir iyileşme olduğunu ortaya koymuştur. Tatilin, iyi oluş üzerindeki pozitif etkileri, özellikle tatil sürecinin başlangıcı ve sonrasında daha açıkça gözlemlenmiştir. Bu bulgular tatilin, bireylerin zihinsel ve duygusal durumları üzerinde önemli ve olumlu bir etkiye sahip olabileceğini, böylece genel yaşam kalitesini artırabileceğini göstermektedir. Bu çalışma, tatilin sadece bir dinlenme aracı

olmakla kalmayıp, aynı zamanda öznel iyi oluşu artırma potansiyeline sahip olduğunu da vurgulamaktadır.

Chen, Lehto ve Cai'nin (2013) gerçekleştirdiği çalışma, tatil deneyiminin bireylerin öznel iyi oluş düzeyleri üzerindeki etkisini Çin örnekleminde ele almıştır. Araştırma, tatilin öznel iyi oluş üzerindeki kısa vadeli pozitif etkilerini ortaya koymuş, fakat bu etkinin sürdürülebilirliğine dair uzun vadeli bir iyileşme sağlamadığını tespit etmiştir. Elde edilen verilere göre, Çinli turistlerin tatil sırasında öznel iyi oluşlarında bir yükseliş gözlemlenmiş, ancak bu yükselişin tatilin bitiminden iki ay sonra eski seviyelerine geri döndüğü tespit edilmiştir. Bu bulgular, tatilin anlık bir rahatlama ve mutluluk hissi sağlayabileceğini ancak bu etkinin kalıcı bir öznel iyi oluş artışına yol açmadığını göstermektedir. Bu sonuçlar, tatilin öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin geçici olduğunu ve bireylerin uzun vadeli iyi oluş seviyeleri üzerinde kalıcı bir değişiklik yaratmadığını vurgulamaktadır.

Chi, Cai ve Li tarafından (2017) yapılan bir araştırmada, Lijiang Dünya Mirası Alanı'nda yaşayan bölge sakinlerinin öznel iyi oluş düzeylerini etkileyen çeşitli faktörleri ve bu faktörlerin öznel iyi oluşun farklı bileşenleri üzerindeki etkisinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada toplanan 1018 geçerli yanıt, ekonomik durum, toplulukla olan bağ ve sosyal çevre gibi faktörlerin yerel halkın öznel iyi oluş üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Araştırma, bu faktörlerin sadece bireysel iyi oluşu değil, aynı zamanda yerel halkın turizm gelişimine olan katkı ve desteğini de pozitif yönde etkilediğini göstermektedir.

Font-Barnet ve Andreu (2021), turizm, doğa ve öznel iyi oluşun birlikte kullanıldığı çalışmaların mevcut durumunu ortaya koymak amacıyla yaptıkları çalışmada WoS ve Scopus veri tabanlarında yayımlanan makaleleri incelemiştir. Bibliyometrik yöntemin kullanıldığı çalışmada “turizm”, “iyi oluş” ve “doğa” arama terimlerini kullanarak analizler gerçekleştirilmiştir. 1989 yılından 2020 yılına kadar yapılan 443 çalışmanın incelendiği makalede konuya artan bir ilginin olduğu görülmüş ve konunun eksik yönleri için gelecekteki araştırmalara öneriler sunulmuştur.

Gani, Roy, Faroque, Rahman ve Munawara (2023), akıllı turizm teknolojilerinin turistlerin psikolojik iyi oluşu üzerindeki etkisini Turizm 4.0 teorisi

temelinde incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, otomasyon, güvenlik/gizlilik endişeleri, bilgi doğruluğu ve kişiselleştirmenin turistlerin algıladığı fayda ile önemli bir şekilde ilişkili olduğu ve bilgi doğruluğunun turistlerin fayda algıları ile pozitif ve anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan turistlerin akıllı turizm teknolojilerini kullanırken kişiselleştirilmiş hizmetler aradığı belirlenmiştir.

Holm, Lugosi, Croes ve Torres (2017) tarafından yapılan çalışmada, risk turizmi olarak bilinen ve fiziksel yaralanma veya ölüm riskini içeren belirli turistik aktivitelerle öznel iyi oluş arasındaki ilişki kavramsal olarak ele alınmıştır. Konuyla ilgili alan yazın öznel iyi oluş, turizmde risk alma ve risk turizmi olmak üzere 3 ana başlık altında incelenmiştir. Sonuç olarak incelenen alan yazının, risk eğilimli bir bireyin faaliyet öncesinde, sırasında ve sonrasında hem olumlu hem de olumsuz duygulardan oluşan döngüsel bir süreçten geçebileceği görülmüştür.

Hu (2022), yaptığı çalışmada, nesnelerin interneti teknolojisinin turistlerin öznel iyi oluşu üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu araştırma, görev-teknoloji uyumu teorisi, beklenti doğrulama modeli ve Hofstede'in kültür teorisi gibi temel teorik yaklaşımları birleştirerek nesnelerin interneti teknolojisinin turistlerin öznel iyi oluşunu nasıl etkilediğini incelemiştir. Çalışmada nicel bir yöntem kullanılmış olup, veriler Birleşik Krallık ve Çin'den toplanmıştır. Araştırmanın bulguları, seyahat edenlerin nesnelerin interneti teknolojisi kullanımının öznel iyi oluş halini belirleyen ana faktörlerin teknolojik, duygusal, kişisel ve bağlamsal özelliklerin bir kombinasyonu olduğunu göstermektedir.

Ivlevs (2016) yaptığı araştırmada, uluslararası turist gelişlerinin Avrupa ülkelerinde ikamet eden bireylerin öznel iyi oluşları ve yaşam doyumları üzerindeki etkisini araştırır. 2002-2013 yıllarındaki verilere dayanan analizler, turist gelişlerinin bölge sakinlerinin yaşam memnuniyetini azalttığını göstermektedir. Bu olumsuz etkinin, turizm yoğunluğunun yüksek olduğu bölgelerde ve kırsal kesimlerde daha belirgin olduğu bulunmuştur. Ayrıca, turist gelişleri öznel iyi oluşun değerlendirici bileşeni olan yaşam doyumu üzerinde mutluluk ile karşılaştırıldığında daha büyük bir negatif etkiye sahiptir.

Kim, Lee, Uysal, Kim ve Ahn (2015) yaptıkları çalışmada yürüyüş turizmi yapmaya yönlendiren faktörleri, bireylerin kişisel değerlerini, öznel iyi oluşlarını ve tekrar ziyaret niyetlerini incelemiştir. Güney Kore'deki turistlerden alınan verilere dayanan araştırmanın sonuçları yürüyüş turistlerinin başlıca motivasyonlarının doğal çevrenin tadını çıkarmak ve günlük hayattan kaçmak, yeni seyahat deneyimleri arayışı, sağlıklı yaşam arayışı ve samimiyet arayışı olduğunu göstermektedir. Öte yandan araştırmada tekrar ziyaret niyetinin, turistlerin motivasyonu ve öznel iyi oluşlarından etkilendiği belirlenmiştir.

Loureiro, Japutra ve Kwun (2018), yaptıkları çalışmada lüks kruvaziyer yolcularının iyi oluşu üzerinde itibarın ve güvenilirliğin sinyal etkilerini ve sembolik statünün (prestij ve otantik gurur) aracı rolünü incelemiştir. Ayrıca araştırmada, sosyo-ekonomik statü ve geçmiş deneyimlerin bu ilişkileri nasıl etkilediğini araştırılmıştır. Sonuçlar, itibarın prestij, gurur ve yolcuların iyi oluşu üzerinde anlamlı etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, sosyo-ekonomik statünün gurur ile iyi oluş arasındaki ilişkide düzenleyici bir rol oynadığı ve düşük ve yüksek deneyime sahip gruplar arasında üç ilişkide önemli farklılıklar olduğu belirlenmiştir.

Mathis, Kim, Uysal, Sirgy ve Prebensen (2016) tarafından yayımlanan çalışmada turizm bağlamında bir deneyimin birlikte yaratılmasının altında yatan boyutları ve turistlerin bir deneyimin birlikte yaratılmasından duydukları memnuniyet, öznel iyi oluş ve hizmet sağlayıcıya sadakat gibi davranışsal sonuçlar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırma sonucunda tatil deneyiminden duyulan memnuniyet, bir turistin seyahat sırasında ve eve döndükten sonra genel yaşam memnuniyetini artırmaya yardımcı olduğu düşüncesini destekleyen bulgulara ulaşmıştır.

McCabe ve Johnson (2013) finansal destek almış düşük gelirli bireyler arasında (sosyal turistler) turizmin iyi oluşa olan etkisini araştırmıştır. Analiz sonucunda, turizmin diğer turistlere göre normal yaşam alanında daha düşük öznel iyi oluş düzeyleri olan sosyal turistlerin iyi oluşuna katkı sağladığı tespit edilmiştir. Bu katkının daha belirgin olduğu alanlar, psikolojik kaynaklar, boş zaman etkinlikleri ve aile yaşamı gibi faktörlerdir. Benzer şekilde McCabe, Joldersma ve Li (2010), Birleşik Krallık'taki düşük gelirli aileler arasında tatilin yaşam kalitesi ve iyi oluş üzerindeki

etkilerini araştırmış ve tatilin yaşam kalitesi üzerinde olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

Moscardo (2011) yaptığı çalışmada Avustralya'nın Great Barrier Reef bölgesine gelen turistlere anket uygulamış ve sağlık turizminin talep yönüne odaklanmıştır. Çalışma, bölgeye yönelik seyahat motivasyonunun zaman içinde değişen kalıplarını incelemiş ve bu bölgeye yönelik turist motivasyonlarının sağlık ve iyi oluş unsurlarına daha fazla odaklandığına işaret eden kanıtlar sunmuştur. Öte yandan çalışmada iyi oluş arayışında olan iki turist grubu belirlenmiştir. Bu gruplardan biri, deneyimin sosyal yönlerine odaklananları içerisinde barındırırken, diğer grup ise yalnızlık ve doğal ortamlarda bağımsız deneyimler arayışında olanlardan oluşmaktadır.

Pai, Liu, Kang ve Dai (2020) turistlerin akıllı turizm teknolojisi deneyimlerinin turistlerin memnuniyeti, mutluluğu ve tekrar ziyaret niyeti üzerindeki etkilerini incelemiştir. Makao'ya seyahat eden 527 kişiye anket uygulanmış ve akıllı turizm teknolojisi deneyimi ile seyahat memnuniyeti arasında pozitif bir ilişkiye rastlanamamıştır. Memnuniyet ise turistlerin mutluluğunu ve tekrar ziyaret niyetini olumlu yönde etkilemiştir. Ayrıca, turist mutluluğunun tekrar ziyaret niyeti ile pozitif yönlü ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Wang, Liu, Huang ve Chen (2019), "Makul Kişi Modeli"ni kullanarak destinasyon hayranlığının turistlerin öznel iyi oluşu, destinasyona bağlanmayı ve destinasyon sadakatini nasıl etkilediğini araştırmıştır. Yapılan bu araştırma, milli parklara (302), orman rekreasyon alanlarına (300) ve tema parklarına (334) toplamda 936 katılımcıdan elde edilen verilere dayanmaktadır. Çalışmanın sonuçları, destinasyon büyüsünün öznel iyi oluşu ve destinasyona bağlılığı artırdığını ve bu etkilerin destinasyon sadakatini artırdığını göstermektedir.

Pyke, Pyke ve Watuwa (2019) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada, düşük gelirli ailelerin bir günlük gezi deneyiminin öznel iyi oluşlarını nasıl etkilediği incelenmiştir. Bu bağlamda öznel iyi oluş, altı farklı alanda değerlendirilmiş ve dört alandaki öznel iyi oluş ortalama puanlarında artış gözlemlendi. Ayrıca çalışma sonuçları, öznel iyi oluşun bireylerin cinsiyet ve yaşlarına bağlı olarak farklılık

gösterebileceğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla bu araştırma, düşük gelirli aileler üzerinde yapılan günlük gezi deneyimlerinin öznel iyi oluşa olumlu katkılar sağlayabileceğini bilimsel olarak göstermektedir.

Karagöz vd., (2022) yaptığı çalışmada, güven ve algılanan duygusal riskin, etkinlik motivasyonları (sosyalleşme, yenilik, nostalji, duygu düzenleme ve yalnızlık) ile öznel iyi oluş ve tekrar ziyaret niyetleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada, İstanbul'daki bir uluslararası çağdaş sanat galerisindeki sergiyi, ikinci Covid-19 pandemi dalgası sırasında ziyaret eden katılımcılara anket uygulanmış ve uygulama sonucunda etkinlik motivasyonlarının öznel iyi oluş ve tekrar ziyaret niyetlerini olumlu yönde etkilediği, algılanan güven artışının ise bu iki değişken arasındaki ilişkiyi güçlendirdiği tespit edilmiştir.

Su, Swanson ve Chen (2018) sinyal teorisi temelinde yaptıkları çalışmada, memnuniyet ve özdeşleşmenin, algılanan destinasyon etkisinin turistlerin çevresel sorumluluk bilincini ve öznel iyi oluşunu etkilediği bulunmuştur. Çin'deki tarihi bir kültür destinasyonunda 539 geçerli anket elde edilerek hazırlanan çalışma destinasyonların itibarlarını artırmanın, turistlerin memnuniyetini ve destinasyonla özdeşleşmeyi güçlendirebileceğini ve turistlerin çevresel sorumluluk bilincini ve öznel iyi oluşunu olumlu yönde etkileyebileceğini ortaya koymaktadır.

Wei ve Milman (2015) yaptıkları çalışmada, yaşlı gezginlerin seyahat sırasında etkinliklere katılımları, seyahat deneyimlerinden memnuniyetleri ve psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkileri araştırmayı amaçlamış ve bu bağlamda Kuzey Amerika'da tur rotalarında seyahat eden yaşlı turistlere anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, yaşlı turistlerin etkinliklere katılım düzeyleri ile psikolojik iyi oluşları arasında güçlü bir doğrudan ilişki bulunduğunu göstermiştir. Ancak yaşlı turistlerin turlardan memnuniyetleri ile psikolojik iyi oluşları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Wu, Shen, Wang, Hou ve Yang (2019), algılanan otantikliğin, destinasyon bağlılığı ve memnuniyetinin aracı rolü aracılığıyla miras turizmi bağlamında turistlerin öznel iyi oluşlarını nasıl etkilediğini araştırmıştır. Bu bağlamda destinasyon bağlılığının, memnuniyeti önemli ölçüde artırabileceği ancak destinasyon bağlılığının

farklı boyutlarının öznel iyi oluş üzerinde farklı etkileri olduğunu tespit etmiştir. Öte yandan otantiklik ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide, yer bağlılığı ve memnuniyetin aracı bir rol oynadığı görülmüştür.

Çıkı (2024), yaptığı araştırmada turistlerin öznel iyi oluşları ile seyahat motivasyonları ve davranışsal niyetleri arasındaki ilişkileri ele almıştır. İğneada'yı ziyaret eden 386 turiste yapılan anket uygulaması sonucunda öznel iyi oluşun seyahat motivasyonu ve davranışsal niyetlerle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.3. Destinasyon Bağlılığı

Oliver (1999) bağlılık kavramını, "tercih edilen bir ürünü/hizmeti gelecekte sürekli olarak yeniden satın alma ya da yeniden tercih etme yönünde gösterilen eğilim" olarak tanımlanmıştır. Bu eğilim, kişilerin belirli bir şeye karşı geliştirdiği güven, memnuniyet ve duygusal bağlar gibi unsurlar tarafından şekillenebilmektedir (Çıkı, 2020). Başka bir deyişle bağlılık, bireyin belirli bir tercih veya seçim konusunda istikrarlı ve tekrarlı davranışlar sergilemesi anlamına gelir ve sosyal bilimlerde geniş bir kullanım alanına sahiptir (Çıkı ve Kızanlıklı, 2021). Bağlılık, yalnızca bir ürünü ya da hizmeti tekrar satın alma niyetini değil, aynı zamanda o ürün veya hizmete karşı duyulan güven ve olumlu tutumu da kapsamaktadır (Halpenny.2006). Bağlılık, tüketicinin diğer alternatifleri değerlendirme olasılığını azaltarak, tercih edilen marka, ürün veya hizmete olan sürekli bir eğilimi yansıtmaktadır. Bu durum, tüketicinin ürün veya hizmetle arasında kurduğu anlamlı ve tatmin edici bir ilişkinin sonucudur. Örnek olarak tüketici bağlılığı, bireylerin belirli bir ürünü veya hizmeti sürekli olarak tercih etme ve satın alma eğilimlerini kapsarken marka bağlılığı tüketicilerin belirli bir markayı tercih etme ve ona sadık kalma eğilimlerini ifade etmektedir (Yoon ve Bai, 2013).

Destinasyon bağlılığı ise, turistlerin belirli bir destinasyonu tekrar tekrar ziyaret etme ve ona sadık kalma eğilimlerini ifade eden önemli bir kavramdır (Prayag ve Ryan, 2011). Bu kavram, sadece destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetini değil, aynı zamanda turistin o destinasyona olan duygusal bağlılığını, destinasyonla kurduğu kişisel bağı ve orada yaşadığı tatmin edici deneyimlerin yarattığı olumlu duygusal durumu da içerir. Rubinstein ve Parmelee'ye (1992) göre, kişisel deneyimler ve sosyal

etkileşimler, bireyin bir mekâna anlam yüklemesine ve onu kimliğinin bir parçası haline getirmesine katkıda bulunmaktadır. Destinasyon sadakati, turistler ve destinasyonlar arasındaki kalıcı ilişkilere odaklanan bir kavram olarak turizm alan yazınında önem kazanmıştır (Zhang vd., 2014).

Bireyler zamanla belirli mekanlarla ilişkiler geliştirerek, bu mekanlara karşı duygusal bağlar kurmaktadırlar (Brocato, 2006). Turistlerin destinasyonda yaşadığı olumlu deneyimler ve destinasyonun sunduğu benzersiz özellikler, destinasyon bağlılığının temelini oluşturmaktadır. Moore ve Graefe (1994), bir yere olan bağlılığın genellikle bir veya daha fazla ziyaretten sonra geliştiğini, ancak hiç ziyaret edilmemiş yerler için bile güçlü duyguların oluşabileceğini belirtmektedir. Halpenny (2006) ise, ilk kez gelen ziyaretçilerin, destinasyonu ziyaret etmeden önce oraya karşı bir bağ hissetmiş olabileceklerini savunmaktadır.

Destinasyon bağlılığının gelişimi, destinasyon imajı, kişisel katılım, memnuniyet, algılanan değer ve turist deneyimleri gibi çeşitli faktörlerden etkilenmektedir (Prayag ve Ryan, 2011). Bu unsurlar, bireylerin bir destinasyonla ilgili algılarını ve duygusal bağlarını şekillendirmeye katkıda bulunmakta ve nihayetinde o yere olan bağlılıklarını etkilemektedir (Mengkebayaer, Nawaz ve Sajid, 2022).

Çalışmalar, destinasyon bağlılığı öncüllerinin kentsel, doğal, kültürel ve miras alanları gibi farklı destinasyon türlerine göre değişebileceğini göstermiştir (Çıkı ve Kızanlıklı, 2021). Örneğin, bir ekoturizm destinasyonunun algılanan değeri, olumlu deneyimlerle birleştiğinde turistler arasında destinasyona bağlılığı artırabilir (Mengkebayaer, Nawaz ve Sajid, 2022). Sürdürülebilir turizm ve sorumlu seyahat kavramlarının destinasyon bağlılığı üzerinde etkileri vardır. Çevre bilincine sahip olan ve otantik, etik seyahat deneyimleri arayan turistler, sürdürülebilirlik ve sorumlu turizm uygulamalarına öncelik veren destinasyonlara daha güçlü bağlılık geliştirebilirler.

Başarılı turistik destinasyon için turist sadakati oldukça önemli bir unsurdur ve bu nedenle turizm sektörü paydaşları, turistlerde destinasyon sadakatinin oluşması için çaba sarf etmektedir (Yoon ve Uysal, 2005). Benzer şekilde destinasyon bağlılığın

öneminin farkında olan turizm akademisyenleri konuyla ilgili birçok araştırma yapmış ve destinasyon bağlılığının öncüllerini ve ardıllarını araştırmıştır.

Destinasyon bağlılığının memnuniyet, öznel iyi oluş ve davranışsal niyetler başta olmak üzere turizmin çeşitli yönlerine önemli etkilerinin olduğu önceki araştırmalarda ortaya çıkarılmıştır (Wang, Liu, Huang ve Chen, 2019). Bir destinasyona güçlü bir bağlılık geliştiren turistlerin deneyimlerinden mutlu ve memnun olma ve sonrasında destinasyonu tekrar ziyaret etme ve başkalarına olumlu yönde tavsiye etme olasılıkları daha yüksektir. Bu durum, turist deneyimini geliştirmek ve tekrar ziyareti teşvik etmek için bir araç olarak destinasyon bağlılığını geliştirmenin önemini vurgulamaktadır.

Öte yandan yapılan çeşitli araştırmalar, farklı faktörlerin bu bağlılığı nasıl etkilediğini ve şekillendirdiğini incelemektedir. Dong ve Qu (2022) destinasyon bağlılığı oluşturmada beden ve zihnin bütünleşmesinin rolünü inceleyerek, somutlaştırılmış deneyimlerin bu süreçteki değerine dikkat çekmiştir. Su, Huang ve Hsu (2018) tarafından yapılan çalışma, Çinli şehirli turistler arasında destinasyon itibarının yere bağlanma ve davranışsal sonuçlar üzerindeki etkisini araştırarak, itibarın yere bağlanmayı nasıl teşvik edebileceğini ortaya koymaktadır.

Dandotiya ve Aggarwal (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırma, turistlerin bir destinasyona olan bağlılıklarını artırmada ulusal kimliğin önemini vurgulamaktadır. Yunduk, Yu ve Kim (2019), turistlerin spor etkinliklerindeki davranışsal niyetlerinin öncüllerini araştırmış ve destinasyon imajının güçlü bir yer bağlılığı oluşturmada önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır. Salman, Umer ve Furqan, (2022) ile Qu, Cao ve Wang (2020) tarafından yapılan çalışmalar, destinasyon güveni ve bağlılığının turist sadakati üzerindeki aracı etkilerini incelemiş ve duygusal bağların ziyaretçi sadakatini artırmadaki önemini vurgulamıştır. Wang, Liu, Huang ve Chen (2019) ise destinasyon bağlılığının, destinasyon hayranlığı ve öznel iyi oluş yoluyla sadakati artırmadaki aracılık rolünü araştırmıştır.

Mengkebayaer, Nawaz ve Sajid (2022), eko-destinasyon sadakatini ve bunun algılanan değer ve deneyimle ilişkisini inceleyerek, destinasyon bağlılığının ekoturizm bağlamında sadakate katkısını vurgulamıştır. Madkhali, Alshuqaiqi ve Mat Som

(2024), yer bağlılığının ziyaretçilerin Suudi Arabistan'ın Jazan ilini ziyaret etme niyeti üzerindeki aracılık etkisine odaklanarak, destinasyon özelliklerinin yer bağlılığını şekillendirmedeki rolünü incelemiştir. Boonying, Ninaroon ve Vorasiha (2022), turistik destinasyonların çekiciliğinin gelişimini ve kültürel sermayenin destinasyon bağlılığını teşvik etmedeki rolünü araştırmıştır.

2.4. Davranışsal Niyet

Davranışsal niyet, bireylerin belirli bir eylemi gerçekleştirme olasılıklarını belirleyen psikolojik bir süreçtir (Huang ve Hsu, 2009). Geleceğe dönük bu niyetler, bireyin karşılaştığı duruma tepki olarak ortaya çıkar ve çeşitli faaliyetleri kapsamaktadır. Davranışları etkileyen motivasyonel unsurları kapsayan niyetlerin, bireylerin belirli bir davranışı gerçekleştirme konusundaki istekliliklerini ve bu yönde ne kadar çaba sarf etmeyi planladıklarını yansıttığı kabul edilmektedir (Chen ve Tsai, 2007). Davranışsal niyet genellikle tekrar ziyaret etme, yeniden satın alma ve tavsiye etme gibi alt boyutlar üzerinden değerlendirilmektedir (Wu, Wong ve Cheng, 2013). Bu alt boyutlar, müşteri/tüketici/turist sadakati, iyi oluşu ve memnuniyetinin belirlenmesinde önemli bir konuma sahiptir. Tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme niyetinin bu çalışmada davranışsal niyetin alt boyutu olarak ele alınmıştır.

Tekrar ziyaret etme niyeti, bireylerin aynı destinasyonu veya işletmeyi yeniden tercih etmeye karar verirken mevcut durumlarını ve olası koşulları değerlendirmeleri sonucunda ortaya çıkan bir düşüncedir (Petrick, Morais ve Norman, 2001). Bu niyet, tüketicilerin bir ürün veya hizmetten memnun kalmaları durumunda aynı yerden veya işletmeden yeniden hizmet alma eğilimlerini ifade eder. Tavsiye etme niyeti ise, bir tüketicinin memnun kaldığı bir ürün veya hizmeti başkalarına önerme eğilimini ifade etmektedir (Öğretmenoğlu, Çıkı, Akova ve Law, 2023). Bu niyet, genellikle müşterinin olumlu deneyimlerinin ve yüksek memnuniyet seviyesinin bir sonucu olarak kabul edilmektedir.

Davranışsal niyet kavramı, turistlerin seyahat deneyimleri ve destinasyonlarla ilgili motivasyonlarını, tercihlerini ve gelecekteki eylemlerini anlamada önemli bir rol oynamaktadır ve bu bağlamda araştırmacılar bu konuya büyük bir ilgi göstermektedir. Örneğin, Lee ve Kim (2023) sağlıklı yaşam turizminde pazar bölümlendirmesi üzerine

araştırma yapmış ve turistlerin bölümlendirmesini ve davranışlarını anlamada memnuniyet, davranışsal niyetin önemini vurgulamıştır.

Zhang, Xiong, Guang-Yu, Jin ve Zhang (2023), bir dünya mirası alanına gelen ziyaretçilerin koruma niyetlerini araştırmış, yere bağlılığın davranışsal niyetleri etkilemedeki ve koruma çabalarını teşvik etmedeki rolünü vurgulamıştır. Zhang ve Niyomsilp (2020) Tayland'a gelen Çinli turistlerin destinasyon imajı, algılanan değer ve ziyaret sonrası davranışsal niyet arasındaki ilişkileri incelemiş ve destinasyon imajı ile algılanan değerin ziyaret sonrası davranışsal niyet üzerindeki önemli etkisini ortaya çıkarmıştır.

Erul ve Woosnam (2021) bölge sakinlerinin turizme yönelik davranışsal desteğini incelemiş ve topluma bağlılık, algılanan olumlu etkiler ve davranışsal niyetler arasında olumlu bir ilişki olduğunu göstermiştir. Gan, Zheng, Li, Li ve Shen (2023), sağlık amaçlı seyahat eden turistlerin motivasyonunu ve davranışsal niyetini incelemiş, algılanan değerin turistlerin memnuniyetini, tercihlerini ve sağlık turizmi çekiciliklerine yönelik davranışsal niyetlerini etkilemedeki rolünü ortaya çıkarmıştır.

He, Liu ve Li (2022), sağlık turizminin iyileşme deneyimini ve bunun yere bağlılık üzerindeki etkisini araştırmış, sağlıkla ilgili öznel duyguların sağlık turistlerinin bir destinasyona yönelik duygularını ve düşüncelerini nasıl etkileyebileceğini ve potansiyel olarak yere bağlılığın ortaya çıkma sürecine aracılık edebileceğini ortaya koymuştur. Stylidis, (2020) destinasyon imajı, yere bağlılık ve bölge sakinlerinin turizme yönelik davranışsal niyetleri arasındaki ilişkiyi araştırmış, destinasyon imajı ve yere bağlılığın bölge sakinlerinin turizm gelişimine desteğini şekillendirmedeki önemini vurgulamıştır.

Ayrıca Dimitrovski, Luković ve Senić (2019) dark turizminde güdüleri, ölüm takıntısını ve davranışsal niyetleri araştırmış, güdüleyicilerin davranışsal niyetler üzerindeki etkisini ve ölüm takıntısının ziyaretçi davranışları üzerindeki düzenleyici rolünü ortaya çıkarmıştır. Wang, He, Qian ve Wang (2023) turistlerin doğal afet bölgelerine yönelik algılarını, değerlendirmelerini ve davranışsal niyetlerini araştırmış ve ziyaretçilerin niyetlerini ziyaret etme isteği, tekrar ziyaret etme niyeti ve ağızdan ağıza tavsiyeler yoluyla anlamanın önemini vurgulamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TURİSTLERİN ÖZNEL İYİ OLUŞLARI, DESTİNASYON BAĞLILIKLARI, DAVRANIŞSAL NİYETLERİ VE TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Tez çalışmasının bu bölümünde, belirlenen amaca ulaşmak için izlenen yol ve kullanılan metodolojik detaylar açıklanmıştır. Araştırmanın amacı ve önemi ile birlikte sırasıyla araştırmanın hedefleri, modeli ve hipotezleri, evren ve örneklemi, varsayımları ve kısıtları, araştırmada kullanılan ölçekler başlıklarının üzerinde durulmuştur. Son olarak, veri analizi bölümünde açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri de dahil olmak üzere verilerin ayrıntılı analizi hakkında bilgi sunulmuştur.

3.1. Araştırmanın Amacı

Öz Belirleme Teorisi kapsamına dayanan uluslararası alan yazındaki önceki araştırmalarda bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin olması durumunda, birey ile marka veya bir destinasyon arasında bağ kurulduğu tespit edilmiştir (Deci ve Ryan, 2000). Ahn ve Back (2019) yaptıkları çalışmada özerklik-ilişkililik-yeterlik ihtiyaçlarının karşılanmasının konaklama tesisi müşterilerinin tesise/markaya bağlılığını ve uyumluluğunu etkileyip etkilemediğini belirlemeyi amaçlamış ve güçlü bağlanma ve uyumluluğun oluştuğu sonucuna ulaşmışlardır. Aynı şekilde Thomson (2006), bir marka bir kişinin özerklik ve ilişkililik duygularını geliştirdiğinde, müşterilerin bir markaya bağlılık oluşturmalarının muhtemel olduğunu ileri sürmüştür. Bu doğrultuda mevcut savın bir destinasyon (İstanbul) üzerindeki geçerliliğine ilişkin bir araştırma boşluğu tespit edilmiştir.

Japutra ve Keni (2020), bir tatil beldesini ziyaret eden turistlere yönelik yaptıkları çalışmada temel psikolojik ihtiyaç tatmininin tüketicilerin daha güçlü destinasyon bağlılığı hissetmesine yol açtığını tespit edilmiştir. Aynı zamanda temel psikolojik ihtiyaç tatmininin turistlerin olumlu duygulara sahip olduklarını belirlemiş ve bu durumun da destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetini olumlu yönde etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Önceki araştırmalar doğrultusunda bu araştırma, İstanbul'a gelen

turistlerin temel psikolojik ihtiyaç tatmininin, öznel iyi oluş ve destinasyon bağlılığı duygularına yol açtığını ve bu durumun da destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetini olumlu yönde etkilediğini öne sürmüştür.

Thal ve Hudson (2019) yaptığı çalışmada, öz belirleme kuramına dayalı olarak wellness tesisinde kalmanın iyi oluşa olumlu yönde etki edeceği varsayımına odaklanmıştır. Araştırma bulgularına göre wellness tesisinde kalmanın iyi oluşu önemli ölçüde etkilediğini tespit etmiştir. Ayrıca öz-belirleme teorisi çerçevesinde yapılan çeşitli çalışmalar turistlerin öznel iyi oluşlarının bu teorik yaklaşım çerçevesinde etkilendiğini göstermiştir (Çıkı ve Tanrıverdi, 2024). Bu araştırma, önceki araştırmalarla benzer temeller üzerine kurularak İstanbul'a kültürel amaçlarla gelen bireylerin öznel iyi oluş düzeylerinin, öz-belirleme teorisi çerçevesinde etkilendiğini öne sürmüştür.

Yapılan alan yazın incelemesi sonrasında destinasyon bağlılığı, temel psikolojik ihtiyaçlar (özerklik, yeterlik ve ilişkililik), davranışsal niyet ve öznel iyi oluş araştırmanın değişkenleri olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, turistlerin psikolojik ihtiyaç tatmini, öznel iyi oluşları, destinasyon bağlılıkları ve davranışsal niyetleri arasındaki ilişkilerin Öz Belirleme Teorisi çerçevesinde incelenmesidir. Ayrıca bu araştırmada, öz-belirleme teorisinin turistik destinasyon bağlamında uygulanabilirliğinin test edilmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma için belirlenen araştırma değişkenlerinin birbirinden bağımsız şekilde, farklı değişkenlerle ve farklı bağlamlarda incelendiği çalışmalara rastlamak mümkündür. Ancak yerli ve uluslararası alan yazında bu değişkenlerin beraber kullanıldığı herhangi bir çalışmaya rastlanamamıştır.

Hipotezlerin sınanmasının yanı sıra, temel psikolojik ihtiyaçlar, öznel iyi oluş, destinasyon bağlılığı ve davranışsal niyetlerin katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim, maddi ve medeni durum gibi demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi araştırmanın bir başka amacıdır.

3.2. Araştırmanın Önemi

Öz Belirleme Teorisi, temel psikolojik ihtiyaçların (özerklik, ilişkililik ve yeterlik) tatmin edilmesinin bireylerin davranışsal niyetlerini etkilediğini öne

sürmektedir. Uluslararası alan yazında farklı disiplinlerde hazırlanmış temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının bireylerin davranışsal niyetlerine etkisinin incelendiği araştırmalara rastlamak mümkündür (örn. Ahn ve Back, 2019; Japutra ve Keni, 2020). Ancak yerli alan yazında temel psikolojik ihtiyaçların (özerklik, ilişkililik, yeterlik) tatminini turizm bağlamında inceleyen çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu bağlamda, bu tez çalışması yerli alan yazında Öz Belirleme Teorisi'nden yararlanarak turistlerin davranışsal niyetlerinin (tekrar ziyaret etme, tavsiye etme) ortaya çıkarılmasını amaçlayan ilk çalışmalardan bir tanesidir.

Turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının (özerklik, ilişkililik ve yeterlik) karşılanması, satın alınan hizmet veya mala yönelik bir bağın oluşmasına olanak sağlayabilmektedir. Bu bağlamda uluslararası alan yazında, temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması sonucunda tüketicilerin bir destinasyona (Japutra ve Keni, 2020) veya markaya (Ahn ve Back, 2019; Park, MacInnis ve Priester, 2006) yönelik bağlılığını ortaya koyan çalışmalar mevcuttur. Ancak yerli alan yazında temel psikolojik ihtiyaçların destinasyon bağlılığına etkisini araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanamamıştır.

Bireylerin turistik faaliyetlere katılmalarının önde gelen amaçlarından bir tanesi, sınırlı olan zamanını yaşadığı yerden farklı bir yerde mutlu olarak geçirmektir. Alan yazında mutluluk kavramı çeşitli şekillerde isimlendirilirken, bazı psikologlar iyi oluş fikrini mutluluk kavramıyla eş değer tutmaktadır (Ryan ve Deci, 2017: 239). Bu noktadan hareketle, Öz Belirleme Teorisi kapsamında bireylerin psikolojik ihtiyaçları ve başka değişkenler ile öznel iyi oluşları arasındaki ilişkiler incelenmiştir (Reis, Sheldon, Gable, Roscoe ve Ryan, 2000; Thal ve Hudson, 2019). Ancak turistlerin seyahat ettikleri destinasyonda psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının, öznel iyi oluşlarına etkisini inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanamamıştır.

Bu çalışma, kültürel amaçlarla İstanbul'a seyahat eden bireylerin öznel iyi oluşları, destinasyon bağlılıkları, davranışsal niyetleri ve temel psikolojik ihtiyaçları arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın, alan yazın incelemesi sonucunda fark edilen boşlukları doldurması ve turizm alanında öz belirme teorisi üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca araştırmanın

amacı doğrultusunda geliştirilen modelin öz belirme teorisi ve turizm alan yazınına katkı sağlayacağı ön görülmektedir.

3.3. Araştırmanın Hedefleri

Bu çalışmada, Öz Belirleme Teorisi kapsamında turistlerin psikolojik ihtiyaçları (özerklik, ilişkililik, yeterlik), öznel iyi oluşları, destinasyon bağlılıkları ve davranışsal niyetleri arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda, mevcut çalışmanın dört ana hedefi vardır:

1- Öz Belirleme Teorisi'ni kullanarak temel psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesinin turistlerin öznel iyi oluşlarını etkileyip etkilemediğini tespit etmek.

2- Temel psikolojik ihtiyaçların tatmin edilmesi ve destinasyon bağlılığı sürecini ortaya çıkarmak.

3- Öz Belirleme Teorisi'ni kullanarak destinasyon bağlılığı ve öznel iyi oluşun davranışsal niyet üzerindeki etkilerini belirlemek.

4- Öz Belirleme Teorisi'nin turizm alanında uygulanabilirliğine dair ampirik kanıtlar sunarak turizm ve Öz Belirleme Teorisi'nin birlikte kullanıldığı alan yazına katkıda bulunmaktır.

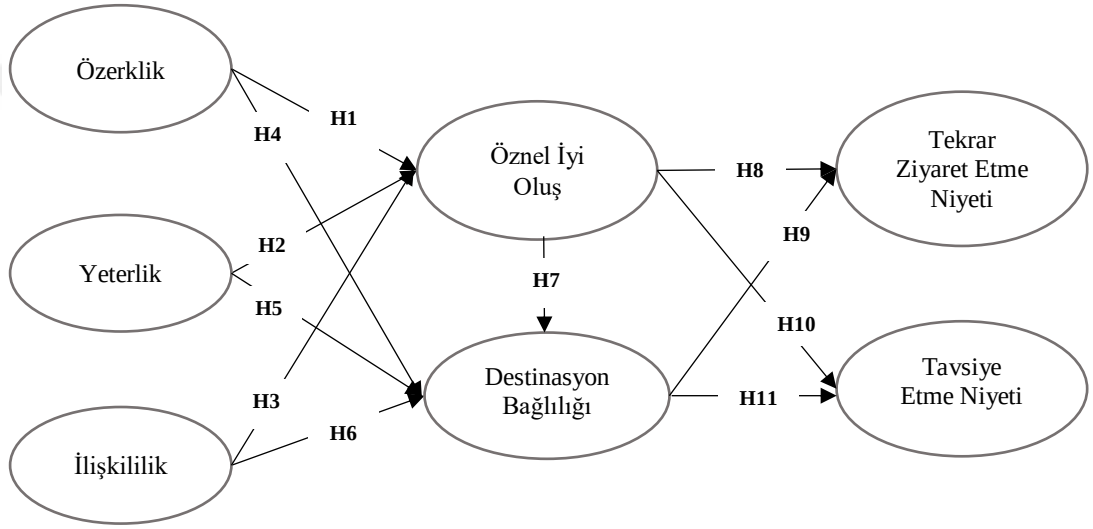
3.4. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Bu tez çalışmasında, kültürel amaçlarla İstanbul'u ziyaret eden turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini, destinasyon bağlılıkları, öznel iyi oluş halleri ve davranışsal niyetleri, Öz Belirleme Teorisi kapsamında incelenmiştir. Bu doğrultuda turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmin edilmesinin destinasyon bağlılığı ve öznel iyi oluşu etkilediğini, öznel iyi oluş ile destinasyon bağlılığının da davranışsal niyetleri etkilediğini öne süren bir model geliştirilmiştir (bkz. Şekil 2). İlişkisel tarama modeli bağlamında oluşturulan bu model ile değişkenler arasındaki ilişkilerin ortaya koyulması ve konunun bütüncül bir şekilde sunulması amaçlanmıştır (Karasar, 2011).

Alan yazın incelemesi sonucunda söz konusu değişkenlerle ilgili yapılan çalışmalar incelenmiş ve araştırmada kullanılan değişkenlerin birbiriyle olan teorik altyapısı desteklenmiştir. Özerklik, ilişkililik ve yeterlik ihtiyaçlarının tatmininin, öznel iyi oluşun önemli göstergelerinden biri olduğu daha önceki çalışmalarda ortaya

çıkarılmıştır (Conway, Clinton, Sturges ve Budjanovcanin, 2015). Öznel iyi oluşun pek çok farklı açıdan yaklaşılabilen bir olgu olduğunu vurgulayan Reis, Sheldon, Gable, Roscoe ve Ryan (2000), öznel iyi oluşu Öz Belirleme Teorisi kapsamında ele almıştır. Bu bağlamda yapılan çalışmada öğrencilere anket uygulaması yapılmış ve üç temel psikolojik ihtiyacın karşılanmasının, bireylerin iyi oluşlarıyla doğrudan ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Reis, Sheldon, Gable, Roscoe ve Ryan, 2000).

Şekil 2. Araştırmanın Modeli

Benzer şekilde Japutra ve Keni (2020) yaptıkları çalışmada temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması durumunda bireylerin daha olumlu duygulara sahip olacaklarını ortaya çıkarmıştır. Chirkov, Ryan, Kim ve Kaplan (2003) yaptıkları çalışmada farklı kültürlerden üniversite öğrencilerine yönelik anket uygulaması gerçekleştirmiş ve özerklik konusunun benzer şekilde anlaşılabileceğini öne sürmüştür. Üniversite öğrencilerine yaptıkları uygulamada özerkliğin iyi oluş ile ilişkili olduğu sonucuna varmışlardır. Önceki araştırmalar temelinde aşağıdaki hipotezler önerilmiştir:

H_1: Turistlerin özerklik ihtiyacının karşılanması, öznel iyi oluş hallerini olumlu yönde etkilemektedir.

H_2: Turistlerin yeterlik ihtiyacının karşılanması, öznel iyi oluş hallerini olumlu yönde etkilemektedir.

H_3: Turistlerin ilişki kurma ihtiyacının karşılanması, öznel iyi oluş hallerini olumlu yönde etkilemektedir.

Deci ve Ryan'a (2000) göre özerklik, ilişkililik ve yeterlik için temel psikolojik ihtiyaçların tatmini, bağlılık hissinin gelişimini etkilemektedir. İrade ve seçim kavramlarıyla ilgili olan (Ryan ve Deci, 2000) özerklik tatmini, bağlılığın önemli göstergelerinden bir tanesidir (La Guardia, Ryan, Couchman ve Deci, 2000). La Guardia, Ryan, Couchman ve Deci (2000), üç temel psikolojik ihtiyacın karşılanması sonucunda bireylerin daha güçlü bir bağlılığa sahip olacağını ortaya çıkarmıştır. Ryan ve Lynch (1989) özerklik ihtiyacının tatmini ile bağlanma hissi arasında pozitif bir ilişki bulmuşlardır.

Thomson (2006), üç temel psikolojik ihtiyaçtan ikisinin (özerklik ve ilişkili olma), ünlülere yönelik oluşan marka bağlılığı üzerindeki etkisinin olduğunu ortaya çıkarmıştır. Proksch, Orth ve Cornwell (2015) bireylerin psikolojik ihtiyaçlarını karşılayan markaların, marka bağlılığı uyandırdığını ortaya çıkarmıştır. Ahn ve Back (2019) yaptıkları çalışmada, tatil köylerine gelen turistlerin özerklik, yeterlik ve ilişki kurma olarak adlandırılan üç psikolojik ihtiyacın karşılanmasının destinasyon bağlılığını pozitif yönde etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Önceki araştırmadan yola çıkarak mevcut araştırmada, temel psikolojik ihtiyaçların destinasyon bağlılığını etkilediği varsayılmaktadır ve bu bağlamda alan yazın taraması temelinde oluşturulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

H_4: Turistlerin özerklik ihtiyacının karşılanması, destinasyon bağlılığını olumlu yönde etkilemektedir.

H_5: Turistlerin yeterlik ihtiyacının karşılanması, destinasyon bağlılığını olumlu yönde etkilemektedir.

H_6: Turistlerin ilişki kurma ihtiyacının karşılanması, destinasyon bağlılığını olumlu yönde etkilemektedir.

Japutra ve Keni'ye (2020) göre, bir destinasyon bireyleri mutlu ediyor, olumlu duygular uyandırabiliyorsa, o destinasyon ile turistler arasında bir bağın oluşması muhtemeldir. Bu doğrultuda Japutra ve Keni (2020), yaptıkları araştırmada üç temel psikolojik ihtiyacın tatmininin gerçekleşmesi durumunda ortaya çıkacak pozitif

duyguların destinasyon bağlılığına yol açacağını tespit etmiştir. Benzer şekilde Vada, Prentice ve Hsiao (2019) turizm deneyimleri, öznel iyi oluş ve yer bağlılığı arasındaki ilişkileri incelemiş ve sonucunda öznel iyi oluşu destinasyon bağlılığının öncülü olarak görmüşlerdir. Wang, Liu, Huang ve Chen (2019), öznel iyi oluşun destinasyona olan bağlılık üzerindeki etkisini ortaya çıkarmıştır. Scannell ve Gifford (2017), destinasyon bağlılığının katılımcıların kişisel öznel iyi oluşlarını geliştirmelerini kolaylaştıran özsaygı, değer ve aidiyet düzeylerini artırabileceğini psikolojik ihtiyaçların karşılanması temelinde doğruladılar. Alan yazındaki önceki araştırmalar ve bu araştırmanın amaçları doğrultusunda aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur:

H_7: Turistlerin öznel iyi oluşları destinasyon bağlılığına olumlu yönde etki etmektedir.

Turizm sektöründe, turistlerin satın aldıkları ürünü tekrar alması ve bir turistin daha önce geldiği destinasyona tekrar gelmesi ve yaşadığı deneyimi çevresine anlatması oldukça önemlidir. Turistlerin bu tür davranışlar sergilemesini, hizmet kullanımı sonrasında oluşan olumlu veya olumsuz duygu ve düşünceler sağlamaktadır. Başka bir deyişle bu hisler, yaşanan deneyimlerin genel görünümüdür ve gelecekte gerçekleşmesi muhtemel davranışlara da ışık tutmaktadır. Bu bağlamda önceki araştırmalarda öznel iyi oluşun, turistlerin davranışsal niyetlerini (tekrar ziyaret etme niyeti ve tavsiye etme niyeti) ortaya çıkarmak için kullanıldığı görülmüştür (Reitsamer ve Brunner-Sperdin, 2016; Vada, Prentice ve Hsiao, 2019).

Kim, Lee, Uysal, Kim ve Ahn (2015) doğa temelli turizm kapsamında Güney Kore'nin Jeju Adası'na seyahat eden turistlerin öznel iyi oluşlarının, bir destinasyona tekrar ziyaret etme niyetlerini olumlu yönde etkilediğini tespit etmiştir. Mannell ve Kleiber (1997) yaptıkları araştırmada bireylerin öznel iyi olma halinin gelecekteki davranışlarını etkilediği sonucuna varmıştır. Lin (2012) yaptığı araştırmada, mutfak deneyimi ve psikolojik iyi oluşun kaplıca turistlerinin tekrar ziyaret niyetlerini etkilediğini ortaya koymuştur. Kim, Lee ve Preis (2020) ise sanal gerçeklik turizmine katılanların tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme niyetlerinin, öznel iyi olma halinden olumlu yönde etkilendiğini ortaya çıkarmıştır. Alan yazındaki önceki araştırmalardan yola çıkarak aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

H_8: Turistlerin öznel iyi oluş hallerinin, destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H_9: Turistlerin öznel iyi oluş hallerinin, destinasyonu tavsiye etme niyetleri üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

Gelecekteki gerçek davranışı yüksek oranda öngördüğü için bağımlı ölçümler olarak çeşitli araştırma alanlarında kullanılan (Choo, Ahn ve Petrick, 2016) davranışsal niyet, turizm araştırma alanında da sık çalışılan ve önem verilen konulardan bir tanesidir. Ahn (2020) Öz Belirleme Teorisi temelinde hazırladığı araştırmada, otel endüstrisinde olumlu davranışsal niyeti artırmada kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin rollerini araştırmıştır. Araştırmacı, bu araştırmada ilişkili olma ihtiyacının hem tekrar ziyaret hem de tavsiye etme davranışlarıyla ilişkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Prayag ve Ryan (2012) davranışsal niyetlerin turizmdeki yerine dikkat çektiği araştırmada, üç temel psikolojik ihtiyacın karşılanmasının bir destinasyonun tekrar ziyaret edilmesine yol açtığını tespit etmiştir.

Lee, Kyle ve Scoot (2012) festivaller bağlamında yaptıkları araştırmada, yer bağlılığının ağızdan ağıza iletişimi ve tekrar ziyareti etkilediğini tespit etmiştir. Benzer şekilde Hosany, Prayag, Van Der Veen, Huang ve Deesilatham (2017), destinasyon bağlılığının yeniden ziyaret etme niyetiyle birlikte tavsiye etme niyetini de etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Baydeniz ve Kılıcı (2022) destinasyon bağlılığının davranışsal niyetleri etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Japutra ve Keni (2020) üç temel psikolojik ihtiyaç tatmininin gerçekleşmesi durumunda oluşacak destinasyon bağlılığının, tekrar ziyaret etme niyetine yol açtığını tespit etmiştir. Bu araştırmalardan yola çıkılarak oluşturulan hipotezler şu şekildedir:

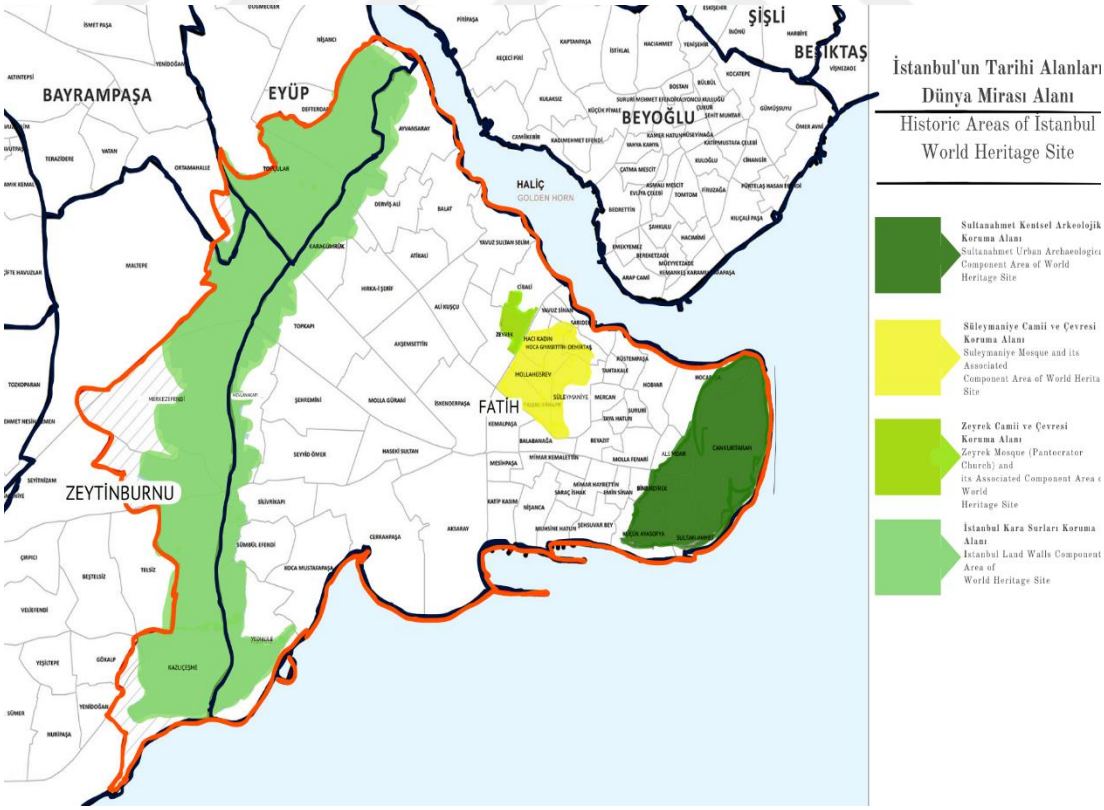
H_{10}: Destinasyon bağlılığının, turistlerin söz konusu destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

H_{11}: Destinasyon bağlılığının, turistlerin söz konusu destinasyonu tavsiye etme niyetleri üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

3.5. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Uluslararası alan yazın incelendiğinde, turistlerin davranışsal niyetlerini anlamak için öz belirleme kuramı kapsamında temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasını (özerklik, ilişkililik, yeterlik) temel alan önceki araştırmalarda, genel olarak gelişmiş ülkelerden veri toplanmıştır (Ahn ve Back, 2019; Zhang, Cole, Ricci ve Gao, 2019). Ancak gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelere yönelik bu bağlamda yapılan araştırmalar daha sınırlıdır (Japutra ve Keni, 2020) ve yerli alan yazınla beraber uluslararası alan yazında da kültürel amaçlarla seyahat eden Türk turistlerinin veya Türkiye'ye gelen kültür turistlerinin davranışsal niyetlerini, destinasyon bağlılıklarını ve öznel iyi oluşlarını öz belirleme kuramı kapsamında inceleyen bir araştırmaya rastlanamamıştır. Bu bağlamda 2010 yılında Avrupa Kültür Başkenti unvanı alan İstanbul (Kuzgun, Göksel, Özalp, Somer ve Alvarez, 2010), bu araştırmanın araştırma sahası olarak seçilmiştir.

Şekil 3. Araştırma Sahası Olarak Belirlenen Miras Alanları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İstanbul'un araştırma sahası olarak seçilmesinin birkaç nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerden ilki, İstanbul'un 2023 yılında 17,3 milyon (İstanbul Valiliği, 2023a), yabancı ziyaretçi kaydıyla Türkiye'nin en popüler turistik destinasyonlarından biri olmasıdır (İstanbul Valiliği, 2023b). Öte yandan İstanbul, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun eski başkentlerinden biridir ve dolayısıyla çeşitli tarihi ve kültürel çekiciliklere sahiptir (Öğretmenoğlu, Çıkı, Kesici ve Akova, 2023). Bununla birlikte İstanbul'un UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan tarihi alanları bulunmaktadır ve araştırmanın anket uygulaması bu bölgeye gelen ziyaretçilere yönelik gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'nin UNESCO Dünya Miras Listesinde 21 adet varlığı bulunmaktadır (UNESCO, 2023) ve İstanbul'un Tarihi Alanları da bu listenin bir parçasıdır. İstanbul'un Tarihi Alanları, bu listeye 1985 yılında alınmıştır ve Tarihi Alanlar 4 farklı bölgeyi kapsamaktadır: 'Sultanahmet Kentsel Arkeolojik Sit Alanı (Sultan Ahmet Camii, Ayasofya Camii, Aya İrini, Küçük Ayasofya Camisi ve Topkapı Sarayı)', 'Süleymaniye Koruma Alanı (Süleymaniye Camisi ve çevresi)', 'Zeyrek Koruma Alanı (Zeyrek Camisi ve çevresi)' ve 'İstanbul Kara Surları Koruma Alanı' (KTB, 2023).

Bu araştırmanın evreni, İstanbul'a yönelik seyahatlerini özellikle şehrin zengin tarihi ve kültürel mirasını keşfetmek amacıyla planlamış olan turistlerdir. Bu bağlamda araştırmanın örneklemi ise İstanbul'un UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde bulunan ve 'Tarihi Alanlar' olarak bilinen bölgelerini kültürel amaçlarla ziyaret eden yerli turistler olarak belirlenmiştir. Araştırma örnekleminin sadece yerli turistlerden oluşmasının bazı gerekçeleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yabancı ziyaretçilerin İngilizce bilmedikleri için veya farklı nedenlerden dolayı anketi kendi dillerinde cevaplamak istemeleridir. Araştırmada kullanılan ölçeklerin sadece Türkçe ve İngilizce formları bulunmaktadır. Yerli turistlere odaklanmanın bir diğer nedeni ise araştırmacılara daha kolay erişim ve daha düşük maliyet avantajları sunmasıdır. Ayrıca karma bir örneklem yerine tek bir milliyete odaklanmanın daha sağlıklı sonuçlar üreteceği ve örneklemin daha homojen bir yapıya sahip olmasını sağlayacağı düşünülmüştür.

İstanbul'a 2023 yılında 17 milyondan fazla yabancı turist gelirken, yerli turistlerin İstanbul'a gelişleriyle ilgili resmi bir istatistik bulunmamaktadır. Ancak İstanbul'da faaliyet gösteren tesislere geliş istatistikleri mevcuttur. Resmi verilere göre,

2023 yılında 352.285 yerli turist tesislere giriş kaydı yapılmıştır. Krejcie ve Morgan (1970) gerçekleştirdikleri araştırma ile belirli bir evrenden uygun örneklem sayısını belirleme konusunda istatistiksel yöntemlere dayanarak bir tablo oluşturmuştur. Bu tablo birçok araştırmacı tarafından yapılan araştırmalarda temel alınmış ve yol gösterici olarak kabul edilmiştir. İstanbul'da faaliyet gösteren tesislere geliş istatistikleri ve Krejcie ve Morgan'ın (1970: 608) araştırması dikkate alındığında, bu araştırma için yeterli örneklem sayısının en az 382 olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın evreni göz önüne alındığında, örneklem büyüklüğünün en az 382 katılımcıdan oluşması veri analizinin güvenilir ve anlamlı sonuçlar vermesi için yeterli olduğu çeşitli araştırmalarda desteklenmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2018; Ural ve Kılıç, 2006).

Birçok araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veriye kolay ve hızlı ulaşma imkanı sağlaması ve ekonomik olması gibi nedenlerden dolayı kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir (Ural ve Kılıç, 2006). Anket uygulaması 15.07.2023-25.10.2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Anket uygulaması sonucunda hedeflenen örneklem sayısının üzerine çıkılmış ve toplamda 503 kullanılabilir anket elde edilmiştir. Araştırmanın verilerinin bir kısmı araştırma sahasında yüz yüze gerçekleştirilirken (n=236) geriye kalan kısım ise çevrim içi ortamda (n=267) toplanmıştır.

Araştırmanın verilerinin toplanmasına araştırma sahasında yüz yüze başlanmış olup, kısa bir süre sonra verilerin hem yüz yüze hem de çevrim içi ortamda toplanmasına devam edilmiştir. Çevrim içi uygulamanın araştırmanın veri toplama sürecine eklenmesinin bazı nedenleri bulunmaktadır. Öncelikle yüz yüze ve çevrim içi yöntemlerin bir arada kullanılmasının, araştırmanın demografik çeşitliliğini artırabileceği düşünülmüştür. Çevrim içi anketler veri toplama ve işleme sürecini hızlandırır. Anket yanıtları otomatik olarak toplanır ve bu sayede analiz sürecine daha hızlı geçilebilir. Bu da yüz yüze toplanan anketlerde karşılaşma olasılığı yüksek olan anketi eksik doldurma ve yanlış ve/veya eksik veri girişi gibi hataları minimuma indirmekte ve bu da araştırma sürecinin verimliliğini artırmaktadır.

Çevrim içi anket uygulamasının, araştırmanın veri toplama sürecine eklenmesine yol açan sebeplerinden bir diğeri ise katılımcılara istedikleri yerde, kendi

hızlarında ve uygun zamanda yanıt vermeleri için kolaylık sağlamasıdır. Bu sayede özellikle uzak bölgelerde yaşayan katılımcılardan da yanıtlar alınabilmiştir. Ayrıca, çevrim içi anketler, katılımcıların kimliklerini daha etkin bir şekilde koruyarak, samimi ve dürüst yanıtların verilmesini teşvik etmektedir. Çevrim içi veri toplama yöntemleri genellikle sıfıra yakın maliyetlidir ve daha hızlı veri toplama imkanı sunmaktadır. Bu sayede araştırmaya ayrılan zamanı optimize etmekte ve maliyetlerin azaltılmasına olanak sağlamaktadır.

3.5.1. Araştırmanın Pilot Uygulaması

Veri toplama işlemi gerçekleştirilmeden önce anket sorularının içerik geçerliliğini sağlamak için pilot test (ön test) yapılmıştır. Pilot uygulama, ana uygulamada kullanılacak benzer koşullara sahip daha küçük örneklem birimlerine yönelik yapılan bir öncül denemedir. Bu aşamada, pilot uygulama sırasında tespit edilen problemler, ana uygulamada karşılaşılması muhtemel sorunları önlemek amacıyla düzeltilir. Ancak, eğer pilot uygulamadan elde edilen bulgularda herhangi bir problem tespit edilmezse, anket üzerinde bir değişikliğe gidilmeden ana uygulama süreci başlatılmaktadır (Karasar, 2011).

Pilot test öncesinde ise araştırmada kullanılacak olan ölçekler turizm alanında araştırma uzmanlığına sahip olan iki akademisyenin bilgisine sunulmuştur. Uzmanlardan alınan geri bildirimler doğrultusunda anket üzerinde herhangi bir değişikliğe gidilmeden pilot test uygulamasına geçilmiştir. 'Tarihi Alanlar' adı altındaki bölgelere 01.06.2023 ile 15.06.2023 tarihleri arasında gelen 40 yerli ziyaretçiye ön test gerçekleştirilmiştir.

Anket uygulaması yüz yüze gerçekleştirilmiş ve elde edilen verilerin analizi sonucunda, anketin Cronbach’s Alpha değeri 0,981 olarak belirlenmiştir. Bu değer anketin iyi yapılandırılmış olduğunu doğrulamaktadır. Ayrıca anketi tamamlayan turistlere anket maddelerinin anlaşılır olup olmadığı sorulmuş ve konuya ilişkin herhangi bir olumsuz dönüşle karşılaşılmamıştır. Pilot testin sonuçlarına göre, araştırmanın ölçekleri çalışma bağlamını daha iyi yansıtacak şekilde biraz değiştirilmiş ve kısa bir süre içerisinde ise ana uygulama sürecine başlanmıştır.

3.6. Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları

İstanbul'a gelen Türk turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması, öznel iyi oluş düzeyleri, destinasyon bağlılıkları ve davranışsal niyetleri arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmayı amaçlayan bu araştırmanın bazı varsayımları ve sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle araştırmada kullanılan anketin anlaşılır, araştırmanın amacı için de uygun olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte katılımcılara yöneltilen ankette yer alan ifadelerin samimi olarak yanıtlandığı varsayılmaktadır. Son olarak anket uygulaması sonucunda, istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar sağlayacak yeterli örneklem büyüklüğüne ulaşıldığı kabul edilmektedir.

Araştırmanın örneklemi, İstanbul'un UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmiş 'Tarihi Alanlar' adı altındaki bölgelere gelen yerli turistlerdir. Bu doğrultuda araştırmanın önde gelen kısıtlarından bir tanesi, anket uygulamasının sadece İstanbul'un Tarihi Alanlar adı altındaki bölgeleri ziyaret eden yerli turistlere yönelik gerçekleştirilmiş olmasıdır. Araştırmanın kısıtlarından biri, yerli alan yazında bu konuyla ilgili sınırlı sayıda yayının bulunmasıdır. Bu durum, mevcut araştırmanın bulgularını başka araştırmaların sonuçlarıyla karşılaştırma imkanını kısıtlamaktadır.

Zaman ve maddi kısıtlar dolayısıyla İstanbul'a gelen yerli ziyaretçilerin tamamına ulaşmak mümkün değildir ve bu araştırmanın bir diğer sınırlılığı olarak gösterilebilir. Ayrıca anket uygulamasına her turistin vakit ayırmak istememesi araştırmanın bir diğer sınırlılığıdır. Araştırma verilerinin anket yoluyla toplanmış olması, katılımcıların kişisel görüşlerini daha az sunması anlamına gelmektedir ve dolayısıyla bu da araştırmanın kısıtlarından biri olarak ifade edilebilir.

3.7. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Araştırmada verilerin toplanması amacıyla nicel araştırma yöntemlerinden biri olan anket tekniği kullanılmıştır. Araştırmadaki tüm değişkenler, geçerliliği daha önce kanıtlanmış olan mevcut ölçekler kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmada kullanılan anket formu, demografik özellikleri belirlemeye yönelik soruların bulunduğu bölümle birlikte toplamda 5 bölümden oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan ölçekler Türkçeye çevrilmiş ve konuya uygun hale getirilerek 7'li likert türünde (1- Kesinlikle katılmıyorum – 4- Ne katılıyorum ne katılmıyorum – 7-

Kesinlikle katılıyorum) derecelendirilmiştir. Anket formu, İstanbul'u ziyaret eden Türk katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik ifadelerle başlamaktadır.

Anketin ikinci bölümünde, bireylerin temel psikolojik (özerklik, ilişkililik, yeterlik) ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin ölçek yer almaktadır. Anketin üçüncü bölümünde, bireylerin öznel iyi oluş düzeylerini ortaya çıkarmak amacıyla geliştirilen ölçek bulunmaktadır. Dördüncü bölümde, turistlerin destinasyon bağlılıklarını ölçmek amacıyla geliştirilen ölçeğe yer verilmiştir.

Sonuncu bölümde ise turistlerin davranışsal niyetlerini belirlemeye yönelik ölçeğe yer verilmiştir. Ölçeklerin kaynağı İngilizcedir ve bu araştırmada kullanılmadan önce İngilizceden Türkçeye çevrilmiş ve ardından anlam kayması yaşanmasını önlemek için Türkçeden İngilizceye çevrilip kontrol edilmiştir. Uzman görüşü eşliğinde ilerleyen çeviri süreci sonrasında oluşturulan anket formu için 08.05.2023 tarihli İstanbul Üniversitesi Etik Kurul onayı ile bilimsel açıdan uygun bulunmuştur. Araştırmada kullanılan ölçeklere ait bilgiler takip eden bölümde detaylandırılmıştır.

3.7.1. Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçeği

Bu araştırmada kullanılan temel psikolojik ihtiyaçların (özerklik, ilişkililik, yeterlik) tatmini ölçeği, Ahn ve Back tarafından 2019 yılında geliştirilmiştir. Söz konusu ölçeğin özerklik, ilişkililik ve yeterlik olmak üzere üç alt boyutu bulunmaktadır. Toplamda 9 ifadesi bulunan ölçeğin alt boyutları üçer ifadeyle ölçülmüş ve 7'li Likert tipinde derecelendirilmiştir (1- Kesinlikle katılmıyorum – 4- Ne katılıyorum ne katılmıyorum – 7- Kesinlikle katılıyorum). Ahn ve Back (2019) bu araştırmada, temel ihtiyaçların tatmini ile marka bağlılığı ve uyumluluğu arasındaki ilişkileri ortaya koymayı amaçlamıştır.

3.7.2. Öznel İyi Oluş Ölçeği

Öznel iyi oluş ölçeği, tatile çıkmak için finansal destek almış düşük gelirli bireylerin (sosyal yuvalar) öznel iyi oluşlarını ortaya çıkarmak amacıyla McCabe ve Johnson tarafından (2013) geliştirilmiştir. Çeşitli araştırmalarından yararlanılarak hazırlanan anketin 27 maddesi ve 4 alt boyutu (yaşamın temel unsurları, duygusal iyi

oluş, yaşamdan memnuniyet, sosyal iyi oluş/pozitif işlevsellik) bulunmaktadır. Yaşamın temel unsurları alt boyutunda 8 adet ifade bulunmaktadır. Duygusal iyi oluş alt boyutu, 2 olumlu 2 olumsuz toplamda 4 ifadeden oluşmaktadır. Yaşamdan memnuniyet alt boyutunda 5 ifade yer alırken, son alt boyutta ise 10 ifade bulunmaktadır (7'li Likert tipinde derecelendirilmiştir).

3.7.3. Destinasyon Bağlılığı Ölçeği

Bu araştırmada kullanılan ziyaretçilerin destinasyon bağlılığını ölçmeye yönelik geliştirilen 8 maddelik destinasyon bağlılığı ölçeği Prayag ve Ryan (2012) tarafından geliştirilmiştir. Araştırmacılar söz konusu ölçekteki ifadeleri 7'li likert ölçeği ile derecelendirilmiştir (1- Kesinlikle katılmıyorum – 4- Ne katılıyorum ne katılmıyorum – 7- Kesinlikle katılıyorum). Mauritius adasındaki otellerde konaklayan yerli turistlere uygulanan ölçeğin yanı sıra araştırmada destinasyon imajı, kişisel ilgi ve ziyaretçi memnuniyeti gibi farklı değişkenler de incelenmiştir.

3.7.4. Davranışsal Niyet Ölçeği

Davranışsal niyet ölçeği araştırmada kullanılan son ölçektir. Bu ölçek, kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin müşterilerin davranışsal niyetlerine etkisini açıklamak amacıyla Ahn (2020) tarafından hazırlanan araştırmadan ödünç alınmıştır. Söz konusu araştırmada kullanılan ölçekte 4 ifadeye yer verilmiş ve 7'li Likert tipinde derecelendirilmiştir (1: Kesinlikle katılmıyorum – 4: Ne katılıyorum ne katılmıyorum – 7: Kesinlikle katılıyorum).

3.8. Araştırma Verilerinin Analizi

Araştırmanın hedefine yönelik olarak, kavramsal modelin oluşturulmasında temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması, öznel iyi oluş düzeyleri, destinasyon bağlılık düzeyleri ve davranışsal niyeti içeren dört değişken kullanılmıştır. Araştırmaya katılan turistlerin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorulara ve 4 ölçekten oluşan ankete verdikleri yanıtlardan elde edilen veriler, IBM SPSS 24.0 (Statistical Packages for The Social Sciences) programı kullanılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

SPSS programı yardımıyla yüzde ve frekans dağılımı, standart sapma, aritmetik ortalama değerleri elde edilmiş ve t-testi, ANOVA analizleri yapılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda önerilen hipotezler test edilmeden önce, kullanılan ölçüm araçlarının güvenirlik ve geçerlik düzeyleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ölçeklerin güvenilirliğinin değerlendirilmesi amacıyla Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı hesaplanmıştır. Ayrıca geçerlik analizi kapsamında ise açımlayıcı faktör analizi SPSS programı yardımıyla, doğrulayıcı faktör analizi AMOS programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın hipotezleri ise IBM AMOS programı yardımıyla test edilmiştir. AMOS, nicel araştırmalarda yapısal eşitlik modellemesi (YEM) ve doğrulayıcı faktör analizi için yaygın olarak kullanılan bir yazılım aracıdır (Guerra ve Camargo, 2021). Araştırmacıların birden fazla gizil değişken ve gözlenen değişken içeren karmaşık modelleri test etmesine olanak tanıyarak değişkenler arasındaki ilişkilerin kapsamlı bir analizini sağlamaktadır (Shek ve Yu, 2014). Ayrıca AMOS, değişkenler arasındaki ilişkileri etkileyen altta yatan mekanizmaları ve koşulları anlamak için gerekli olan aracılık ve moderatör analizlerinin yapılmasında da etkilidir (Guerra ve Camargo, 2021).

3.9. Araştırmanın Güvenirlik ve Geçerlik Analizleri

Geçerlilik ve güvenirlik analizleri, ölçüm araçlarının ne derece doğru ve tutarlı sonuçlar verdiğini belirleyen önemli unsurlardır (Roohi, 2022). Bu bağlamda araştırmada kullanılan ölçekler için SPSS programı yardımıyla güvenirlik analizi ve açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi öncesinde her ölçek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi ile örneklem yeterliliği ve Bartlest Küresellik Testi ile testi ile değişkenler arası ilişkiler incelenmiş ve faktör analizi öncesi detaylı bilgi sunulmuştur. Ayrıca verilerin normal dağılıp dağılmadığını ortaya çıkarmak için çarpıklık (skewness) basıklık (kurtosis) değerleri incelenmiştir. Bu araştırmada kullanılan ölçekler için elde edilen değerlerin George ve Mallery (2010) tarafından belirtilen -2 ile 2 değerleri arasında olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak araştırma verilerinin normal dağıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. Ölçek İfadelerine Ait Çarpıklık Basıklık Değerleri

	Ortalama	Çarpıklık	Basıklık
Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini			
İstanbul'da katıldığım kültürel etkinliklerin içeriğini kendi ilgi alanıma göre seçtim.	6,17	-1,109	,498
İstanbul'a geldiğim zaman kendimi özgür hissettim.	5,26	-1,014	,343
İstanbul istediğim şeyleri kendi tarzımda yapmam konusunda özgür hissetmemi sağladı.	5,51	-1,196	,643
İstanbul kendimi yetenekli hissetmemi sağladı.	5,75	,204	-,987
İstanbul kendimi muktedir hissetmemi sağladı	5,42	-,952	-,037
İstanbul kendimi etkili hissetmemi sağladı.	5,45	-,093	-,932
İstanbul'da başka insanlarla tanışma şansım oldu.	5,57	-1,255	,811
İstanbul'a kendimi çok yakın hissediyorum.	5,13	-,992	,076
İstanbul başkalarıyla yakın hissetmemi sağladı.	6,28	-1,223	,217
Öznel İyi Oluş			
İstanbul ziyareti sonrası sağlığımdan memnun olduğumu hissetim.	5,48	-,942	-,038
İstanbul ziyareti sonrası ailemden memnun olduğumu hissetim.	5,34	-,893	-,119
İstanbul ziyareti sonrası gelirimden memnun olduğumu hissetim.	5,31	,110	-,992
İstanbul ziyareti sonrası işimden memnun olduğumu hissetim.	5,57	-1,186	,645
İstanbul ziyareti sonrası sosyal hayatımdan memnun olduğumu hissetim.	6,31	-,138	-,863
İstanbul ziyareti sonrası yaşam alanımdan memnun olduğumu hissetim.	5,22	-,936	-,381
Boş zamanımın yeterliliğinden memnunum.	5,36	-,919	,141
Boş zamanımı değerlendirme şeklinden memnunum.	5,59	-1,291	,888
İstanbul ziyaretinden memnun kaldım.	5,42	-1,078	,355
İstanbul ziyareti süresince keyif aldım.	5,35	-,867	,029
İstanbul ziyareti süresince depresif hissettim.	5,53	-1,429	1,392
İstanbul ziyareti süresince üzgün hissettim.	5,66	-1,486	1,543

Hayatım çoğu yönden ideale yakın.	6,13	-,950	,279
Yaşam koşullarım mükemmel.	5,34	-,416	-,753
Hayatımdan memnunum.	5,42	-1,012	1,310
Şimdiye kadar hayattaki önemli şeyleri elde ettim.	5,51	-1,155	,383
Hayatımı baştan yaşayabilseydim, hiçbir şeyi değiştirmezdim.	5,80	-1,126	1,257
Ailemle keyifli vakit geçirmek için zaman harcarım.	5,24	-1,044	,454
Ailemle vakit geçirmek stresli olsa da onlara zaman ayırırım.	6,13	-1,364	,829
Arkadaşlarım, akrabalarım veya meslektaşlarımla sıklıkla zaman geçiririm.	5,43	-,977	,031
Hayatımda beni gerçekten önemseyen insanlar var.	4,63	-,843	-,026
Kişisel meseleleri tartışacak yakın çevrem var.	5,12	-1,247	,753
İstanbul'da kendimi yalnız hissettim.	4,71	-1,427	1,435
Genel olarak kendim hakkında çok olumlu hissediyorum.	5,50	-1,069	,513
Bazen kendimi başarısız gibi hissediyorum.	5,49	-1,416	,875
Geleceğim hakkında her zaman iyimserimdir.	6,06	-1,475	1,429
Hayatımda bir şeyler ters gittiğinde, normale dönmem genellikle uzun zaman alır.	5,52	-1,453	,965
Destinasyon Bağlılığı			
İstanbul, tatillerde yapmayı sevdiğim şeyler için en iyi yer.	5,63	-1,296	,809
Bu destinasyona çok bağlıyım.	5,56	-1,231	,722
İstanbul'a seyahat etmek benim için çok şey ifade ediyor.	5,41	-,987	,174
İstanbul kadar güzel bir tatil deneyimini başka hiçbir yer bana veremez.	5,41	-1,126	,733
İstanbul'a tatil yapmak için gelmek benim için başka yerlerde tatile gitmekten daha önemli.	5,21	-,818	-,392
İstanbul benim için çok özel bir destinasyon.	5,35	-1,232	1,021
Burada tatil yapmak benim için başka yerlerde tatil yapmaktan daha önemli.	5,50	-1,058	,191

İstanbul seyahatlerinde yaptığım şeyleri başka bir destinasyonda yapamazdım.	5,67	-1,397	1,281
Davranışsal Niyet			
Yakın zamanda tekrar İstanbul'a gitmeyi planlıyorum.	5,60	-1,219	,576
Bir dahaki sefere seyahat planı yaparken muhtemelen ilk önce bu destinasyonu düşünürüm.	5,62	-1,374	1,178
Eve döndüğüm zaman İstanbul ile ilgili olumlu şeyler anlatacağım.	5,45	-1,096	,443
İstanbul'u yakın çevreme tavsiye edeceğim.	5,64	-1,330	1,031

3.9.1. Ortak Yöntem Yanlılığı

Bağımsız ve bağımlı değişkenlerin tek bir ankette ölçülmesi, ortak yöntem yanlılığı (Common Method Bias - CMB) riskini ortaya çıkabilir (Kock, 2015). Podsakoff, Mackenzie, Lee ve Podsakoff (2003), davranışsal araştırmalarda bu yanlılığın önemli bir sorun olduğunu vurgulamaktadır. Bu araştırmada ortak yöntem yanlılığının etkili olup olmadığını belirlemek amacıyla Harman'ın tek faktör testi uygulanmıştır. SPSS programı aracılığıyla yapılan analizde, tek bir faktörün toplam varyansı %38,49 olarak bulunmuştur. Bu oran kabul edilebilir bir seviyede olup, verilerin ciddi şekilde etkilenmediğini göstermektedir. Ayrıca, bu çalışmadaki yapılar arasındaki korelasyonların tümü 0,9'un altındadır, bu da ortak yöntem yanlılığının bu araştırmada bir sorun olmadığını göstermektedir (Kock, 2017).

3.9.2. Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçeğine İlişkin Bulgular

Verilerin faktör analizi için uygunluğunun değerlendirilmesi amacıyla, analiz öncesinde kullanılan ölçekler üzerinde KMO testi ile örneklem yeterliliği ve Bartlett küresellik testi gerçekleştirilmiştir. KMO değerinin 0,7 ve üzerinde olması beklenir (0 ile 1 arasında değişiklik gösterir). 0,7 ile 0,8 arasında elde edilen KMO değeri örneklem büyüklüğünün iyi, 0,8 ile 0,9 arasında elde edilen KMO değeri örneklem büyüklüğünün çok iyi, 0,9 ve üzerinde elde edilen KMO değeri ise örneklem büyüklüğünün mükemmel olduğunu göstermektedir (Shrestha, 2021).

Öte yandan, KMO değerinin 0,6'nın altında olması, örneklem büyüklüğünün yetersiz olduğunu ve düzeltici eylemler gerektirdiğini göstermektedir. KMO değerinin 0,50'nin altında olması, faktör analizi sonuçlarının verileri etkin bir şekilde analiz etmek için uygun olmayabileceğini göstermektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Yapılan analiz sonucunda temel psikolojik ihtiyaçları ölçeğine ilişkin KMO değerinin 0,904 olarak elde edilmesi, bu ölçeğin örneklem büyüklüğü açısından uygunluğunun mükemmel olduğunu ortaya koymaktadır.

Ölçek için yapılan Bartlett'in Küresellik Testi, incelenen değişkenler arası ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya çıkarmıştır (0,000 $p<0,05$). Bartlett testinin anlamlı sonuç vermesi, analiz edilen değişkenlerin birbiriyle yüksek derecede korelasyon gösterdiğini ve bu verilerin çoklu normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk, 2011). Bu sonuçlara göre faktör analizi uygulamasına geçilebileceği görülmüştür.

Tablo 4. Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçeğine İlişkin AFA Sonuçları

İfade	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3
İstanbul'da katıldığım kültürel etkinliklerin içeriğini kendi ilgi alanıma göre seçtim.	0,875		
İstanbul'a geldiğim zaman kendimi özgür hissettim.	0,826		
İstanbul istediğim şeyleri kendi tarzımda yapmam konusunda özgür hissetmemi sağladı.	0,791		
İstanbul kendimi yetenekli hissetmemi sağladı.		0,754	
İstanbul kendimi muktedir hissetmemi sağladı		0,701	
İstanbul kendimi etkili hissetmemi sağladı.		0,679	
İstanbul'da başka insanlarla tanışma şansım oldu.			0,706
İstanbul'a kendimi çok yakın hissediyorum.			0,684
İstanbul başkalarıyla yakın hissetmemi sağladı.			0,654
Cronbach Alpha Değeri		0,879	
KMO		0,904	
Varyans Açıklama Oranı (%)	33,674	22,132	10,016

Toplam (%)	65,822

Özerklik, yeterlik ve ilişkililik psikolojik ihtiyaçlarının tatmini ölçeğine ilişkin açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiş ve analiz sonucunda elde edilen üç boyutlu faktör yapısının Ahn ve Back (2019) tarafından geliştirilen orijinal ölçekle uyumlu olduğu görülmüştür. Temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ölçeğinin toplam varyans açıklama oranı %65,822 olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte ölçeğin güvenirliği de test edilmiş ve bir ölçek için en az 0,70 düzeyinde olması beklenen Cronbach Alpha değeri 0,879 olarak belirlenmiştir (Katrancı ve Temel, 2018). Bu değer ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir (Aron, Coups ve Aron, 2013). Bu sonuçlara göre, temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ölçeği için yapılan açımlayıcı faktör analizinin geçerli ve anlamlı olduğu ortaya koyulmuştur.

Ölçeklere yönelik gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizi sonrasında doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir (Hair, Black, Babin ve Anderson, 2014). GFI, CFI, NFI değerleri 0 ila 1 arasında değişiklik gösterir ve iyi bir uyum için yaygın olarak kabul edilen eşik değeri 0,90'ın üzerinde bir değerdir (Gürbüz ve Şahin, 2018). Yaklaşık hataların ortalama karekökü (RMSEA) değeri için ise 0'a yakın olan değerler daha iyi bir uyumu gösterirken x^2 değerinin 0 ile 3 arasında olması beklenmektedir (Kline, 2011). İyi bir uyum için yaygın olarak kabul edilen eşik, 0,08'in altındaki bir RMSEA değeridir (Yaşlıoğlu, 2017).

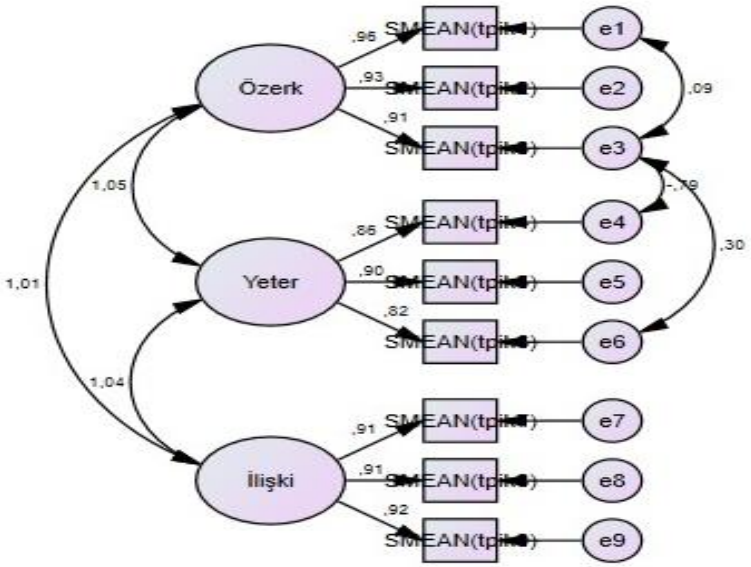
Temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ölçeği için yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen değerlerin kabul edilebilir düzeyde olduğu tespit edilmiştir (x^2/sd=2,509, RMSEA=0,07, CFI=.98, GFI=.98, NFI=.97). Araştırmaya ait uyum indeksleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Temel Psikolojik İhtiyaç Tatmini Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum Ölçütleri	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütleri	Modelin Uyum İndeksleri
x^2/sd	$0 \leq x^2/sd \leq 2$	$2 \leq x^2/sd \leq 3$	2,509
RMSEA	$.00 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 \leq RMSEA \leq .08$	.07
CFI	$95 \leq CFI \leq 1.00$	$90 \leq CFI \leq .95$	.98
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$	.98

NFI	.95 ≤ GFI ≤ 1.00	.90 ≤ GFI ≤ .95	.97

Şekil 4. Temel Psikolojik İhtiyaçların Karşılanması Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

3.9.3. Öznel İyi Oluş Ölçeğine İlişkin Bulgular

Öznel iyi oluş ölçeğinin faktör analizine uygun olduğu görüldükten sonra ölçekte yer alan olumsuz ifadeler ters çevrilerek açımlayıcı faktör analiz gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen faktör analizi sonucunda faktör yükleri düşük olan 11, 12, 19, 23, 25 ve 27. ifadeler analizden çıkarılmış ve ardından tekrar analiz yapılmıştır.

Analizlere 21 ifade ile devam edilmiştir. Öznel iyi oluş ölçeğinin faktör analizine uygunluğunu test etmek amacıyla tekrar yapılan KMO testinden alınan 0,913 değeri, analizin gerçekleştirilmesi için gerekli olan örneklem büyüklüğünün uygun olduğunu göstermiştir. Bartlett'in Küresellik Testi ise, incelenen değişkenler arası istatistiksel olarak önemli ilişkilerin (0,000 p<0,05) bulunduğunu göstermiştir. İkinci kez gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizi sonucunda öz değer 1'in üzerinde olduğu görülen dört boyuttan oluşan bir faktör yapısı elde edilmiştir. Ulaşılan dört faktörlü yapı, toplam varyansın %59'unu açıkladığı tespit edilmiştir.

Tablo 6. Öznel İyi Oluş Ölçeğine İlişkin AFA Sonuçları

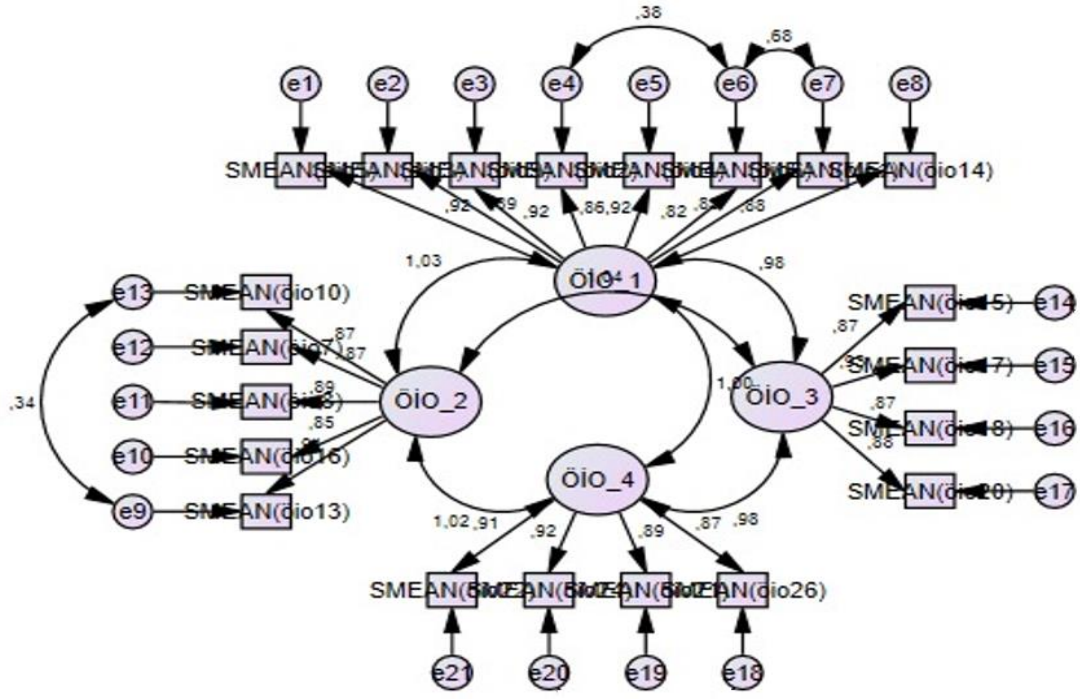
İfade	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4
İstanbul ziyareti sonrası sosyal hayatımdan memnun olduğumu hissetim.	0,807			
İstanbul ziyareti sonrası gelirimden memnun olduğumu hissetim..	0,715			
İstanbul ziyaretinden memnun kaldım.	0,703			
İstanbul ziyareti sonrası ailemden memnun olduğumu hissetim.	0,692			
İstanbul ziyareti sonrası işimden memnun olduğumu hissetim.	0,672			
İstanbul ziyareti sonrası yaşam alanımdan memnun olduğumu hissetim.	0,635			
İstanbul ziyareti sonrası sağlığımdan memnun olduğumu hissetim.	0,593			
Yaşam koşullarım mükemmel.	0,541			
İstanbul ziyareti süresince keyif aldım.		0,644		
Boş zamanımın yeterliliğinden memnunum.		0,617		
Boş zamanımı değerlendirme şeklinden memnunum.		0,578		
Şimdiye kadar hayattaki önemli şeyleri elde ettim.		0,563		
Hayatım çoğu yönden ideale yakın.		0,516		
Hayatımdan memnunum.			0,682	
Hayatımı baştan yaşayabilseydim, hiçbir şeyi değiştirmezdim.			0,653	
Ailemle keyifli vakit geçirmek için zaman harcarım.			0,551	
Arkadaşlarım, akrabalarım veya meslektaşlarımla sıklıkla zaman geçiririm.			0,517	
Kişisel meseleleri tartışacak yakın çevrem var.				0,584
Genel olarak kendim hakkında olumlu hissediyorum.				0,565
Hayatımda beni gerçekten önemseyen insanlar var.				0,524
Geleceğim hakkında her zaman iyimserimdir.				0,489
Cronbach Alpha Değeri		0,796		
KMO		0,913		
Varyans Açıklama Oranı (%)	32,128	14,543	7,465	5,142

Toplam (%)	59,278

Maddeler arası uyum ve güvenilirliği değerlendirmek üzere yapılan "Cronbach Alpha" analizi yapılmış ve güvenilirliği değerlendirilmiş, 0,796 değeri elde edilmiştir. Elde edilen bu değer ölçeğin iyi düzeyde uyumlu ve güvenilir olduğunu göstermektedir (Arıkan, 2000). Bu bağlamda öznel iyi oluş ölçeğine ilişkin gerçekleştirilmiş olan açımlayıcı faktör analizinin anlamlı olduğu ve geçerli sonuçlar ortaya koyduğu ifade edilebilir.

Öznel iyi oluş ölçeğine ilişkin gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi sonucu elde edilen istatistikler (x2/sd= 2,668, RMSEA=0,07, CFI=.93, GFI=.93, NFI=.94) araştırmanın model uyumunun yeterli olduğunu göstermiştir. Araştırmadan elde edilen model uyum indekslerinin detayları Tablo 7'de sunulmuştur. Ayrıca DFA sonuçlarının görsel hali Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. Öznel İyi Oluş Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Tablo 7. Öznel İyi Oluş Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum Ölçütleri	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütleri	Modelin Uyum İndeksleri
x^2/sd	$0 \leq x^2/sd \leq 2$	$2 \leq x^2/sd \leq 3$	2,668
RMSEA	.00 ≤ RMSEA ≤ .05	.05 ≤ RMSEA ≤ .08	.07
CFI	95 ≤ CFI ≤ 1.00	90 ≤ CFI ≤ .95	.93
GFI	.95 ≤ GFI ≤ 1.00	.90 ≤ GFI ≤ .95	.93
NFI	.95 ≤ GFI ≤ 1.00	.90 ≤ GFI ≤ .95	.94

3.9.4. Destinasyon Bağlılığı Ölçeğine İlişkin Bulgular

Destinasyon bağlılığı ölçeğine ilişkin faktör analizinin uygulanabilirliğini değerlendirmek için, analize başlamadan önce araştırmanın ölçekleri için KMO testi ve Bartlett testi yapılmıştır. KMO testi sonucunda 0,916 değeri elde edilerek, analiz için gerekli örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, Bartlett Küresellik Testi ile incelenen değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerin varlığı (0,000 p<0,05) tespit edilmiştir.

Destinasyon bağlılığına yönelik yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucu, tek faktörlü bir yapı elde edilmiş ve bu yapı Prayag ve Ryan (2011) tarafından geliştirilen orijinal ölçek ile uyumluluk göstermektedir. Elde edilen faktör yapısının toplam varyans açıklama oranı ise %56,312 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, araştırmaya katılan turistlerin destinasyon bağlılıklarını %56 oranında açıkladığını ifade etmektedir.

Tablo 8. Destinasyon Bağlılığı Ölçeğine İlişkin AFA Sonuçları

İfade	Faktör 1
İstanbul, tatillerde yapmayı sevdiğim şeyler için en iyi yer.	0,791
Bu destinasyona çok bağlıyım.	0,826
İstanbul'a seyahat etmek benim için çok şey ifade ediyor.	0,655
İstanbul kadar güzel bir tatil deneyimini başka hiçbir yer bana veremez.	0,561
İstanbul'a tatil yapmak için gelmek benim için başka yerlerde tatile gitmekten daha önemli.	0,613

İstanbul benim için çok özel bir destinasyon.	0,627
Burada tatil yapmak benim için başka yerlerde tatil yapmaktan daha önemli.	0,578
İstanbul seyahatlerinde yaptığım şeyleri başka bir destinasyonda yapamazdım.	0,547
Cronbach Alpha Değeri	0,821
KMO	0,916
Toplam Varyans Açıklama Oranı (%)	56,312

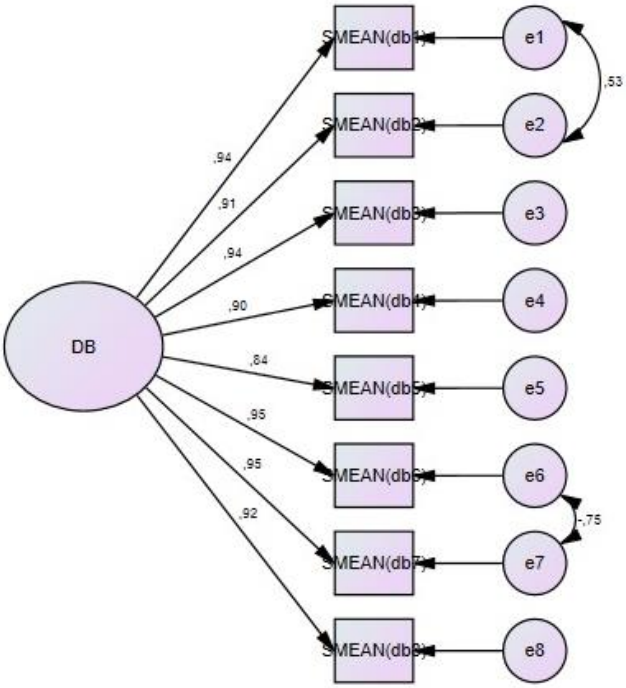
Maddeler arası uyum ve güvenilirliği değerlendirmek üzere yapılan "Cronbach Alpha" analizi yapılmış ve güvenilirliği değerlendirilmiş, 0,821 değeri elde edilmiştir. Analiz sonucunda ölçekte yer alan maddelerin 0,716 ile 0,855 arasında olduğu görülmüş ve ölçeğe ait maddelerin birbiriyle yüksek düzeyde uyumlu ve güvenilir olduğu ortaya çıkarılmıştır (Katrancı ve Temel, 2018).

AFA sonrasında doğrulayıcı faktör analizi ile destinasyon bağlılığı ölçeğinin analiz kriterlerine uygunluk açısından tatmin edici seviyelerde olup olmadığı incelenmiştir. Analizden elde edilen sonuçları (χ^2/sd=2,981, RMSEA=0,06, CFI=.94, GFI=.92, NFI=.94) destinasyon bağlılığı ölçeğinin kabul edilebilir uyum standartlarını karşıladığını göstermektedir. Bu çalışmanın model uyum göstergelerine ilişkin veriler, Tablo 9'da özetlenmiş, görsel hali ise Şekil 6'da sunulmuştur.

Tablo 9. Destinasyon Bağlılığı Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum Ölçütleri	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütleri	Modelin Uyum İndeksleri
x^2/sd	$0 \leq x^2/sd \leq 2$	$2 \leq x^2/sd \leq 3$	2,981
RMSEA	$.00 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 \leq RMSEA \leq .08$	.06
CFI	$95 \leq CFI \leq 1.00$	$90 \leq CFI \leq .95$	.94
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$	.92
NFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$	.94

Şekil 6. Destinasyon Bağlılığı Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

3.9.5. Davranışsal Niyet Ölçeğine İlişkin Bulgular

Davranışsal niyet ölçeğine ilişkin faktör analizi yapmadan önce KMO testi yapılmış ve elde edilen değerin faktör analizi için yeterli olduğu görülmüştür (KMO=0,813). Ayrıca Bartlett testi yapılmış ve sonuç olarak araştırma değişkenleri arasında ilişkilerin bulunduğunu ortaya koymuştur (0,000 p<0,05). Daha sonra açımlayıcı faktör analizi yapılmış ve davranışsal niyet ölçeği için iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir.

Tablo 10. Davranışsal Niyet Ölçeğine İlişkin AFA Sonuçları

İfade	Faktör 1	Faktör 2
Yakın zamanda tekrar İstanbul'a gitmeyi planlıyorum.	0,908	
Bir dahaki sefere seyahat planı yaparken muhtemelen ilk önce bu destinasyonu düşünürüm.	0,846	
Eve döndüğüm zaman İstanbul ile ilgili olumlu şeyler anlatacağım.		0,812
İstanbul'u yakın çevreme tavsiye edeceğim.		0,734
Cronbach Alpha Değeri	0,837	

KMO	0,813	
Varyans Açıklama Oranı (%)	43,092	27,061
Toplam Varyans Açıklama Oranı (%)	70,153	

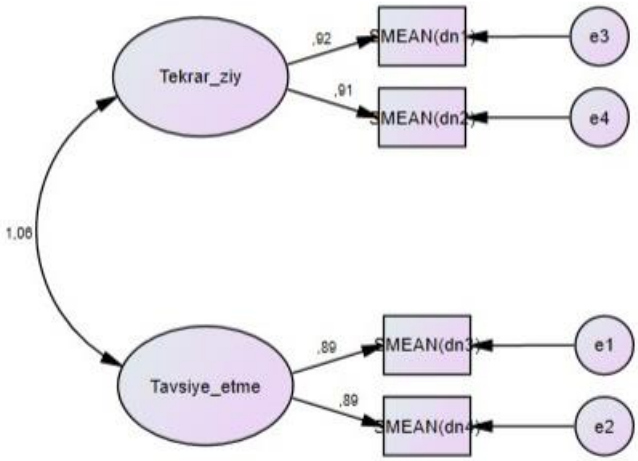
Açımlayıcı faktör analizi sonucunda, Ahn (2020) tarafından geliştirilen ve bu araştırmada kullanılan davranışsal niyet ölçeğinin, ödünç alındığı çalışmadaki faktör yapısıyla tutarlı olduğu tespit edilmiştir. Toplam varyans açıklama oranı %70,153 olarak hesaplanmıştır. Bu oran, katılımcıların destinasyon bağlılıklarının %70'inin açıklandığı anlamına gelmektedir. Ayrıca, "Cronbach Alpha" analiziyle ölçekte yer alan maddelerin uyumu ve güvenilirliği değerlendirilmiş, 0,837 değeri elde edilmiştir. Elde edilen bu değer ölçeğin iyi düzeyde uyumlu ve güvenilir olduğunu göstermektedir (Arıkan, 2000).

Yapılan doğrulayıcı faktör analizi, davranışsal niyet ölçeğinin belirlenen kriterlerle uyumlu olduğunu ve tatmin edici düzeylerde olduğunu göstermiştir (χ^2/sd=2,423, RMSEA=0,06, CFI=.91, GFI=.90, NFI=.91). GFI, CFI, NFI değerleri 0,90'ın üzerindedir ve bu mükemmel uyuma işaret etmektedir. Ayrıca x^2/sd değeri 2 ile 3 arasındadır ve RMSEA değeri yeterli düzeydedir. Elde edilen uyum indeksleri Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. Davranışsal Niyet Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum Ölçütleri	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütleri	Modelin Uyum İndeksleri
x^2/sd	$0 \leq x^2/sd \leq 2$	$2 \leq x^2/sd \leq 3$	2,423
RMSEA	.00 ≤ RMSEA ≤ .05	.05 ≤ RMSEA ≤ .08	.06
CFI	95 ≤ CFI ≤ 1.00	90 ≤ CFI ≤ .95	.93
GFI	.95 ≤ GFI ≤ 1.00	.90 ≤ GFI ≤ .95	.91
NFI	.95 ≤ GFI ≤ 1.00	.90 ≤ GFI ≤ .95	.93

Şekil 7. Davranışsal Niyet Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi

Geçerlilik, ölçüm araçlarının hedeflenen kavramı ne derece etkili bir şekilde ölçtüğünü ifade etmektedir. Bu kapsamda, uyuşum geçerliliği (convergent validity) ve ayrışma geçerliliği (discriminant validity) olmak üzere iki ana kategori altında incelenmektedir. Uyuşum geçerliliği, bir kavramı ölçmek için kullanılan ifadelerin birbirleriyle olan uyumunu, yani yakınsaklığını göstermektedir. Uyuşum geçerliliğinin bir göstergesi olarak, modeldeki değişkenler için ortalama açıklanan varyans (AVE) değerinin 0.5'ten büyük olması beklenmektedir. Mevcut çalışmada sunulan AVE değerlerinin 0.50 üzerinde olması, uyuşum geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir.

Ayrışma geçerliliği ise, bir değişkenin diğer değişkenlerden ne kadar farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Başka bir deyişle ayrışma geçerliliği, bir modeldeki değişkenlerin birbirinden ne derece bağımsız olduğunu göstermektedir (Hair, Hult, Tomas, Ringle ve Sarstedt, 2017). Bu çalışmada ayrışma geçerliliğini test etmek için Fornell-Larcker kriteri ve Hetero-Trait-Mono-Trait (HTMT) Kriter Analizi kullanılmıştır. Fornell-Larcker kriterine göre, bir değişkenin AVE değerinin karekökü, söz konusu değişkenin diğer değişkenlerle olan korelasyon katsayısından daha büyük olması gerekmektedir (Hair, Hult, Tomas, Ringle ve Sarstedt, 2017). HTMT ölçütü ise analiz sonucunda ulaşılan değerin 0.85'in altında olması gerekmektedir (Henseler, Rıngle ve Sarstedt, 2015). Analiz sonucunda elde edilen değerler, ölçekler arasında ayrışma geçerliliğinin sağlandığını göstermektedir.

Tablo 12. Ayrışma Geçerlilik Analizi Sonuçları

Fornell-Larcker Kriter Analizi							
Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
1. Özerklik	0.931						
2. Yeterlik	0.904	0.884					
3. İlişkililik	0.815	0.804	0.915				
4. Öznel İyi Oluş	0.871	0.766	0.806	0.889			
5. Destinasyon Bağlılığı	0.852	0.771	0.790	0.788	0.918		
6. Tekrar Ziyaret Etme	0.828	0.782	0.706	0.729	0.702	0.895	
7. Tavsiye Etme	0.818	0.807	0.734	0.704	0.711	0.717	0,898
Hetero-Trait-Mono-Trait (HTMT) Kriter Analizi							
Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
1. Özerklik							
2. Yeterlik	0.597						
3. İlişkililik	0.512	0.476					
4. Öznel İyi Oluş	0.462	0.441	0.418				
5. Destinasyon Bağlılığı	0.588	0.494	0.432	0.616			
6. Tekrar Ziyaret Etme	0.545	0.431	0.368	0.478	0.693		
7. Tavsiye Etme	0.539	0.427	0.297	0.517	0.479	0.703	

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın amacı doğrultusunda uygulanan anket uygulaması sonucunda elde edilen verilerin analizlerine yer verilmiştir. Kültür turizmi faaliyetlerine katılmak amacıyla İstanbul'un UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmiş olan tarihi alanlarını ziyaret eden yerli turistler arasından bu araştırmaya katılan bireylerin demografik ve tanımlayıcı özelliklerinin yanı sıra t-testleri, ANOVA (varyans) analizleri, ölçeklere ilişkin yüzde frekans dağılımları ile birlikte hipotez testleri yapılan analizler arasındadır.

4.1. Araştırma Katılımcılarının Demografik Özellikleri

İstanbul'un UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde bulunan ve 'Tarihi Alanlar' olarak bilinen bölgeleri ziyaret eden yerli turistlerin demografik özelliklerine ilişkin temel istatistiklere Tablo 13'te yer verilmiştir.

Tablo 13. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Yüzde ve Frekans Dağılımları

Bireysel Özellikler	**f**	**%**
Cinsiyet		
Erkek	268	53,3
Kadın	235	46,7
Toplam	**503**	**100**
Yaş Grubu		
18-26	153	30,4
27-35	124	24,7
36-44	98	19,5
45-53	83	16,5
54 yaş ve üzeri	45	8,9
Toplam	**503**	**100**
Eğitim Düzeyi		
Lise	54	10,7
Ön lisans	141	28,0
Lisans	221	43,9
Lisansüstü	87	17,3
Toplam	**503**	**100**
Medeni Durum		
Bekar	287	57,1
Evli	216	42.9

Toplam	**503**	**100**
Aylık Gelir		
12.000 TL ve altı	93	18,5
12.001-22.000	135	26,8
22.001-32.000	122	24,3
32.001-42.000	82	16,3
42.001 TL ve üzeri	71	14,1
Toplam	**503**	**100**

Tablo 13 incelendiğinde, erkek katılımcıların yoğunlukta olduğu (%53,3) belirlenmiştir. Araştırmayan katılanların %57,1'i bekar katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların dahil olduğu yaş grupları açısından incelendiğinde en yoğun katılımın 18-26 yaş grubundan (%30,4) olduğu görülürken en az katılım 54 yaş ve üzerinden geldiği (%8,9) tespit edilmiştir. Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde, %43,9'unun lisans düzeyinde eğitim aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların %26,8'i aylık 12.001-22.000 TL arası gelire sahiptir.

4.2. T-testleri

Katılımcıların demografik özelliklerine göre temel psikolojik ihtiyaçların tatmini, öznel iyi oluş, destinasyon bağlılığı ve davranışsal niyet ölçeklerine katılımlarında farklılık olup olmadığını belirlemek için t-testi uygulanmıştır. T-testi uygulaması için kullanılabilir birkaç versiyon vardır. Bu araştırmada bağımsız örneklemler için t-testi (iki grup karşılaştırılırken kullanılan (örneğin erkek-kadın) kullanılmıştır.

4.2.1. Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçeğine İlişkin T-testleri

Araştırmaya katılan turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarına (özerklik, yeterlik ve ilişkililik) ilişkin tatmin algılarının cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak için bağımsız örneklemler için t-testi yapılmış ve Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Temel Psikolojik İhtiyaç Tatmini Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	X	S.S.	T	P
Özerklik	Erkek	268	5,48	1,16	0,335	0,738
	Kadın	235	5,43	1,22		
Yeterlik	Erkek	268	5,41	1,13	0,249	0,804
	Kadın	235	5,28	1,14		
İlişkililik	Erkek	268	5,47	1,31	-0,187	0,691
	Kadın	235	5,38	1,14		

Özerklik, yeterlik ve ilişkililik (temel psikolojik ihtiyaçlar) için t-testi yapılmıştır. Katılımcıların özerklik ihtiyacı algılarının cinsiyetlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmüştür (t=0,335, p=0,738 p<0,05). Katılımcıların yeterlik ihtiyacına ilişkin algıları ile cinsiyetleri arasında da herhangi bir farklılık belirlenememiştir (t=0,249, p=0,804 p<0,05). Son olarak araştırmaya katılan turistlerin ilişki kurma ihtiyacı algıları ile cinsiyetleri arasında farklılık bulunamamıştır (t=-0,187, p=0,691 p<0,05).

Tablo 15. Katılımcıların Medeni Durumları ile Temel Psikolojik İhtiyaç Tatmini Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	X	S.S.	T	P
Özerklik	Evli	287	5,18	0,96	0,869	0,385
	Bekar	216	5,05	0,91		
Yeterlik	Evli	287	5,16	1,04	1,212	0,226
	Bekar	216	4,98	1,15		
İlişkililik	Evli	287	5,24	1,15	2,587	0,307
	Bekar	216	5,12	1,26		

Özerklik, yeterlik ve ilişkililik (temel psikolojik ihtiyaçlar) ihtiyaçlarının bu araştırmada kullanılan iki gruplu demografik özelliklerden bir diğeri olan medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren bulgulara Tablo 15'te yer verilmiştir. Araştırmaya katılan turistlerin özerklik ihtiyacı algılarının medeni

durumlarına göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir. (t=0,869, p=0,385 p<0,05). Benzer şekilde katılımcıların yeterlik algıları ile medeni durumları arasında herhangi bir farklılık belirlenememiştir (t=1,212, p=0,226 p<0,05). Benzer şekilde turistlerin ilişki kurma ihtiyacına ilişkin algılarının, medeni durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği tespit edilmiştir (t=2,587, p=0,307 p<0,05).

4.2.2. Öznel İyi Oluş Ölçeğine İlişkin T-testleri

Araştırmaya katılan turistlerin öznel iyi oluş düzeylerine ilişkin algılarının cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak için yapılan bağımsız örneklemler için t-testi Tablo 16'da verilmiştir.

Katılımcıların öznel iyi oluş düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen t-testi sonucunda ortalamalar elde edilmiş ve bu ortalamalar arasında anlamlı bir farka ulaşılamamıştır (t=-0,210, p=0,834 p<0,05). Bu sonuçlar doğrultusunda, cinsiyetin öznel iyi oluş üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 16. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Öznel İyi Oluş Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları

Değişkenler	**Cinsiyet**	**N**	**X**	**S.S.**	**T**	**P**
Öznel İyi Oluş	Erkek	268	4,94	1,22	-0,210	0,834
	Kadın	235	5,01	1,16		

Öznel iyi oluşun iki gruplu demografik özelliklerden bir diğeri olan medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren sonuçlar Tablo 17'de yer almaktadır. Yapılan t-testi sonucunda anlamlı bir farklılığa rastlanamamıştır (t=1,678, p=0,094 p<0,05). Elde edilen bu bulgu medeni durumun öznel iyi oluş düzeylerini belirgin bir şekilde etkilemediğini göstermektedir.

Tablo 17. Katılımcıların Medeni Durumları ile Öznel İyi Oluş Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	X	S.S.	T	P
Öznel İyi Oluş	Evli	287	5,19	0,95	1,678	0,094
	Bekar	216	5,26	1,02		

4.2.3. Destinasyon Bağlılığı Ölçeğine İlişkin T-testleri

Araştırmaya katılan turistlerin destinasyon bağlılıklarının cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak için bağımsız örneklemler için t-testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 18'de verilmiştir. Katılımcıların destinasyona olan bağlılık düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen t-testi sonucunda anlamlı bir farka ulaşılamamıştır (t=-0,124, p=0,801 p<0,05).

Tablo 18. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Destinasyon Bağlılığı Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	X	S.S.	T	P
Destinasyon Bağlılığı	Erkek	268	5,06	1,21	-0,124	0,801
	Kadın	235	5,13	1,14		

Destinasyon bağlılığının bu araştırmada kullanılan iki gruplu demografik özelliklerden bir diğeri olan medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren sonuçlar Tablo 19'da yer almaktadır. Yapılan t-testi sonucunda, elde edilen ortalamalar arasında anlamlı bir farklılığa rastlanamamıştır (t=1,492, p=0,136 p<0,05). Bu bağlamda medeni durumun destinasyon bağlılığı üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 19. Katılımcıların Medeni Durumları ile Destinasyon Bağlılığı Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	X	S.S.	T	P
Destinasyon Bağlılığı	Evli	287	5,29	1,50	1,492	0,136
	Bekar	216	5,18	1,55		

4.2.4. Davranışsal Niyet Ölçeğine İlişkin T-testleri

UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan İstanbul'un Tarihi Alanları olarak bilinen turistik bölgeyi ziyaret eden araştırma katılımcılarının davranışsal niyetlerinin cinsiyetlerine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak için bağımsız örneklemler için t-testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 20'de verilmiştir. Katılımcıların gerçekleştirilen t-testi sonucunda anlamlı bir farka ulaşılamamıştır (t=0,259, p=0,796 p<0,05). Bu doğrultuda cinsiyetin davranışsal niyeti etkileyen bir unsur olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 20. Katılımcıların Cinsiyetleri ile Davranışsal Niyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	X	S.S.	T	P
Davranışsal Niyet	Erkek	268	5,34	1,18	0,259	0,796
	Kadın	235	5,26	1,33		

Davranışsal niyetin bu araştırmada kullanılan iki gruplu demografik özelliklerden bir diğeri olan medeni duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren bulgulara Tablo 21'de yer verilmiştir. Yapılan t-testi sonucunda, elde edilen ortalamalar arasında anlamlı bir farklılığa rastlanamamıştır (t=1,204, p=0,229 p<0,05). Bu bağlamda medeni durumun destinasyon bağlılığını etkileyen bir unsur olarak öne çıkmadığı görülmüştür.

Tablo 21. Katılımcıların Medeni Durumları ile Davranışsal Niyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin T-testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	X	S.S.	T	P
Davranışsal Niyet	Evli	287	4,65	1,15	1,204	0,229
	Bekar	216	4,52	0,94		

4.3. ANOVA Testi (Varyans Analizleri)

Varyans analizi, ikiden fazla grubun ortalamaları arasında bir fark olup olmadığını belirlemek için kullanılmaktadır. Eğer analiz edilecek değişken kapsamında ikiden fazla kategori bulunuyorsa, bu durumda tek yönlü ANOVA (One-way ANOVA) tekniği kullanılarak inceleme yapılmaktadır (Pallant, 2017). Benzer şekilde bu amaç doğrultusunda tek yönlü ANOVA analizinin yanı sıra iki yönlü ANOVA analizi de araştırmacılar tarafından kullanılmaktadır. İki yönlü ANOVA analizi ile tek yönlü ANOVA analizi arasındaki temel fark, incelenen bağımsız değişkenlerin sayısıdır. Bu araştırmada tek yönlü ANOVA analizinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda bu araştırmanın değişkenleri ile ikiden fazla grubu bulunan eğitim, yaş aralığı ve gelir düzeyleri arasındaki farklılık ele alınmıştır.

4.3.1. Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçeğine İlişkin ANOVA Testleri

Araştırmaya katılan turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarına (özerklik, yeterlik ve ilişkililik) ilişkin tatmin düzeylerinin eğitim düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak için tek yönlü ANOVA analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 22'de verilmiştir.

Tablo 22. Katılımcıların Eğitim Durumları ile Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Eğitim	N	X	S.S.	F	P
Özerklik	Lise	54	4,98	1,51		
	Ön Lisans	141	4,85	1,46		

	Lisans	221	5,02	1,50	0,460	0,710
	Lisansüstü	87	5,27	1, 61		
	Lise	54	4,97	1,51		
Yeterlik	Ön Lisans	141	5,07	1,72	0,404	0,751
	Lisans	221	5,24	1,47		
	Lisansüstü	87	5,12	1,45		
	Lise	54	5,19	1,47		
İlişkililik	Ön Lisans	141	5,11	1,69	0,297	0,828
	Lisans	221	5,03	1,50		
	Lisansüstü	87	5,18	1,43		

Üç temel psikolojik ihtiyaç (özerklik, yeterlik ve ilişkililik) üzerine yapılan ANOVA analizine göre, katılımcıların cinsiyetlerinin özerklik ihtiyacı algıları üzerinde anlamlı bir etki yaratmadığı ortaya çıkmıştır (F=0,460, p=0,710, p<0,05). Benzer şekilde, katılımcıların yeterlik algıları ile cinsiyetleri arasında da herhangi bir farklılık belirlenememiştir (F=0,404, p=0,751, p<0,05). Son olarak elde edilen sonuçlar, ilişkililik algılarında da cinsiyet temelli bir farklılığın olmadığını göstermiştir (F=0,297, p=0,828, p<0,05).

Temel psikolojik ihtiyaç tatmininin, bu araştırmada kullanılan ikiden fazla gruplu demografik özelliklerden bir diğeri olan yaş grubuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren bulgulara Tablo 23'de yer verilmiştir.

Tablo 23. Katılımcıların Yaş Grupları ile Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	**Yaş**	**N**	**X**	**S.S.**	**F**	**P**
	18-26	153	4,73	1,27		
	27-35	124	4,85	0,94		
Özerklik	36-44	98	4,71	1,06	3,460	0,303
	45-53	83	5,12	1,19		
	54 ve üz.	45	4,52	1,31		

Yeterlik	18-26	153	4,76	1,21	0,603	0,780
	27-35	124	4,63	1,72		
	36-44	98	4,55	1,13		
	45-53	83	5,18	1,27		
	54 ve üz.	45	5,14	1,45		
İlişkililik	18-26	153	4,84	1,47	1,297	0,272
	27-35	124	5,11	1,59		
	36-44	98	5,33	1,36		
	45-53	83	5,03	1,50		
	54 ve üz.	45	5,23	1,43		

Araştırmaya katılan turistlerin özerklik ihtiyacı algılarının (F=3,460, p=0,303 p<0,05). yeterlik algılarının (F=0,603, p=0,780 p<0,05) yaş grupları göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür.

Son olarak araştırmaya katılan yerli turistlerin ilişkililik ihtiyacı algılarının yaş gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür (F=1,297 p=0,272 p<0,05). Bu analiz sonucunda, bireylerin özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyacı algılarının şekillenmesinde yaş gruplarının etkileyici bir rol oynamadığı ve bu bağlamda, farklı yaş kategorilerindeki bireylerin özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarını algılama biçimlerinin farklılaşmadığı görülmüştür.

Araştırmaya katılan turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarına (özerklik, yeterlik ve ilişkililik) ilişkin tatmin düzeylerinin aylık gelir düzeylerine göre farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak için tek yönlü ANOVA analizi yapılmış ve elde edilen bulgular Tablo 24'te verilmiştir.

Tablo 24. Katılımcıların Aylık Gelirleri ile Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	**Yaş**	**N**	**X**	**S.S.**	**F**	**P**
	12.000 TL ve altı	93	5,22	0,81		
	12.001-22.000	135	5,36	0,87		

Özerklik	22.001-32.000	122	5,25	1,03	0,408	0,501
	32.001-42.000	82	5,12	1,16		
	42.001 TL ve üstü	71	5,14	1,22		
	12.000 TL ve altı	93	4,89	0,69		
	12.001-22.000	135	4,92	0,77		
Yeterlik	22.001-32.000	122	5,01	1,07	0,225	0,924
	32.001-42.000	82	4,97	0,92		
	42.001 TL ve üstü	71	5,16	1,32		
	12.000 TL ve altı	93	5,05	1,11		
	12.001-22.000	135	5,14	0,79		
İlişkililik	22.001-32.000	122	5,09	1,24	0,290	0,506
	32.001-42.000	82	4,91	1,36		
	42.001 TL ve üstü	71	5,19	0,88		

ANOVA analizi sonuçlarına göre, araştırmaya katılanların özerklik ihtiyaçları ve aylık gelir düzeyleri arasında herhangi bir farklılık bulunamamıştır (F=0,408, p=0,501, p<0,05). Benzer şekilde, katılımcıların yeterlik ihtiyaçları ile aylık gelirleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanamamıştır (F=0,225, p=0,924, p<0,05). Son olarak katılımcıların ilişkililik ihtiyaçlarının yaş gruplarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği tespit edilmiştir (F=0,290, p=0,506, p<0,05). Bu bağlamda medeni durumun temel psikolojik ihtiyaçlarını (özerklik, yeterlik ve ilişkililik) etkileyen bir unsur olarak öne çıkmadığı görülmüştür.

4.3.2. Öznel İyi Oluş Ölçeğine İlişkin ANOVA Testleri

Katılımcıların eğitim düzeylerinin öznel iyi oluş düzeyleri üzerinde bir fark yaratıp yaratmadığını değerlendirmek amacıyla tek yönlü ANOVA testi uygulanmıştır ve elde edilen bulgulara Tablo 25'te verilmiştir. Yapılan ANOVA analizi sonucunda katılımcıların öznel iyi oluş düzeyleri ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir (F=0,196, p=0,900, p<0,05). Bulgulardan yola çıkarak eğitim durumunun öznel iyi oluşu etkileyen bir unsur olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 25. Katılımcıların Eğitim Durumları ile Öznel İyi Oluş Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Yaş	N	X	S.S.	F	P
Öznel İyi Oluş	Lise	54	4,77	1,03	0,196	0,900
	Ön Lisans	141	4,71	0,97		
	Lisans	221	4,66	0,91		
	Lisansüstü	87	4,79	1,19		

Öznel iyi oluşun, katılımcıların içinde bulunduğu yaş grubuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen ANOVA analizi sonucunda elde edilen ortalamalar arasında anlamlı bir farka ulaşılamamıştır ($F=0,319$, $p=0,764$ $p<0,05$). Bu sonuçlar doğrultusunda, yaşın öznel iyi oluş üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (bkz. Tablo 26).

Tablo 26. Katılımcıların Yaş Grupları ile Öznel İyi Oluş Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Yaş	N	X	S.S.	F	P
Öznel İyi Oluş	18-26	153	4,70	0,74	0,319	0,764
	27-35	124	4,69	0,85		
	36-44	98	5,13	0,88		
	45-53	83	4,77	0,78		
	54 ve üz.	45	4,85	0,94		

Farklı yaş grupları arasındaki öznel iyi oluş düzeylerini karşılaştırmak için yapılan ANOVA analizi, yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($F=0,679$, $p=0,606$, $p<0,05$). Bu bulgular, katılımcıların öznel iyi oluşları ile yaş grupları arasında önemli bir farkın olmadığını ortaya çıkarmıştır (bkz. Tablo 27).

Tablo 27. Katılımcıların Aylık Gelirleri ile Öznel İyi Oluş Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Yaş	N	X	S.S.	F	P
Öznel İyi Oluş	12.000 TL ve altı	93	5,01	1,08	0,679	0,606
	12.001-22.000	135	4,93	1,18		
	22.001-32.000	122	5,14	1,14		
	32.001-42.000	82	5,22	1,21		
	42.001 TL ve üstü	71	5,31	1,28		

4.3.3. Destinasyon Bağlılığı Ölçeğine İlişkin ANOVA Testleri

Katılımcıların eğitim düzeylerinin destinasyon bağlılıkları üzerinde bir fark yaratıp yaratmadığını değerlendirmek amacıyla tek yönlü ANOVA testi uygulanmıştır (bkz. Tablo 28). Yapılan ANOVA analizi sonucunda katılımcıların destinasyon bağlılık düzeyleri ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir ($F=0,335$, $p=0,802$, $p<0,05$). Bu sonuçlar, eğitim durumunun destinasyon bağlılığı üzerinde etkili bir rol oynamadığını göstermektedir.

Tablo 28. Katılımcıların Eğitim Durumları ile Destinasyon Bağlılığı Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Yaş	N	X	S.S.	F	P
Destinasyon Bağlılığı	Lise	54	5,26	1,03	0,335	0,802
	Ön Lisans	141	5,10	1,16		
	Lisans	221	5,14	1,23		
	Lisansüstü	87	5,19	1,32		

Tek yönlü ANOVA testi kullanılarak, katılımcıların farklı yaş gruplarına göre destinasyon bağlılıklarının farklılığı incelenmiştir (bkz. Tablo 29). Elde edilen analiz sonuçları, katılımcıların yaşları ile destinasyon bağlılıkları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir ($F=0,308$, $p=0,873$, $p<0,05$). Bu bulgular temelinde, bulunulan yaş aralığının destinasyon bağlılığı üzerinde etkili bir faktör olmadığı ifade edilebilir.

Tablo 29. Katılımcıların Yaş Grupları ile Destinasyon Bağlılığı Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Yaş	N	X	S.S.	F	P
Destinasyon Bağlılığı	18-26	153	4,68	0,97	0,308	0,873
	27-35	124	4,81	1,11		
	36-44	98	5,27	1,11		
	45-53	83	4,86	0,88		
	54 ve üz.	45	4,48	0,92		

Aylık gelir gruplarına göre katılımcıların destinasyon bağlılıklarında bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA testinin sonuçları, aylık gelir ve destinasyon bağlılığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmadığını ortaya koymuştur ($F=0,375$, $p=0,826$, $p<0,05$). Bu sonuçlar ışığında, aylık gelir düzeyinin destinasyon bağlılığı üzerinde etkili bir rol oynamadığı görülmüştür (bkz. Tablo 30).

Tablo 30. Katılımcıların Aylık Gelirleri ile Destinasyon Bağlılığı Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Yaş	N	X	S.S.	F	P
Destinasyon Bağlılığı	12.000 TL ve altı	93	4,75	1,21	0,375	0,826
	12.001-22.000	135	5,05	0,91		
	22.001-32.000	122	4,84	0,69		
	32.001-42.000	82	4,63	0,75		
	42.001 TL ve üstü	71	4,45	1,14		

4.3.4. Davranışsal Niyet Ölçeğine İlişkin ANOVA Testleri

Katılımcıların eğitim düzeylerinin davranışsal niyetleri üzerinde bir fark yaratıp yaratmadığını değerlendirmek amacıyla tek yönlü ANOVA testi uygulanmıştır (bkz. Tablo 31). Yapılan ANOVA analizi sonucunda katılımcıların davranışsal niyetleri ile eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir

(F=0,528, p=0,776, p<0,05). Bu sonuçlar, eğitim durumunun davranışsal niyetleri üzerinde etkili bir rol oynamadığını göstermektedir.

Tablo 31. Katılımcıların Eğitim Durumları ile Davranışsal Niyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	**Yaş**	**N**	**X**	**S.S.**	**F**	**P**
Davranışsal Niyet	Lise	54	4,65	1,21	0,528	0,776
	Ön Lisans	141	4,79	1,16		
	Lisans	221	4,32	1,02		
	Lisansüstü	87	4,84	1,10		

Katılımcıların yaş gruplarının davranışsal niyetleri üzerinde bir fark yaratıp yaratmadığını değerlendirmek amacıyla tek yönlü ANOVA testi uygulanmıştır (bkz. Tablo 32). Yapılan ANOVA analizi sonucunda katılımcıların davranışsal niyetleri ile yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı belirlenmiştir (F=0,350, p=0,744, p<0,05). Bu sonuçlar, yaş grubunun turistlerin davranışsal niyetleri üzerinde etkili bir rol oynamadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 32. Katılımcıların Yaş Grupları ile Davranışsal Niyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	**Yaş**	**N**	**X**	**S.S.**	**F**	**P**
Davranışsal Niyet	18-26	153	4,57	1,17	0,350	0,744
	27-35	124	4,63	1,23		
	36-44	98	4,78	1,04		
	45-53	83	4,46	0,95		
	54 ve üz.	45	4,38	1,14		

Aylık gelir düzeylerine göre katılımcıların davranışsal niyetlerinde fark olup olmadığını anlamak için gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA analizine göre, aylık gelir düzeyleri ile davranışsal niyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farka rastlanamamıştır (F=0,424, p=0,678, p<0,05). Bu bağlamda aylık gelir düzeyinin, katılımcıların davranışsal niyetleri üzerinde etkili bir rol oynamadığı ifade edilebilir (bkz. Tablo 33).

Tablo 33. Katılımcıların Aylık Gelirleri ile Davranışsal Niyet Değişkeni Arasındaki Farklılığa İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler	Yaş	N	X	S.S.	F	P
Davranışsal Niyet	12.000 TL ve altı	93	4,58	1,09	0,424	0,678
	12.001-22.000	135	4,31	0,96		
	22.001-32.000	122	4,45	0,92		
	32.001-42.000	82	5,01	0,78		
	42.001 TL ve üstü	71	4,23	1,07		

4.4. Yapısal Eşitlik Modeli Aracılığıyla Araştırma Modeli ve Hipotezlerinin Testi Edilmesi

Bu çalışmada, sosyal bilimler ve turizm araştırmalarında yaygın olarak kullanılan ikinci nesil veri analiz yöntemlerinden biri olan yapısal eşitlik modellemesi (YEM) kullanılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi, temel olarak iki farklı analiz tekniğine dayanmaktadır. Bunlar kovaryans tabanlı yapısal eşitlik modellemesi (CB-SEM) ve kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modellemesidir (PLS-SEM) (Dash ve Paul, 2021).

Araştırmada ele alınan ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlilik analizleri yapıldıktan sonra, yapısal eşitlik modellemesi ile içsel modelin değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte, önerilen hipotezleri test etmek amacıyla Bootstrap 5000 metodu uygulanmıştır. Analiz sonucunda ki kare ile serbestlik derecesi oranı ($\chi 2$/sd) 2,89 olarak kabul edilebilir bir düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, RMSEA değeri 0,069, CFI değeri 0,92, GFI ve NFI değerleri 0,90 ile kabul edilebilir aralıklardadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda önerilen 11 hipotez test edilmiş ve tamamı kabul edilmiştir. Yapısal eşitlik modellemesi sonucunda elde edilen sonuçlar Tablo 34'te, çıkan yol analizi görünümü ise Şekil 8'de sunulmuştur.

Turistlerin özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarının karşılanması, turistlerin öznel iyi oluşları üzerinde belirgin olumlu etkiler ortaya çıkardığı tespit edilmiştir. Özerklik ihtiyacının öznel iyi oluş üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülürken

($\beta_{\text{Özerklik} \rightarrow \text{öİO}}$ = 0.296, p < 0.001), yeterlik ($\beta_{\text{yeterlik} \rightarrow \text{öİO}}$ = 0.345, p < 0.001) ve ilişkililik ihtiyaçlarının ($\beta_{\text{İlişkililik} \rightarrow \text{öİO}}$ = 0.675, p < 0.001) da benzer şekilde öznel iyi oluş üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda önerilen "*H₁:* turistlerin özerklik ihtiyacının karşılanması, öznel iyi oluş hallerini olumlu yönde etkilemektedir", "*H₂:* turistlerin yeterlik ihtiyacının karşılanması, öznel iyi oluş hallerini olumlu yönde etkilemektedir" ve "*H₃:* turistlerin ilişki kurma ihtiyacının karşılanması, öznel iyi oluş hallerini olumlu yönde etkilemektedir" hipotezleri kabul edilmiştir.

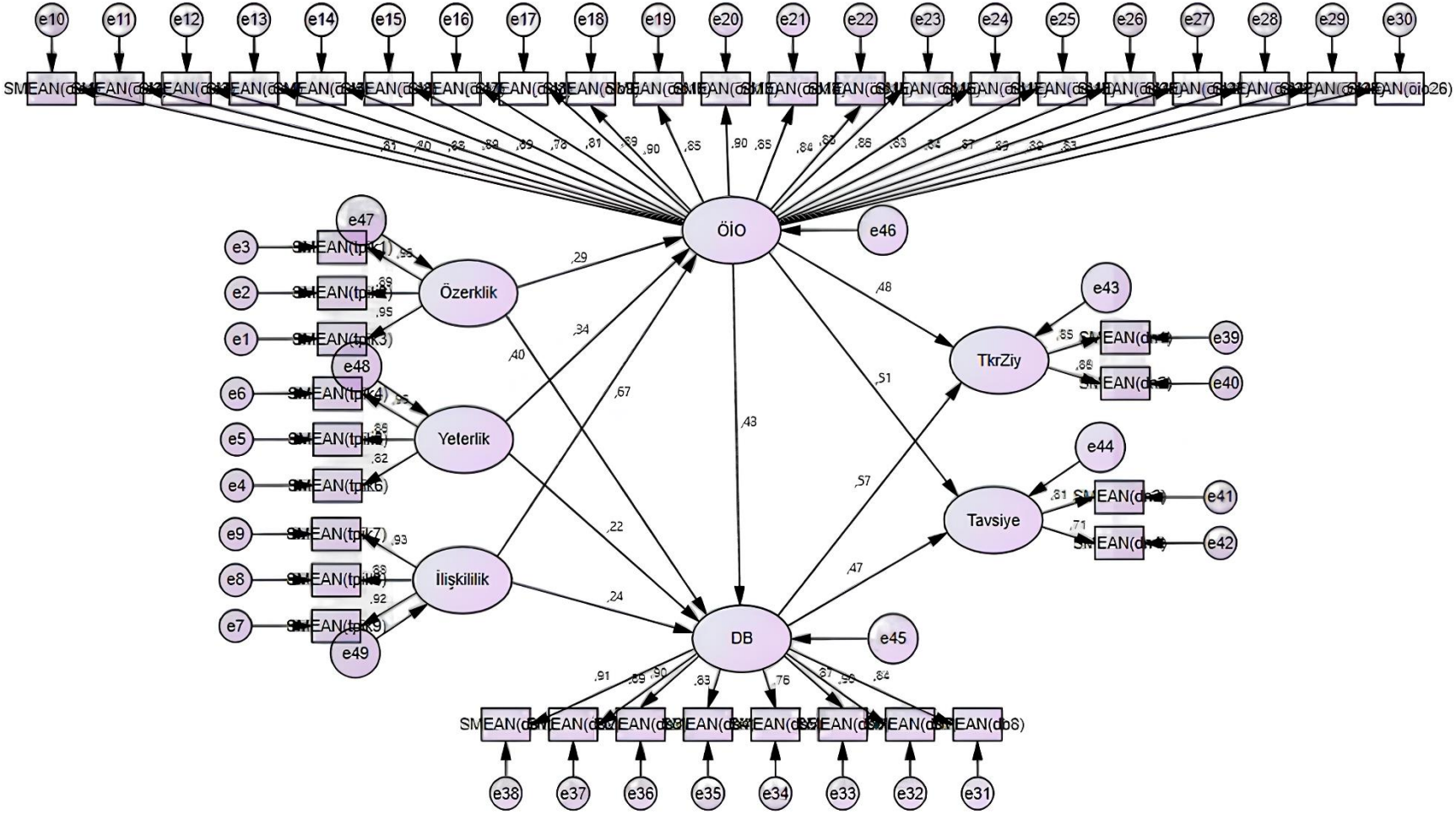
Tablo 34. Araştırma Modelinin Yol Analizi Sonuçları ve Hipotez Testi

Yol			Beta	Std. Hata	P değeri	Hipotezler
ÖİO	<---	Özerklik	,296	,090	0.000*	H_1
ÖİO	<---	Yeterlik	,345	,059	0.000*	H_2
ÖİO	<---	İlişkililik	,675	,080	0.000*	H_3
DB	<---	Özerklik	,402	,108	0.000*	H_4
DB	<---	Yeterlik	,220	,113	,016**	H_5
DB	<---	İlişkililik	,246	,074	,006*	H_6
DB	<---	ÖİO	,439	,139	0.000*	H_7
TkrZiy	<---	ÖİO	,488	,104	0.000*	H_8
Tavsiye	<---	ÖİO	,510	,260	0.000*	H_9
TkrZiy	<---	DB	,573	,116	0.000*	H_{10}
Tavsiye	<---	DB	,476	,190	0.000*	H_{11}

**p < 0.05; *p < 0.01

Öte yandan, bu ihtiyaçların destinasyon bağlılığı üzerinde de olumlu etkileri belirlenmiştir: Özerklik ihtiyacı ($\beta_{\text{Özerklik} \rightarrow \text{DB}}$ = 0.402, p < 0.001), yeterlik ($\beta_{\text{Yeterlik} \rightarrow \text{DB}}$ = 0.220, p < 0.001) ve ilişkililik ihtiyacı ($\beta_{\text{İlişkililik} \rightarrow \text{DB}}$ = 0.246, p < 0.001). Bu doğrultuda "*H₄:* turistlerin özerklik ihtiyacının karşılanması, destinasyon bağlılığını olumlu yönde etkilemektedir", "*H₅:* turistlerin yeterlik ihtiyacının karşılanması, destinasyon bağlılığını olumlu yönde etkilemektedir" ve "*H₆:* turistlerin ilişki kurma ihtiyacının karşılanması, destinasyon bağlılığını olumlu yönde etkilemektedir" hipotezleri desteklenmiştir.

Şekil 8. Araştırma Modeli Yol Analizi

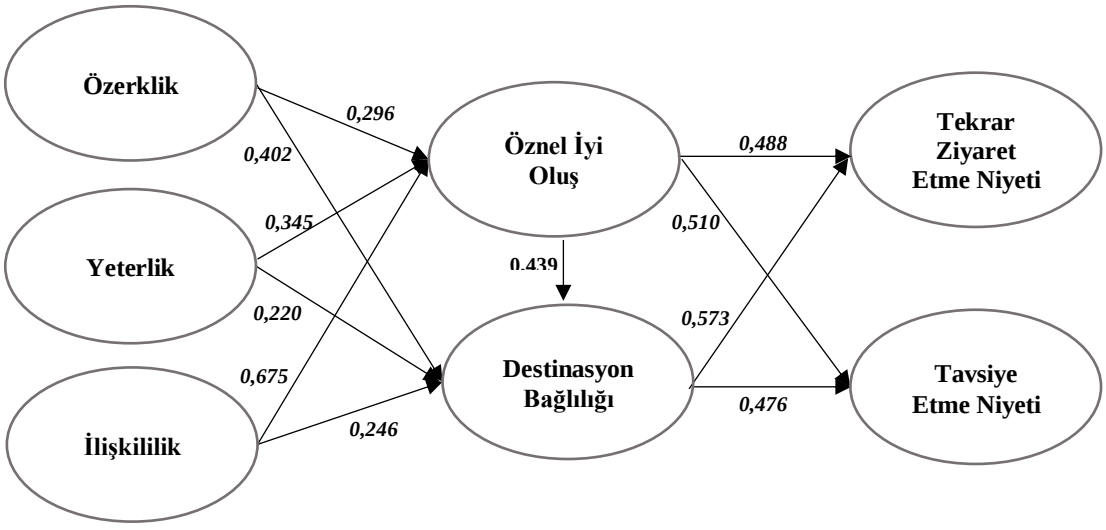

Turistlerin öznel iyi oluşunun destinasyon bağlılığını artırdığı analiz sonucunda ortaya çıkarılmıştır ($\beta_{\text{ÖİO} \rightarrow \text{DB}}$ = 0.439, p < 0.001). Bu bağlamda araştırmanın bir diğer hipotezi "*H7:* turistlerin öznel iyi oluşları destinasyon bağlılığına olumlu yönde etki etmektedir" kabul edilmiştir.

Öznel iyi oluşun, turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetleri ($\beta_{\text{ÖİO} \rightarrow \text{TkrZiy}}$ = 0.488, p < 0.001) ve destinasyonu başkalarına tavsiye etme niyetleri ($\beta_{\text{ÖİO} \rightarrow \text{Tavsiye}}$ = 0.510, p < 0.001) üzerinde olumlu etkileri olduğu da desteklenmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda "*H8:* turistlerin öznel iyi oluş hallerinin, destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde olumlu bir etkisi vardır" ve "*H9:* turistlerin öznel iyi oluş hallerinin, destinasyonu tavsiye etme niyetleri üzerinde olumlu bir etkisi vardır" hipotezleri desteklenmiştir.

Son olarak destinasyon bağlılığının, turistlerin tekrar ziyaret etme ($\beta_{\text{DB} \rightarrow \text{TkrZiy}}$ = 0.573, p < 0.001) ve tavsiye etme niyetleri ($\beta_{\text{DB} \rightarrow \text{TkrZiy}}$ = 0.476, p < 0.001) üzerinde olumlu etkileri belirlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda *"H10:* destinasyon bağlılığının, turistlerin söz konusu destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetleri üzerinde olumlu bir etkisi vardır" ve "*H11:* destinasyon bağlılığının, turistlerin söz konusu destinasyonu tavsiye etme niyetleri üzerinde olumlu bir etkisi vardır" hipotezleri kabul edilmiştir.

Şekil 9. Araştırmanın Sadeleştirilmiş Yapısal Modeli

4.4.1. Bulguların Değerlendirilmesi

Bu araştırmada, turistlerin özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarının karşılanmasının öznel iyi oluşları üzerindeki etkisi yapısal eşitlik modellemesi ile test edilmiştir. Öz Belirleme Teorisi, temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının bireylerin iyi oluşları için gerekli olduğunu öne sürmektedir. Bu bağlamda çalışmanın bulguları, özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarının karşılanmasının öznel iyi oluş üzerindeki etkisini vurgulayan Öz Belirleme Teorisi'nin temel varsayımlarıyla tutarlıdır (Church vd., 2012). Yapısal eşitlik modellemesi ile özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçları karşılandığında turistlerin öznel iyi oluşları üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu doğrulanmıştır.

Ayrıca bu bulgular, turistlerin özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarının karşılanmasının öznel iyi oluşlarını artırdığını ortaya çıkaran önceki araştırmalarla benzerlik göstermektedir. Örneğin Nisbet, Zelenski ve Murphy (2010) doğa ile ilişkili olmanın öznel iyi olma halindeki rolünü araştırmış ve psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının iyi olma hali için önemini ortaya çıkarmıştır. Reis, Sheldon, Gable, Roscoe ve Ryan (2000), öznel iyi oluşu Öz Belirleme Teorisi kapsamında ele alarak öğrencilerin özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarının karşılanmasının, iyi oluşla ilişkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Patrick, Knee ve Canavello (2007) ilişkilerin işleyişinde ve esenlikte ihtiyaçların karşılanmasının önemini tartışmış ve bağlılığın ilişki sonuçlarının önemli bir yordayıcısı olduğunu belirtmiştir.

Deci ve Ryan (2000) tarafından geliştirilen Öz Belirleme Teorisi, özerklik, yeterlik ve ilişkililik olarak sıralanan temel psikolojik ihtiyaçların tatmini ile bireylerin bağlılık hisleri arasında önemli bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır. Bu teorik temel bağlamında mevcut araştırma turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının destinasyon bağlılığını etkileyip etkilemediğini test etmeyi amaçlamıştır. Yapısal eşitlik modellemesine dayanan çalışmanın bulguları turistlerin özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarının karşılanmasının destinasyon bağlılığını olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Bu sonuçlar, çeşitli bağlamlarda psikolojik ihtiyaçların karşılanmasının destinasyon bağlılığına etkisi ortaya çıkaran önceki araştırmalarla tutarlıdır.

Shulga ve Busser (2020), değer yaratmada özerklik, yeterlik ve ilişkililiğin müşteri deneyimlerini ve bağlılığını artırmadaki rolünü ortaya çıkarmıştır. La Guardia, Ryan, Couchman ve Deci'nin (2000) yaptığı çalışma, üç temel psikolojik ihtiyacın karşılanmasının bireylerin bağlılık duygularını güçlendirdiğini göstermiştir. Greguras ve Diefendorff (2009) Öz Belirleme Teorisi'ni kullanarak kişi-çevre uyumunu çalışan bağlılığıyla ilişkilendirmiş ve özerklik, ilişkililik ve yeterliğin bağlılığı etkilediğini tespit etmiştir. Ayrıca, Proksch, Orth ve Cornwell (2015) tarafından yapılan çalışma, bireylerin psikolojik ihtiyaçlarını tatmin eden markaların, kullanıcılarında marka bağlılığı yarattığını göstermiştir.

Bu araştırma, turistlerin öznel iyi oluş durumlarının destinasyon bağlılığını etkilediğini öne sürmektedir. Bu bağlamda önerilen hipotez yapısal eşitlik modellemesi ile test edilmiştir. Analiz sonuçları, turistlerin öznel iyi oluşları ile destinasyon bağlılığı arasında anlamlı bir pozitif ilişki olduğunu göstermekte ve turistlerin öznel iyi oluşlarının destinasyon bağlılığını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Japutra ve Keni'nin (2020) yaptığı araştırmada, üç temel psikolojik ihtiyacın karşılanması sonucu oluşan pozitif duyguların, destinasyon bağlılığını artırdığı belirlenmiştir. Nasir, Mohamad, Ghani ve Afthanorhan (2020), turizm bağlamında iyi oluş, aidiyet ve bağlılığın birbiriyle bağlantılı olduğunu ortaya çıkaran araştırmaları doğrulamıştır. Wang, Liu, Huang ve Chen (2019), öznel iyi oluşun destinasyona bağlılığı geliştirme üzerindeki etkisini ortaya çıkarmıştır.

Öznel iyi oluşun turistlerin bir destinasyonu tekrar ziyaret etme niyeti ve destinasyonu başkalarına tavsiye etme niyeti üzerindeki etkisi turizm araştırmalarında önemli odak noktalarından biridir. Önceki araştırmalar temelinde bu araştırmada öznel iyi oluşun turistlerin davranışsal niyetlerini şekillendirmede üstlendiği rol ele alınmıştır. Bu amaç doğrultusunda önerilen hipotezleri test etmek amacıyla yapısal eşitlik modellemesinden yararlanılmıştır. Elde edilen araştırma bulguları, turistlerin öznel iyi oluşunun, bir destinasyonu tekrar ziyaret etme ve başkalarına tavsiye etme niyetlerini etkilediği sonucuna ulaşan önceki araştırmaları doğrular niteliktedir.

Ribeiro, Woosnam, Pinto ve Silva (2017) turistlerin öznel iyi olma halinin, duygusal deneyimlerini ve o yere olan bağlılıklarını artırarak bir destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetlerini olumlu yönde etkilediğini göstermiştir. Yunduk ve Kim

(2019), öznel iyi oluş, manzara hayranlığı ve destinasyon bağlılığının turistlerin tekrar ziyaret etme niyeti üzerindeki yordayıcı gücünü vurgulayarak bu ilişkiyi desteklemiştir.

Araştırmanın son iki hipotezi ise destinasyon bağlılığının, turistlerin davranışsal niyetleri üzerindeki etkisine ilişkindir. Araştırmanın amacı doğrultusunda önerilen hipotezler test edilmiş ve doğrulanmıştır. Bu çalışmanın bulguları önceki çalışmaların bulgularıyla uyumludur. Huang ve Hsu (2009) destinasyon bağlılığının turistlerin bir destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetini önemli ölçüde etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Lee, Kyle ve Scott (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, yer bağlılığının ağızdan ağıza iletişimi ve tekrar ziyaretleri olumlu yönde etkilediği saptanmıştır. Benzer şekilde Abubakar, İlkan, Al-Tal ve Eluwole (2017) destinasyon bağlılığının turistlerin tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme niyetini etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

SONUÇ

Öz Belirleme Teorisi, bireylerin motivasyonlarını ve davranışlarını anlamada kritik bir rol oynayan özerklik, yeterlik ve ilişkililik olarak adlandırılan üç temel psikolojik ihtiyaç üzerine kuruludur. Teoriye göre, bu ihtiyaçlar doğuştan gelir ve tatmin edilmesi, bireylerin iyi oluşunu artırmakta ve davranışlarına etki etmektedir. Öz Belirleme Teorisi temelinde hazırlanan turizm araştırmalarındaki temel varsayımlardan biri, bir turistik faaliyete ilişkin olumlu bir tutum geliştirilmesinin (iyi oluş, bağlılık veya memnuniyet gibi) ve aynı faaliyetin gelecekte de tekrarlanmasının, turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatminine bağlı olmasıdır. Seyahatlerinde kendilerini daha özgür hisseden, yaptıkları aktivitelerde verimli hisseden ve diğer insanlarla sağlıklı iletişim kuran turistlerin bir destinasyonda yaşadıkları deneyimden memnun kaldıkları yapılan sınırlı sayıdaki araştırmada tespit edilmiştir (Dong ve Qu, 2022; Wang, Liu, Huang ve Chen, 2019; Yoon ve Uysal, 2005).

Öz Belirleme Teorisi'nin önermesi dikkate alınarak bu araştırmada, temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması sonucunda turistlerin öznel iyi oluşlarının ve destinasyona olan bağlılıklarının etkilenip etkilenmediği ve bu bağlamda davranışsal niyetlerinin nasıl şekillendiğine odaklanılmıştır. Araştırmanın amacı, İstanbul'un tarihi alanlarını ziyaret eden turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmininin, öznel iyi oluş ve destinasyon bağlılığı üzerindeki etkilerini belirleyerek, bu değişkenlerin turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret etme ve başkalarına tavsiye etme niyetlerine olan katkılarını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda araştırmanın amacına ulaşmak için yerli turistlere anket uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın hedefleri doğrultusunda hipotezler sınanmış ve önerilen tüm hipotezler desteklenmiştir. Öz Belirleme Teorisi'ne göre, bir destinasyon turistlerin üç temel psikolojik ihtiyacını karşıladığında, destinasyona yönelik güçlü bir bağlılığa ve öznel iyi oluşa yol açmaktadır. Bu bağlamda mevcut araştırmanın sonuçları, özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçların tatmininin, turistlerin öznel iyi oluşunu ve destinasyon bağlılığını pozitif yönde etkilendiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışma, üç temel psikolojik ihtiyacın karşılanmasının turistlerin öznel iyi oluşu ve destinasyon bağlılıklarını artırmak için önemini ortaya koymaktadır. Araştırmanın

bulguları, yapılan önceki araştırmalarla benzerlik göstermektedir (Ahn ve Back, 2018; Chirkov, Ryan, Kim ve Kaplan, 2003; Japutra ve Keni, 2020; La Guardia, Ryan, Couchman ve Deci, 2000; Thomson, 2006).

Turizm bağlamında öznel iyi oluş, turistlerin seyahat deneyimlerine ilişkin genel olarak olumlu duygusal ve bilişsel değerlendirmelerini yansıtmaktadır. Öte yandan destinasyon bağlılığı, bireylerin belirli bir destinasyonla geliştirdikleri duygusal bağ ve bağlantıyı ifade etmektedir. Turistlerin davranışsal niyetler geliştirebilmeleri için, destinasyona yönelik güçlü bir bağ hissetmeleri ve mutlu olmaları gerekmektedir. Bu olumlu duyguların temelinde, turistlerin özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarının karşılanması yatmaktadır. Araştırma sonucunda öznel iyi oluş ve destinasyon bağlılığının, turistlerin destinasyonu tekrar ziyaret etme niyetlerini ve çevrelerine tavsiye etme niyetlerini pozitif yönde etkilediği ortaya çıkarılmıştır. Dolayısıyla temel psikolojik ihtiyaçların tatmininin, ziyaret edilen destinasyonla daha güçlü ve uzun süreli bir bağ kurmak ve tekrar eden davranışlar için de temel oluşturduğu ifade edilebilir. Bu sonuç önceki çalışmalarla uyumludur (Ahn, 2020; Choo, Ahn ve Petrick, 2016; Lee, Kyle ve Scoot, 2012; Lee, Uysal, Kim ve Ahn, 2015; Lin, 2012; Prayag ve Ryan, 2012; Vada, Prentice ve Hsiao, 2019).

Son olarak araştırmada üç temel psikolojik ihtiyacın tatmininin, turistlerin öznel iyi oluşunu artırarak destinasyon bağlılığına olumlu yönde katkıda bulunduğu ortaya çıkarılmıştır. Turistlerin öznel iyi oluşları yüksek olduğunda, kendilerini mutlu ve ziyaret ettikleri destinasyona bağlı hissetmeleri daha olasıdır. Bu ayrıca öznel iyi oluşun destinasyon bağlılığını etkilediği sonucuna ulaşan önceki çalışmalarla da benzerlik göstermektedir (Prentice ve Hsiao 2019; Scannell ve Gifford, 2017; Wang, Liu, Huang ve Chen, 2019). Turizm paydaşları, öznel iyi oluş, psikolojik ihtiyaçların tatmini ve destinasyona bağlılık arasındaki etkileşimin farkına vararak, turistlerin iyi oluşunu teşvik eden, destinasyonlara bağlılığı güçlendiren ve nihayetinde genel turist memnuniyetini ve sadakatini artıran deneyimler tasarlayabilirler.

Bu çalışma temel psikolojik ihtiyaçlar, öznel iyi oluş, destinasyon bağlılığı ve davranışsal niyetleri, Öz Belirleme Teorisi temelinde inceleyerek konuyla ilgili alan yazına önemli teorik katkılar sunmaktadır. Öncelikle turistlerin temel psikolojik

ihtiyaçlarının karşılanmasının öznel iyi oluş, destinasyon bağlılığı ve davranışsal niyetler üzerindeki etkisini tespit eden bu araştırma Öz Belirleme Teorisi'nin turizm bağlamında uygulanabilirliğini ortaya koyan önceki çalışmaları desteklemektedir. Ayrıca bir destinasyonun turistlerin özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarını karşılayabildiğini kanıtlayan bu araştırma, turistlerin davranışsal niyetlerini (tekrar ziyaret etme ve tavsiye etme), temel psikolojik ihtiyaçlar temelinde açıklayan bütüncül bir model sunarak turizm alan yazınına önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle mevcut araştırma, başta yerli alan yazın olmak üzere turizm alan yazınındaki araştırma boşluğunu doldurmaktadır.

Öz Belirleme Teorisi temelinde yapılan uluslararası çalışmalar incelendiğinde, genel olarak gelişmiş ve Batı ülkelerinde yaşayan bireylerin turistik seyahatlerinin ele alındığı görülmektedir. Bu çalışma, gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye'yi araştırma sahası olarak ele almasıyla, hem uluslararası hem de yerli alan yazında Öz Belirleme Teorisi'ni teorik temel olarak kullanan ilk turizm temalı araştırmalardan biridir ve bu yönüyle alan yazına önemli bir katkı sunmaktadır. Üç temel psikolojik ihtiyacın (özerklik, yeterlik, ilişki kurma) tatmininin sonuçlarını çeşitli bağlamlarda inceleyen uluslararası araştırmalar bulunmasına rağmen, hiçbir çalışma bir destinasyona gelen kültür turistlerine odaklanmamıştır. Yerli alan yazında ise oldukça sınırlı sayıda çalışma bulunduğu dikkate alındığında, bu araştırma önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Araştırmanın sonuçlarından yola çıkarak gelecekteki çalışmalar için bazı öneriler sunulmuştur. Öncelikle bu araştırmada ele alınan değişkenlerin katılımcıların demografik özelliklerine göre farklılaşmadığı görülmüştür. Gelecekte yapılacak çalışmalarda demografik özelliklerin fark yaratıp yaratmadığı farklı turistler ve destinasyonlar bağlamında araştırılabilir ve bu çalışmanın sonuçlarıyla karşılaştırılabilir.

Öz Belirleme Teorisi, özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarının her insanda doğuştan geldiğini öne sürmektedir. Ancak, farklı kültürlerde yaşayan turistler için gittikleri destinasyonda bu ihtiyaçların aynı şekilde tatmin olup olmadığı konusunda bir araştırma boşluğu mevcuttur. Bu bağlamda, bir destinasyona gelen bireylerin temel

psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasının, kültürel farklılıklara rağmen benzer sonuçlar verip vermeyeceğinin incelenmesi gerekmektedir. Bu tür karşılaştırmalar farklı kültürel genlere sahip ziyaretçilerin temel psikolojik ihtiyaçları arasında baskın bir ihtiyacın olup olmadığını belirlemek ve sektöre yol göstermek için önemlidir. Bu sayede, turizm hizmet sağlayıcılarının ve destinasyon yöneticilerinin, farklı demografik grupların ihtiyaçlarına yönelik daha özelleştirilmiş stratejiler geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Bu çalışmada İstanbul'a gelen yerli turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığı ve bu ihtiyaçların davranışsal niyetleri açıklama sürecindeki etkisine odaklanılmıştır. Gelecekteki çalışmalar, bu çalışmadan farklı olarak temel psikolojik ihtiyaçların karşılanmasına etki eden öncülleri araştırabilir. Ayrıca bu araştırmanın değişkenleri dışında farklı değişkenleri ele alarak konuyu genişletebilir. Bununla birlikte bu çalışmada belirlenen değişkenler arasında ortaya çıkarılan ilişkilerde düzenleyici rol üstlenen değişkenler dikkate alınmamıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda bu konu dikkate alınarak ilgili alan yazındaki boşluklar doldurulabilir.

Gelecekte İstanbul'da faaliyet gösteren seyahat acentalarının, konaklama işletmelerinin ve restoranların müşterilerinin temel psikolojik ihtiyaçların karşılanması sonucunda öznel iyi oluşlarının ve işletmeye olan bağlılıklarının etkilenip etkilenmediği ve bu bağlamda davranışsal niyetlerinin nasıl şekillendiğine odaklanılabilir. Ayrıca gelecekte yapılacak çalışmalarda İstanbul'a seyahat eden turistlerin katıldığı etkinliklerin temel psikolojik ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığı ele alınabilir. Daha kapsamlı bir inceleme için yalnız seyahat edenler ile yakınlarıyla seyahat eden turistler karşılaştırılabilir. Bu konulara ek olarak, İstanbul'da tura çıkan turist rehberlerinin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığı ve bunun performans, memnuniyet ve diğer değişkenlerle olan ilişkilerinin incelenmesi ilgi çekici sonuçlar ortaya koyabilir.

Dijital tur rehberleri, mobil uygulamalar ve sanal gerçeklik gibi teknolojilerin, turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılamada nasıl bir rol oynadığı gelecekteki araştırmalarda ele alınabilir. Özellikle, bu teknolojilerin özerklik ve yeterlik

ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığı ve bunun turist memnuniyeti, bağlılığı ve öznel iyi oluş gibi değişkenler üzerindeki etkileri İstanbul'un tarihi alanları veya bir başka destinasyon bağlamında incelenebilir.

Gastronomi turizminin, İstanbul'a gelen turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığı ve bu ihtiyaçların destinasyon bağlılığı, öznel iyi oluş ve turist memnuniyeti gibi değişkenler üzerindeki etkileri de araştırılmaya değerdir. İstanbul'da faaliyet gösteren vakıf üniversitelerinde çalışan turizm akademisyenlerinin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığı ele alınabilir ve bu sonuçlar diğer vakıf ve devlet üniversiteleriyle karşılaştırılabilir. Ayrıca bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan anket tekniğinden yararlanılmış olup gelecekte nitel araştırma yöntemlerinden biriyle ve karma bir yöntemle tasarlanacak çalışmalara ihtiyaç vardır.

Bir destinasyonun, turizm pazarında başarılı olabilmesi için bölge sakinlerinin desteğine ihtiyacının olduğu birçok araştırmada ortaya çıkarılmıştır (Chen ve Rahman, 2018). Öz Belirleme Teorisi sadece turistler için değil, aynı zamanda turistik destinasyonlarda yaşayan bireyler için de önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. İstanbul gibi turistik faaliyetlerin yoğun olduğu bir şehirde yaşayan bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmininin ve bu ihtiyaçların memnuniyet, bağlılık ve iyi oluş gibi çeşitli değişkenlerle ilişkilerinin belirlenmesini amaçlayan çalışmalar, hem teorik hem de pratik açıdan yol gösterici çıkarımlar sağlayabilir. Ayrıca İstanbul'da turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerde çalışan bireylerin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığı ve bu durumun iş memnuniyeti, performans ve iyi oluş gibi çeşitli değişkenler üzerindeki etkileri de önemli bir araştırma konusu olabilir.

Öz Belirleme Teorisi'nin kavramsal temelleri, turizm araştırmaları ve uygulamaları için önemli bir potansiyele sahip olduğu önceki araştırmalarda ortaya koyulmuştur (White ve Thomson, 2009). Bu çalışmada sunulan bulgular, Öz Belirleme Teorisi'nin teorik çerçevesinin etkinliğini ve ampirik araştırmalarla giderek artan uyumunu doğrulamaktadır. Psikolojik ihtiyaçların tatmini, turistlerin öznel iyi oluşlarını pekiştirir, bağlılıklarını artırır ve destinasyona yönelik olumlu davranışsal niyetlerini güçlendirir. Turizm sektörü paydaşlarının, bu teorik ilkeleri pratik

stratejilere dönüştürerek turist memnuniyetini, mutluğunu ve destinasyon bağlılığını artırabilir.

Bu çalışmanın bulguları teorik çıkarımların yanı sıra, İstanbul'a seyahat eden turistlere odaklandığı için özellikle destinasyon yöneticileriyle birlikte bölgede hizmet sağlayan turizm işletmeleri ve bu işletmelerin yöneticileri için önemli pratik çıkarımlar sunmaktadır. Öncelikle turistlerin temel psikolojik ihtiyaçlarının tatmini turizm paydaşları tarafından daha fazla dikkate alınması ve bu bağlamda stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Turistler, temel psikolojik ihtiyaçlarını tatmin eden kültürel faaliyetlere katıldıklarında, destinasyon kültürüne daha fazla dahil olacak ve olumlu davranışsal niyetler göstereceklerdir.

Turistlerin seçim yapmasına ve kontrolü elinde tutmasına olanak tanıyan kişiselleştirilebilir hizmetler ve faaliyetler sunmak özerklik ihtiyaçlarının karşılanması açısından önem arz etmektedir. Yeterlik ihtiyaçlarının tatmini için ise turistlere kendilerini geliştirme ve yeni beceriler kazanma fırsatları sunulmalıdır. Bu bağlamda, yerel kültürü temsil eden el sanatları ve sanat atölyeleri, Türk ve Osmanlı mutfağına özgü yemek kursları veya destinasyonun şartlarına uygun etkinlikler turistlerin yeterlik ihtiyacını karşılayabilir. Ayrıca, turistlerin kişisel gelişimlerini destekleyen aktiviteler, başarılarını önemseyen ve ödüllendirerek gösteren programlar oluşturmak, onların seyahat deneyimlerinden daha fazla memnuniyet duymalarını sağlayabilir.

İlişkililik ihtiyacının karşılanması için, turistlerin sosyal bağlarını güçlendirecek ve yerel halkla etkileşim kurmalarını sağlayacak etkinlikler sunulmalıdır. İstanbul'da mevcut olan zengin sosyal ve kültürel etkinliklere ek olarak, turistlerin yerel topluluklarla daha anlamlı ve kişisel düzeyde etkileşim kurabilecekleri, şehre özgü deneyimler sunan ve teması olan faaliyetler geliştirilebilir. Ayrıca, grup aktivitelerine katılmalarını teşvik eden faaliyetler turistlerin seyahat deneyimlerini daha anlamlı kılabilir ve ilişki kurma ihtiyacının karşılanmasını sağlayabilir. Bu öneriler, özellikle İstanbul'da faaliyet gösteren rekreasyon yöneticileri ve diğer hizmet sağlayıcılarına, turistlerin içsel motivasyonunu artıracak programlar veya stratejiler geliştirmeleri için rehberlik etmektedir. Bu rehberlik sayesinde turistlerin özerklik, yeterlik ve ilişkililik ihtiyaçlarının tatmin edilmesi sağlanarak, boş

zaman etkinliklerinden daha fazla keyif alınması ve bu etkinliklere katılımın artması sağlanabilir.

Temel psikolojik ihtiyaçların tatminine ilişkin bütüncül bir örnek olarak, İstanbul'un tarihi mekanlarının bulunduğu çevrede turistlere yönelik bir restorasyon canlandırma atölyesi kurulabilir. Bu atölyede turistler üzerinde, belirli bir tarihi eserin restorasyon sürecine gerçekten katılıyormuş hissi yaratılabilir. Restore edilecek tarihi eserden, kullanılacak araçlara kadar turistlere seçme imkanı sunulabilir. Benzer şekilde Bizans ve Osmanlı dönemlerinden birine ait tarihi bir buluntunun imitasyonu ile birlikte restorasyon uzmanını da seçebilir ve farklı bireylerden oluşan küçük gruplar oluşturulabilir. Bu sayede turistler tarihi eserlerin temizlenmesi, onarılması gibi aşamaları deneyimleyebilirler. Deneyimin sonunda, turistlere restore etmeyi öğrendikleri tarihi eserin küçük bir kopyası hediye edilebilir ve bu, turistlerin İstanbul'dan kalıcı bir hatıra ile ayrılmalarını sağlar.

Sonuç olarak, kültür turistlerinin özerklik, yeterlik ve ilişki kurma ihtiyaçlarının tatmininin mutluluk, destinasyona bağlılık ve geleceğe yönelik olumlu davranışsal eğilimlerle sonuçlanacağı varsayımıyla hazırlanan bu araştırma, Öz Belirleme Teorisi'nin turistlerin deneyimlerinin şekillenmesinde önemli bir rolü olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu bütüncül yaklaşım sadece turist deneyimini önemli ölçüde geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda turizm paydaşlarının daha sürdürülebilir ve etkili stratejiler geliştirmesini sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

ABDULLAH, J. L. B.: 2002 **A study on leisure travel and subjective well-being,** Unpublished Doctoral Thesis, University of Surrey School of Management, Guildford.

ABUBAKAR, A. M., İLKAN, M., AL-TAL, R. M. ve ELUWOLE, K. K.: 2017 "E-wom, revisit intention, destination trust and gender", **Journal of Hospitality and Tourism Management**, 31, 220-227. https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2016.12.005

AHN, J.: 2020 "Understanding the role of perceived satisfaction with autonomy, competence, and relatedness in the CSR context", **Journal of Sustainable Tourism**, 28(12), 2027-2043. https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1788040

AHN, J. ve BACK, K. J.: 2019 "The role of autonomy, competence and relatedness: Applying self-determination theory to the integrated resort setting", **International Journal of Contemporary Hospitality Management**, 31(1), 87-104. https://doi.org/10.1108/IJCHM-01-2018-0088

AHN, J., BACK, K. J. ve CHOE, Y.: 2019 "Customers' needs satisfaction: A scale validation with refinement in the integrated resort setting", **International Journal of Hospitality Management**, 82, 39-47. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2019.03.028

AICHER, T. J. ve BRENNER, J.: 2015 "Individuals' motivation to participate in sport tourism: A self-determination theory perspective", **International Journal of Sport Management, Recreation and Tourism**, 18, 56-81. https://doi.org/10.5199/ijsmart-1791-874X-18d

AKANSU, D.: 2023 **Osmanlı Dönemi Mezarlıkların Mimari Koruma Bağlamında Değerlendirilmesi: İstanbul Merkez Efendi Mezarlığı Örneklemi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

AKÇA, S.: 2017 "Kültürel miras yönetimi; İstanbul Tarihi Yarımada Örneği değerlendirme ve öneriler", **İdealkent**, 22(8), 577-596.

AKOSILE, D. O.: 2021 **Understanding The Links Across Commuting, Travel Satisfaction and Well-Being**, Unpublished Doctoral Thesis, Cardiff University School of Geography and Planning, Cardiff.

ALTINAY ÖZDEMİR, M.: 2020 **Kültür Turizminde Aktivite Seçimi, Destinasyon İmajı ve Kişiliğinin Davranışsal Niyet Üzerindeki Etkisi: İstanbul'a Gelen Yabancı Turistler Üzerinde Bir Araştırma**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ANDERSEN, S. M., CHEN, S. ve CARTER, C.: 2000 "Fundamental human needs: Making social cognition relevant", **Psychological Inquiry**, 11(4), 269-275. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_02

ANDREWS, F. M. ve WITHEY, S. B.: 1976 **Social Indicators of Well-Being: American's Perception of Life Quality**, New York: Plenum Press.

APTER, M. J.: 1982 **The Experience of Motivation: The Theory Of Psychological Reversal**, London: Academic Press.

ARAI, S. ve PEDLAR, A.: 2003 "Moving beyond individualism in leisure theory: A critical analysis of concepts of community and social engagement",

Leisure Studies, 22, 185-202. https://doi.org/10.1080/026143603200075489

ARDAMAN, E.: 2007 "Perspective and Istanbul, the capital of the Ottoman Empire", **Journal of Design History**, 20(2), 109–130. https://doi.org/10.1093/jdh/epm008

ARDELEAN, S. V. ve BADULESCU, A.: 2022 "Considerations on the cultural tourism market and cultural tourist profile", **Annals of the University of Oradea, Economic Science Series**, 31(1), 1-13.

ARIKAN, R. 2000 **Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma**, Ankara: Gazi Kitabevi.

ARON, A., COUPS, E. J. ve ARON, E. N.: 2013 **Statistics for psychology**, New Jersey: Pearson Education.

AUSTIN, D.: 1998 "The health protection/health promotion model", **Therapeutic Recreation Journal**, 32(3), 109–123.

AYCIL, S.: 2022 "İstanbul'un kent dokusunun posta pulları üzerinden değerlendirilmesi", **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, 13(34), 659-683. https://doi.org/10.21076/vizyoner.948210

BAHAR, E. ve İSTANBULLU DİNÇER, F. F.: 2019 "Ziyaretçi sayılarının analizi ile İstanbul'un turizm pazarlarının değerlendirilmesi", ***Tu*rar Turizm ve Araştırma Dergisi**, 8(1), 20-41.

BANDEOĞLU, Z.: 2015 "Türkiye'de kültür turizmi potansiyeli üzerine bir değerlendirme", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 5(2), 155-168.

BANDURA, A.: 1977 "Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change", **Psychological Review**, 84, 191-215. https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191

BANDURA, A.: 1996 "Multifaceted impact of self-efficacy beliefs on academic fuctioning", **Child Development**, 67, 1206-1222. https://doi.org/10.2307/1131888

BAQUEDANO-RODRÍGUEZ, M.: 2019 **Examining Chileans' Subjective Well-being**, Unpublished Doctoral Thesis, University of Sheffield Department of Sociological Studies, Sheffield.

BARDAK, F. ve KESKİN, S.: 2022 "Temel psikolojik ihtiyacın karşılanması veya engellenmesinin iş stresi ve tükenmişlik üzerindeki etkisinin incelenmesi: Benlik saygısının aracı rolü", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, 20(44), 433-460. https://doi.org/10.35408/comuybd.1022710

BAŞER, N. E.: 2011 **I. Sanayi Devriminde Teknolojik Gelişmenin Rolü**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.

BATOR, R.: 2000 **Daily Life in Ancient And Modern Istanbul (Cities Through Time)**, Minneapolis: Lerner Publishing Group.

BAUMEISTER, R. F. ve LEARY, M. R.: 1995 "The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation", **Psychological Bulletin**, 117, 497-529. https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497

BAYDENIZ, E. ve KILICI, L.: 2022 "The effect of destination satisfaction and place attachment on behavioral intention: The case of Seferihisar", **Istanbul Management Journal**, 93, 67-88.

BAYKAN, E.: 2007 "Kültür turizmi ve turizmin kültürel varlıklar üzerindeki etkileri", **Gazi Üniversitesi Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, (2), 30-49.

BAYRAK, M. O.: 1992 **Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu**, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

BEARD, J. G. ve RAGHEB, M. G.: 1983 "Measuring leisure motivation", **Journal of Leisure Research**, 15, 219–228.

BERKTAŞ, S. ve DİMLİ, R. O: 2021 "Sanayi devrimi ile gelen değişim: İş bölümü ve yabancılaşma", **Atlas Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(6), 112-121.

BIONDI, E. A., VARADE, W. S., GARFUNKEL, L. C., LYNN, J. F., CRAIG, M. S., CELLINI, M. M., SHONE L. P., HARRIS J. P. ve BALDWIN C. D.: 2015 "Discordance between resident and faculty perceptions of resident autonomy: Can self-determination theory help interpret differences and guide strategies for bridging the divide", **Academic Medicine**, 90(4), 462-71. https://doi.org/10.1097/ACM.0000000000000522

BOONYING, J., NINAROON, P., ve VORASIHA, E.: 2022. "Development of new tourist destination attractions for destination attachments through the moderating role of cultural capital of Samut Songkhram province, Thailand", **International Journal of Health Sciences**, 1259-1275. https://doi.org/10.53730/ijhs.v6ns2.5191

BOTTA, M.: 2016 "Evolution of the slow living concept within the models of sustainable communities", **Futures**, 80, 3–16. https://doi.org/10.1016/j.futures.2015.12.004

BRICKMAN, P., COATES, D. ve JANOFF-BULMAN, R.: 1978 "Lottery winners and accident victims: Is happiness relative", **Journal of Personality and Social Psychology**, 3, 6(8), 917-927.

BRISLIN, R. W. ve KIM, E. S.: 2003 "Cultural diversity in people's understanding and uses of time", **Applied Psychology**, 52(3), 363–382. https://doi.org/10.1111/1464-0597.00140

BROCATO, E.D.: 2006 **Place attachment: an investigation of environments and outcomes in service context**, Unpublished Doctoral Thesis, The University of Texas at Arlington

BUDAK, N. K.: 2011 **Evliyâ Çelebi ve Eremya Çelebi'ye göre XVII. Yüzyıl İstanbul hayatı,** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BURKE, P.: 1995 "The invention of leisure in early Modern Europe", **Past and Present**, 146, 174-191.

BUTLER, G. D.: 1976 **Introduction to Community Recreation**, McGraw-Hill, New York.

BUZINDE, C. N.: 2020 "Theoretical linkages between well-being and tourism: The case of self-determination theory and spiritual tourism", **Annals of Tourism Research**, 83, 102920. https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102920

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş.: 2011 **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı-İstatistik, Araştırma Deseni, Spss Uygulamaları ve Yorum**, Ankara: Pegem Akademi.

CARR, A.: 2011 **Positive Psychology: The Science of Happiness and Human Strengths**, England: Routledge.

CARR, N.: 2002 "The tourism–leisure behavioural continuum", **Annals of Tourism Research**, 29(4), 972–86. https://doi.org/10.1016/S0160-7383(02)00002-6

CARVER, C. S. ve SCHEIER, M. F.: 2000 "Autonomy and self-regulation", **Psychological Inquiry**, 284 –291.

CHANG, S. ve GIBSON, H. J.: 2011 "Physically active leisure and tourism connection: Leisure involvement and choice of tourism activities among paddlers", **Leisure Sciences**, 33(2), 162–81. https://doi.org/10.1080/01490400.2011.550233

CHATZITHEOCHARI, S. ve ARBER, S.: 2012 "Class, gender and time poverty: A time-use analysis of British workers' free time resources", **The British Journal of Sociology**, 63(3), 451–471. https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2012.01419.x

CHEN, B., VANSTEENKISTE, M., BEYERS, W., BOONE, L., DECI, E. L., VAN DER KAAP-DEEDER, J., DURIEZ, B., LENS, W., MATOS, L., MOURATIDIS, A., "Basic psychological need satisfaction, need frustration, and need strength across four cultures", **Motivation and Emotion**, 39(2), 216–236. https://doi.org/10.1007/s11031-014-9450-1

RYAN, R. M., SHELDON, K. M., SOENENS, B., VAN PETEGEM, S. ve VERSTUYF, J.: 2015

CHEN, C. C. ve PETRICK, J. F.: 2013 "Health and wellness benefits of travel experiences: A literature review", **Journal of Travel Research**, 52(6), 709-719. https://doi.org/10.1177/0047287513496477

CHEN, C.-F. ve TSAI, D.: 2007 "How destination image and evaluative factors affect behavioral intentions", **Tourism Management**, 28(4), 1115–1122. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2006.07.007

CHEN, H. ve RAHMAN, I.: 2018 "Cultural tourism: An analysis of engagement, cultural contact, memorable tourism experience and destination loyalty", **Tourism Management Perspectives**, 26, 153–163. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2017.10.006

CHEN, Y., LEHTO, X. Y. ve CAI, L.: 2013 "Vacation and well-being: A study of chinese tourists", **Annals of Tourism Research**, 42, 284–310. http://dx.doi.org/10.1016/j.annals.2013.02.003

CHEN, Y.-C., LI, R.-H. ve CHEN, S.-H.: 2011 "Relationships among adolescents' leisure motivation, leisure involvement, and leisure satisfaction: A structural equation model", **Social Indicators Research**, 110(3), 1187–1199. https://doi.org/10.1007/s11205-011-9979-2

CHENG, T.-M. ve LU, C.-C.: 2015 "The causal relationships among recreational involvement, flow experience, and well-being for surfing activities", **Asia Pacific Journal of Tourism Research**, 20(1), 1486–1504. https://doi.org/10.1080/10941665.2014.999099

CHI, C. G., CAI, R. ve LI, Y.: 2017 "Factors influencing residents' subjective well-being at world heritage sites", **Tourism Management**, 63, 209–222. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.06.019

CHIRKOV, V., RYAN, R. M., KIM, Y. ve KAPLAN, U.: 2003 "Differentiating autonomy from individualism and independence: A Self-Determination Theory perspective on internalization of cultural orientations and well-being", **Journal of Personality and Social Psychology**, 84(1), 97–110. https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.1.97

CHOO, H., AHN, K. F. ve PETRICK, J.: 2016 "An integrated model of festival revisit intentions: Theory of Planned Behavior and festival quality/satisfaction", **International Journal of Contemporary Hospitality Management**, 28(4), 818-838. https://doi.org/10.1108/IJCHM-09-2014-0448

CHOW, A. S., CHENG, I. N. ve CHEUNG, L. T.: 2019 "Self-determined travel motivations and ecologically responsible attitudes of nature-based visitors to the Ramsar Wetland in South China", **Annals of Leisure Research**, 22(1), 42-61. https://doi.org/10.1080/11745398.2017.1359791

CHURCH, A. T., KATIGBAK, M. S., LOCKE, K., ZHANG, H.-S., SHEN, J., DE JESUS VARGAS-FLORES, J., IBÁÑEZ-REYES, J., TANAKA-MATSUMI, J., CURTIS, G. J., CABRERA, H. F., "Need satisfaction and well-being: Testing Self-Determination Theory in eight cultures", **PsycEXTRA Dataset**. https://doi.org/10.1037/e642572012-001

MASTOR, K. A., ... ve CHING, C. M.: 2012

CINI, F., KRUGER, S. ve ELLIS, S.: 2013 "A model of intrinsic and extrinsic motivations on subjective well-being: The experience of overnight visitors to a national park", **Applied Research Quality Life**, 8, 45-61. https://doi.org/10.1007/s11482-012-9173-y

CIOCHETTO, L.: 2015 "The impact of new technologies on leisure activities in developed and emerging economies", **International and Multidisciplinary Journal of Social Sciences**, 4(2), 194-214. https://doi.org/10.17583/rimcis.2015.1565

COHEN, E.: 1974 "Who is a tourist? A conceptual clarification", **Sociological Review**, 22, 527–555.

COHEN, E.: 2010 "Tourism, leisure and authenticity", **Tourism Recreation Research**, 35(1), 67-73. https://doi.org/10.1080/02508281.2010.11081620

CONRAD, R. M. ve DONALDSON, J. A.: 2011 **Engaging The Online Learner: Activities and Resources for Creative Instruction**, USA: John Wiley & Sons, San Francisco.

CONWAY, N., CLINTON, M., STURGES, J. ve BUDJANOVCANIN, A.: 2015 "Using Self-Determination Theory to understand the relationship between calling enactment and daily well-being", **Journal of Organizational Behavior**, 36(8), 1114-1131. https://doi.org/10.1002/job.2014

COOPER, M. L.: 1994 "Motivations for alcohol use among adolescents: Development and validation of a four-factor model",

Psychological Assessment, 6(2), 117–128. https://doi.org/10.1037/1040-3590.6.2.117

CORDELL, H. K., BETZ, C. J. ve GREEN, G. T.: 2008 "Nature-based outdoor recreation trends and wilderness", **International Journal of Wilderness**, 14, 7-13.

COSTA, P. T. ve MCCRae, R. R.: 1980 "Influence of extroversion and neuroticism on subjective well-being: Happy and unhappy people", **Journal of Personality and Social Psychology**, 38, 668-678. https://doi.org/10.1037/0022-3514.38.4.668

CRAIKE, M. J.: 2007 "The influence of leisure preference, life priority and making time on regular participation in leisure time physical activity", **Annals of Leisure Research**, 10(2), 122–145. https://doi.org/10.1080/11745398.2007.9686758

CRANDALL, R.: 1980 "Motivations for leisure", **Journal of Leisure Research**, 12, 45-54. https://doi.org/10.1080/00222216.1980.11969418

CROMPTON, J. L.: 1979 "Motivations for pleasure vacation", **Annals of Tourism Research**, 6(4), 408-424. https://doi.org/10.1016/0160-7383(79)90004-5

CROS, H. ve MCKERCHER, B.: 2020 **Cultural Tourism**, London: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429277498

CRONE, D., SMITH, A. ve GOUGH, B.: 2004 "I feel totally at one, totally alive and totally happy": A psycho-social explanation of the physical activity and mental health relationship", **Health Education Research**, 20(5), 600–611. https://doi.org/10.1093/her/cyh007

CSIKSZENTMIHALYI, M. ve LEFEVRE, J.: 1989 "Optimal experience in work and leisure", **Journal of Personality and Social Psychology**, 56(5), 815–822. https://doi.org/10.1037/0022-3514.56.5.815

CSIKSZENTMIHALYI, M.: 1988 *"The Flow Experience and Its Significance for Human Psychology"*, Csikzentmihalyi, M. ve Csikzentmihalyi, I. S. (Ed.) In **Optimal experience. Psychological Studies of Flow in Consciousness**, Cambridge: Cambridge University Press.

CURREN, R.: 2010 "Aristotle's educational politics and the Aristotelian Renaissance in philosophy of education", **Oxford Review of Education**, 36(5), 543-559. https://doi.org/10.1080/03054985.2010.514434

CURRIE, R. R.: 1997 "A pleasure-tourism behaviors framework", **Annals of Tourism Research**, 24(4), 884-897. https://doi.org/10.1016/S0160-7383(97)00051-0

ÇAKMAK, A.: 2018 **Sultanahmet Arkeolojik Parkı kapsamında bulunan 58 ada 1-2 parselin mevcut durumu ve koruma mevzuatı açısından değerlendirilmesi.** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

ÇIKI, K. D. ve KIZANLIKLI, M. M.: 2021 **"**Almanya'da yaşayan ikinci kuşak göçmen Türklerin seyahat motivasyonlarının ve anavatana bağlılıklarının diaspora turizmi kapsamında incelenmesi: Köln örneği", **Turizm Akademik Dergisi**, 8(1), 115-132.

ÇIKI, K. D. ve TANRIVERDI, H.: 2023 "Self-Determınation Theory in the field of tourism: A bibliometric analysis", **Tourism: An International**

Interdisciplinary Journal, 71(4), 769-781. https://doi.org/10.37741/t.71.4.8

ÇIKI, K. D. ve TANRIVERDI, H.: 2024 "Examining the relationships among nature-based tourists' travel motivations, ecologically responsible attitudes and subjective well-being within the scope of Self-Determination Theory", **Current Issues in Tourism**. https://doi.org/10.1080/13683500.2023.2250509

ÇIKI, K. D., KIZANLIKLI, M. M. ve TANRIVERDI, H.: 2024 "Antecedents of cave visitors' revisit intentions in the context of Self-Determination Theory: A case study on Dupnisa Cave visitors in Turkey", **Current Issues in Tourism**, https://doi.org/10.1080/13683500.2024.2337280

ÇIKI, S.: 2024 **Seyahat Motivasyonu, Öznel İyi Oluş ve Tekrar Ziyaret Niyeti Arasındaki İlişkilerin Doğa Temelli Turizm Bağlamında İncelenmesi: İğneada Örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

ÇİFTCİ, M.: 2012 **Süleymaniye Dârülhadisi (Xvı-Xvıı. Asırlar),** Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

DANDOTIYA, R. ve AGGARWAL, A.: 2022 "An examination of tourists' national identity, place attachment and loyalty at a dark tourist destination", **Kybernetes,** 52(12), 6063-6077. https://doi.org/10.1108/k-08-2021-0756

DANN, G. M. S.: 1977 "Anomie, ego-enhancement and tourism", **Annals of Tourism Research**, 4(1), 184-194. http://dx.doi.org/10.1016/0160-7383(77)90037-8

DASH, G. ve PAUL, J.: 2021 "CB-SEM vs PLS-SEM methods for research in social sciences and technology forecasting", **Technological Forecasting and Social Change**, 173, 121092. https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.121092

DE FREITAS, S. ve GRIFFITHS, M.: 2008 "The convergence of gaming practices with other media forms: What potential for learning? A review of the literature", **Learning, Media and Technology**, 33(1), 11–20. https://doi.org/10.1080/17439880701868796

DECI, E. L. ve RYAN, R. M.: 1985 **Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior**, New York, NY: Plenum.

DECI, E. L. ve RYAN, R. M.: 2000 "The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior", **Psychological Inquiry An International Journal for the Advancement of Psychological Theory**, 11(4), 227-268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01

DECI, E. L. ve RYAN, R. M.: 1991 "A Motivational Approach to Self: Integration in Personality". Dienstbier, R. (Ed.), In **NE Symposium on Motivation, Perspectives on Motivation**, *University of NE Press, Lincoln*, s. 237-288.

DECI, E. L. ve RYAN, R. M.: 2014 "Autonomy and Need Satisfaction in Close Relationships: Relationships Motivation Theory". Weinstein, N. (Ed.), **Human Motivation and Interpersonal Relationships: Theory, research, and applications,** Springer Science, Business Media, s. 53–73. https://doi.org/10.1007/978-94-017-8542-6_3

DECI, E. L., CONNELL, J. P. ve RYAN, R. M.: 1989 "Self-determination in a work organization", **Journal of Applied Psychology**, 74(4), 580-590. https://doi.org/10.1037/0021-9010.74.4.580

DECI, E. L., OLAFSEN, A. H. ve RYAN, R. M.: 2017 "Self-Determination Theory in work organizations: The state of a science", **Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior**, 4, 19-43. https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-032516-113108

DECI, E. L., RYAN, R. M., GAGNÉ, M., LEONE, D. R., USUNOV, J. ve KORNAZHEVA, B. P.: 2001 "Need satisfaction, motivation, and well-being in the work organizations of a former eastern bloc country: A cross cultural study of self-determination", **Personality and Social Psychology Bulletin**, 27, 930–942. https://doi.org/10.1177/0146167201278002

DELLE FAVE, A., BRDAR, I., FREIRE, T., VELLA-BRODRICK, D. ve WISSING, M. P.: 2010 "The eudaimonic and hedonic components of happiness: Qualitative and quantitative findings", **Social Indicators Research**, 100(2), 185–207. https://doi.org/10.1007/s11205-010-9632-5

DESRUMAUX, P., LAPOINTE, D., NTSAME SIMA, M., BOUDRIAS, J.-S., SAVOIE, A. ve BRUNET, L.: 2015 "The impact of job demands, climate, and optimism on well-being and distress at work: What are the mediating effects of basic psychological need satisfaction", **Revue Européenne de Psychologie Appliquée/European Review of Applied Psychology**, 65(4), 179–188. https://doi.org/10.1016/j.erap.2015.06.003

DIENER, E.: 1984 "Subjective well-being", ***Psychological Bulletin***, 95(3), 542-575. https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542

DIENER, E.: 2000 "Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index", **American Psychologist**, 55(1), 34-43. https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.34

DIENER, E., ve BISWAS-DIENER, R.: 2011 **Happiness: Unlocking the mysteries of psychological wealth**, USA: John Wiley & Sons.

DIENER, E., ve EMMONS, R.A.: 1985 "The independence of positive and negative affects", **Journal of Personality and Social Psychology**, 47, 1105-1117.

DIENER, E., ve RYAN, K.: 2009 "Subjective well-being: A general overview", **South Africa Journal of Psychology**, 39, 391-406.

DIENER, E., SUH, E. M., LUCAS, R. E., ve SMITH, H. L.: 1999 "Subjective well-being: Three decades of progress", **Psychological Bulletin**, 125(2), 276-302. https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276

DIMITROVSKI, D., LUKOVIĆ, M. ve SENIĆ, V.: 2019 "Motives, obsession with death and behavioral intentions in dark tourism", **Teme**, 18(2), 455-473. https://doi.org/10.22190/teme180119028d

DİNÇER, İ., ENLİL, Z., ve EVREN, Y.: 2009 "İstanbul'un koruma alanlarının değerlendirilmesi", **MEGARON**, 4(1), 5-15.

DISABATO, D. J., GOODMAN, F. R., KASHDAN, T. B., SHORT, J. L., ve JARDEN, A.: 2016 "Different types of well-being? A cross-cultural examination of hedonic and eudaimonic well-being", **Psychological Assessment**, 28(5), 471-482.

DOMINKO, M., ve VERBIČ, M.: 2019 "The economics of subjective well-being: A bibliometric analysis", **Journal of Happiness Studies**, 20(6), 1973-1994. https://doi.org/10.1007/s10902-018-0022-z

DONG, Y. ve QU, Y.: 2022 "The mechanism of body–mind integration in the formation of destination attachment: A comparison of first-time and repeat tourists", **Frontiers in Psychology**, 13. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1010589

DRIVER, B. L., ve TOCHER, S. R.: 1970 **Toward A Behavioral Interpretation of Recreational Engagements with Implications for Planning**, USA: Routledge.

DUMAZEDIER, J.: 1967 **Towards A Society of Leisure**, USA, New York: Free Press.

DÜZENLİ, H. İ.: 2020 "Kiliseden camiye dönüştürme ve İstanbul'da kiliseden dönüştürülen camiler hakkında notlar", **Fatih Sultan Mehmet İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, (16), 384-423. https://doi.org/10.16947/fsmia.849235

EDGINTON, C. R., JORDAN, D. J., ve DEGRAAF, D. G., EDGINTON, S. R.: 2002 **Leisure and Life Satisfaction**, USA, Dubuque: McGraw-Hill.

EDGINTON, C., COLES, R., ve MCCLELLAND, M.: 2003 **Leisure Basic Concepts**, AALR, Reston, VA.

ELLIS, G. D., COMPTON, D. M., TYSON, B., ve BOHLIG, M.: 2016 "Campus recreation participation, health, and quality of life", **Recreational Sports Journal**, 26(2), 51-60. https://doi.org/10.1123/rsj.26.2.51

EMMONS, R. A.: 1986 "Personal strivings: An approach to personality and subjective well-being", **Journal of Personality and Social Psychology**, 51(5), 1058-1068. https://doi.org/10.1037/0022-3514.51.5.1058

ERDOĞAN, M.: 2019 **Bireylerin Kişilik Özellikleri, Temel Değerleri, İletişim Becerileri ile Öznel İyi Oluş Hali Düzeyleri Arasında Nedenselliğin İncelenmesi: Üniversite Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ERGÜL, A.: 2012 **Çalışma Yaşamında Stresin Bireysel Performans Üzerindeki Etkileri: Eğitim ve Sağlık Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

ESMER, M.: 2014 "Zeyrek Camii hünkâr kasrı ve mahfili", **Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi**, (12), 44-54.

ETİK, E.: 2022 **Öz Belirleme Teorisi Kapsamında Birlikte Yaratılan Deneyimin Ziyaretçilerin Tatmin ve Yeniden Ziyaret Niyetlerine Etkisi**", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

EYİCE, S.: 2004 "Bizans İmparatorluğu'nun çöküşünün başlangıcı", **DÎVÂN İlmî Araştırmalar,** 16(1), 183-208.

FARD, A. P., TURE, H., ve TURE, U.: 2022 "Pantokrator Monastery—Zeyrek Mosque: The Preserved Byzantine Hospital in Istanbul", **World Neurosurgery**, 165, 45-50. https://doi.org/10.1016/j.wneu.2022.06.047

FATİH KAYMAKAMLIĞI.: 2023 "Süleymaniye Camii". Erişim Adresi: http://www.fatih.gov.tr/suleymaniye-camii Erişim Tarihi: 25.12.2024

FENTON, L., WHITE, C., GALLANT, K., HUTCHINSON, S., ve HAMILTON-HINCH, B.: 2016 "Recreation for mental health recovery", **Leisure**, 40(3), 345-365. https://doi.org/10.1080/14927713.2016.1252940

FOUSIANI, K., DIMITROPOULOU, P., MICHAELIDES, M. P., ve VAN PETEGEM, S.: 2016 "Perceived parenting and adolescent cyber-bullying: Examining the intervening role of autonomy and relatedness need satisfaction, empathic concern and recognition of humanness", **Journal of Child and Family Studies**, 25(7), 2120-2129. https://doi.org/10.1007/s10826-016-0401-1

GAGNE, M.: 2003 "Autonomy support and need satisfaction in the motivation and well-being of gymnasts", **Journal of Applied Sport Psychology**, 15(4), 372-390. https://doi.org/10.1080/714044203

GAGNE, M., ve DECI, E. L.: 2005 "Self-Determination Theory and work motivation", **Journal of Organizational Behavior**, 26(4), 331-362.

GAN, T., ZHENG, J., LI, W., LI, J. ve SHEN, J.: 2023 "Health and wellness tourists' motivation and behavior intention: the role of perceived value", **International Journal of Environmental Research and Public Health**, 20(5), 4339. https://doi.org/10.3390/ijerph20054339

GANI, M. O., ROY, H., FAROQUE, A. R., RAHMAN, M. S., ve MUNAWARA, M.: 2023 "Smart tourism technologies for the psychological well-being of tourists: A Bangladesh perspective", **Journal of Hospitality and Tourism Insights**, 7(3), 1371-1390 https://doi.org/10.1108/JHTI-06-2022-0239

GATLING, A., KIM, J. (SUNNY), ve MILLIMAN, J.: 2016. "The relationship between workplace spirituality and hospitality supervisors' work attitudes", **International Journal of Contemporary Hospitality Management**, 28(3), 471–489. https://doi.org/10.1108/ijchm-08-2014-0404

GEORGE, D., ve MALLERY, M.: 2010 **SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference**, Boston: Pearson.

GODBEY, G.: 2003 **Leisure in Your Life: An Exploration**, State College, PA: Venture Publishing.

GREGURAS, G. J., ve DIEFENDORFF, J. M.: 2009 "Different fits satisfy different needs: Linking person-environment fit to employee commitment and performance using Self-Determination Theory", **Journal of Applied Psychology**, 94, 465-477.

GRENVILLE-CLEAVE, B.: 2012 **Introducing Positive Psychology: A Practical Guide**, Australia: Icon.

GRISWOLD, W.: 2012 **Cultures and Societies in A Changing World**, California: SAGE Publications Inc.

GROBBELAAR, L., BOUWER, S., ve HERMANN, U. P.: 2019 "An exploratory investigation of visitor motivations to the Barberton-Makhonjwa Geotrail, South Africa", **GeoJournal of Tourism and Geosites**, 25(2), 283-292.

GUERRA, R. M. D. A., ve CAMARGO, M. E.: 2021 "Understanding the logic of organizational ambidexterity", **Revista Pensamento Contemporâneo Em Administração**, 15(1), 90-106. https://doi.org/10.12712/rpca.v15i1.49694

GUO, J.: 2021 **An Investigation of the Intrinsic Motivational Factors That Affect Intention to Continue Using Smart Tourism Applications**, Unpublished Doctoral Thesis, Northumbria University, Newcastle.

GURSOY, D., AKOVA, O., ve ATSIZ, O.: 2021 "Understanding the heritage experience: A content analysis of online reviews of World Heritage Sites in Istanbul", **Journal of Tourism and Cultural Change.** https://doi.org/10.1080/14766825.2021.1937193

GÜLAÇTI, F.: 2009 **Sosyal Beceri Eğitimine Yönelik Programın Üniversite Öğrencilerinin, Sosyal Beceri, Öznel ve Psikolojik İyi Olma Düzeylerine Etkisi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

GÜMÜŞTEKİN, Y. E., ve ÖZTEMİZ, A. B.: 2005 "Örgütlerde stresin verimlilik ve performansla etkileşimi", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 14(1), 271-288.

GÜRBÜZ, S., ve ŞAHİN, F.: 2014 **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri** (5.Baskı), Ankara: Seçkin.

GÜZEL E. E.: 2009 **II. Andronikos Dönemi Konstantinopolis Manastırlarının Toplumla İlişkisi Ve Philanthropia Kavramı (1282-1328)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

HADDEN, B. W., RODRIGUEZ, L. M., KNEE, C. R., ve PORTER, B.: 2014 "Relationship autonomy and support provision in romantic relationships", **Motivation and Emotion**, 39(3), 359-373. https://doi.org/10.1007/s11031-014-9455-9

HAIR, J. F., BLACK, W. C., BABIN, B. J., ve ANDERSON, R. E.: 2014 **Multivariate Data Analysis**, USA: Pearson.

HAIR, J. F., HULT, G., TOMAS, M., RINGLE, C.M., ve SARSTEDT, M.: 2017 **A Primer on partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM),** Thousand Oaks, CA: Sage.

HALLER, M., HADLER, M., ve KAUP, G.: 2013 "Leisure time in modern societies: A new source of boredom and stress?", **Social Indicators Research**, 111(2), 403-434.

HALPENNY, E.A.: 2006 **Environmental behaviour, place attachment and park visitation: A case study of visitors to Point Pele National Park**, Unpublished Doctoral Thesis, University of Waterloo

HASSMEN, P., KOIVULA, N., ve UUTELA, A.: 2000 "Physical exercise and psychological well-being: A population study in Finland", **Preventative Medicine**, 30(1), 17-25.

HAVITZ, M. E., ve DIMANCHE, F.: 1990 "Propositions for the involvement construct in recreational and tourism contexts", **Leisure Sciences**, 12, 179-195.

HAYWOOD, L., KEW, F., **Understanding Leisure**, New York: Routledge.

BRAMHAM, P., SPINK, J., CAPENERHURST, J., ve HENRY, I.: 2019

HE, M., LIU, B. ve LI, Y.: 2022 "Recovery experience of wellness tourism and place attachment: insights from feelings-as-information theory", **International Journal of Contemporary Hospitality Management,** 34(8), 2934-2952. https://doi.org/10.1108/ijchm-10-2021-1237

HELVACI, F.: 2013 **Anadolu'da Erken Dönem Bizans Mimarisi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

HENRY, J.: 2007 "Positive Psychology and The Development of Well-Being", Haworth, J. ve Hart, G. (Ed.) In **Well-Being Individual, Community and Social Perspectives**, London: Macmillan Publishers Limited, s. 25-40.

HENSELER, J., RINGLE, C. M., ve SARSTEDT, M.: 2015 "A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling", **Journal of the Academy of Marketing Science**, 43, 115-135.

HIDI, S.: 2000 "An interest researcher's perspective**", Intrinsic and Extrinsic Motivation,** 309-339. https://doi.org/10.1016/b978-012619070-0/50033-7

HILL, E.D., TERRELL, H.K., ARELLANO, A., SCHUETZ, B., ve "A good story: Using future life narratives to predict present well-being", **Journal of Happiness Studies**, 16(6), 1615-1634.

NAGOSHI, C.T.: 2014

HILLS, P., ve ARGYLE, M.: 1998 "Positive moods derived from leisure and their relationship to happiness and personality", **Personality and Individual Differences**, 25(3), 523-535.

HOLM, M. R., LUGOSI, P., CROES, R. R., ve TORRES, E. N.: 2017 "Risk-tourism, risk-taking and subjective well-being: A review and synthesis", **Tourism Management**, 63, 115-122. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.06.004

HOSANY, S., PRAYAG, G., VAN DER VEEN, R., HUANG, S., ve DEESILATHAM, S.: 2017 "Mediating effects of place attachment and satisfaction on the relationship between tourists' emotions and intention to recommend", **Journal of Travel Research**, 56(8), 1079-1093. https://doi.org/10.1177/0047287516678088

HOWARD, J., GAGNÉ, M., MORIN, A. J. S., ve VAN DEN BROECK, A.: 2016 "Motivation profiles at work: A Self-Determination Theory approach", **Journal of Vocational Behavior**, 95-96, 74-89. https://doi.org/10.1016/j.jvb.2016.07.004

HSU, L.: 2013 "Work motivation, job burnout, and employment aspiration in hospitality and tourism students - An exploration using the Self-Determination Theory", **Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education**, 13, 180-189. https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2013.10.001

HU, M.: 2022 **Investigating The Influence of Internet of Things (Iot) on Tourists' Subjective Well-Being Evidence from British**

and Chinese Tourists in The Context of City Break, Unpublished Master Thesis, University of Bristol School of Management, Bristol.

HUANG, S. ve HSU, C. H. C.: 2009 "Effects of travel motivation, past experience, perceived constraint, and attitude on revisit intention", **Journal of Travel Research**, 48(1), 29–44. https://doi.org/10.1177/0047287508328793

HUANG, Y. C., BACKMAN, K. F., BACKMAN, S. J., ve CHANG, L. L.: 2016 "Exploring the implications of virtual reality technology in tourism marketing: An integrated research framework", **International Journal of Tourism Research**, 18(2), 116-128. https://doi.org/10.1002/jtr.2038

HUH, J.: 2002 **Tourist Satisfaction with Cultural / Heritage Sites: The Virginia Historic Triangle**, Unpublished Master Thesis, Virginia Polytechnic Institute and State University, Virginia.

ISO-AHOLA, S. E.: 1980 **The Social Psychology of Leisure and Recreation**, USA, Dubuque: Wm. C. Brown Company.

ISO-AHOLA, S. E.: 1982 "Towards a social psychology of tourism motivation: A rejoinder", **Annals of Tourism Research**, 9(l), 256-261. https://doi.org/10.1016/0160-7383(82)90049-4

ISO-AHOLA, S. E., ve MANNELL, R. C.: 2004 "Leisure and Health", Haworth, J. T. ve Veal, A. J. (Ed.) In **Work and Leisure**, USA: Routledge, s. 184-199.

IVLEVS, A.: 2016 "Happy hosts? International tourist arrivals and residents' subjective well-being in Europe", **Journal of Travel Research**, 1-14. https://doi.org/10.1177/0047287516662353

IWASAKI, Y.: 2002 "Exploring leisure coping processes: Roles of leisure activities and psychosocial functions of leisure coping", **Annals of Leisure Research**, 5(1), 27-50. https://doi.org/10.1080/11745398.2002.1060089

IWASAKI, Y.: 2007 "Leisure and quality of life in an international and multicultural context: What are major pathways linking leisure to quality of life?", **Social Indicators Research**, 82(2), 233-264. https://doi.org/10.1007/s11205-006-9032-z

İSTANBUL İL KÜLTÜR ve TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ.: 2024 "İstanbul Turizm İstatistikleri". Erişim Adresi: https://istanbul.ktb.gov.tr/Eklenti/120761,aralik-2023-turizm-istatistik-raporupdf.pdf?0 Erişim Tarihi: 24.02.2024.

İSTANBUL TARİHİ ALANLARI ALAN BAŞKANLIĞI, 2023 "İstanbul Tarihi Alanları", Erişim Adresi: http://www.alanbaskanligi.gov.tr/istanbulun_tarihi_alanlari.html Erişim Tarihi: http://www.alanbaskanligi.gov.tr/istanbulun_tarihi_alanlari.html

İSTANBUL VALİLİĞİ.: 2023a "Türkiye'nin Turizm Başkenti İstanbul". Erişim Adresi: http://www.istanbul.gov.tr/turkiyenin-turizm-baskenti-istanbull-2019 Erişim Tarihi: 07.05.2023.

İSTANBUL VALİLİĞİ.: 2023b "İstanbul Turizm İstatistikleri". Erişim Adresi: https://istanbul.ktb.gov.tr/TR-310679/istanbul-turizm-istatistikleri---2022.html Erişim Tarihi: 07.05.2023.

İSTANBULLU DİNÇER, F. F.: 2004 "İstanbul'da özel belgeli konaklama işletmelerinin kültür turizmi açısından değerlendirilmesi", **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, 18-20.

İSTANBULLU DİNÇER, F. F., ve ERTUĞRAL, S. M.: 2000 "Kültürel mirasın korunması ve İstanbul ilindeki tarihi yapıların turizm amaçlı kullanımı üzerine bir deneme", **Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi**, 69-78.

JACKSON, E. L.: 1988 "Leisure constraints: A survey of past research", **Leisure Sciences**, 10(3), 203-215. https://doi.org/10.1080/01490408809512190

JANSEN-VERBEKE, M.: 2001 **Contemporary Perspectives on Tourism**, Waterloo: Department of Geography Publication Series, University of Waterloo, s. 129-142.

JAPUTRA, A., ve KENI, K.: 2020 "Signal, need fulfilment and tourists' intention to revisit", **Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research**, 31(2), 1-15. https://doi.org/10.1080/13032917.2020.1806889

JAPUTRA, A.: 2020 "Building enduring culture involvement, destination identification and destination loyalty through need fulfilment" **Tourısm Recreatıon Research**, 47(2), 177-189. https://doi.org/10.1080/02508281.2020.1827567

JENKINS, M., LEE, C., HOUGE MACKENZIE, S., HARGREAVES, E. A., HODGE, K., ve CALVERLEY, J.: 2022 "Nature-based physical activity and hedonic and eudaimonic wellbeing: The mediating roles of motivational quality and nature relatedness", **Frontiers in Psychology**, 13, 783840. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.783840

JUNIU, S.: 2000 "Downshifting: Regaining the essence of leisure", **Journal of Leisure Research**, 32(1), 69-73. https://doi.org/10.1080/00222216.2000.11949888

KADUSHIN, C.: 2004 "Too much investment in social capital?", **Social Networks**, 26, 75-90. https://doi.org/10.1016/j.socnet.2004.01.009

KAHNEMAN, D., ve KRUEGER, A. B.: 2006 "Developments in the measurement of subjective well-being", **Journal of Economic Perspectives**, 20(1), 3-24. https://doi.org/10.1257/089533006776526030

KAHRAMAN, M. E., ve GÜLAÇTI, İ. E.: 2015 "Osmanlı Devleti dönemi gravürlerinde İstanbul betimlemeleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 8(39), 8-39.

KAO, C. H.: 1995 "A three-factor model of leisure benefits", **Journal of Outdoor Recreation Study**, 8(1), 67-78.

KARAGÖZ, D., SUESS-RAEISINAFCHI, C., IŞIK, C., DOĞRU, T., ŠEGOTA, T., YOUSSEF, O., REHMAN, A., AHMAD, M., ve ALVARADO, R.: 2023 "Event motivation, subjective well-being, and revisit intentions during the second wave of the pandemic: Moderating effect of affective risk about COVID-19 and perceived trust", **Current Issues in Tourism**, 26(24), 4069-4086. https://doi.org/10.1080/13683500.2022.2158787

KARAHAN, S., UCA, S., ve ÖZKUL, E.: 2022 "Paylaşım ekonomisi kapsamında yapılan konaklama deneyimlerinin Öz Belirleme Teorisi perspektifi ile incelenmesi: Couchsurfing örneği", **Çatalhöyük**

International Journal of Tourism and Social Research, 8, 33-46.

KARASAR, N.: 2011 **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Ankara: Nobel Yayınları.

KASAPOĞLU, F., KIŞ, A.: 2016 "Öznel iyi oluşun cinsiyet açısından incelenmesi: bir meta-analiz çalışması", **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 770-782.

KASHDAN, T. B.: 2004 "The assessment of subjective well-being (issues raised by the Oxford Happiness Questionnaire)", **Personality and Individual Differences**, 36(5), 1225-1232. https://doi.org/10.1016/S0191-8869(03)00213-7

KASSER, T., ve RYAN, R. M.: 1996 "Further examining the American dream", **Personality and Social Psychology Bulletin**, 22(3), 63-73. https://doi.org/10.1177/0146167296223006

KATRANCI, M., ve TEMEL, S.: 2018 "İlkokul öğrencilerine yönelik yazma kaygısı ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması", **Journal of Social and Humanities Sciences Research**, 5(24), 1544-1555.

KAY SMITH, M., PINKE-SZIVA, I., BEREZVAI, Z., ve BUCZKOWSKA-GOŁĄBEK, K.: 2021 "The changing nature of the cultural tourist: Motivations, profiles and experiences of cultural tourists in Budapest", **Journal of Tourism and Cultural Change**, 1-19. https://doi.org/10.1080/14766825.2021.1898626

KEEL, A. L.: 2011 "The leisure economy: How changing demographics, economics, and generational attitudes will reshape our lives and our industries", **Psychology and Marketing**, 28(12), 1177-1178. https://doi.org/10.1002/mar.20435

KELLY, J. R., STEINKAMP, M. W., ve KELLY, J. R.: 1987 "Later-life satisfaction: Does leisure contribute?", **Leisure Sciences**, 9(3), 189-199. https://doi.org/10.1080/01490408709512159

KIM, H., LEE, S., UYSAL, M., KIM, J., ve AHN, K.: 2015 "Nature-based tourism: Motivation and subjective well-being", **Journal of Travel & Tourism Marketing**, 32, 76-96. https://doi.org/10.1080/10548408.2014.997958

KIM, J. M., LEE, C.-K., ve PREIS, M. W.: 2020 "The impact of innovation and gratification on authentic experience, subjective well-being, and behavioral intention in tourism virtual reality: The moderating role of technology readiness", **Telematics and Informatics**, 101349. https://doi.org/10.1016/j.tele.2020.101349

KLINE, R.B.: 2011 **Principles and Practice of Structural Equation Modeling**, New York: The Guilford Press.

KLUG, H. J. P., ve MAIER, G. W.: 2014 "Linking goal progress and subjective well-being: A meta-analysis", **Journal of Happiness Studies**, 16(1), 37-65. https://doi.org/10.1007/s10902-013-9493-0

KNEE, C. R., HADDEN, B. W., PORTER, B. W., ve RODRIGUEZ, L. M.: 2013 "Self-Determination Theory and romantic relationship processes", **Personality and Social Psychology Review**, 4, 307-324. https://doi.org/10.1177/1088868313498000

KNEE, C. R., LONSBARY, C., CANEVELLO, A., ve PATRICK, H.: 2005 "Self-determination and conflict in romantic relationships", **Journal of Personality and Social Psychology**, 89, 997-1009. https://doi.org/10.1037/0022-3514.89.6.997

KOCAYÖRÜK, E.: 2012 "Öz-Belirleme Kuramı açısından ergenlerin anne baba algısı ile duyuşsal iyi oluşları arasındaki ilişki", **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 4(37), 24-37.

KOCK, N.: 2017 "Common Method Bias: A Full Collinearity Assessment Method for PLS-SEM", Latan, H. ve Noonan, R. (Ed.) In **Partial Least Squares Path Modeling**, Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-64069-3_11

KOCK, N.: 2015 "Common method bias in PLS-SEM: A full collinearity assessment approach", **International Journal of e-Collaboration,** 11(4), 1-10. https://doi.org/10.4018/ijec.2015100101

KOESTNER, R., RYAN, R. M., BERNIERI, F., ve HOLT, K.: 1984 "Setting limits on children's behavior: The differential effects of controlling versus informational styles on intrinsic motivation and creativity", **Journal of Personality**, 52(3), 233-248. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1984.tb00879.x

KOKA, A., ve HAGGER, M. S.: 2010 "Perceived teaching behaviors and self-determined motivation in physical education", **Research Quarterly for Exercise and Sport**, 81(1), 74-86. https://doi.org/10.1080/02701367.2010.10599630

KÖYMEN, E., ve DABBAGH, F. Z.: 2021 "Ayasofya mozaiklerinin gizlenmesine yönelik teknoloji tabanlı bir araştırma", **Art-E Sanat Dergisi**, 14(27), 239-271. https://doi.org/10.21602/sduarte.884741

KREJCIE, R. V., ve MORGAN, D. W.: 1970 "Determining sample size for research activities", **Educational and Psychological Measurement**, 30, 607-610.

KURAK AÇICI, F., ERTAŞ, Ş.,v ve SÖNMEZ, E.: 2017 "Sürdürülebilir turizm: Kültür turizmi ve kültürel miras", **Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, 3(1), 52-66.

KUZGUN, E., GÖKSEL, T., ÖZALP, D., SOMER, B., ve ALVAREZ, M. D.: 2010 "Perceptions of local people regarding Istanbul as a European capital of culture", **Revista de Turismo y Patrimonio Cultural**, 8, 27-37. https://doi.org/10.25145/j.pasos.2010.08.032

KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI.: 2007 "Turizm Stratejisi 2023". Erişim Adresi: https://www.kuzka.gov.tr/dosya/turizm_stratejisi_2023.pdf Erişim Tarihi: 07.10.2023.

KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI.: 2023 "UNESCO Dünya Miras Listesinde Türkiye". Erişim Adresi: https://dosim.ktb.gov.tr/TR-218145/unesco-dunya-miras-listesinde-turkiye.html Erişim Tarihi: 07.05.2023.

KYLE, G., ve CHICK, G.: 2004 "Enduring leisure involvement: The importance of personal relationships", **Leisure Studies**, 23(3), 243-266. https://doi.org/10.1080/0261436042000251996

LA GUARDIA, J. G., ve PATRICK, H.: 2008 "Self-Determination Theory as a fundamental theory of close relationships", **Canadian Psychology/Psychologie Canadienne**, 49(3), 201-209. https://doi.org/10.1037/a0012760

LA GUARDIA, J. G., RYAN, R. M., COUCHMAN, C. E., ve DECI, E. L.: 2000 "Within-person variation in security of attachment: A Self-Determination Theory perspective on attachment, need fulfillment, and well-being", **Journal of Personality and Social Psychology**, 79(3), 367-384. https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.3.367

LASSO, A., ve DAHLES, H.: 2018 "Are tourism livelihoods sustainable? Tourism development and economic transformation on Komodo Island, Indonesia", **Asia Pacific Journal of Tourism Research**, 23(5), 473-485.

LAVIGNE, G. L., VALLERAND, R. J., ve MIQUELON, P.: 2007 "A motivational model of persistence in science education: A Self-Determination Theory approach", **European Journal of Psychology of Education**, 22(3), 351-369. https://doi.org/10.1007/BF03173432

LEE, C.-K., REISINGER, Y., KIM, M. J., ve YOON, S.-M.: 2014 "The influence of volunteer motivation on satisfaction, attitudes, and support for a mega-event", **International Journal of Hospitality Management**, 40, 37-48. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2014.03.003

LEE, J. S., BACK, K. J., ve CHAN, E. S. W.: 2015 "Quality of work life and job satisfaction among frontline hotel employees: A Self-Determination and Need Satisfaction Theory approach", **International Journal of Contemporary Hospitality Management**, 27(5), 768-789. https://doi.org/10.1108/ijchm-11-2013-0530

LEE, J., KYLE, G., ve SCOTT, D.: 2012 "The mediating effect of place attachment on the relationship between festival satisfaction and loyalty to the festival hosting destination", **Journal of Travel Research**, 51(6), 754-767. https://doi.org/10.1177/0047287512437859

LEE, K., ve EWERT, A.: 2018 "Understanding the motivations of serious leisure participation: A self-determination approach", **Annals of Leisure Research**, 1-21. https://doi.org/10.1080/11745398.2018.1469420

LEE, Y.-D., ve LIN, H.-C.: 2011 "Leisure motivation and life satisfaction: Test of mediating effect of leisure benefit", **Journal of Information and Optimization Sciences**, 32(3), 749-761. https://doi.org/10.1080/02522667.2011.1070008

LEGAULT, L.: 2017 "Self-Determination Theory", Zeigler-Hill, V. ve Shackelford, T. In **Encyclopedia of Personality and Individual Differences**, Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28099-8_1162-1

LEIPER, N.: 1990 "Tourist attraction systems", **Annals of Tourism Research**, 77, 367-384.

LEITNER, J. M., ve LEITNER, S. F.: 1989 **Leisure Enhancement**, USA, New York: The Haworth Press.

LIGHT, D.: 2007 "Dracula tourism in Romania", **Annals of Tourism Research**, 34, 746-765. https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.03.004

LIN, C., ZHANG, J., ve GURSOY, D.: 2021 "Effects of tourist-to-tourist interactions on experience cocreation: A Self-Determination Theory perspective", **Journal of Travel Research**, 1-16. https://doi.org/10.1177/00472875211019469

LIU, Q. B., ve KARAHANNA, E.: 2017 "The dark side of reviews: The swaying effects of online product reviews on attribute preference construction", **MIS Quarterly**, 41(2), 427-448. https://doi.org/10.25300/MISQ/2017/41.2.05

LOPEZ, S. J., PEDROTTI, J. T., ve **Positive psychology: The scientific and practical explorations of human strengths**, USA: Sage Publications.

SNYDER, C. R.: 2018

LÓPEZ-SINTAS, J., ROJAS-DEFRANCISCO, L., ve GARCÍA-ÁLVAREZ, E.: 2017 "Home-based digital leisure: Doing the same leisure activities, but digital", **Cogent Social Sciences**, 3(1). https://doi.org/10.1080/23311886.2017.1309741

LU, L., ve HU, C.-H.: 2005 "Personality, leisure experiences and happiness", **Journal of Happiness Studies**, 6(3), 325-342. https://doi.org/10.1007/s10902-005-8628-3

MACAULEY, D.: 1994 "A history of physical activity, health and medicine", **Journal of the Royal Society of Medicine**, 87, 32-39.

MACKENZIE, H. S., ve HODGE, K.: 2019 "Adventure recreation and subjective well-being: A conceptual framework", **Leisure Studies**, 1-15. https://doi.org/10.1080/02614367.2019.1577478

MACLEOD, D.: 2006 "Cultural commodification and tourism: A very special relationship", **Tourism Culture & Communication**, 6(2), 71-84. https://doi.org/10.3727/109830406777410580

MADKHALI, H., ALSHUQAIQI, A., ve MAT SOM, A. P.: 2024 “The mediating effect of place attachment on intention to visit among visitors to Jazan province, Saudi Arabia", **Planning Malaysia**, 22. https://doi.org/10.21837/pm.v22i30.1424

MALHOTRA, Y., GALLETTA, D. F., ve KIRSCH, L. J.: 2008 "How endogenous motivations influence user intentions: Beyond the dichotomy of extrinsic and intrinsic user motivations", **Journal of Management Information Systems**, 25(1), 267-300. https://doi.org/10.2753/mis0742-1222250110

MANNELL, C., ZUZANEK, J., ve LARSON, R.: 1988 "Leisure states and flow experiences: Testing perceived freedom and intrinsic motivation hypotheses", **Journal of Leisure Research**, 20(4), 289-304.

MANNELL, R., ve ISO-AHOLA, S.: 1987 "Psychological nature of leisure and tourism Experience", **Annals of Tourism Research**, 14, 314-331. https://doi.org/10.1016/0160-7383(87)90105-8

MANNELL, R. C., ve KLEIBER, D. A.: 1997 **A Social Psychology of Leisure**, State College, PA: Venture Publishing.

MASLOW, A. H.: 1943 "A theory of human motivation", **Psychological Review**, 50(4), 370-396. https://doi.org/10.1037/h0054346

MATHIS, E. F., KIM, H. L., UYSAL, M., ve SIRGY, J. M.: 2016 "The effect of co-creation experience on outcome variable", **Annals of Tourism Research**, 57, 62-75. http://dx.doi.org/10.1016/j.annals.2015.11.023

MCCABE, S., ve JOHNSON, S.: 2013 "The happiness factor in tourism: Subjective well-being and social tourism", **Annals of Tourism Research**, 41, 42-65. http://dx.doi.org/10.1016/j.annals.2012.12.001

MCCABE, S., ve JOLDERSMA, T., LI, C.: 2010 "Understanding the benefits of social tourism: Linking participation to subjective well-being and quality of life", **International Journal of Tourism Research**, 12, 761-773. https://doi.org/10.1002/jtr.791

MCINNES, H. A.: 1989 **Lifestyles and Leisure Participation**, Unpublished Doctoral Thesis, Loughborough University, Loughborough.

MCNULTY, J. K., ve FINCHAM, F. D.: 2012 "Beyond positive psychology? Toward a contextual view of psychological processes and well-being", **American Psychologist**, 67(2), 101-110. https://doi.org/10.1037/a0024572

MEDEIROS, M., OZTURK, A., HANCER, M., WEINLAND, J., ve OKUMUS, B.: 2022 "Understanding travel tracking mobile application usage: An integration of self determination theory and UTAUT2", **Tourism Management Perspectives,** 42, 100949. https://doi.org/10.1016/j.tmp.2022.100949

MENEC, V. H.: 2003 "The relation between everyday activities and successful aging: A 6-year longitudinal study", **The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences**, 58(2), S74-S82. https://doi.org/10.1093/geronb/58.2.s74

MENGKEBAYAER, M., NAWAZ, M. ve SAJID, M. U.: 2022 "Eco-destination loyalty: role of perceived value and experience in framing destination attachment and equity with moderating role of destination memory", **Frontiers in Psychology**, 13. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.908798

MICHALKÓ, G., ve RÁTZ, T.: 2010 "Measurement of tourism-oriented aspects of quality of life", **Journal of Tourism Challenges and Trends**, 3(2), 35-50.

MOORE, K., CUSHMAN, G., ve SIMMONS, D.: 1995 "Behavioral conceptualization of tourism and leisure", **Annals of Tourism Research**, 22, 67-85. https://doi.org/10.1016/0160-7383(94)00029-R

MOORE, R. L., ve GRAEFE, A. R.: 1994 "Attachments to recreation settings: the case of rail-trail users", **Leisure Sciences**, 16(1), 17–31

MOSCARDO, G.: 2011 "Searching for well-being: Exploring change in tourist motivation", **Tourism Recreation Research**, 36(1), 15-26. http://dx.doi.org/10.1080/02508281.2011.11081656

MOURA, A., EUSÉBIO, C., ve DEVILE, E.: 2021 "The 'why' and 'what for' of participation in tourism activities: Travel motivations of people with disabilities", **Current Issues in Tourism**, 26(6), 941-957. https://doi.org/10.1080/13683500.2022.2044292

MURRAY, S. D.: 2020 **Bringing to Light The Qur'an: The Theophany of Allah by Means of Lighting Design in The Süleymaniye Mosque**, Unpublished Master Thesis, The Pennsylvania State University, The Graduate School, Pennsylvania, USA.

MUSTAFA, S. E., ve HAMZAH, A.: 2011 "Social media platforms help people maintain social connections and interact", **International Journal of Social Science and Humanity**, 1(2), 96-104.

NASH, D.: 1996 **Anthropology of Tourism**, Oxon: Elsevier.

NASIR, M. N. M., MOHAMAD, M., GHANI, N. I. A., ve AFTHANORHAN, A.: 2020 "Testing mediation roles of place attachment and tourist satisfaction on destination attractiveness and destination loyalty relationship using phantom approach", **Management Science Letters**, 443-454. https://doi.org/10.5267/j.msl.2019.8.026

NEAL, J. D., UYSAL, M., ve SIRGY, M. J.: 2007 "The effect of tourism services on travelers' quality of life", **Journal of Travel Research**, 46(2), 154-163. http://dx.doi.org/10.1177/0047287507303977

NEWMAN, D. B., TAY, L., ve DIENER, E.: 2014 "Leisure and subjective well-being: A model of psychological mechanisms as mediating factors", **Journal of Happiness Studies**, 15(3), 555-578. https://doi.org/10.1007/s10902-013-9435-x

NGAI, V. T.: 2005 "Leisure satisfaction and quality of life in Macao, China", **Leisure Studies**, 24(2), 195-207. https://doi.org/10.1080/02614360412331313502

NGAMABA, K. H.: 2017 **The Correlates of Subjective Well-Being**, Unpublished Doctoral Thesis, University of Manchester, Manchester.

NIEMIEC, C. P., ve RYAN, R. M.: 2009 "Autonomy, competence, and relatedness in the classroom: Applying Self-Determination Theory to educational practice", **Theory and Research in Education**, 7, 133-174. https://doi.org/10.1177/1477878509104318

NIEMIEC, C. P., RYAN, R. M., ve DECI, E. L.: 2009 "The path taken: Consequences of attaining intrinsic and extrinsic aspirations in post-college life", **Journal of Research in Personality**, 43, 291-306. https://doi.org/10.1016/j.jrp.2008.09.001

NISBET, E. K., ZELENSKI, J. M., ve MURPHY, S. A.: 2010 "Happiness is in our nature: Exploring nature relatedness as a contributor to subjective well-being", **Journal of Happiness Studies**, 12(2), 303-322. https://doi.org/10.1007/s10902-010-9197-7

NOONAN, D. S., ve RİZZO, I.: 2017 "Economics of cultural tourism: issues and perspectives", **Journal of Cultural Economics**, 41(2), 95–107. https://doi.org/10.1007/s10824-017-9300-6

O'SULLIVAN, D., ve JACKSON, M. J.: 2002 "Festival tourism: A contributor to sustainable local economic development", **Journal of Sustainable Tourism**,

10(4), 325–342. https://doi.org/10.1080/09669580208667171

OECD.: 2009 "The impact of culture on tourism". Erişim Adresi: http://www.oecd-ilibrary.org/industry-and-services/the-impact-of-culture-on-tourism_9789264040731-en Erişim Tarihi: 07.07.2023.

OLIVER, R. L.: 1999 "Whence Consumer Loyalty", **Journal of Marketing Research**, 63(Special Issue), 33-44.

OSTROWSKA-TRYZNO, A., ve PAWLIKOWSKA-PIECHOTKA, A.: 2016 "Mobility and sustainable cultural tourism (case study: Cracow and Warsaw Old Towns Accessibility)", **Journal of Tourism & Hospitality**, 5(1), 195. https://doi.org/10.4172/2167-0269.1000195

ÖĞRETMENOĞLU, M., ÇIKI, K. D., AKOVA, O., ve LAW, R.: 2023 "Do football fans care about destinations? The football fans' travel motivation and their post-travel behaviours", **Tourism Review**. https://doi.org/10.1108/TR-09-2023-0610

ÖĞRETMENOĞLU, M., ÇIKI, K. D., KESİCİ, B., ve AKOVA, O.: 2023 "Components of tourists' palace cuisine dining experiences: The case of Ottoman-concept restaurants", **Journal of Hospitality and Tourism Insights**. https://doi.org/10.1108/JHTI-06-2022-0228

ÖZYURT, M., ve PILEHVARIAN, K. N.: 2018 "Bir Hristiyan başkenti olarak Konstantinopolis'in kentsel kurgusu", **GRID - Architecture Planning and Design Journal**, 1(2), 139-176. https://doi.org/10.37246/grid.406374

PAGE, K. M., ve VELLA-BRODRICK, D. A.: 2008 "The 'what', 'why' and 'how' of employee well-being: A new model", **Social Indicators Research**, 90(3), 441-458. https://doi.org/10.1007/s11205-008-9270-3

PAI, C.-K., LIU, Y., KANG, S., ve DAI, A.: 2020 "The role of perceived smart tourism technology experience for tourist satisfaction, happiness and revisit intention", **Sustainability**, 12, 6592. https://doi.org/10.3390/su12166592

PALLANT, J.: 2017 **SPSS Kullanma Kılavuzu: SPSS ile Adım Adım Veri Analizi**, (S. Balcı & B. Ahi, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık.

PARK, C. W., MACINNIS, J. D., ve PRIESTER, J.: 2006 "Brand attachment: Constructs, consequences, and causes", **Foundations and Trends in Marketing**, 1(3), 191-230. https://doi.org/10.1561/1700000006

PARKER, S.: 2021 **The Sociology of Leisure**, New York: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003213567

PARR, M. G., ve LASHUA, B. D.: 2004 "What is leisure? The perceptions of recreation practitioners and others", **Leisure Sciences**, 26(1), 1-17. https://doi.org/10.1080/01490400490272512

PATRICK, H., KNEE, C. R., CANEVELLO, A., ve LONSBARY, C.: 2007 "The role of need fulfillment in relationship functioning and well-being: A Self-Determination Theory perspective", **Journal of Personality and Social Psychology**, 92(3), 434-457. https://doi.org/10.1037/0022-3514.92.3.434

PEROLD, I., ve YOUNG, M.: 2022 "Horse racing as an Ancient Greek and Roman leisure pastime", **International Leisure Review**, 11(1), 8-21. https://doi.org/10.6298/ILR.202206_11(1).0001

PETERS, D., CALVO, R. A., ve RYAN, R. M.: 2018 "Designing for motivation, engagement and wellbeing in digital experience", **Frontiers in Psychology**, 9, 797. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00797

PETRICK, J. F., MORAIS, D. D. ve NORMAN, W. C.: 2001 Examination of the determinants of entertainment vacationers' intentions to revisit", **Journal of Travel Research**, 40(1), 41–48. https://doi.org/10.1177/004728750104000106

PODSAKOFF, P.M., MACKENZIE, S.B., LEE, J.-Y. ve PODSAKOFF, N.P.: 2003 "Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies", **Journal of Applied Psychology**, 88(5), 879-903. https://doi.org/10.1037/0021-9010.88.5.879

PLOG, S. C.: 1991 **Leisure Travel, Making It A Growth Market - Again**, Canada: John Wiley & Sons Inc.

POLAT, S., ve POLAT, S. A.: 2014 "Taşınmaz kültür varlıklarının kültür turizmi açısından önemi: Topkapı Sarayı Müzesi örneği", **Turar Turizm ve Araştırma Dergisi**, 3(1), 60-80.

PRAYAG, G., ve RYAN, C.: 2012 "Antecedents of tourists' loyalty to Mauritius: The role and influence of destination image, place attachment, personal involvement, and satisfaction", **Journal of Travel Research**, 51(3), 342-356. https://doi.org/10.1177/0047287511410321

PROKSCH, M., ORTH, U. R., ve CORNWELL, T. B.: 2015 "Competence enhancement and anticipated emotion as motivational drivers of Brand attachment", **Psychology and Marketing**, 32(9), 934-949. https://doi.org/10.1002/mar.20828

PURKIS, S., ve ÇELEBİ, E.: 2022 "Ev eksenli çalışma bağlamında evin ve boş zamanın değişen anlamları: Kayseri/Kocasinan örneği üzerinden bir değerlendirme", **Çalışma ve Toplum**, 2(73), 905-929. https://doi.org/10.54752/ct.1097124

PYKE, J., PYKE, S., ve WATUWA, R.: 2019 "Social tourism and well-being in a first nation community", **Annals of Tourism Research**, 77, 38-48. https://doi.org/10.1016/j.annals.2019.04.013

REEVE, J.: 2012 "A Self-Determination Theory Perspective on Student Engagement", Christenson, S. L., Reschly, A. L. ve Wylie, C. (Ed.) In **Handbook of Research on Student Engagement**, Springer, s. 149-172.

REICHSTADT, J., SENGUPTA, G., DEPP, C. A., PALINKAS, L. A., ve JESTE, D. V.: 2010 "Older adults' perspectives on successful aging: Qualitative interviews", **The American Journal of Geriatric Psychiatry**, 18(7), 567-575. https://doi.org/10.1097/jgp.0b013e3181e040bb

REIS, H. T., SHELDON, K. M., GABLE, S. L., ROSCOE, J., ve RYAN, R. M.: 2000 "Daily well-being: The role of autonomy, competence, and relatedness", **Personality and Social Psychology Bulletin**, 6(4), 419-435. https://doi.org/10.1177/0146167200266002

REISS, S.: 2012 "Intrinsic and extrinsic motivation", **Teaching of Psychology**, 39(2), 152-156. https://doi.org/10.1177/0098628312437704

REITSAMER, B. F., ve BRUNNER-SPERDIN, A.: 2016 "Tourist destination perception and well-being: What makes a destination attractive?", **Journal of Vacation Marketing**, 23(1), 55-72. https://doi.org/10.1177/1356766715615914

RIBEIRO, M. A., WOOSNAM, K. M., PINTO, P., ve SILVA, J. A.: 2017 "Tourists' destination loyalty through emotional solidarity with residents: an integrative moderated mediation model", **Journal of Travel Research**, 57(3), 279-295. https://doi.org/10.1177/0047287517699089

RICHARDS, G.: 2007 **Cultural Tourism: Global and Local Perspectives**, New York: The Haworth Hospitality Press.

QU, Y., CAO, L., ve WANG, X.: 2020 "Diversified psychological mechanisms in the formation of tourist destination attachment", **Journal of Hospitality & Tourism Research**, 45(4), 697-719. https://doi.org/10.1177/1096348020973399

RICHARDS, G.: 2002 "Tourism attraction systems", **Annals of Tourism Research**, 29(4), 1048-1064. https://doi.org/10.1016/s0160-7383(02)00026-9

RICHARDS, G.: 2007 **Cultural Tourism: Global and Local Perspectives**, New York: Routledge.

RICHARDS, G.: 2021 **Re-Thinking Cultural Tourism**, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Ltd.

RIGBY, C. S., ve RYAN, R. M.: 2018 "Self-Determination Theory in human resource development: New directions and practical considerations", **Advances in Developing Human Resources**, 20(2), 133-147. https://doi.org/10.1177/1523422318756954

ROBERTS, K.: 2006 **Leisure in Contemporary Society**, Wallingford: CABI Publishing.

ROOHI, N. Q. T.: 2022 "Scale validation for teacher educator's conceptions about social justice teaching in higher education classroom", **Pakistan Journal of Educational Research**, 5(2). https://doi.org/10.52337/pjer.v5i2.548

ROSELLI, D. K.: 2011 **Theater of The People: Spectators and Society in Ancient Athens,** New York: University of Texas Press. https://doi.org/10.7560/723948

RYAN, C.: 1994 "Leisure and Tourism, The Application of Leisure Concepts to Tourist Behavior, A Proposed Model", Seaton, A., Jenkins, C., Wood, R., Dieke, P., Bennett, M. ve MacLellan, L. (Ed.), In **Tourism State of The Art**, England, Chichester: John Wiley & Sons, s. 294-307.

RYAN, C.: 2002 "Tourism and cultural proximity: Examples from New Zealand", **Annals of Tourism Research**, 29(4), 952-971. https://doi.org/10.1016/S0160-7383(02)00006-3

RYAN, R. M.: 1995 "Psychological needs and the facilitation of integrative processes", **Journal of Personality**, 63, 397-427. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1995.tb00501.x

RYAN, R. M., ve CONNELL, J. P.: 1989 "Perceived locus of causality and internalization: Examining reasons for acting in two domains", **Journal of Personality and Social Psychology**, 57, 749-761. https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.5.749

RYAN, R. M., ve DECI, E. L.: 2000 "Self-Determination Theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being", **American Psychologist**, 55(1), 68-78. https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68

RYAN, R. M., ve DECI, E. L.: 2001 “On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being”, **Annual Review of Psychology,** 52, 141-166. https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.141

RYAN, R. M., ve DECI, E. L.: 2017 **Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness**, USA, New York: The Guilford Press.

RYAN, R. M., ve DECI, E. L.: 2020 "Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions", **Contemporary Educational Psychology**, 61, 101860. https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860

RYAN, R. M., ve LYNCH, J. H.: 1989 "Emotional autonomy versus detachment: Revisiting the vicissitudes of adolescence and young adulthood", **Child Development**, 60(2), 340-356. https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1989.tb02720.x

RYAN, R. M., RIGBY, C. S., ve PRZYBYLSKI, A.: 2006 "The motivational pull of video games: A Self-Determination Theory approach", **Motivation and Emotion**, 30(4), 344-360. https://doi.org/10.1007/s11031-006-9051-8

RYFF, C. D.: 1989 "Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being", **Journal of Personality and Social Psychology**, 57(6), 1069-1081. http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069

RYFF, C. D.: 2014 "Psychological well-being revisited: Advances in the science and practice of eudaimonia", **Psychother Psychosom**, 83, 10-28. https://doi.org/10.1159/000353263

RUBINSTEIN, R. L. ve PARMELEE, P. A.: 1992 "Attachment to place and the representation of the life course by the elderly", Altman, I. ve Low, S. (Ed.) In **Place attachment**, New York: Plenum.

SALMAN, S., UMER, M. ve FURQAN, M.: 2022 "Destination satisfaction as a mediator between antecedents and revisit plans of tourists", **Journal of Organisational Studies and Innovation**, 9(2), 1-20. https://doi.org/10.51659/josi.21.146

SATARIANO, W. A., HAIGHT, T. J., ve TAGER, I. B.: 2002 "Living arrangements and participation in leisure-time physical activities in an older population", **Journal of Aging and Health**, 14(4), 427-451. https://doi.org/10.1177/089826402237177

SAVOLAINEN, R.: 1995 "Everyday life information seeking: Approaching information seeking in the context of "way of life"", **Library & Information Science Research**, 17(3), 259-294. https://doi.org/10.1016/0740-8188(95)90048-9

SAYRE, S., ve KING, C.: 2010 **Entertainment and Society Influences, Impacts, and Innovations**, USA, New York: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203882931

SCANNELL, L., ve GIFFORD, R.: 2017 "Place attachment enhances psychological need satisfaction", **Environment and Behavior**, 49, 359-389. https://doi.org/10.1177/0013916516637648

SELIGMAN, M. E. P., ve CSIKSZENTMIHALYI, M.: 2000 "Positive psychology: An introduction", **American Psychologist**, 55(1), 5-14. https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.5

SEYFI, S., HALL, C. M., ve RASOOLIMANESH, S. M.: 2019 "Exploring memorable cultural tourism experiences", **Journal of Heritage Tourism**, 1-17. https://doi.org/10.1080/1743873x.2019.1639717

SHALFOROUSH KHELEJANI, F.: 2022 **Kültür Turizmi Pazarı İçin Bir Geliştirme Stratejisi Olarak Çok Ülkeli Kültür Turizmi: Türkiye ve İran Örneği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

SHANG, R.-A., CHEN, Y.-C., ve SHEN, L.: 2005 "Extrinsic versus intrinsic motivations for consumers to shop on-line", **Information & Management**, 42(3), 401-413. https://doi.org/10.1016/j.im.2004.01.009

SHAVANDDASHT, M., ve SCHÄNZEL, H. A.: 2017 "Effects of perceived parental style on adolescents' motivations in a tourism context", **Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research**, 28(2), 1-13. https://doi.org/10.1080/13032917.2017.1298528

SHAVANDDASHT, M., KARUBI, ve M., SADRY, B. N.: 2017 "An examination of the relationship between cave tourists' motivations and satisfaction: The case of Alisadr Cave, Iran", **GeoJournal of Tourism and Geosites**, 20(2), 165-176.

SHAW, S. M.: 1985 "The meaning of leisure in everyday life", **Leisure Sciences**, 7(1), 1-24. https://doi.org/10.1080/01490408509512105

SHAW, S. M.: 1986 "Leisure, recreation or free time? Measuring time usage", **Journal of Leisure Research**, 18(3), 177-189. https://doi.org/10.1080/00222216.1986.11969656

SHEK, D. T. L., ve YU, L.: 2014 "Confirmatory factor analysis using amos: A demonstration", **International Journal on Disability and Human Development**, 13(2), 191-204. https://doi.org/10.1515/ijdhd-2014-0305

SHELDON, K. M., ve KASSER, T.: 2008 "Psychological threat and extrinsic goal striving", **Motivation and Emotion**, 32, 37-45. https://doi.org/10.1007/s11031-008-9081-5

SHELDON, K. M., GUNZ, A., NICHOLS, C. P., ve FERGUSON, Y.: 2010 "Extrinsic value orientation and affective forecasting: Overestimating the rewards, underestimating the costs", **Journal of Personality**, 78, 148-178. https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2009.00612.x

SHELDON, K. M., RYAN, R. M., DECI, E. L., ve KASSER, T.: 2004 "The independent effects of goal contents and motives on well-being: It's both what you pursue and why you pursue it", **Personality and Social Psychology Bulletin**, 30(4), 475-486. https://doi.org/10.1177/0146167203261883

SHRESTHA, N.: 2021 "Factor analysis as a tool for survey analysis", **American Journal of Applied Mathematics and Statistics**, 9(1), 4-11. https://doi.org/10.12691/ajams-9-1-2

SHULGA, L. V., ve BUSSER, J. A.: 2020 "Customer self-determination in value co-creation", **Journal of Service Theory and Practice**, 31(1), 83-111. https://doi.org/10.1108/jstp-05-2020-0093

SIE, D. L., PEGG, D. S., ve VIRGINIA P. D. K.: 2021 "Senior tourists' self-determined motivations, tour preferences, memorable experiences and subjective well-being: An integrative hierarchical model", **Journal of Hospitality and Tourism Management**, 47, 237-251. https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2021.03.006

SLAK VALEK, N., ve FOTIADIS, A.: 2019 "Happiness as a value of event organizers in Abu Dhabi", **International Journal of Event and Festival Management**, 10(1), 34-47. https://doi.org/10.1108/ijefm-03-2018-0018

SMIGEL, E.: 1963 **Work and Leisure**, New Haven: College and University Press.

SOLTANI NEJAD, N., RASTEGAR, R., ve JAHANSHAHI, M.: 2022 "Tourist engagement with mobile apps of e-leisure: A combined model of self-determination theory and technology acceptance model", **Tourism Recreation Research**, 47(1), 109-123. https://doi.org/10.1080/02508281.2022.2100194

SONNENTAG, S., ve BAYER, U.-V.: 2005 "Switching off mentally: Predictors and consequences of psychological detachment from work during off-job time", **Journal of Occupational Health Psychology**, 10(4), 393-414. https://doi.org/10.1037/1076-8998.10.4.393

STANDAGE, M., ve RYAN, R. M.: 2020 "Self-Determination Theory in Sport and Exercise", Tenenbaum, G. ve Eklund, R. C. (Ed.) In **Handbook of Sport Psychology**, John Wiley & Sons, 37-56.

STANDAGE, M., DUDA, J. L., ve NTOUMANIS, N.: 2006 "Students' motivational processes and their relationship to teacher ratings in school physical education", **Research Quarterly for Exercise and Sport**, 77(1), 100-110. https://doi.org/10.1080/02701367.2006.10599336

STEBBINS, R. A.: 1982 "Serious leisure: A conceptual statement", **The Pacific Sociological Review**, 25(2), 251-272. https://doi.org/10.2307/1388726

STEBBINS, R. A.: 2017 "Leisure and the positive psychological states", **The Journal of Positive Psychology**, 13(1), 8-17. https://doi.org/10.1080/17439760.2017.1374444

STEGER, M., KASHDAN, T., ve OISHI, S.: 2008 "Being good by doing good: Daily eudaimonic activity and well-being", **Journal of Research in Personality**, 42, 22-42. https://doi.org/10.1016/j.jrp.2007.03.004

STYLIDIS, D.: 2020 "Using destination image and place attachment to explore support for tourism development: the case of tourism versus non-tourism employees in Eilat", **Journal of Hospitality & Tourism Research**, 44(6), 951-973. https://doi.org/10.1177/1096348020919157

SU, L., HUANG, S., ve CHEN, X.: 2016 "Effects of service fairness and service quality on tourists' behavioral intentions and subjective well-being", **Journal of Travel & Tourism Marketing**, 32(3), 290-307. https://doi.org/10.1080/10548408.2014.896766

SU, L., HUANG, Y., ve HSU, M. K.: 2018 "Unraveling the impact of destination reputation on place attachment and behavior outcomes among Chinese urban tourists", **Journal of Hospitality and Tourism Insights**, 1(4), 290-308. https://doi.org/10.1108/jhti-11-2017-0026

SU, L., SWANSON, S. R., ve CHEN, X.: 2018 "Reputation, subjective well-being, and environmental responsibility: The role of satisfaction and identification", **Journal of Sustainable Tourism**, 1-18. https://doi.org/10.1080/09669582.2018.1443115

SUBAŞILAR, B.: 2007 **Turizm tanıtımında kültür turizminin yeri İstanbul üzerine bir uygulama**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

SUBRAHMANYA M, K., REICH, S. M., WAECHTER, N., ve ESPINOZA, G.: 2008 "Online and offline social networks: Use of social networking sites by emerging adults", **Journal of Applied Developmental Psychology**, 29(6), 420-433. https://doi.org/10.1016/j.appdev.2008.07.003

SUH, E., DIENER, E., ve FUJITA, F.: 1996 "Events and subjective well-being: Only recent events matter", **Journal of Personality and Social Psychology**, 70(5), 1091-1102.

SUTO, M.: 2013 "Leisure participation and well-being of immigrant women in Canada", **Journal of Occupational Science**, 20(1), 48-61. https://doi.org/10.1080/14427591.2012.732914

SWEET, M., ve KANAROGLOU, P.: 2016 "Gender differences: The role of travel and time use in subjective well-being", **Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour**, 40, 23-34. https://doi.org/10.1016/j.trf.2016.03.006

ŞİMŞEK, Ö. F.: 2009 "Happiness revisited: Ontological well-being as a theory-based construct of subjective well-being", **Journal of Happiness Studies**, 10, 505-522.

TABACHNICK, B. G., ve FIDELL, L. S.: 2013 **Using Multivariate Statistics**, Boston: Pearson.

TANG, M., WANG, D., ve GUERRIEN, A.: 2019 "A systematic review and meta-analysis on basic psychological need satisfaction, motivation, and well-being in later life: Contributions of self-determination theory", **PsyCh Journal**, 9(1), 5-33. https://doi.org/10.1002/pchj.293

TAY, L., ve DİENER, E.: 2011 "Needs and subjective well-being around the world", **Journal of Personality and Social Psychology**, 101(2), 354-365. https://doi.org/10.1037/a0023779

TEEIXEIRA, P. J., CARRACA, E. V., MARKLAND, D., SILVA, M. N., ve RYAN, R. M.: 2012 "Exercise, physical activity, and self-determination theory: A systematic review", **International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity**, 9, 78. https://doi.org/10.1186/1479-5868-9-78

THAL, K., ve HUDSON, S.: 2019 "Using Self-Determination Theory to assess the service product at a wellness facility: A case study", **Journal of Hospitality and Tourism Insights**, 2(3), 260-277. https://doi.org/10.1108/JHTI-03-2018-0020

THOMSON, M.: 2006 "Human brands: Investigating antecedents to consumers' strong attachments to celebrities", **Journal of Marketing**, 70(3), 104-119. https://doi.org/10.1509/jmkg.70.3.104

TIMOTHY, D. J.: 2014 "Contemporary cultural heritage and tourism: Development issues and emerging trends", **Public Archaeology**, 13(1-3), 30-47. https://doi.org/10.1179/1465518714z.000000000

TINSLEY, H. E. A., ve ELDREDGE, B. D.: 1995 "Psychological benefits of leisure participation: A taxonomy of leisure activities based on their need-gratifying properties", **Journal of Counseling Psychology**, 42(2), 123-132. https://doi.org/10.1037/0022-0167.42.2.123

TINSLEY, H. E. A., ve KASS, R. A.: 1979 "The latent structure of the need satisfying properties of leisure activities", **Journal of Leisure Research**, 11, 278-291. https://doi.org/10.1080/00222216.1979.11969406

TINSLEY, H. E. A., ve TINSLEY, D. J.: 1986 "A theory of the attributes, benefits, and causes of leisure experience", **Leisure Sciences**, 8(1), 1-45. https://doi.org/10.1080/01490408609513056

TOPALOĞLU, A.: 2022 **Anamur'un Kültür Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

TOPRAK, M., ve ERDOĞAN, A.: 2012 "Yaşamboyu öğrenme: Kavram, politika, araçlar ve uygulama", **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, 2(69), 69-91. https://doi.org/10.5961/jhes.2012.036

TORKILDSEN, G.: 1999 **Leisure and Recreation Management**, London: Spon Press.

TORKILDSEN, G.: 2005 **Leisure and Recreation Management**, New York: Routledge.

TORKILDSEN, G.: 2012 **Leisure and Recreation Management**, New York: Routledge.

TOWNER, J.: 1985 "The grand tour", **Annals of Tourism Research**, 12(3), 297-333. https://doi.org/10.1016/0160-7383(85)90002-7

TROUGAKOS, J. P., HIDEG, I., CHENG, B. H., ve BEAL, D. J.: 2013 "Lunch breaks unpacked: The role of autonomy as a moderator of recovery during lunch", **Academy of Management Journal**, 57, 405-421. https://doi.org/10.5465/amj.2011.1072

TUZGÖL DOST, M. T.: 2010 "Güney Afrika ve Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre öznel iyi oluş ve yaşam doyumlarının incelenmesi", **Eğitim ve Bilim**, 35(158), 75-89.

TÜRKİYE İSTATİSTİKİ KURUMU.: 2024 "Turizm İstatistikleri". Erişim Adresi: https://www.tuik.gov.tr/ Erişim Tarihi: 27.02.2024.

TÜRKOĞLU, İ.: 2020 "İstanbul'da kentsel hafızanın devamlılığı: Pantokrator Manastırı ile Süleymaniye Külliyesi'nin karşılaştırması", **Vakıflar Dergisi**, (53), 199-219. https://doi.org/10.16971/vakiflar.611727

UNESCO.: 2006 "Tourism, culture and sustainable development". Erişim Adresi: http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001475/147578e.pdf Erişim Tarihi: 07.08.2023.

UNESCO.: 2023 "World Heritage Convention". Erişim Adresi: https://whc.unesco.org/en/statesparties/tr Erişim Tarihi: 07.05.2023.

UNWTO.: 2017 "Definitions committee on tourism and competitiveness". Erişim Adresi: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/docpdf/ctcdefinitionsenweb.pdf Erişim Tarihi: 14.01.2024.

URAL, A., ve KILIÇ, İ.: 2006 **Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi**, Ankara: Detay Yayıncılık, 40-232.

UZUN AYDIN, D.: 2013 "İstanbul At Meydanı anıtları üzerine bir deneme (dikilitaşlar, heykeller ve Lisippos'un atları)", **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, 3(1), 29-44.

ÜNÜVAR, Ş., ve TEMİZEL, G.: 2022 "Turizm eğitimi almakta olan öğrencilerin çevreye karşı motivasyonları", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, 25, (Özel Sayı), 593-607.

VADA, S., PRENTİCE, C., ve HSİAO, A.: 2019 "The influence of tourism experience and well-being on place attachment", **Journal of Retailing and Consumer Services**, 47, 322-330. https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2018.12.007

VALLERAND, R. J., ve LOSİER, G. F.: 1999 "An integrative analysis of intrinsic and extrinsic motivation in sport", **Journal of Applied Sport Psychology**, 11(1), 142-169. https://doi.org/10.1080/10413209908402956

VAN DEN BROECK, A., FERRIS, D. L., CHANG, C. H., ve ROSEN, C. C.: 2016 "A review of Self-Determination Theory's basic psychological needs at work", **Journal of Management**, 42(5), 1195-1229. https://doi.org/10.1177/0149206316632058

VAN DEN BROECK, A., VANSTEENKISTE, M., DE WITTE, H., SOENENS, B., ve LENS, W.: 2010 "Capturing autonomy, competence, and relatedness at work: Construction and initial validation of the work-related basic need satisfaction scale", **Journal of Occupational and Organizational Psychology**, 83, 981-1002. https://doi.org/10.1348/096317909X481382

VANSTEENKISTE, M., LENS, W., ve DECİ, E. L.: 2006 "Intrinsic versus extrinsic goal contents in self-determination theory: another look at the quality of academic motivation", **Educational Psychologist**, 41, 19-31. https://doi.org/10.1207/s15326985ep4101_4

VANSTEENKISTE, M., NIEMIEC, C. P., ve SOENENS, B.: 2010 "The development of the five mini-theories of Self-Determination Theory: An historical overview, emerging trends, and future directions", **Advances in Motivation and Achievement**, 16, 105-165. https://doi.org/10.1108/S0749-7423(2010)000016A007

VANSTEENKISTE, M., RYAN, R. M., ve SOENENS, B.: 2020 "Basic Psychological Need Theory: Advancements, critical themes, and future directions", **Motivation and Emotion**, 44, 1-31. https://doi.org/10.1007/s11031-019-09818-1

VANSTEENKISTE, M., TIMMERMANS, T., LENS, W., SOENENS, B., ve VAN DEN BROECK, A.: 2008 "Does extrinsic goal framing enhance extrinsic goal oriented individuals' learning and performance? An experimental test of the match-perspective versus Self-Determination Theory", **Journal of Educational Psychology**, 100, 387-397. https://doi.org/10.1037/0022-0663.100.2.387

VEENHOVEN, R.: 1984 **Conditions of Happiness**, Dordrecht: D. Reidel.

VELLA, K., JOHNSON, D., ve HIDES, L.: 2015 "Indicators of wellbeing in recreational video game players", OZCHI: Computer-Human Interaction of Australia. https://doi.org/10.1145/2838739.2838818

WALKER, G. J.: 2013 **The Comprehensive Leisure Participation Framework Theoretical Foundation, Cross-Cultural Variation, and PracticalI**, New York: Routledge.

WANG, J., HE, Q., QIAN, L., ve WANG, G.: 2023 "From ruins to heritage tourism sites: exploring tourists' perceptions, evaluations and behavioral intentions toward natural disaster sites", **Tourism Review**, 78(2), 949-965. https://doi.org/10.1108/tr-08-2022-0372

WANG, Y.-C., LIU, C.-R., HUANG, W.-S., ve CHEN, S.-P.: 2019 "Destination fascination and destination loyalty: Subjective well-being and destination attachment as mediators", **Journal of Travel Research**, 58(7), 1027-1041. https://doi.org/10.1177/0047287518795170

WATERMAN, A. S.: 1993 "Two conceptions of happiness: Contrasts of personal expressiveness (eudaimonia) and hedonic enjoyment", **Journal of Personality and Social Psychology**, 64(4), 678-691. https://doi.org/10.1037/0022-3514.64.4.678

WATERMAN, A. S., SCHWARTZ, S. J., ZAMBOANGA, B. L., RAVERT, R. D., WILLIAMS, M. K., AGOCHA, V. B., KIM, S. Y., ve DONNELLAN, M. B.: 2010 "The questionnaire for eudaimonic well-being: Psychometric properties, demographic comparisons, and evidence of validity", **The Journal of Positive Psychology**, 5(1), 41-61. https://doi.org/10.1080/17439760903435208

WEAVER, D., LAWTON, L.: 2002 **Tourism Management**, Milton: Wiley.

WEI, S., ve MILMAN, A.: 2015 "The impact of participation in activities while on vacation on seniors' psychological well-being: A path model application", **Journal of Hospitality & Tourism Research**, 39(1), 78-106. https://doi.org/10.1177/1096348012471380

WESTMAN, J., JOHANSSON, M., OLSSON, L. E., MÅRTENSSON, F., ve FRIMAN, M.: 2013 "Children's affective experience of every-day travel", **Journal of Transport Geography**, 29, 95-102. https://doi.org/10.1016/j.jtrangeo.2013.01.003

WHITE, C. J., ve THOMPSON, M.: 2009 "Self Determination Theory and the wine club attribute formation process", **Annals of Tourism Research**, 36(4), 561-586. https://doi.org/10.1016/j.annals.2009.04.001

WICHASIN, P.: 2007 **A Study of Thai Women As Health Tour Participants in Relation to Lifestyle and Leisure Practice,** Unpublished Doctoral Thesis, Bournemouth University, Bournemouth.

WILLIAMS, G. C., MINICUCCI, D. S., KOUIDES, R. W., LEVESQUE, C. S., CHIRKOV, V. I., RYAN, R. M., ve DECI, E. L.: 2002 "Self-determination, smoking, diet and health", **Health Education Research,** 17(5), 512-521. https://doi.org/10.1093/her/17.5.512

WILSON, L. S.: 2015 **Understanding University Students' Time Use: A Mixed-Methods Study of Their Leisure Lives**, Unpublished Doctoral Thesis, University of Chester, Chester.

WILSON, W.: 1967 "Correlates of avowed happiness", **Psychological Bulletin**, 67(2), 294-306.

WU, D., SHEN, C., WANG, E., HOU, Y., ve YANG, J.: 2019 "Impact of the perceived authenticity of heritage sites on subjective well-being: A study of the mediating role of place attachment and satisfaction", **Sustainability**, 11, 6148. https://doi.org/10.3390/su11216148

WU, H.-C., WONG, J. W.-C. ve CHENG, C.-C.: 2013 "An empirical study of behavioral intentions in the food festival: The case of Macau", **Asia Pacific Journal of Tourism Research**, 19(11), 1278–1305. https://doi.org/10.1080/10941665.2013.84418

YALÇIN, S.: 2012 **Sanayi Devriminden Günümüze Özgün Baskıresim Sanatının Önemi ve Yükseköğretimde Özgün Baskıresim Sanat Eğitiminin Sosyo-Kültürel Yansıma**

Açısından İncelenmesi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

YAMAGUCHI, I.: 2003 "The relationships among individual differences, needs and equity sensitivity", **Journal of Managerial Psychology**, 18(4), 324-344.

YAMANE, T.: 2001 **Temel Örnekleme Yöntemleri**, (çev. A. Esin, M. A. Bakır, C. Aydın, E. Gürbüzsel). İstanbul: Literatür Yayınları.

YAŞLIOĞLU, M. M.: 2017 "Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması", **İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, 46(2), 74-85.

YE, B. H., ZHANG, H. Q., ve YUAN, J. J.: 2014 "Intentions to participate in wine tourism in an emerging market: Theorization and implications", **Journal of Hospitality & Tourism Research**, 41(8), 1007-1031. https://doi.org/10.1177/1096348014525637

YEŞİLYURT, C.: 2019 **Rekreatif Bisikletçilerde Motivasyon, Öznel İyi Oluş ve Temel Psikolojik İhtiyaç Doyumu Arasındaki İlişkinin Analizi**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

YOON, Y. ve UYSAL, M.: 2005 "An examination of the effects of motivation and satisfaction on destination loyalty: A structural model", **Tourism Management,** 26(1), 45-56.

YUNDUK, J., ve KIM, S.: 2019 "A study of event quality, destination image, perceived value, tourist satisfaction, and destination loyalty among sport tourists", **Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics**, 32(4), 940-960. https://doi.org/10.1108/apjml-02-2019-0101

YUNDUK, J., YU, A., ve KIM, S.: 2019 "The antecedents of tourists' behavioral intentions at sporting events: The case of South Korea", **Sustainability**, 12(1), 333. https://doi.org/10.3390/su12010333

ZHANG, Y., COLE, S., RİCCİ, P., ve GAO, J.: 2019 "Context-based leisure travel facilitation among people with mobility challenges: A Self-Determination Theory approach", **Journal of Travel Research**, 58(1), 42-62. https://doi.org/10.1177/0047287517741004

ZHANG, H., XIONG, K., GUANG-YU, F., JIN, A. ve ZHANG, S.: 2023 "Factors influencing the conservation intentions of visitors to a world heritage site: a case study of Libo Karst", **Sustainability**, 15(6), 5370. https://doi.org/10.3390/su15065370

ZHANG, B., ve NIYOMSILP, E.: 2020 "The relationship between tourism destination image, perceived value and post-visiting behavioral intention of Chinese tourist to Thailand", **International Business Research**, 13(11), 96. https://doi.org/10.5539/ibr.v13n11p96

EKLER

EK 1. ANKET

Sayın katılımcı, bu anket formu İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda hazırlanan "***Turistlerin Öznel İyi Oluşları, Destinasyon Bağlılıkları, Davranışsal Niyetleri ve Temel Psikolojik İhtiyaçları Arasındaki İlişkilerin Öz Belirleme Teorisi Kapsamında İncelenmesi***" adlı doktora tezine veri toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Tez çalışması Prof. Dr. Haluk Tanrıverdi gözetiminde yürütülmekte olup, vereceğiniz yanıtlar tamamen gizli kalacak ve üçüncü kişilerle asla paylaşılmayacaktır.

Ankete katılımınız tamamen isteğe bağlı olup, çalışma ile ilgili olarak ***** e-posta adresi aracılığıyla araştırmacıyla iletişime geçebilirsiniz.

Bu tez çalışmasına vaktinizi ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Danışman Öğretim Üyesi: Doktora Öğrencisi
Prof. Dr. Haluk TANRIVERDİ Arş. Gör. Kartal Doğukan ÇIKI

Formu Dolduran Hakkında Genel Bilgiler

Cinsiyetiniz: ☐ Kadın ☐ Erkek

Yaş grubu: ☐ 18-26 ☐ 27-35 ☐ 36-44 ☐ 45-53 ☐ 54 yaş ve üzeri

Eğitim durum: ☐ Lisansüstü ☐ Lisans ☐ Ön lisans ☐ Lise ☐ İlköğretim

Medeni durum: ☐ Bekar ☐ Evli

Aylık gelir: ☐ 12.000 TL ve altı ☐ 12.001-22.000 ☐ 22.001-32.000 ☐ 32.001-42.000 ☐ 42.001 TL ve üzeri

Aşağıdaki ifadelere karşılık gelen katılma durumuzu işaretleyiniz. (1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Kısmen Katılmıyorum, 4: Kararsızım, 5: Kısmen Katılıyorum, 6: Katılıyorum, 7: Kesinlikle Katılıyorum)

Öznel İyi Oluş Ölçeği								
		1	2	3	4	5	6	7
1	İstanbul ziyareti sonrası sağlığımdan memnun olduğumu hissetim.							
2	İstanbul ziyareti sonrası ailemden memnun olduğumu hissetim.							
3	İstanbul ziyareti sonrası gelirimden memnun olduğumu hissetim.							
4	İstanbul ziyareti sonrası işimden memnun olduğumu hissetim.							
5	İstanbul ziyareti sonrası sosyal hayatımdan memnun olduğumu hissetim.							

6	İstanbul ziyareti sonrası yaşam alanımdan memnun olduğumu hissetim.							
7	Boş zamanımın yeterliliğinden memnunum.							
8	Boş zamanımı değerlendirme şeklinden memnunum.							
9	İstanbul ziyaretinden memnun kaldım.							
10	İstanbul ziyareti süresince keyif aldım.							
11	İstanbul ziyareti süresince depresif hissettim.							
12	İstanbul ziyareti süresince üzgün hissettim.							
13	Hayatım çoğu yönden ideale yakın.							
14	Yaşam koşullarım mükemmel.							
15	Hayatımdan memnunum.							
16	Şimdiye kadar hayattaki önemli şeyleri elde ettim.							
17	Hayatımı baştan yaşayabilseydim, hiçbir şeyi değiştirmezdim.							
18	Ailemle keyifli vakit geçirmek için zaman harcarım.							
19	Ailemle vakit geçirmek stresli olsa da onlara zaman ayırırım.							
20	Arkadaşlarım, akrabalarım veya meslektaşlarımla sıklıkla zaman geçiririm.							
21	Hayatımda beni gerçekten önemseyen insanlar var.							
22	Kişisel meseleleri tartışacak yakın çevrem var.							
23	İstanbul'da kendimi yalnız hissettim.							
24	Genel olarak kendim hakkında çok olumlu hissediyorum.							
25	Bazen kendimi başarısız gibi hissediyorum.							
26	Geleceğim hakkında her zaman iyimserimdir.							
27	Hayatımda bir şeyler ters gittiğinde, normale dönmem genellikle uzun zaman alır.							
Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmini Ölçeği								
		1	2	3	4	5	6	7
1	İstanbul istediğim şeyleri kendi tarzımda yapmam konusunda özgür hissetmemi sağladı.							
2	İstanbul'a geldiğim zaman kendimi özgür hissettim.							
3	İstanbul'da katıldığım kültürel etkinliklerin içeriğini kendi ilgi alanıma göre seçtim.							
4	İstanbul kendimi muktedir hissetmemi sağladı.							
5	İstanbul kendimi yetenekli hissetmemi sağladı.							
6	İstanbul kendimi etkili hissetmemi sağladı.							
7	İstanbul'a kendimi çok yakın hissediyorum.							
8	İstanbul'da başka insanlarla tanışma şansım oldu.							
9	İstanbul başkalarıyla yakın hissetmemi sağladı.							
Destinasyon Bağlılığı Ölçeği								
		1	2	3	4	5	6	7
1	İstanbul, tatillerde yapmayı sevdiğim şeyler için en iyi yer.							
2	Bu destinasyona çok bağlıyım.							

3	İstanbul'a seyahat etmek benim için çok şey ifade ediyor.							
4	İstanbul kadar güzel bir tatil deneyimini başka hiçbir yer bana veremez.							
5	İstanbul'a tatil yapmak için gelmek benim için başka yerlerde tatile gitmekten daha önemli.							
6	İstanbul benim için çok özel bir destinasyon.							
7	Burada tatil yapmak benim için başka yerlerde tatil yapmaktan daha önemli.							
8	İstanbul seyahatlerinde yaptığım şeyleri başka bir destinasyonda yapamazdım.							
Davranışsal Niyet Ölçeği								
		1	2	3	4	5	6	7
1	Yakın zamanda tekrar İstanbul'a gelmeyi planlıyorum.							
2	Bir dahaki sefere seyahat planı yaparken muhtemelen ilk önce bu destinasyonu düşünürüm.							
3	Eve döndüğümde İstanbul ile ilgili olumlu şeyler anlatacağım.							
4	İstanbul'u yakın çevreme tavsiye edeceğim.							

EK-2. ETİK KURUL ONAYI

Tarih ve Sayı: 30.05.2023-1785750

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı :E-35980450-663.05-1785750
Konu :Kartal Doğukan ÇIKI

Sayın Arş. Gör. Kartal Doğukan ÇIKI

İlgi : 17.04.2023 tarihli, 1732461 sayılı yazı

Sorumlu araştırıcılığını üstlendiğiniz 2023/153 dosya numaralı "Turistlerin Öznel İyi Oluşları, Destinasyon Bağlılıkları, Davranışsal Niyetleri ve Temel Psikolojik İhtiyaçları Arasındaki İlişkilerin Öz Belirleme Teorisi Kapsamında İncelenmesi" başlıklı çalışma, Kurulumuzun 08.05.2023 tarih ve 05 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ
Başkan

Ek:Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Belge Doğrulama Kodu :BSPJBT2P1P Pin Kodu :52272 Belge Takip Adresi : https://www.turkiye.gov.tr/istanbul-universitesi-ebys
İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü
34452 Beyazıt/Fatih-İstanbul
Tel : 0212 440 20 89 Faks : 0212 440 20 88
e-posta : sosyalbilimleretikkurul@istanbul.edu.tr Elektronik Ağ : www.istanbul.edu.tr
Kep Adresi: istanbuluniversitesi@hs01.kep.tr
Bilgi için : Süleyman ARIK
Dahili : 10689
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Tarih ve Sayı: 26.05.2023-1781320

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

İlgili makama,

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi **Arş. Gör. Kartal Doğukan ÇIKI** "Turistlerin Öznel İyi Oluşları, Destinasyon Bağlılıkları, Davranışsal Niyetleri ve Temel Psikolojik İhtiyaçları Arasındaki İlişkilerin Öz Belirleme Teorisi Kapsamında İncelenmesi" başlıklı, **2023/153** dosya numaralı 17.04.2023 tarih ve **1732461** sayılı başvurusu ile İ.Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'na başvurmuştur. 08.05.2023 tarihinde gerçekleşen inceleme sonucunda, adı geçen çalışmada etik açıdan bir sorun olmadığına oybirliği ile karar verilmiştir. Gereğini bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Unvanı / Adı / Soyadı	Kurumu	Araştırma ile İlişki	Karar	İmza
Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ (Başkanı)	İktisat Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Prof. Dr. Eray YURTSEVEN (Başkan Yardımcısı)	İstanbul Tıp Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Prof. Dr. Çiğdem Börke TUNALI (Başkan Yardımcısı)	İktisat Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Prof. Dr. Hamife Özlem SERTEL BERK	Edebiyat Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Prof. Dr. Faruk Kerem GİRAY	Hukuk Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Prof. Dr. Rasim İlker GÖKBULUT	Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Prof. Dr. Yasemin IŞIKTAÇ	Hukuk Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	İktisat Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Prof. Dr. Seyhun NİŞEL	İşletme Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR	Edebiyat Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU	İlahiyat Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	İZİNLİ
Prof. Dr. Muharrem HAFIZ	İlahiyat Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Doç. Dr. Şerife Sema KARAKELLE	Edebiyat Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	RAPORLU
Doç. Dr. Tuba TOPÇUOĞLU	Edebiyat Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Doç. Dr. Ayşen ŞATIROĞLU	Edebiyat Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Doç. Dr. Göktem TEKDEMİR	Edebiyat Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Bengi PİRİM DÜŞGÖR	Edebiyat Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Güven GÜNVER	İstanbul Tıp Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif YAVUZ SEVER	Edebiyat Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Çağatay ASLAN	Siyasal Bilgiler Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Nermin TAŞKALE	Edebiyat Fakültesi	E● H●	●Onay ●Katılmadı ●Ret ●M.Katılmadı	

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı: Kartal Doğukan ÇIKI

Orcid: 0000-0002-8307-8561

Derece	**Eğitim Birimi**	**Mezuniyet**
Doktora	İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği	2021-2024
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Bölümü	2017-2020
Lisans	Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Bölümü	2014-2017
Ön lisans	Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Sivil Havacılık ve Kabin Hizmetleri Bölümü	2012-2014

İş Deneyimi

Yıl	**Yer**	**Görev**
2019 - Devam	İstanbul Gelişim Üniversitesi – İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi – Turizm Rehberliği Bölümü	Araştırma Görevlisi